

77630

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

XVIII. YÜZYILIN İLK YARISINDA ANADOLU'DA
EŞKİYALIK OLAYLARI

(DOKTORA TEZİ)

HAZIRLAYAN
Şaban BAYRAK

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK

Malatya – 1998

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
KISALTMALAR.....	V
KONU VE KAYNAKLAR.....	VI
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	8
I. XVIII. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN GENEL VAZİYETİ	8
1. Siyasi Durum.....	8
2. Askeri Durum.....	9
3. İdarî Durum.....	10
4. İktisadî Durum.....	11
a)Toprak Sistemi	11
b)Maliye.....	11
c) Sanayi ve Ticaret.....	11
5.Sosyal Durum.....	12
II. EŞKIYA TABİRİNİN ANLAMI VE SINIRLARI	13
İKİNCİ BÖLÜM	16
EŞKIYALIĞI DOĞURAN SEBEPLER	16
I. RESMÎ GÖREVLİLERİN ZULÜM VE EŞKIYALIKLARININ SEBEPLERİ	16
II. ÂYÂN VE MÜTEGALLİBENİN EŞKIYALIKLARININ SEBEPLERİ	36
III. AŞİRET EŞKIYALIKLARININ SEBEPLERİ	38
IV. AHLÂKİ ÇÖKÜŞ VE ZİHNİYET DEĞİŞMESİ	40
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	43
XVIII, YÜZYILIN İLK YARISINDA ANADOLU'DA EŞKIYALIK OLAYLARI	43
I. RESMÎ GÖREVLİLERİN ZULÜM VE EŞKIYALIKLARI	43

1.Örfî Yöneticiler “Ehl-î Örf”.....	43
a) Vilayet, Sancak Ve Kaza Yönetimindeki Zulüm Ve Eşkîyalıklar	43
b) Yeniçerilerin Eşkîyalıkları.....	63
c) Levent Saruca Sekbanların Eşkîyalıkları.....	72
d) Sipahilerin Eşkîyalıkları	85
2-Adlî Görevlilerin (Ehl-î Şer’) Zulümleri ve Sebep Oldukları Karışıklıklar.....	87
a) Suhtelerin Eşkîyalıkları.....	90
II. MÜTEGALLİBE, AYAN ZULMÜ VE EŞKİYALIKLARI	91
III. AŞİRETLERİN EŞKİYALIKLARI	111
IV. FERDİ EŞKİYALIKLAR.....	164
V. YOL KESEN, “KUTTÂ-Î TARÎK”, “HAYDUTLARIN” EŞKİYALIKLARI.....	213
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	226
EŞKİYALIGIN ÖNLENMESİ İÇİN ALINAN TEDBİRLER.....	226
SONUÇ.....	237
KAYNAKLAR.....	241
EKLER	249
EK 1- XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Anadolu’da Yaşanan Önemli Olaylar ve Aşiretlerin Dağılışını Gösteren Harita	249
EK 2- Anadolu’daki İdari Kollar, Anayollar, Menzil ve Derbent Noktalarını Gösteren Harita	250

ÖNSÖZ

Son yıllarda Osmanlı tarihi araştırmalarının siyasi, askeri alandan, sosyal ve iktisadi tarih anlayışına yönelmesi doğru ve faydalı sonuçlar vermiştir. Osmanlı toplumu ve kurumlarının bütün ayrıntısıyla ortaya konulmasının tarihin doğru anlaşılması kadar, yaşanmakta olan hadiselerin doğru değerlendirilmesine büyük katkıda bulunacağı muhakkaktır. Bu tarih anlayışının faydasına inanarak, bütün zamanların en önemli ve girift içtimai meselelerinden olan eşkıyalık olaylarını incelemeyi uygun bulduk.

Araştırmada Osmanlı asırlarında yaşanan eşkıyalık olaylarının elli yıllık (1700-1750) kesitini bugünkü Anadolu hudutlarını esas alarak ortaya koymaya çalıştık. Bu araştırmanın hadiselerin bütünü hakkında önemli kanaatlerin oluşmasına katkıda bulunacağını ummaktayız.

Bu önemli problem alanını belirleyen ve bu sahaya yönelmemi sağlayıp çalışmamın her safhasında kıymetli rehberliğini esirgemeyen hocam Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK'e ve her türlü yardımıyla çalışma imkânlarını hazırlayıp, kıymetli tenkitleri ile katkıda bulunan hocam Prof. Dr. Salim CÖHÇE'ye teşekkür ederim.

şaban BAYRAK

Niğde 1998

KISALTMALAR

Nu:	Numara
nşr.	Neşreden
bkz.	Bakınız
S.	Sayı
s.	Sayfa
v.	Varak
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
Mühimme	Mühimme Defteri
Şer.Sic.	Şer'iyye Sicili
Kalcbend	Kalcbend Defteri
Ş.Ş.	Şükrü Şikayet
İ.A:	İslâm Ansiklopedisi
B.T.T.D.	Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
İ.Ü.İ.F.M.	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
İ.Ü.E.F.T.D.	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
D.T.C.F.D.	Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi
O.M.Ü.E.F.D.	Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi
T.A.D.	Tarih Araştırmaları Dergisi
T.M.	Türkiyat Mecmuası

KONU VE KAYNAKLAR

Türk tarihçilerinin sosyal konuları araştırmaya yönelişi oldukça yenidir. Buna rağmen son yıllarda sosyal tarih sahasında yapılan başarılı çalışmalar, bu anlayışla yapılacak yeni araştırmaların önünü açmak, örnek teşkil etmek ve problem alanlarının tespit edilmesi bakımından büyük ölçüde etkili olmuştur.

Türk tarihinde araştırılması, ayrıntısıyla ortaya konulması gereken bir çok sosyal mesele gibi, isyan ve eşkıyalık olayları da hemen her dönemde toplum ve idareyi doğrudan veya dolaylı olarak derinden etkileyen içtimai buhranlardan olduğundan önemle incelenmesi gerekmektedir. Herkesin malumudur ki umumi adıyla Osmanlı tarihinde “Celali İsyamları” denilen hadiseler değişik mahiyetiyle ve nitelenmesiyle bütün Osmanlı asırlarında önemini korumuştur.

Bir çok sosyal konuda olduğu gibi, eşkıyalığın Osmanlı Devleti, Türk toplumu ve fert-devlet ilişkilerindeki mahiyeti hakkında yapılan çalışmalar yakın döneme rastlar. Bu hususta Mustafa Akdağ’ın çalışmaları XVI . yüzyıl olayları hakkında bilgi verip, konuyla ilgili örnek çalışma olma özelliğini korusa da, bütün Osmanlı asırları hakkında fikir vermekten uzaktır.

Konuyla ilgili çalışmaların tamamlanması ve bütün Osmanlı asırları boyunca gelişmelerin ortaya konulmasının lüzumuna inanarak bu sahaya yönelmeyi uygun bulduk.

Araştırma konusunun, “XVIII. Yüzyılın ilk Yarısında Anadolu’da Eşkıyalık Olayları” olarak seçilmesinde, XVIII. yüzyılın Osmanlı toplumu ve müesseseleri açısından bir çöküş, aynı zamanda bir değişim dönemi olması yanında, araştırılıp ortaya konulması açısından büyük bir boşluk olması belirleyici oldu.

Coğrafyanın genişliği ve malzemenin yoğunluğu sebebiyle araştırmamızı elli yıllık bir zaman dilimiyle sınırlandırmak zorunda kaldık. Ayrıca belgelerin fazlalığı ve araştırmanın maksadı açısından, bütün hadiseleri ortaya koymak yerine, belgeleri olabildiğince zengin tutmak kaydıyla örnekleme metodunu uygun bulduk.

Araştırmamızda öncelikli olarak arşiv vesikaları esas alınmıştır. Arşiv vesikalarından **mühimme defterleri**, düzenli ve müteselsil olması bakımından en önemli kaynağımız oldu. 1700-1750 yıllarına ait mevcut **mühimme defterlerinin**

katalogları hazırlanmadığından, tek tek taramak suretiyle ilgili belgelere ulaşmaya çalıştık. Ayrıca Başbakanlık arşivinde bulunan **kalebend defterlerinden** de geniş ölçüde istifade ettik.

Araştırmamızda kullandığımız en önemli kaynaklarımızdan birisi de **Şer'iyye sicilleridir**. Daha önce değişik müzelerde muhafaza edilen bu önemli kaynakların tamamının milli kütüphanede toplanması ulaşmamızda büyük kolaylık sağladı. Araştırmamızda, coğrafi dağılımına göre, **Amasya, Gaziantep, Trabzon, Konya, Balıkesir, Harput, Adana, Diyarbakır, Çankırı, Mardin, Kayseri, Bolu, Kastamonu** vilayetlerinin sicillerini tarayarak büyük ölçüde yararlanmaya çalıştık. **Şer'iyye sicillerinin** eksik ve tahrif olarak zamanımıza ulaşmaması bir talihsizlik olmakla beraber, mevcutların konumuzun adli ve inzibati olayların bir halkası olması itibariyle büyük önemi vardır.

Dönemin kronikleri de bazı önemli olaylar ve devletin asayişin temini için yürüttüğü genel politikası hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bu açıdan araştırmamızda kronikleri de dikkate aldık.

Mehmet Raşit'in 4 ciltlik eseri Viyana bozgunundan itibaren 1721 yılına kadar olayları ihtiva edip, konumuz açısından önemli bilgiler vermektedir. Yine Raşit tarihine zeyl olarak yazılan, **Çelebi-zade (Küçük) Asım**'ın tarihi de 1722-1729 yıllarını ihtiva etmekte olup, önemli eşkıyalık olayları ve yürütülen mücadele hakkında malumat mevcuttur.

Sami, Şakir ve Suphi tarafından yazılan **Tarih-i Sami ve Şakir ve Suphi**, 1731-1744 yıllarının kroniyi olup bazı önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

Süleyman İzzi tarafından yazılan 2 ciltlik **Tarih-i İzzi**'de incelediğimiz dönemin son kroniği olup bazı önemli hadiseler hakkında bilgi vermektedir.

Ayrıca şer'iyye sicillerine dayanılarak belge neşri niteliğinde hazırlanan bazı eserlerden ilgili bölgedeki olayların tespitinde yararlandık. Kamil Kepeci'nin yazma eseri "**Bursa Kütüğü**", C. Cahit Güzelbeğ, Hulusi Yetkin'in "**Gazi Antep Şer'i Mahkeme Sicillerinden Örnekler**" adlı eseri, Edip Ali Baki'nin, "**Afyonkarahisar'da XVII, XVIII'inci Asırlarda Meçhul Halk Tarihi**" ve Çağatay Uluçay'ın "**18 ve 19.**

Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkuyalık ve Halk Hareketleri" adlı eserlerin konunun aydınlatılmasında büyük katkısı oldu.

Tetkik eser olarak, Mustafa Akdağ'ın **"Türk halkının Dirlik Düzenlik Kavgası"** adlı eserinden metot ve bilgi bakımından yararlandık. Yine Mustafa Öztürk'ün **"XVIII. Yüzyılda Antakya ve çevresinde Eşkuyalık olayları"** adlı makalesi meseleyi ele alış ve yorumlama bakımından çalışmamıza büyük ölçüde örnek teşkil ederken, konuyla ilgili diğeri bir çok değerli araştırmada incelememizin her safhasında yol gösterici olmuştur.

Araştırmamız esnasında kaynak açısından büyük sıkıntısını yaşadığımız husus dönemin halk edebiyatı ürünlerinin yetersizliğidir. Aydın kişinin hadiselere bakışını bazı divanlardan temin edebilmemize rağmen, halkın psikolojisini, hadiselere yaklaşımını ancak halk edebiyatı ürünlerinden öğrenebileceğimiz zarureti karşısında, bu tür eserler maalesef ya günümüze ulaşmamıştır veya henüz ortaya konulamamıştır.

GİRİŞ

Tarihin her döneminde devletlerin temel meselelerinden birisi iç güvenliğin tesisi olmuştur. Osmanlı Devleti'nde her dönemde az veya yaygın olarak fert ve çeşitli grupların asayişini bozan hareketleri görülmüştür.

Eşkîyalık olayları hakkında farklı değerlendirmeler görülsede, geniş anlamda eşkîyalık mevcut düzenin dışına çıkan, kanun dışı kalan fiillerin tamamıdır. Kanun dışı olan fiillerin sıfatı ne olursa olsun, herhangi biri veya birileri tarafından işlenmesi isimlendirmeyi değiştirmez. Osmanlı Devleti'nin XV., yüzyıl başlarında kurmaya muvaffak olduğu, Anadolu'nun siyasi birliği, Ankara mağlubiyetiyle (1402) dağılmış, ülke "Fetret Devri" de denilen siyasi karışıklığın içine düşmüştür.

Fetret (karışıklık) Devri, Sultan Yıldırım Beyazıt'ın oğulları arasında (1402-1413) iktidar mücadelesi olarak geçen, Osmanlı Devletini yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya getiren önemli bir buhran dönemidir¹.

Fetret Dönemi'nin siyasi mücadelesi içinde Şeyh Bedrettin'in fikirleriyle öncü olduğu dinî-siyasî hareket dikkat çeker. Taht kavgasına Musa Çelebi'nin yanında iştirak eden Şeyh Bedreddin Mehmet Çelebi'nin tahta geçmesi üzerine Edirne'den İznik'e sürülmüştür (1413). Şeyh'in kadıaskerliği zamanında kethüdası ve sonradan da halifesi olan Börklüce Mustafa'nın İzmir-Karaburun bölgesinde isyan ettiği sırada, Şeyh Bedrettin de kaçarak, Sinop'a İsfendiyar Bey'in yanına sığınıp, deniz yoluyla Eflak sahillerine çıkarak, Deliorman'a geçip, taraftarlarının başına geçerek, Rumeli'de büyük bir isyan çıkarıp, hükümeti ele geçirmek üzere Edirne'ye yürümüştür².

Börklüce Mustafa ve isyanına, Manisa'da katılan Torlak Kemal, gönderilen kuvvetler karşısında fazla tutunamayarak, mağlup olup öldürülmüşlerdir. Öte yandan etrafına pek çok Hıristiyan ve Yahudîyi de toplamaya muvaffak olan Şeyh Bedrettin, fazla direnemeyip teslim olunca, Mart 1420'de Serez'de asılmıştır³

Şii esaslarına dayanan, devlet kuran Şah İsmail halifeler göndererek Anadolu'nun Batınî halkı arasında yoğun bir propaganda başlatmıştır. Şah İsmail'in Anadolu'daki faaliyetleri, 1511'de patlak veren, Şahkulu ve Baba Tekeli isyanlarıyla

¹ İlhan Şahin, *Doğuşundan Günümüze Büyük İslam Tarihi X*, İstanbul 1989, s. 164,165.

² İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi I*, İstanbul 1971, s.179.

³ İsmet Miroğlu, *Doğuşundan Günümüze Büyük İslâm Tarihi X*, İstanbul 1989, s.178.

maksadına ulaşmış, ülkenin tahribatıyla büyük insan kaybına yol açmıştır. Bu isyanlarda tımarları ellerinden alınıp, başkalarına devredilen Tekeli sipahilerin Şah İsmail'in vaatlerine aldanarak, Şii isyancıların tarafını tutmaları, devletin işini hayli zorlaştırmıştır. Öte yandan 1512'de Şah İsmail'in halifelerinden Nur Ali Halife'nin üç bin kişilik kuvvetiyle Tokat'ı zaptıyla Şah adına hutbe okutması, sonrada Amasya Valisi Şehzade Ahmet tarafından üzerine gönderilen kuvvetleri mağlup etmesi yeni bir buhranın çıkmasına sebep olmuştur.

24 Nisan 1512'de tahta çıkan Sultan Selim Anadolu'daki Şii faaliyetlerini Şiiliği ehl-i sünnet mezheplerince reddedilmiş olduğunu halka telkin etmek ve girişilecek karşı harekete meşruiyet kazandırmak olmuştur. Şii isyancılara karşı girişilen askeri hareketler sonunda kırk bin kızılbaş hayatını kaybetmiştir.⁴Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında Yozgat (Bozok) bölgesinde Celal adında biri öncülüğünde yeni bir isyan patlak vermiştir. Yirmi bin kadar isyancı, üzerlerine gönderilen Ferhat Paşa ve Şehsuvaroğlu Ali Bey tarafından bastırılıp, Şeyh Celal öldürüldü. Fakat, bir yandan iktisadî bunalımın aşırı vergi yükünün bunalttığı Türkmen bölgelerindeki halk, orda burada ortaya çıkan yeni isyancı başbuğlarının etrafında toplanmaya başladılar⁵

Kanunî Sultan Süleyman tahta geçtiğinde para darlığına bir çare bulmak için giriştiği "arazi tahririni" yenilemek suretiyle, hazine gelirlerini artırma çalışmaları, tımarlı sipahilerin ve reayânın rahatsızlığına sebep olduğundan Türkiye genelinde daha geniş olayların çıkmasına yardım etmiştir.

1526'da Macaristan seferi esnasında, "arazi tahriri"nin uyandırdığı hoşnutsuzluk geniş isyanlara dönüşmüştür. Ayaklanma önce Bozok Türkmenleri arasında başlar. Olaylar Sivas, Yeşilirmak çevresi, Maraş, Adana Tarsus ve İçel Bölgelerine yayılır. Süklün Koca, Baba Zinnun, Bozok-Dulkadir Türkmenlerinin isyanına başbuğluk etmişlerdir. İsyancılar yayan olarak kasaba çapında organize olmuşlar, kasaba merkezlerinde birçok hükümet görevlisini öldürmüşlerdir. Yozgat-Sivas-Tokat bölgesindeki isyanlar üzerine gönderilen önemli kuvvetleri birkaç defa bozguna uğratmışlardır. Bu sırada Ankara, Kırşehir bölgesinde Kalender'in öncülüğünde büyük bir ayaklanma patlak verdi. İbrahim Paşa komutasında ordu ile isyancılar arasında 27 Mayıs 1528 günü olan çarpışmalarda hükümet kuvvetleri önemli kayıplar vermiştir.

⁴ İsmet Miroğlu, a.g.e., s. 292,293.

⁵ Mustafa Akdağ, *Türk Halkı'nın Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, Ankara 1975, s. 117, 118.

Yaşanan bozgun üzerine İbrahim Paşa, dirlikleri ellerinden alındığı için Kalenderle işbirliği içinde olan tımarlı sipahilerle gizlice ilişki kuracak, dirliklerini geri vermeyi kabul edip, Kalenderden ayırmaya muvaffak olunca isyancılar mağlup edilip, Kalender öldürülmüştür.⁶

Çift bozanlığın artması, büyük şehirlere aşırı nüfus yığılmasının toplumu ve devlet düzenini temelinden sarsan etkilerini, XVI. Yüzyıl Türkiye'sinin bütün müesseseleri derinden yaşarken eğitim sistemi de bu tahribatın dışında kalmamıştır. Medrese ve imaretlerini doldurmuş köylü çocuklarından oluşan genç öğrenci yığınları yaşanan karışıklıkta, güvenliği bozan bir unsur haline gelmişlerdir.

İmparatorluk genelinde yaşanan iktisadî darlığa öğrencilerin medrese şartlarında yaşadıkları psikolojik problemler de eklenince bazı öğrenci ve öğrenci gruplarının kanun dışı, gayri ahlakî davranışlara yöneldikleri görülmüştür. Özellikle 1558'de yaşanan taht mücadelesi sonunda iç asayişin büyük ölçüde bozulmasıyla, medreselerin yoğun olduğu bölgelerde öğrenci gruplarının kanunsuz davranışlarında artma görülmektedir.⁷

II. Selim'in tahta geçtiği 1566 yılından sonra büyük gruplar halinde kanunsuz davranışlara yönelen öğrencilere (suhte) karşı alınan sert tedbirlere rağmen, olaylar daha da yaygınlık kazanmıştır. 1584'den sonra suhte hareketlerine karşı "il erleri"nden yararlanma yoluna gidilmesi, levend ve sekbanların tayin olunan başbuğların hizmetine girip, suhtelerden desteklerini çekmesiyle güç kaybeden suhte hareketlerinde azalma başlamıştır.⁸

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Celâlî gruplarının çoğaldığı ve daha organize bir hal aldığı görülür. Bu dönemde devleti uzun süre uğraştıran Celâlî başbuğlarının önde geleni Karayazıcı Abdulhalim'dir. Malatya'ya, il erleri teşkilatı başına ağa tayin olunan Karayazıcı, etrafına topladığı yirmi bin kadar kuvvetle isyan ederek Urfa'yı zaptederek halkı soymaya başlamıştır. Mahallî kuvvetleri mağlup edip, büyük şöhret kazanan Karayazıcı Göksün tarafında Sokullu-zade Hasan Paşa tarafından mağlup edilerek öldürülmüştür.(1601)⁹.

⁶ Mustafa Akdağ, a.g.e., s. 118-120

⁷ Mustafa Akdağ, a.g.e., s. 153-154-163.

⁸ Mustafa Akdağ, a.g.e., s. 178, 281.

⁹ Mücteba İlgürel, *Doğuşundan Günümüze Büyük İslâm Tarihi X*, İstanbul 1989, s. 410.

Büyük Celalî liderlerinden Karayazıcı'nın ölümü (1601) kardeşi Deli Hasan'ın Bosna beylerbeyi yapılarak itaat altına alınmasından sonra kalabalık celalî gruplarının eşkıyalık dönemi kapanmıştır. Büyük Celalî gruplarının eşkıyalık dönemi kapanmıştır. Büyük Celalî gruplarının dağıtılmasından sonra Anadolu'daki karışıklıklar yeni bir karaktere bürünür. Karayazıcı veya Deli Hasan'ın adamlarının her biri bir karayazıcı kesilir. Küçük gruplar tarafından gerçekleştirilen eşkıyalık bütün ülkeye yayılır. Yaygınlaşan eşkıyalık reâyayı yerinden yurdundan eder. Yaşanan "büyük kaçkunluk" yedi yıl sürse de¹⁰, sonuçları bütün bir imparatorluk tarihini derinden etkileyecektir.

Osmanlı tarihinde XVI., yüzyılda yoğunluk kazanıp, sonraki yüzyıllarda devam eden halk hareketleri mahiyet bakımından birbirlerinden önemli ölçüde farklılık arz eder.

Yavuz Sultan Selim zamanında başlayıp, Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk on yılında devam eden ve devlet için büyük tehlike arz eden dinî mahiyetli köylü isyanları, halkın tarikat ve kızılbaşlık duygularını kullanarak, başarılı olmuşlardır¹¹

Kaynak ve araştırma eserlerinin birçoğunda XVI. Yüzyılın başından itibaren, görülen kanunsuz hareketleri tamamı "Celalî isyanları" olarak adlandırılrsa da¹², bu tespit eksiktir. Başlangıçta dinî siyasî karakteri öne çıkan isyanlar XVI. yüzyılı ikinci yarısına doğru toplumun içine düştüğü sosyal-siyasî karakteri öne çıkan isyanlar XVI. yüzyılın ikinci yarısına doğru toplumun içine düştüğü sosyal-siyasi sıkıntıların devleti oluşturan bütün fonksiyonel unsurların iştirak ettiği toplumsal bir kavga halini almıştır.¹³

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Celalî kavgasının kazanmış olduğu yeni karaktere uygun eşkıyalık olayları XVII. yüzyılda da devam etmiştir.

1622'de II. Osman'ın hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan siyasî kargaşadan Anadolu'da etkilenmiştir. Kalabalık kapu halkı besleyerek büyük bir güç haline gelmiş

¹⁰ Mustafa Akdağ, a.g.e., s. 470.

¹¹ Mustafa Akdağ, a.g.e., s. 14,15.

¹² Stanford Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye I**, İstanbul 1982, s.331, 334.

¹³ Mustafa Akdağ, a.g.e., s. 15.

mahalli yöneticiler merkezî otorite boşluğundan da istifade ederek, bağımsız davranmaya başlamıştır.

Erzurum Beylerbeyi Abaza Mehmet Paşa II. Osman'ın öldürülmesini bahane edip, rahatsızlık duyduğu şehirdeki yeniçerileri öldürerek büyük bir kargaşaya sebep olmuştur. Kısa zamanda bölgedeki asi liderleri de etrafına toplayan Abaza Mehmet Paşa önemli bir güç haline gelmiştir. Bölgeyi nüfuzu altına alan paşa “Şehit Padişah'ın intikamını alalım” propagandasıyla etrafına otuz bin kişilik kuvvet toplayarak devleti uzun zaman uğraştıracak büyük bir zorba durumuna gelmiştir. Sivas'ı ele geçirip, Ankara'yı kuşatarak halktan mal ve para toplayıp, bölgedeki vali ve beylerbeylerini de safına çekip, gücünü artırmıştır. İsyandan vazgeçmesi istenince aldirmayarak Erzurum bölgesindeki keyfi davranışlarına devam edip, üzerine gönderilen hükûmet kuvvetlerini bozmuştur. Hüsrev Paşa sadrazam olup, Abaza Mehmet Paşa'nın üzerine yürüyünce, maiyetindeki beyler ve askerler aman dilemişler, Paşa bunu öğrenince affını isteyerek bozgunculuktan vazgeçmiştir. 1628'de affedilerek, Bosna valiliğine tayin edilmiştir¹⁴

Bu dönemde devleti meşgul eden bir diğer isyan da Balıkesir bölgesinde ayaklanan Cennetoğlu'dur. Halkı himaye edeceği iddiasıyla etrafına topladığı birçok adamıyla Saruhan ve Aydın taraflarında halka zulmetmeğe başlamıştır. Devleti altı ay kadar meşgul ettikten sonra Denizli'de yakalanıp, Manisa'da 1624 yılında idam edilmiştir.¹⁵

Bağdat'ın fethine me'mur edilen Hüsrev Paşa, seferin başarısızlığı üzerine 1621'de azledilip, Tokat'a çekilince başsız kalan sipahiler Diyarbakır'da başlattıkları kanunsuzlukları Dağlar Delisi Süleyman adlı sipahi etrafında organize olarak, zulümleri bölgeye yaymışlardır. Deli Asi Rum Mehmet, Baba Ömer adlı asilerin öncülüğünde oluşan gruplar uğradıkları yeri yağmalamışlardır. Hüsrev Paşa'nın azlinin haksız olduğunu ve sadarete yeniden gelmesini asi ileri gelenleri, hükûmetin kapu kullarını İstanbul'a daveti üzerine asiler İstanbul'a doluşarak, işi saray baskınına vardiyan karşılıklara sebep olmuşlardır¹⁶.

¹⁴ Mücteba İlgürel, a.g.e., s. 445-447, 456,457.

¹⁵ Mücteba İlgürel, a.g.e., s. 455,456.

¹⁶ Mücteba İlgürel, a.g.e., s. 459-461.

1632'de Balıkesir bölgesinde isyan eden İlyas Paşa da bölge halkına zulm edip, devleti uğraştırmıştır. Küçük Ahmet Paşa'nın gayretleriyle yakalanan İlyas Paşa, İstanbul'da idam edilmiştir¹⁷.

Cebel-i Lübnan'da uzun zamandır müstakil bir irade kurup büyük nüfuz sahibi olan Dürzi Şeyhi Ma'noğlu Fahrettin İtalya'ya da seyahat ederek, dış destek temin etmiştir. Padişah gücünü artıran Fahrettin'in ortadan kaldırılmasına İlyas Paşa isyanını da bastıran Küçük Ahmet Paşa'yı görevlendirilmiştir. Dağlara sığınan asi yakalanıp, İstanbul'a getirilerek¹⁸, 13 Nisan 1635'de idam edilmiştir¹⁹.

Anadolu'da yayılma gösterene isyan ve eşkıyalıklar önce Kuyucu Murat Paşa'nın daha sonra IV. Murad'ın kararlı tutumu ile önlemişse de merkezi idare zayıflayınca yine zuhur etmiştir.

Sultan İbrahim'in tahta geçmesinden sonra bozulma hızlanmış, yedi yaşında hükümdar olan IV.Mehmed'in saltanatının ilk yılları Anadolu'daki isyan ve eşkıyalıklarla uğraşmakla geçmiş, emniyet ve asayiş namına hiçbir şey kalmamıştır. Bu dönemde Anadolu'da çıkan isyanların belli başlıları Nasuf Paşaoğlu, Katırcıoğlu, Gürcü Abdünnebi, Abaza Hasan isyanlarıdır²⁰. Her birisi devlete önemli sıkıntılar açmıştır.

XVIII. yüzyılın sonlarında devam eden harpler sebebiyle eyaletlerden gelen kuvvetlerin cephelerde kalmaları şehir ve kasabaları tenhalaştırmış olduğundan vilayetlerde başlayan asayişsizlik artmaya başlamıştır. Asker kaçaklarının eşkıyalıkları da durumu güçleştirmiştir, devleti ordunun bir kısmını eşkıyayla uğraşmak üzere seferden alıkoymak mecburiyetinde bırakmıştır.

Viyana bozgunundan sonra Anadolu'da Akkaş, Kara Mahmut, Yedigaroğlu ve Bölükbaşı Yeğen Osman adlarındaki eşkıya başları sekban ve levent kuvvetleriyle Sivas'tan Bolu'ya kadar olan yerlerdeki kasaba ve köyleri soymaya başlamışlardır. Eşkıya teftişine gönderilenlerin başarısızlığı eşkıyanın cüretini daha da artırdığı görülmektedir.

¹⁷ İsmail Hami Danişment, **İzahlı Osmanlı Tarihi kronolojisi III**, İstanbul 1972, s. 355,356.

¹⁸ Mücteba İlgürel, **a.g.e.**, s. 466,467.

¹⁹ İsmail Hami Danişmend, **a.g.e.**, s. 362.

²⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi III**, 1. Kısım Ankara 1983, s. 310.

Cafer Paşa'nın 1686'da eşkıya tenkiline görevlendirilmesi ve kararlı davranması üzerine eşkıya grupları dağıtılarak, halk sekban ve leventlerin zulümlerinden kurtarılmıştır²¹

XVII. yüzyılda Anadolu'da görülen olaylar büyük ölçüde devletin yaşadığı çöküşün bir sonucudur. Padişahların yaşı ve mizaçları dolayısıyla işleri bizzat idare edemeyişleri ehliyetsiz vezirlerin iş başına gelmesi vali, memur, kadı tayinlerinin liyakata göre değil, rüşvetle yapılması, malî işlerin mültezim ve mütgallibenin eline verilmesi halkın zulümden çiftini bozup, işsiz güçsüz dolaşmak veya eşkıyalığa başlamaları sonucunu doğurmuştur.

Hükûmetin aczi eyaletlerin ihmali isyanların bastırılması için asilerin reislerine valili verilmek suretiyle hükûmetin temsilcisi yapıp, halkın başına bela kesilmişlerdir.

Büyük miktarda rüşvet karşılığı vali ve kadı olanlar, görev süresinde verdiklerinin birkaç mislini halktan tahsil etmişlerdir. Beylerbeyi ve valilerin görevden haksız alınmaları nüfuzlu ve kalabalık kapu halkı olanların isyanına da sebep oluyordu.

XVII. yüzyılda asayiş bozan olaylara sebebiyet verenlerin büyük ölçüde devletin resmî görevlileri olduğu görülür. Ayrıca savaşlar ve otorite boşluğundan faydalanarak eşkıyalık yapan irili ufaklı gruplara da rastlanılır. Hadiselerin siyasî ve adi eşkıyalık olayları oluşları dinî-mezhebî karakter taşıması XVI. Yüzyılın ilk yarısında Anadolu'da yaşanan hadiselerden ayıran temel özelliğidir.

XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda görülen eşkıyalık olayları mahiyet ve karakter bakımından önceki yüzyılın devamı durumundadır.

²¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı. a.g.e. s. 484-486.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. XVIII. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN GENEL VAZİYETİ

1. Siyasi Durum

1683 tarihinde Viyana'nın ikinci defa kuşatılıp, başarısız olunmasıyla başlayan muharebeler on altı seneden beri devam ediyordu. Venedik, Avusturya, Lehistan ve Rusya ittifakı karşısında önemli askeri mağlubiyetlerin alınması devlet adamlarında barış temayüllerini artırmıştır. Bu gelişmeler üzerine Karlofça Muahedesi (26 Ocak 1699) imza edildi¹

Osmanlı İmparatorluğunun kuzey komşusu Rusya Osmanlı Devleti karşısında varlık gösterememiştir. Rusya'nın Osmanlı Devletini hedef almak yerine Kafkasya ve Avrupa istikametinde topraklarını genişletme faaliyetinde bulunmuştur. Osmanlı-Avusturya harplerini fırsat bilip, müttefiklerle beraber hareket etme sonunda 1700 antlaşmasıyla Azak ve Kuba bölgesinde önemli bir toprak parçasını ele geçirmiştir². İsveç Kralı Demirbaş Şarl Ruslara yenilip, Osmanlı Devletine sığınmak mecburiyetinde kalınca Rusya'nın tehdidini anlatarak devleti Rusya'ya harp ilanına ikna etti. Açılan sefer sonunda Rus ordusu Prut bataklığında kuşatılarak imha edilmesi an meselesi iken, Rusların barış teklifi kabul edildi (23 Temmuz 1711). Rus Çarı Petro, Osmanlı cephesinde geri adım atmak zorunda kalmışsa da Avrupa'daki zaferleri üzerine 1711 tarihinde imparatorluğunu ilan etti³. Venediğin asi Karadağlılara yardım etmesi üzerine Venediğe savaş ilan edildi(1714). Avusturya'nın müdahalesi üzerine Venedik zaferinden cesaret alan Sadrazam Ali Paşa Avusturya'ya savaş ilan etti. Avusturya karşısında alınan mağlûbiyetle devlet zor duruma düşünce, İngiltere ve Felemek'in aracılığıyla Pasarofça muahedesi imza edilmiştir. (21 Temmuz 1718)⁴Devlet Venedik ve Avusturya karşısında toprak kaybına uğramıştır.

Sadrazam Damat İbrahim Paşa, Avrupa'da kaybedilen toprakların oluşturduğu hoşnutsuzluğu İran'ın içine düştüğü nazik durumdan istifade ederek kolay bir zaferle telafi etme yoluna gitmiştir. İran'a harp ilanı üzerine gelişen siyasi hadiseler

¹ Tahsin Ünal, *Türk Siyasi Tarihi (1700-1958)*, Ankara, 1977, s. 34,35.

² Mahmut Celalettin Paşa, *Mirât-ı Hakikat, (Nşr. İsmet Miroğlu)* İstanbul, 1983, s. 26.

³ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi (Başlangıçtan 1917'ye kadar)*, Ankara, 1987, s.160, 162.

⁴ Tahsin Ünal, a.g.e., s. 48, 49.

neticesinde İstanbul muahadesi imzalandı. (24 Haziran 1724). Böylece İran'ın batı toprakları Osmanlılar ve Ruslar arasında paylaşıldı. İran bu antlaşmayı kabul etmediği için harp devam etti. Alınan mağlubiyetler iç huzursuzluğa sebep oldu. Artan sosyal rahatsızlıklar ve tertip olunan ordunun bir türlü sefere çıkmaması ordu ve halk arasında sadrazam ve taraftarları hakkında tepkinin yayılmasına sebep oldu. Patrona Halil'in ön ayak olduğu isyan sonunda İbrahim Paşa ve adamları hayatını, Sultan III: Ahmet ve tahtını kaybetti. Sultan I: Mahmut tahta çıktı.

I: Mahmut İstanbul'da suküneti teminden sonra İran harpleriyle meşgul olmaya devam etti. Nadir Şah'ın doğu işleriyle uğraşmak zorunda kalması üzerine Osmanlı Devletiyle anlaşmayı uygun görmesi tarafların 1639 Kasr-ı Şirin antlaşması sınırları üzerinde anlaşmasıyla sonuçlandı (1736)⁵.

Rusya'nın Prut antlaşmasını tanımadıklarını bildirip, Osmanlı Devletinden Azak ve Kırım'ı istemeleri üzerine Fransa'nın etkisiyle de Rusya'ya harp ilan edildi (2 Mayıs 1736). Avusturya'nın da harbe iştirakiyle geniş bir cephede savaşmak zorunda kalan Osmanlı orduları Ruslar ve Avusturya karşısında önemli başarılar elde ettiler. Avusturya 18 Eylül 1739'da imzalanan Belgrat antlaşmasıyla, Pasarofça antlaşmasıyla elde ettiklerinden vazgeçiyordu. Ruslarla imzalanan 3 Ekim 1739 tarihli antlaşmayla da Azak geri alınıyordu.

1742 yılında başlayan İran harplerinde tarafların üstünlük sağlayamaması üzerine Kasr-ı Şirin sınırları esas alınan antlaşma yapıldı (4 Eylül 1746). 1747-1768 yılları arasında savaşlardan uzak barış dönemi başladı⁶.

2. Askeri Durum

İran harpleri, Rusya ve Avusturya savaşlarında görülen başarısızlıklar, Avrupa devletleri gibi muntazam orduların teşkilini zarurî kılmaktaydı. Kapukulu ocakları nizam ve talim kabul etmedikleri için saray üzerindeki yıldırıncı hareketlerinden dolayı da asıl nizama muhtaç bu ocaklara dokunulamıyordu⁷. Askeri Avrupa tarzında yetiştirmek isteyen I. Mahmut, Türkiye'ye iltica edip, Müslüman olmuş Ahmet Paşa'yı topçu ocağının ıslahına görevlendirdi. Ahmet Paşa'nın çalışmaları sonunda, modern ve maaşlı Kumbaracı ocağının kurulmasında muvaffak olunmuştur. Ancak kısa zaman

⁵ Mücteba İlgürel, a.g.e., s. 137, 139. Stanford Shaw a.g.e., s. 331,334.

⁶ Stanford Shaw, a.g.e., s. 331-334.

⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi IV*, Ankara, 1982, s. 321.

sonra yeniçerilerin itirazları üzerine ocağın faaliyetleri durduruldu⁸. Savaşlar ve ihmal dolayısıyla devletin en önemli süvari askeri olan zeamet ve tımar teşkilatı bozulmuştur. Bu bozulmanın önüne geçilebilmesi için birçok tedbir alınmışsa da, sonuç vermemiştir.

Ayrıca harpler sonunda değişen sınırların tahkimi ve yeni kaleler yapılması için de önemli tedbirler alınmıştır⁹.

3. İdarî Durum

Anadolu XVIII. Yüzyılda eyalet, livâ (sancak), kaza, nahiyeye ve köylerden kurulu idarî bir düzene sahiptir. Anadolu'nun idarî taksimatında çok az değişiklik görülür. Sancakların birleşmesinden oluşan eyalet ve sancaklar idarî bölünmenin askeri ve idarî önemli vazifeler yürütürdü. Sancağına gitmeyip, mütesellim vasıtasıyla işleri idare edenlere XVIII. Yüzyılda sıkça rastlanır¹⁰.

Osmanlı rejimi merkeziyetçi özelliğini XVII. yüzyıldan itibaren yavaş yavaş kaybetmiş, Türkiye'de doğan sosyal-iktisadî şartların geliştirdiği siyasî zemin üzerinde ayân-derebeylik sistemi kendiliğinden kurulmaya başlamıştır. 1702'de devlet mukataalarının mültezimlere malikane olarak verilmesi yanında 1726'da bir fermanla Enderunlu vali tayininden vali yapılması, köklü değişime sebep olmuştur. Mîri toprak düzeninin bozulmasından sonra mülkiyet edinerek zengin olan mahalli mütegalibe kalabalık "kapu halkı" barındırarak, devlete muhalefet edecek bir hal almışlardır¹¹. Ayân tayinlerinde yetkililere fazla rüşvet verenin görev alması usulünün yaygınlaşması, kanunsuz davranışları, reâyâdan haksız vergi tahsilini adeta meşrulaştırmıştır. Ayrıca valilerin kadı ve naiblere tesir ederek, çıkarlarına uygun karar verdirmeleri, kadı ve ayânların anlaşarak hareket etmesi, nizamın önemli ölçüde zaafa uğradığını göstermektedir. Bu tür haksızlıkların önlenmesi için fermanlar yayınlanmışsa da yeterli olmamıştır¹². Devletin önemli mevkileri rüşvet karşılığı tevcih edilir olmuştur¹³.

⁸ Mücteba İlgürel, a.g.e., s. 144.

⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s.325,326.

¹⁰ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Ayânlık*, Ankara, 1977, s. 29,30.

¹¹ Mustafa Akdağ, "Osmanlı Tarihinde Ayânlık Düzeni Devri 1730-1839", T.A.D., VIII_XII/14-23, Ankara, 1975, s. 51.

¹² Yücel Özkaya, a.g.e., s. 32,33.

¹³ Mustafa Nuri Paşa, *Netayicü'l-Vukûat*, III-IV, (Nşr. Neşet Çağatay), Ankara 1980, s. 101-103.

4. İktisadî Durum

a) Toprak Sistemi

Osmanlı Devletinin idarî ve iktisadî nizamını düzenleyen mîrî toprak rejimi XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bozulmaya başlamıştır. Bozulmayı engellemek için başvurulan ıslahatlar da yetersiz kalmıştır¹⁴. XVIII. yüzyılda alınan bir kararla toprak sisteminin bozulması hızlandırılmıştır. 1702'den itibaren devlet mukataaların mültezimlere erkek evlada geçmesi şartıyla verilmesi, toprağı işleyen reâyânın toprağından kopması ve büyük şehirlere devam eden göçü daha da hızlandırılmıştır. Gerçekte vergi yükü dayanılmaz olan reâyânın göçten başka çaresi de kalmamıştır. Yerini terk eden reâyânın geri dönmesi için birçok tedbir alınmıştır¹⁵

b) Maliye

1680-1750 dönemi klasik Osmanlı mali sisteminin sonlarına tekabül etmektedir. Maliye teşkilatı önceki yüzyıllardakinin bir devamı olarak görülmekte, yapı bakımından bir takım değişiklikler geçirmekle birlikte temelde aynı özellikleri korumaktadır. Giderlerin büyük boyutlara ulaşması, yaşanan malî darlık, devlet adamlarını geçici ve kalıcı birçok tedbirlerin alınmasına sevk etmiştir. Akla gelen ilk tedbir harcamalarda tasarrufa gitmek olmuştur. Ayrıca hazine borçlarının ertelenmesi, paranın ayarlanması gibi geçici tedbirlere de başvurulduğu görülür. Kalıcı tedbirlerden cizye reformu başarıyla uygulanmıştır. Yeni vergiler koyma yoluyla gelirlerin artırılmasına çalışırken, üretimi artırma ve müsadere gibi uygulamalar görülür¹⁶.

c) Sanayi ve Ticaret

XVIII. yüzyılda devletin pek çok gelir kaynağını kaybettiği ve bunu telafi edecek yeni kaynaklar bulamadığı gibi verimin yükseltilmesiyle, üretimde bir artış da sağlanamamıştır. Bu sebeple batı ekonomisinin sürecine girdiği sanayileşme için gerekli olan zirâî üretim fazlası da gerçekleşmemiştir. Bunun yanında emek vasıfsız ve sayı olarak yetersiz tarım teknolojisi ise geri idi. Ayrıca dış talep ve fiyatının yüksekliği üretimin dışarıya çıkmasına yol açıyordu. Böylece mevcut tarım üretimi vergi gelirlerinin düşmesine sebep oluyordu.

¹⁴ Halil Cin, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Ankara. 1978, s.544.

¹⁵ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi VII*, İstanbul 1991, s.250.

¹⁶ Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul, 1985, s. 302,303.

İhtiyaç duyulan teknolojik hamleyi besleyecek bilgi alt yapısı da yoktur. Tarım teknolojisindeki gerilikten ve üretimin tabii şartlara bağlı kaldığından bazı olumsuzluklar kıtlığa varan sonuçlar doğuyordu. Bu dönemde sanayide de üretimi artıracak, maliyetleri düşürecek bir teknolojik ilerleme görülmemektedir. Buna rağmen dokum gibi bazı sanayi kollarında yabancı mallara üstünlük sağlanabilmiştir¹⁷

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş ve gelişme döneminde Akdeniz çevresinde yoğunlaşan ticarî faaliyetler, XV. Yüzyıl sonrası coğrafi keşiflerin başlamasıyla okyanuslara açılmıştı. Devletin iktisadî yapısı bu gelişmelerden olumsuz yönde etkilenmiştir. Ayrıca savaşlar ve asayişin bozulması da ticaret hacmini daraltıyordu. Devlet yine de ticarete önem veriyor, bir taraftan ticarî mallara ağır vergiler koymaktan çekiniyor, diğer yandan ticaret yollarının güvenliği için gayret sarfediyordu. Devlet transit ticaret bölgesi olmaya önem veriyor ve gümrük vergilerini %3-5 gibi düşük oranlarda tutuyordu¹⁸

5. Sosyal Durum

Toplum düzeninde mahalli güçlerin ağırlık kazandığı yepyeni bir hükümet düzenini dışında XVIII. Yüzyıl süresince karşılaşılan meseleler XVII. Yüzyıla aynıdır. Çift-bozan râyâdan biriken levent kitleleri vali kapılarında türlü düzenlere sokulmuş olmakla beraber, hem "kapulu" olarak, hem de başıboş eşkıya grupları halinde kendilerin halka besletmekteydiler. Hatta çoğunluğu ergen (bekar) oldukları için toplum ahlakına zarar vermeye devam ediyorlardı¹⁹.

Hükümet yönetimi devleti batmaktan kurtarmak için Avrupa'da gelişmiş devlet yönetim biçimini ülkede tesis etmenin kaçınılmaz olduğunu gördüklerinden gerekli teşebbüste bulunmuşlardır. Avrupa'dan getirilen uzmanlar yardımıyla ihtiyaca cevap vermeyen devlet düzeni, Avrupa'dakilere benzer kurumları hayata geçirmeye başlamışlardır²⁰.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında hükümeti en çok meşgul eden sosyal mesele Türkmen ve Kürt aşiretleri başta olmak üzere reâyânın iskânı olmuştur. İskânına çalışılan aşiretlerin bir kısmı iskânı kabul etmeyerek, ya doğrudan doğruya şekavete,

¹⁷ Ahmet Tabakoğlu, a.g.e., s.214,215, 238.

¹⁸ Ahmet Tabakoğlu, a.g.e., s. 235-238.

¹⁹ Mustafa Akdağ, a.g.m., s. 53

²⁰ Mustafa Akdağ, a.g.m., s. 53.

yada iskân edildikten sonra yerlerini terk etmek suretiyle asayiş bozuyorlardı. Aşiretlerin eşkıyalıklarının seferler esnasında özellikle Avusturya harplerinin (1716) devam ettiği yıllarda artış göstermiştir²¹.

Yerlerini terk edip eşkıyalığa başlayan aşiretlerin belli yerlerde iskan veya yerlerini terk etmeleri engellenerek köylü reâyânın yerlerine dönmelerini sağlayıp, reâyâ göçlerinden sonra azalan ziraî üretimi artırmak düşünülmüştür. Göçler ve zorunlu iskan XVIII. Yüzyılın en önemli sosyal hadiselerinden biridir²².

II. EŞKIYA TABİRİNİN ANLAMI VE SINIRLARI

Eşkıyalık fiili bütün toplumlarda büyük benzerlik arzettiği gibi, farklı dillerde kullanılan tabirlerin anlamları da birbirine yakındır. “Eşkıya” Arapça “şaki” kelimesinin çoğulu olarak Türkçe’ye girmiş olup; “bahtsız, fenâ hareketli, haylaz, habis, haydut yol kesen” anlamında kullanılmaktadır. Eşkıyalığın bu anlamı büyük ölçüde bütün lûgat ve ansiklopedilerde ortaktır.²³

Eşkıyalığın bu umumi anlamı dışında eylemin şekliyle ilgili olarak özel adlandırmalar kullanılmaktadır. Daha ziyade yol kesmekle tanınan eşkıyalar; “Kuttâ-i tarîk” , “haydut” veya “türedi kuttâ-i tarîk” diye anlandırılırken²⁴ pek adı duyulmamış eşkıyalardan; “türedi eşkıyası”, “haramzâde”, “erazil” gibi şifatlarla bahsedilmiştir.²⁵

Her hangi bir zümreye mensup eşkıyalarda tabi oldukları topluluğun ismiyle tarif edilirler. Eşkıyalar aşiret, cemaat adıyla adlandırıldıkları gibi, “Ekrad Eşkıyası”, “Türkmen Eşkıyası” gibi isimlendirmeler yaygındır. Hatta iskân firarilerinden iskân sahasından dolayı, “Rakka parekendesı eşkıyası”, “Kıbrıs parekendesı eşkıyası” şeklinde de söz edilmektedir. Askeri zümrelerden eşkıyalık yapanlarda, “levendât eşkıyası”, “Saruca-sekban eşkıyası” vs. mensup olduğu sınıfın ismiyle adlandırılmıştır.²⁶

²¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 316.

²² Mustafa Akdağ, a.g.m. s.52,53.

²³ Muallim Naci, Lûgat-Naci, s. 77; Şemseddin Sami, Kâmûs-ı Türki, s. 781; Ferit Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara 1978, s. 284, 1170; Meydan Larouse Büyük Ansiklopedik Lûgat, C. IV, s. 401; C. V, s.723.

²⁴ Bkz; Yol Kesen “kuttâ-i tarîk”, “Haydutların” eşkıyalıkları bölümü

²⁵ Ekz: ferdi eşkıyalıklar bölümü.

²⁶ Ayrıntı için olayların anlatıldığı bölümlere bakınız.

Eşkîyalık geniş anlamıyla bütün kanun dışı hareketleri ihtiva etmekle beraber, adli bakımdan sınırlandırma ve tasnif etme zorunluluğu vardır. Tarihçiler sosyal olay olarak kanun dışı hareketleri, umumi anlamıyla eşkıyalık kabul etseler de, hukukî açıdan doğru değildir. Bu noktada önemli olan husus, eşkıyalık fiilinin uygulanan cezalar bakımından tasnifinden ziyade, zulüm suçuyla ayrı mütalaa edilmesidir. Çünkü teorik olarak eşkıyalık reâyânın işlediği suçlar için söz konusuysen, resmi görevlilerin kanunsuz davranışları zulüm olarak tavsif edilmektedir.²⁷

Türk Hukuk Lûgati'ndeki eşkıyalık tarifi bu yaklaşımı, teyid etmektedir: “Mal zapt ve gassetmek, öç almak, suikastta bulunmak yahut memleketin dahili emniyetini bozmak için mesken, çiftlik, ağıl, köy, değirmen gibi mahalleleri basarak veya yakarak yahut tahrip ederek veya adam öldürerek veya yollarda ve kırlarda soygunculuk yaparak veya adam kaldırarak ve bu fiillerden dolayı mevkuf veya mahpus iken firar ederek silahlı dolaşmak suretiyle emniyet veya asayişî münferiden veya toplu olarak tehdit ihlâl etmektir.”²⁸ Bu tarif Osmanlı asırlarında görülen eşkıyalık faaliyetlerine de uygun düşmektedir. Görüldüğü gibi resmi nüfuz ve yetkisini kullanarak işlenen zulüm suçunu ihtiva etmemektedir. Zaten, incelediğimiz resmî görevlilerle ilgili şikayet ve hükümlerde genel olarak “zulm” ve “teâddî” suçlarından söz edilmektedir.²⁹

Fakat incelediğimiz bir çok olayda bu ayrımı yapmak mümkün değildir. Bir resmi görevlinin davranış ve işlediği suçların eşkıyalardan farksız oluşu bu karışıklığı ortaya koymaktadır. Mesala; Sivas Beylerbeyi Süleyman Paşa'nın, 1702 yılında halkın muhafaletine rağmen, kaldığı Geldiklan kazasında, kapısındaki “Levendât” halkın mallarını yağmalamaktan başka, 8 kişiyi öldürüp 50 kişiyi yaralayarak, 11 bekar kimsenin ırzlarına tasallutta bulunurlar. Ve bu davranışlarını daha önce cereyan etmiş bazı hadiselerden doğan düşmanlık hissiyle yaparlar.³⁰ Bu hadiseyi zulüm kavramıyla izah etmek mümkün değildir. Yine Antep Sancağında, Mutasarrıf Maraşlı Ahmet haksız vergi toplamaktan başka kapısındaki Leventlere zımî reâyâdan bir kaçını öldürtüp kimisini de yaralatır.³¹

²⁷ Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl*, Ankara 1985, s. 132,133

²⁸ *Türk Hukuk Lûgati*, 1944, s. 132,133.

²⁹ Bkz. Resmi Görevlilerin Zulüm ve Eşkîyalıkları bölümü.

³⁰ *Mühimme*, 112, s. 168.

³¹ *G. Antep Şer. Sic. Nu: 59, s. 8,12.*

Hatta davranışları zulüm suçunun sınırlarını aşan bazı resmi görevlilerden eşkıya diye bahsedilir.³² Manisa Mütesellimi Feyzullah'ın tahsildarı Hacı Fazlı kendisinden eşkıya diye söz edilen bir diğer görevlidir.³³

1728 yılında Trabzon Eyaletinde zuhur eden eşkıyayı yakalamaya görevlendirilen Mütesellim Cemşitoğlu Mehmet eşkıyayı yakalamak bir yana, bir kaç bin kişilik eşkıya gürühunun başına geçerek büyük karışıklıklara sebep olmuştur.³⁴ Bunlar gibi hadiseler bir hayli fazladır. Buna rağmen idareci sınıfın sebep olduğu hadiselerin büyük çoğunluğunun zulüm kavramı çerçevesinde değerlendirilmesinin daha doğru olacağı muhakkaktır.

Zulümleri sebebiyle haklarında takibat yapılan, resmi görevlilerin, itaat etmeyip kaçmaları veya karşı koymaları halinde “isyancı” muamelesine, tabi tutulmamaları,³⁵ eşkıyalık suçuyla bir diğer ortak noktayı oluşturur.³⁶

O halde, eşkıyalık kavramının en geniş anlamıyla kanun dışı fiillerin tamamını ihtiva ettiği söylenebilir. Biz de araştırmamızda eşkıyalık tabirini bu en geniş manasıyla kullanmayı uygun bulduk.

³² *Mühimme*, 10, s. 146. Aydın ve Saruhan Sancakları muhassılı vekili olan Süleyman'dan ve adamlarından eşkıya diye söz edilmiştir.

³³ *Mühimme*, 129, s. 319.

³⁴ *Mühimme*, 134, s. 327; *Mühimme*, 133, s. 289,290.

³⁵ *Mühimme*, 115, s. 442,582; *Mühimme*, 117, s. 141 *Mühimme*, 127, s. 227; *Mühimme*, 129, s. 163. Ayrıntı için; Resmi Görevlilerin Zulüm ve Eşkıyalıkları bölümüne bakınız.

³⁶ Ahmet Mumcu, a.g.e, s. 52,53-133,134.

İKİNCİ BÖLÜM

EŞKIYALIĞI DOĞURAN SEBEPLER

XVI. ve XVII. yüzyıllarda yaşanan içtimaî ve iktisadî sarsıntı, köklü bir çözüme kavuşturulamadığından, daha da artarak; XVIII. yüzyılda devlet ve cemiyet hayatında büyük bir çöküş ve kırılma olarak devam etmiştir. Devlet müesseselerinin yetmediği, kanun hakimiyetinin sarsıldığı bu yüzyılda, eşkıyalık ve zulüm; cemiyeti ve devleti tehdit eden büyük bir problem halini almıştır.

Eşkıyalık; cemiyetlerin hayatında iktisadî krizin ve ahlakî çöküntünün arttığı ve devlet otoritesinin zayıfladığı dönemlerde yaygınlık kazanır.¹ Bütün bu şartlar ve eşkıyalık XVIII. yüzyılda Anadolu'da en yaygın şekliyle yaşanmaktaydı.

Eşkıyalığın sebeplerini incelerken, meseleyi daha anlaşılır kılmak için, eşkıyalık ve zulme yönelen kişi ve zümreleri; eşkıyalık sebeplerinin farklı oluşunu dikkate alarak ayrı ayrı mütalâa edeceğiz.

I. RESMÎ GÖREVLİLERİN ZULÜM VE EŞKIYALIKLARININ SEBEPLERİ

Bozulan devlet yapısı toplumun her sahasında olduğu gibi; resmi görevlilerin davranışlarında çarpıcı bir biçimde tezahür etmiştir.

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren, sağlıklı ve dengeli bir yapılanmaya sahipken, devletin hızla büyümesiyle birlikte, temel müesseseler geliştirilemediğinden yeni şartlar karşısında yetersiz kalmıştır.

Naîmâ bu hızlı büyüme karşısında ehliyetli idarecilerin azlığı ve görev istememelerine işaret, ederek ehliyetsiz kimselere görev verilerek «yüksek mertebelere» ulaşmalarının yolunun açıldığını söyler. Görev alan ehliyetsiz yetkililer ihtirasla hareket edip, halkın malını garet ve zulüme yöneldiklerinden türlü karışıklıklara sebep olmuşlardır. Naîmâ'ya göre; taşra teşkilatındaki bu bozulmanın yanı sıra, XVII. yüzyılda vezir olanlar da umumiyetle bilgisizlikleri ve zalimlikleri ile tanınmışlardır. Bu bozulmanın sebebi de, yüksek mansıplarının ekonomik gücünü kaybedip, servet ve

¹ Mustafa Öztürk. «XVIII» Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları» **Belleten** IV/211, s.983.

itibarının azalmasıdır. Servetin mansıp dışında başka yollarla elde edilir olması, liyakat sahibi olanların hizmetten kaçmalarına yol açmaktadır.²

Naîmâ'nın yöneticiler hakkındaki bu tesbitleri XVIII. yüzyıl içinde geçerlidir.

1719 yılında Türkiye'ye gelen Avusturya Elçisi Von Virmond'ta bu durumu teyid ederek; zengin ve tahsilli bir Türk'ün devlet hizmetine girmekten nefret ettiğini, kabiliyetli kişilerin sarayda, itibarı olmadığını, cahillerin çoğaldığını, bu durumun devleti sonunda tam bir felakete sürükleyeceğini söyler.³

Dönemin edebi ürünlerinde ve ahlâk eserlerinde, makam, mansıp sahibi olmanın tehlikelerine işaret edilerek, devlet hizmetinden uzak durulması telkin edilir.⁴

Mansıp ve makamların rüşvetle alınması eski ve "mutad" bir uygulama⁵ olduğu gibi, görevlilerin meşru gelirleri masraflarını karşılamaya bile yetmeyince sistem iyi niyetli yöneticileri bile zulme ve soygunculuğa yöneltmekteydi. Sistemin işleyişinin zorlaması dışında, ihtirasla ihtiyaçlarının dışında "calib-i mal sevdasıyla" servet biriktirmeye yönelenlerin sayısı da bir hayli fazladır.⁶ Mesela; Karesi Sancağı Mutasarrıfı Mustafa Paşa 1702 yılında halka zulmedince, görevden alınır.⁷ Yine halefi Ali Paşa'da İvrindi Kazası ahalisinin mal ve akçelerine el koyunca şikayet edilmiş, bir kısmını iade etmek zorunda kalmıştır.⁸

² Zeki Arslantürk, *Naîmâ'ya Göre XVII. Yüzyıl Osmanlı Toplum Yapısı*. İstanbul 1997, s. 103-105.

³ Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devletinde Rüşvet*. İstanbul 1985, s.88.

⁴ Sümbülzâde Vehbi, *Lutfiyye* adlı eserinde. oğluna ulemâ mesleğini seçmesini söylerken;

Mûsil-i râhat olur nev-ummâ

Kaldı devletde tarîk-i ulema

ünvan peşinde koşmamasını telkin ederek:

Hâsılı mâ'îl-i unvân olma

Fikr-i şöhritle perîşân olma.

Diye nasihatte bulunmaktadır. (Sümbülzâde Vehbî, *Lutfiyye*. (Haz. Yrd. Doç. Dr. Süreyya Ali Beyzâdeoğlu) İstanbul. 1996. s.131. 137.).

⁵ Ahmed Mumcu, a.g.e., s. 88.

⁶ Nâbî; Paşalık kurumunu "dağdağa" olarak nitelendirir. Bu görevin mahiyetini, gürültü, patırtı, beyhude telaş ve ızdırap olarak görmesi yaşanan durumu açıkça gözler önüne sermektedir. Masrafların karşılanması için de olsa gasb ve zulm paşaların sık sık azline sebep olmuştur. Üstelik yapılan gasp masrafları bile karşılanamaktadır. Nâbî;

Zillet-i Azline deymez nasbı

Sarfına ser-be-ser olmaz gasbı.

Diyerek bu duruma işaret etmektedir. (Bkz. *Hayriyye-i Nâbî*, (İnceleme - Metin, Haz. Yard. Doç. Dr. Mahmut Kaplan), Ankara 1995, s.115 - 120

⁷ *Bahkesir, Şer. Sic. Nu: 712, s.73*

⁸ *Bahkesir, Şer. Sic. Nu: 712, s.128*. Ayrıntı için bkz.: «Resmî Görevlilerin Zulüm ve Eşkyaçlıkları» bölümü

Paşalar gerek devam etmekte olan seferler gerekse iç güvenliği sağlamak için kalabalık «kapı halkı» beslemek zorundaydılar. Sefere çağrıldıklarında, zayıf kapılarıyla orduya katılanlar azl edilip, cezalandırılmaktaydılar.⁹

Paşaların kapı halkı beslemeleri için sefer sırasında «İmdâd-ı seferiyye» sulh zamanında da «İmdad-ı hazariyye» toplamaları kanuni haklarıydı. Ancak bu yetki istismar edilerek, kadimden beri bu vergileri vermekten muaf olan Van Eyaletinden bile tahsil edilirken¹⁰, savaşların uzun sürmesi sebebiyle sürekli talep edilen vergileri ödeyemeyeceklerini söyleyen, Afyon Sandıklı Kazası halkı bir miktarının indirilmesini arz etmiştir.¹¹

Görevlilerin kudret ve nüfuzlarını korumaları için kuvvetli kapı halkı beslemeleri kanuni gelirleriyle mümkün olmadığından masraflarını halkın sırtına yüklemekteydiler. Bu durumda da türlü şikayet ve sızlanmalara muhatap olmaktaydılar.¹²

Büyük masraflarla mevkilerini elde eden yetkililer; masraflarını çıkarmak ve azl edildiklerinde, gerekecek akçenin biriktirilmesi için, nüfuzlarını kullanarak, hepsi kendi hesabına birer vergi tahsildarı gibi davranır olmuştur.¹³

Anadoluda'da “tekâlif-i şakka” türünden vergilerin yaygın bir biçimde alındığı şikayet mahiyetinde olan belgelerin dışında adalet-nâmeler veya aynı tarzdaki hatt-ı hümayun ve fermanlardan anlaşılıyor.¹⁴

Özellikle savaş olmadığı dönemlerde halkı rahatlatmak için “tekâlif-i seferiyye” ve diğer, “tekâlif-i şakka” türünden vergilerin alınması yasaklandığı

⁹ **Tarih-i Raşit**, IV. s.58,59. Karaman Eyaleti Mutasarrıfı Vezir Karayılanoğlu Ali Paşa, çağrıldığı sefere zayıf ve pejmurde kapı halkıyla gidince azl ve haps edilmiştir.

¹⁰ **Mühimme**, 149. s.96. (Tarih. Aralık 1742)

¹¹ Edip Ali Baki. **Afyonkarahisar'da XVII. XVIII'inci Asırlarda Meçhul Halk Tarihi**, Afyon, 1951, s.14.

¹² G. Antep'te Dölek Baba zaviyesi ahalisi: arpa, saman, odun vs. tekalif alınarak rencide edildiklerine dair şikayette bulunmuşlardır. (**G.Antep. Şer. Sic. Nu: 72/A. s. 287,288**) Vilayetlerin masraf defterleri de halkın sırtındaki yükü açıkça göstermektedir. Bkz. (**Mardin Şer. Sic. Nu. 247, s.49**), (Edip Ali Baki, a.g.e, s.26—28) (Yücel Özkaya, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı**, Ankara 1985, s.21)

¹³ Mustafa Akdağ. a.g.e, s.110. Haksız vergi tahsil edilerek halka görülmemiş zulmün yapıldığı hakkında bkz. (Koçi Bey, **Risalesi (Nşr. Zuhuri Danışman) Ankara1985**.)

¹⁴ **Bolu Şer. Sic. Nu: 844, s.88,90 (16 Şubat 1705); Konya Şer. Sic. Nu. 44, s.181 (6 Temmuz1710); Çankırı Şer. Sic. Nu:6, s.143 (Mart 1713); Adana Şer. Sic. Nu: 129, s.36 (Kasım 1730); Amasya Şer. Sic. Nu: 44, s.113 (Temmuz 1748)**. Ayrıca adalet-nâmeler hakkında bkz; Yücel Özkaya “XVIII. Yüzyıl

halde¹⁵ bu vergiler yaygın bir biçimde toplanmaya devam edilmiştir. Tüfenkçiyân akçesi, kaftan akçesi, zahire akçesi, bayrak akçesi, matarağı, tavuk baha vs.¹⁶ haksız, keyfi vergiler talep edilerek halkın perişan olmasına sebep olunmaktaydılar. Hükümet bu tür vergilerin zulme dönüştüğünü dikkate alarak yasaklama yoluna gitmişse de bazı dönemlerde de bu gelirleri almadıkça memurların üzerine düşen vazifeleri yapamayacaklarına kanaat getirerek, bir disiplin içinde toplamalarını kabul etmek zorunda kalmıştır.¹⁷

Bu tür haksız vergi taleplerinin önüne geçilemeyişinin önemli sebeplerinden birisi de; vali, muhassıl ve voyvodaların iltizâmlarındaki mirî mukata'alar ellerinden çıkıp 1702 yılından itibaren, mültezimlere "mâlikâne" olarak, erkek evlada intikal edecek biçimde verilmesi¹⁸, mali yönden iyice zayıf düşmeleridir. Böylece; "vezirlere yalnız şehirler kaldığından yirmişer ve otuzar âdem ile otururlar ve iki taksit ile verilmek üzere senede on ve onbeş kese hazariye ta'bir olunan akçe ile" geçinmek zorunda kalmışlardır. Bu derece kuvvet ve kudretten düşen paşaların elbetteki eşkiyayı "def'i mümkün değildir". Ayrıca reâyâ bir çok ihtilafta valilerle, malikâne, sahiplerinin arasında kalıp büsbütün perişan olmuştur.¹⁹

Malikâneler liyakat ve ehliyetle değil, akçe kuvveti ve «kapu kethüdasına» verilen hediyelerle elde edildiğinden dolayı, karışıklıklara sebep olmakta, eşkiya ve mütegalibenin türemesine yol açmaktaydı. Mesela 1719 yılında Eğin Kazasını malikâne olarak elde eden İsmail Paşa, kazaya gitmeyip, mahalli mütegalibeye dayanarak idare etmeye kalkınca, büyük bir kavga başlar. Hükümet çareyi, «liva-î

da Çıkarılan Adalet-nâmeler Göre Türkiye'nin İç Durumu" *Belleten* C. XXXVIII, No:151, Temmuz 1974.

¹⁵ Trabzon Şer. Sic. Nu: 1867, belge 102, 103, 110; *Mühimme*, 115, s.334; *Mühimme*,119; s.190 *Tarih-i Raşit* II.. s.476. Haksız vergi toplandığına dair şikayetlerle ilgili belgelerin bir çoğunda uygulamanın kanunsuz olduğuna işaret edilmiştir.

¹⁶ Çağatay Uluçay. a.g.e, s.37; Defterdar Sarı Mehmet Paşa. *Devlet Adamına Öğütler*. (Nşr. Hüseyin Ragıp Oğural). İzmir 1990. s. 92. Yazar mutad vergilerin dışında vergi talebiyle halka zulmedildiği, perişanlığına sebep olduğuna işaret ederek, bu uygulamadan vazgeçilmesi gerektiğini kaydeder: (Yücel Özkaya, a.g.m.) s.450. Ahalinin vergi yükü hakkında bkz. (Yusuf Oğuzoğlu. "Osmanlı Şehirlerindeki Halkın Vergi Yükü Üzerine Bir araştırma (1680-1700)" *Osmanlı Araştırmaları*. s. XV. İstanbul 1995. s. 157-180).

¹⁷ Mustafa Akdağ. "Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş Devrinde Esas Düzen" *D.T.C.F.T.A.D.* Cilt III, s.4-5 (Ankara 1965), s.144

¹⁸ Mustafa Akdağ. "Osmanlı Tarihinde Âyânlık Düzeni Devri 1730-1839" *T.A.D.*, Cilt VIII-XII, s.14-23, Ankara 1975, s.51.

¹⁹ Cengiz Orhonlu. «Osmanlı Teşkilatına Aid Küçük Bir Risale (Risale-i Terceme), *Belgeler*, Cilt IV, s, 7-8, Ankara 1993, s.43.

mezburu malikânelikten ref» etmekte bulur.²⁰ Yine «Çapakçur Sancağı dahi mukaddema hükümet iken ref olunup malikâne verildiğinden» mutasarrıflar zabt ve rabta muktedir olamamış, valiler de ilgilenmeyince türeyen eşkıya ve mütagallibe üzer, beşer köyü zorla zabt edip ahaliyi soymuşlardır.²¹

1744 yılında gönderilen başka bir fermanda, Şam, Halep, Diyarbakır, Mardin, Adana, Malatya Antep taraflarında ve bazı mahallerdeki «miri mukataatın» çoğusu « ricâl-i devlet» ve «âyân-ı vilâyet»ten kimselere malikâne olarak verildiği söylenerek, liyakatle yönetilmediğinden, reâyâsının tohum vs ihtiyacı zamanında temin edilmediğinden murabahacılara borçlandıklarına işaret ederek, halkın perişanlığının önüne geçilmesi istenmektedir.²²

Gelir kaynakları bu şekilde iyice daralan valilerin kapı halkını beslemek veya «tez ma'zul olmakla bir kaç gün harçlık olsun deyü devr namına, dürlü dürlü bahane ile fukarayı soyup alırlar.» Çoğu kez senesi dolmadan azl olunan paşaların yerine gelenler de aynı uygulamayı devam ettirmişlerdir.²³ Nâbî, paşaları bu hadsiz zulümlerinden dolayı sureten mü'min ancak gerçekte kafir olarak nitelendirir. Yine şaire göre, Paşaların kapı halkıda, zulüm ve şekavetleri gittikleriyle yerleri perişan etmektedirler.²⁴

Eyalet ve sancak mutasarrıfları yaptıkları soygunları hakl göstermek için toplanan «imdad-ı seferriyye» ve »imdad-ı hazarriye» lerin masraflarını karşılamadığı şikayetinde bulunmalarına rağmen yapılan incelemelerde toplanan miktarın çoğu kez ihtiyaçtan fazla olduğu anlaşılmıştır.²⁵

Ayrıca merkezden taşraya gönderilen görevliler ve taşrada ki diyer memurların da şikayete konu davranışları, haksız akçe tahsili yoluyla halka

²⁰ Mühimme, 127. s.326,327

²¹ Mühimme, 130. s.159 (Tarih Ağustos 1721)

²² Kayseri Şer. Sic. Nu: 134, s.155,156.

²³ Robert Arnhegger «Hazarfen Hüseyin Efendi'nin Osmanlı Devlet Teşkilâtına Dair Mulâhazaları» *Türkiyat Mecmuası*. Cilt.X. İstanbul 1951-1953. s.373. 376: İncelediğimiz belgelerde bu tür hadiseler çok sık rastlanmaktadır.

²⁴ Nâbî, a.g.e., s.119:

Zulme mâ'illeri vardur vâfir
Sûretâ mü'min ü ma'nen kâfir.

Ağalar zâlim ü ac u'uryân
Virmede her biri mâl almağa can.

²⁵ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, Ankara 1994, s.89. 90.

zulmettikleri görülür. Tosya'da, menzilci fazla akçe topladığından şikayet edilirken²⁶, Kayseri İncesu'da hedden fazla cizye talebiyle ahali rencide edilmektedir.²⁷ Anadolu'ya gönderilen mübaşirler beşten fazla adamla göreve gitmeleri yasaklandığı halde kalabalık adamlarla gezip zulme sebep olmaktaydılar.²⁸

Anadolu'da mutasarrıfların görev yerlerine gitmeyerek, yerlerine vekil olarak mütesellim göndermeleri otoritenin zaafına haliyle eşkıyalığın yayılmasına yol açmaktaydı²⁹ Seferler sebebiyle mutasarrıfların yerlerine vekil olarak bıraktıkları mütesellimler de bunu fırsat bilip, servet biriktirmek için, halka hadsiz zulüm etmişlerdir.³⁰

Uzun süren seferler sebebiyle Anadolu'nun «ekseri elviye mutasarrıfları»nın kapı halkıyla vilayetlerden uzak kalmaları³¹ eşkıyalığın yaygınlaşmasında bir çok bakımdan etkili olmaktadır.

Seferler sebebiyle eşkıya zümrelerinin faaliyete geçmeleri bilinen bir durum olduğundan sefer kararıyla beraber vilayetler uyarılarak tedbirli olmaları istenmekteydi.³²

İran seferi sebebiyle zuhur edecek eşkıyayı tedip ve vilayetleri zararlarından korumak maksadıyla, bazı yetkililer seferden muaf tutulmuşlardır. 1724 yılında Adana Beylerbeği Ali Paşa sefere çağrılmayıp bölgeyi zuhur edecek Levent, Türkmen ve Ektrat eşkıyasından korumak için görevlendirilirken,³³ İç-il, Karaman, Maraş ve Halep hududuna kadar olan yerlerin muhafazası da uhdesine verilmiştir.³⁴ Bolu Voyvodası da Akşehir, Sivas hududuna kadar sahanın teftişinden sorumlu tutulmuştur.³⁵

²⁶ Çankırı Şer. Sic. Nu: 9, s.10.

²⁷ Mühimme, 116, s.29.

²⁸ Mühimme, 149, s.128; Mühimme, 153, s.166.

²⁹ Mühimme, 148, s.67. Teke Sancağı Mutasarrıfı yerine mütesellim gönderince. «beldenin ihtilâline»

Seferlere bağılı olarak eşkıyalık olaylarında büyük bir artış görülmesi hükümetin endişelerini teyid etmektedir. Bu dönemlerde özellikle askerî zümrelerin eşkıyalıklarını da belirgin bir tırmanış gözlenmektedir. Küçük guruplar halinde asker kaçaklarının eşkıyalıkları yanında,³⁶ Levent, saruca-sekban, delil, yeniçeri veya «yeniçerilik iddiasında» olan zümrelerin sebep oldukları hadiselerde büyük artış görülmektedir.³⁷

1743 tarihli fermanında; Çankırı halkı yüzer ikişeryüzer kişilik gurblar halinde gezen «süvari eşkıyasının» türlü zulüm ve teaddilerine maruz kaldıkları şikayetinde bulunup, eşkıyanın mutasarrıflarının İran seferinde bulunmasını fırsat bilerek buna cesaret ettiğini ifade etmişlerdir.³⁸

Aynı şekilde otorite boşluğunu fırsat bilen Ektrat taifesinden yüzlerce eşkıya Çorum yakınlarında, Sarmaşikkaya, Direklibel vs yol ve geçitlerde yolcuları soyup köyleri yağmalarken «Başiboş Levendat» taifesinden Pepe Halil 120 adamıyla Sivas taraflarını soymaktadır.³⁹

Seferler sebebiyle yapılan asker ve ağırlıkların sevkiyatı yol güzergahında ki liman ve şehirlerde güvenliğin bozulup eşkıyalığın artmasında etkili olmaktadır. Ayrıca askerin ihtiyaçlarının piyasa değerinin altında alınması, zulüm ve kargaşalıklara yol açmaktaydı.⁴⁰

Umumi ekonomik darlık vergilerin artması sonunda yoksullaşan köylülerin topraklarından koparak şehirlere yönelmesiyle, bu «çift bozan» kitlesinin «levendât» ve «suhtevân» diye adlandırılan zümreler olarak ortaya çıkmaları, ilk olarak XVI. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır.⁴¹ Geçen zaman zarfında «çift bozanlık» sürmüş toprağını terk eden genç reâyâ kitleleri, eşkıyalığın ve Levent, saruca-sekban delil vs. zümrelerin ana kanağı olmaya devam etmiştir.⁴²

³⁶ Bolu Şer. Sic. Nu. 842. s.89,90.

³⁷ Ayrıntı için olayların incelendiği bölümlere bakınız.

³⁸ Mühimme. 150, s.154.

³⁹ Mühimme. 150, s.243. 244. (Tarih Nisan 1744)

⁴⁰ İbrahim Güler, «XVIII. yüzyılın ilk Yarınsında Askerî Seferlerde Sinop'un Güvenlik ve Asayiş Meselesi» O.M.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, s.6 (Samsun 1991), s.80-81. Adana yakınlarında Sarı Uşak menziline, Şark Seferine giden asker için haksız mübayaa yapılmış halkın muhalefetiyle karşılaşmıştır. (Adana Şer. Sic. Nu:129, s.20) Mustafa Öztürk, «Osmanlı İktisadında Fiyatları Etkileyen Unsurlar» Prof. Dr. Şerafettin Turan Armağanı, Elazığ 1996, s.228.

⁴¹ Mustafa Akdağ, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, İstanbul 1995, s.69.

⁴² Bkz. Levend. Saruca -Sekbanların Eşkıyalıkları Bölümüne

Ahalinin çiftini-çubuğunu terketmesin de iktisadi şartların ağırlaşması yöneticilerin artan zulmü kadar, bozulan aşayişin, eşkıyanın tasalludunun payı büyüktür. İncelediğimiz belgelerde bunun bir çok örneğini tesbit ettik. Bu göçlerden rahatsız olan devlet köklü tedbirlerde almamıştır. Sadece göçlerin önlenmesini parekendelerin eski yerlerine yerleştirilmeleriyle ilgili hükümler gönderilmekle yetinilmiştir⁴³.

Yaşanan göçler, birçok bakımdan yeni göçleri teşvik etmekteydi. Nüfusu azalan köylerin, yeni tahrirleri yapılmadığından, vergi yükleri aynı kalmaktaydı. Nadiren sesini duyurmayı başaran köylerin vergi haneleri düşürülmekteydi. Mesela; Antep Kazasına bağlı İsbatrın köyü harap ve fukara olduğundan dört avarız hanelerini ödemeye kudretlerinin kalmadığı, bu sebeple ahalisinin parekende olduğu bunun bir haneye düşürülmesi arz ediler. Şikayet dikkate alınarak avarız hanesi ikiye düşürülür.⁴⁴

Ahali, artan vergi yükünden kurtulmak ve güvenliği daha iyi büyük şehirlere göçerek buralarda istihdam olmak umudu taşımaktaydı. Büyük şehirlerde işgücünü istihdam edecek gelişmiş bir sanayinin olmayışı, varolan geleneksel üretimin de iş gücüne ihtiyaç duyması bir yana, mevcut kadrolar kapalı üretim ilişkileri ve «gedik» sistemiyle, kendi kalfalarının dükkân açmasına bile müsaade etmiyerek işsizliği beslemekteydi.⁴⁵

Devlet halkın büyük kitleler halinde savrulmasının, büyük şehirlere yönelmesinin sebebini bilmekle beraber, köklü tedbirler almaktan acizdi. Zaman zaman halkın vergi yükünü azaltmaya çalışmış⁴⁶, lakin bu uygulama uzun sürmemiştir. Halkın toprağını bırakıp büyük şehirlere göçmesinin önüne geçilememiştir.⁴⁷

Can, mal emniyetini sağlamak için büyük şehirlere yönelen kitleler ya buralara ulaşmadan memleketlerine geri gönderilmekte, ya da şehir kapıları yüzlerine

⁴³ Konya. Şer. Sic. Nu: 48, s.262. G.Antep Şer. Sic. Nu:63, s.56.57.

⁴⁴ G.Antep Şer. Sic., Nu: 71. s.201,202.

⁴⁵ M. Münir Aktepe, *Patrona İsyanı* (1730). İstanbul 1958, s.24-26; Sabahattin Güllülü, *Ahi Birlikleri*. İstanbul 1977, s.135.

⁴⁶ *Tarih-i Raşit*, II. s, 476, 481.

⁴⁷ *Mühimme*, 153, s.281; C.C. Güzelbey, a.g.e., s. 50; Edip Ali Baki, a.g.e., s. 11-13; Göç sorunu ile ilgili bkz.; M. Münir Aktepe «XVIII. Asrın İlk Yarısında İstanbul'un Nüfus Meselesine Dâir Bâzı Vesikalar» *İ.Ü.E.F.T.D.* Cilt. IX, S, 13 (Eylül 1958); Yücel Özkaya «Osmanlı İmparatorluğunda XVIII. Yüzyılda Göç Sorunu» *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt. XIV, S. 25, (1981 - 1982).

kapatılmaktaydı.⁴⁸ Bütün tedbirlere rağmen büyük şehirlere ulaşabilmelerin çoğusunun akibetleri daha kötü olmuştur. Bekar odalarına yerleşip geçimini temin edecek doğru dürüst bir iş bulamayan bu insanlar kanunsuzluğa yönelmekte hırsızlık veya çarşı pazarda ihtiyaçlarını zorla temine yöneldiklerinden cezalandırılmaktan kurtulamamışlardır.⁴⁹ Büyük şehirlere özellikle İstanbul'a göçen bu kitleler şehir asayişini bozup, Patrona isyanı gibi hadiselerin sosyal sebeplerinden olurken,⁵⁰ iaşe darlığı, fiyatların artması ve işsizlik gibi iktisadi sıkıntıların katmerleşmesine yol açmaktaydılar.⁵¹ Zamanın edebi eserlerinde ihtiyaç maddelerinin bulunmadığı, çok pahalı olduğundan satın alınmasının imkansız olduğuna dair şikayetler bir hayli fazladır. Osman-zâde Tâib, bir gazelinde; Odunun, kömürün ateş pahasına çıktığı, «Arpa torbası sanır anı gören; Olsa bir gözde arpacık peyda» diyerek hububatın bulunmadığı ve pahalı olduğuna işaret etmektedir.⁵²

Şüphesiz yerinden yurdundan kopan bu kitlelerden genç ve eli silah tutanların, öteden beri ilk tercihi eşkıya gruplarına katılmak, ümeranın veya mütegalibenin kapılarına sığınarak, saruca-sekban, levent sıfatıyla bir başka kanaldan eşkiyalığa yönelmek olmuştur.

Çiftbozan reâyanın büyük arazi sahiplerine hizmetkâr olmayıp leventliye itibar etmesinin, özellikle Marmara çevresindeki çiftliklerin ırgat ve çoban ihtiyaçlarını Rumeliden karşılamak zorunda kalmalarının psikolojik sebepleri, büyük Celâli isyanlarından⁵³ XVIII. yüzyıla kadar pek değişmediği görülüyor. Ahaliden «... kılıca kaadir olanları birer mahalle temekkün ve derebeyi olup vüzerâyâ boyun eğmez olup ve Anadolu'da saruca - sekban ve delil ve levendât ve sairleri huruc eyleyüp ...»⁵⁴, eli

⁴⁸ M. Münir Aktepe, a.g.m. s.4 - 7: Eşkıya tasallutundan İç-il Sancağında birçok köy ahalişi Konya ve köylerine dağılınca. Ekim 1718 tarihinde bu nüfusun teftiş olunup, köylerine yerleştirilmeleri istenmiştir. (Konya Şer. Sic. Nu: 48, s. 260)

⁴⁹ Mühimme, 153, s. 281.

⁵⁰ M. Münir Aktepe, a.g.e., s. 1-73.

⁵¹ Lütü Güçer «XVIII. Yüzyıl Ortalarında İstanbul'un İaşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi». İ.Ü.İ.F.M., Cilt. XI, S. 1-4 (Ekim 1949 - Temmuz 1950), s. 397, 398.

⁵² Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri, Cilt. VI. s. 215,216. Şair yoksulların mum gibi eridiğini söylerken :

Revgan-ı dil erimede şeb ü rûz
Mum deyü şem'a-ves yanıp fukarâ
bunun, mal olmayışından deyil. esnafın çok kazanma hürsından. ihtikârından kaynaklandığını ifade eder:
Tama-ı hamı ile hükâmın
Muhtekirler belâsıdır bu belâ.

⁵³ Mustafa Akdağ, a.g.e., s. 71.

⁵⁴ Cengiz Orhonlu, a.g.m., s. 42. Leventliği doğuran sebeplerin tefsilatı için bkz; Mustafa Cezar, **Osmanlı Tarihinde Levendler**. İstanbul 1965.

kılıç tutmayanlar da ya şehirdeki sefil kitleleri oluşturmakta ya da kurtuluşu zulümlerinden köylerini terk etmek zorunda kaldıkları büyük servet ve çiftliklere sahip kişilerin yanına sığınmakta bulmuştur.⁵⁵

Köylülere yönelik baskı ve aşırı vergi talebi Dünyanın diğer bölgelerinde de benzeri sonuçlar doğurmuştur. Çin'de büyük nüfus hareketleri ve köylü isyanları olurken Japonya'da hiçbir siyasi maksadı olmayan, baskılara karşı ümitsiz bir tepkiden ibaret olan köylü isyanları ve göçleri yaşanmaktadır.⁵⁶ Avrupada da durum farklı değildir. Eşkıyaların en önemli kaynağını değişik sebeplerle toprağından kopan köylüler oluşturmuşlardır.⁵⁷ Kuzey Avrupa'da gerçekleşen sosyal çekişme ve halk hareketleri zamanla dini ve ideolojik mecraya girerek ihtilallerle sonuçlanırken, Akdeniz çevresinde, artarak devam eden sosyal gerilim, ayaklanma, karışıklık ve eşkıyalık olarak tezahür etmiştir.⁵⁸ Bu açıdan Anadolu'da görülen eşkıyalık olaylarının karakteri diğer Akdeniz ülkelerinde cereyan eden hadiselerle önemli benzerlikler arz eder.

Anadolu'da sebep oldukları eşkıyalık olaylarıyla en fazla tahripkar olan zümrelerden birisi «Çiftbozan reayâ»'nın beslediği; «Saruca-sekban» veya «Kapulu-Kapusuz Levendat» kitleleri olmuştur.

Devlet, Levent, saruca-sekbanların eşkıyalıklarının önüne geçmek için, 1683 yılı itibarı ile bu askeri sınıfları kaldırmaya çalışmış, ancak ne fiilen nede ismen bu askeri zümreleri kaldırmaya muvaffak olamamıştır.⁵⁹ Yasaklanan saruca ve levent bayrakları neferatı yerine kurulan, farisân, Gönülyân, Divânnegân ve Azâbân gibi bayraklar altına toplayıp kontrol etme düşünceside pek netice vermemiştir.⁶⁰

Herhangi bir kapı bulan leventler, fırsat buldukça, yerlerinde durmayıp, köylerde konup göçerek ahaliyi soyarken⁶¹, kapısız kalmaları halinde kalabalık gruplar halinde dolaşip akla hayale gelmedik zulüm ve eşkıyalıkla şikayete konu olmaktadır. Meselâ, sabık Rakka Valisi Osman Paşa'nın azli üzerine kapısız kalan 300 levent Yenidünya Hüseyin, Solak Ali, Çukurcu Ali ve Köçekî Salih adlı bölükbaşlarının

⁵⁵ Yücel Özkaya, a.g.m, s. 178,179.

⁵⁶ W. Eberhard. *En Eski Devirden Zamanımıza Kadar Uzak Doğu Tarihi*, Ankara 1986. s. 183.

⁵⁷ Eric Hobsbawm. a.g.e., s. 22,23.

⁵⁸ Fernand Braudel, a.g.e., s. 100.

⁵⁹ Mustafa Cezar, a.g.e., s. 303-306.

⁶⁰ *Mühimme*, 129, s. 274.

⁶¹ *Trabzon Şer. Sic. Nu: 1874. belge 171. 1715 yılında vaki bu şikayette birkaç seneden beri, Trabzon valisi olanların «Etbâi ve Levendatı, şehirde konaklarında oturmayıp reâyânın evlerine konup » türlü zulüm üzere oldukları yazılmıştır.*

idaresinde gezerek eşkıyalık yapmaya başlayınca, Mart 1718 tarihinde sefere katılmak kaydıyla af edilecekleri bildirilir.⁶² İtaat etmeyip eşkıyalığa devam edince, katl edilmelerine dair fetva ile «nefir-i amm» ilân edilse de⁶³, ortadan kaldırılamayınca tekrar sefere iştirak şartıyla af edilerek uzlaşma yoluna gidilmiştir. Yenidünya Hüseyin savaşa iştirak edince sadrazam ağalığı görevine getirilir.⁶⁴Bu uygulama büyük eşkıya gruplarını dağıtmak için sık sık başvurulan tedbirlerdendir. Ancak, Yenidünya Hüseyin Ağa 1727 yılında binbaşı olarak İran seferine giderken, yol güzergahında ahaliye zulmedip, askerın karışıklığına bais olunca öldürülmüştür.⁶⁵

Levent kitlelerinin dolaştıkları yerlerde bedava yem ve yiyecek almaktan başka, türlü bahanelerle, bayrak akçesi, kurban akçesi, konak akçesi vs. adlarla reyâyı soyduklarına dair, şikayetler bitip tükenmek bilmez.⁶⁶

Kuttâ-i tarik vs. eşkıyalarda zaman zaman levent kıyafetiyle, faaliyet göstermektedirler. Karaman Valisi Mustafa Paşa tarafından, muharebe sonunda yakalanan Küçük Mehmet Bölükbaşının 11 adamından ekserisinin Dalkuşak ve Genç Ali adlı eşkıyaların refikleri olması⁶⁷ bu durumu doğrulamaktadır.

Sefer için toplanan «miri leventler» veya kapılı leventler, açılan bayraklar altında toplanıp sefere gitmek bahanesiyle Anadolu'da gezip eşkıyalık yaparken⁶⁸, «kapısız levendat» eşkıyası da seferleri fırsat bilip, zulüm ve eşkıyalıklarıyla devleti uğraştıran büyük bir gaile teşkil etmekteydiler. 1729 yılında Trabzon'da toplanan beşyüzden fazla, levendat vs. eşkıyalar, Kars'a varıncaya kadar yol güzergahında reyâyaya zulm ve teaddiden maada Erzurum köylerinde 12 kişiyi katl etmişlerdir. Bu davranışlarına Kars, Tebriz ve Revan çevresinde de devam edince, tediplerine karar verilir. Revan Muhafızı İbrahim Paşa'nın kethüdası ve Kars Beylerbeyi ittifakla eşkıyanın üzerine gittiklerinde üç saatlik muharebenin sonunda, eşkıyadan 400 kadarı öldürölüp, 100 kadarı yaralı olarak firar eder. Katlolunan 26 bölükbaşının kesilen

⁶² Konya Şer. Sic. Nu: 48, s.289.

⁶³ Mühimme, 127, s. 121-127.128.

⁶⁴ Tarih-i Raşit. V. s. 196,197.

⁶⁵ Tarih-i Raşit zeyli. Çelebi-zâde İsmail Asım Tarihi. s. 546.

⁶⁶ G. Antep Şer. Sic. Nu: 59, s. 80,81; Amasya Şer. Sic. Nu: 27, s. 49; Amasya Şer.Sic. Nu: 38. s.83; Konya Şer. Sic. Nu: 56, s. 257.

⁶⁷ Konya Şer. Sic. Nu: 57, s. 153 (3 Temmuz 1749)

⁶⁸ Mühimme, 133, s. 325,326. Capparoglu adlı Bölükbaşı ve hevarları eşkıyadan Karamağalı Bekir Bölükbaşı. Eğinli Osman ve Artukabadlı İbrahim Bölükbaşı ile beş altıyüz eşkıyayı toplayıp süvari sekban veya levent kıyafetiyle, Boğazlıyanlıoğlu Mehmet Paşa'nın yanına gidiyoruz diye Erzurum havalisinde gezerek eşkıyalık yaparlar. Mezkur Paşa'nın yanına da gitmezler. (Eylül 1726)

başları İstanbul'a gönderilir.⁶⁹ Bölükbaşılardan kimileride orduya katılıp, «tayinatları ve ulufelerini» aldıktan sonra levendatıyla firar edip, Anadolu'ya dağılarak şikayetlerine devam etmektedirler. Erzurumlu Ali, Genç Ahmet ve Genç Ali adlı bölükbaşılar yedi sekiz bölükbaşıyla birlikte, Erzurum'da ulufelerini aldıktan sonra firar ederek Amasya tarafına giderken,⁷⁰ Yaya Halil adlı bölükbaşı da ikiyüzden fazla levendatıyla Sivas tarafına firar eder. Sivas Valisi Ali Paşa eşkiyayı sıkıştırıp bir çoğunu öldürünce kurtulanlar etrafa dağılırlar.⁷¹ Kars ve Van tarafında toplanan askerden firar eden Genç Ali ve İbrahim adlı bölükbaşılar da beş altıyüz levent ile birlikte Konya tarafına gitmişlerdir.⁷²

Sefer bittikten sonra, valilerin masraflarını azaltmak için kapılarının sayısını azaltmalarıyla, «miri leventler» serbest bırakılınca bunlarda eşkıyalığa yönelmekteydi.⁷³

Levent, saruca- sekbanların kaldırılmasına karar verilince, 1698 tarihinde sekban ve levent bölükbaşıları, kendilerinin Yeniçeri Ocağından ayrıldıklarını bir daha Anadolu'da eşkıyalığın zuhuruna müsaade etmeyeceklerini taahhüt eden bir mahzar göndererek aklarını isterler. Aracıların tavassutlarıyla af istekleri kabul olmuştur.⁷⁴

Affedilmelerinin üzerinden daha bir yıl geçmeden eşkıyalığa yeniden başlarlar.⁷⁵ Sekbanlar hakkında şikayetler, artınca, süvari-sekban ocağının serçeşmesi ve bölükbaşılarını mahzar göndererek, ocaklarının öteden beri devlete üstün hizmetlerinin olduğu «lakin bir zamandan beri ocaklarına bazı erâzil ve ahlâf» vs. kimselerin sahip çıkmasıyla nizamlarının bozulduğu, ocaklarına nizam verilmesi gerektiği şeklinde kendilerini savunmak ihtiyacı duyarlar.⁷⁶

Sefer bahanesiyle açılan süvari-sekban bayrakları sefere gitmeyip, gitsede firar ederek eşkıyalık yapmaları yaygınlaşınca Ocak 1720 tarihinde ortadan kaldırılmaları için ferman yayınlanmıştır.⁷⁷ Şikayetler artarak devam edince eşkıyanın tedibi için fetva alınarak, Anadolu'ya hitaben umumi bir ferman daha gönderilmiştir.⁷⁸

⁶⁹ Mühimme, 135, s. 461.

⁷⁰ Amasya Şer. Sic. Nu: 42, s. 97. (Ağustos 1742)

⁷¹ Mühimme, 149, s. 18 (Temmuz 1742)

⁷² Mühimme, 148, s. 113,122.270.

⁷³ Mühimme, 129, s. 274; Tarih-i Raşit, III, S. 93;

⁷⁴ Çağatay Uluçay, a.g.e., s. 464; Mustafa Cezar, a.g.e., s. 302-304.

⁷⁵ Çağatay Uyuçay, a.g.e., s. 303-304.

⁷⁶ Konya Şer. Sic. Nu: 47, s. 258 (Ocak 1717)

⁷⁷ Mühimme, 130, s. 12; Balıkesir Şer. Sic. Nu: 717, s. 21,22.

⁷⁸ Mühimme, 133, s. 322 (Eylül 1726)

Erzurum çevresinde de faaliyetleri artan eşkıyaların, ittifakla ortadan kaldırılması Ağustos 1727 tarihli hükümle istenmiştir.⁷⁹ Alınan bu tedbirlere rağmen savaşların devam etmesi, askere duyulan ihtiyaç, süvari-sekban bölüklerinin kaldırılmalarına ve disiplin altına alınmalarına mani olmuştur.

Anadolu'da çoğalan eşkıya zümrelerini ortadan kaldırmak maksadıyla yürütülen mücadele, bitip tükenmeyen kavga ve kargaşaya yol açtığından, bir bakıma eşkıyalığı besleyen sebep olarak karşımıza çıkıyor.

Eşkıya teftişine görevlendirilenler, masraflarını kanuni olarak halktan toplamak yetkisine sahipti.⁸⁰ Meselâ; Kilis Ekradı ve Kılıçlı aşireti eşkıyalarını tedibe görevlendirilen Maraş Valisi Ali Paşa'nın aralık 1714 tarihinde Antep'te kaldığı üç günlük masrafı için her haneden 24,5 kuruş toplanmıştır.⁸¹ Ancak teftişe çıkan yetkililerin kimileri hakları olan masraflarını talep etmekle kalmayıp, eşkıyalardan farksız davranmayarak teftiş halkı soymak için bahane olarak kullanmaktaydılar. Hükümet bu tür davranışlarından dolayı Anadolu Valisi Yusuf Paşa⁸² Sivas Beğlerbeyi⁸³ İç-İl sancağı yetkilileri⁸⁴ ve Erzurum Valisini⁸⁵ uyarmak zorunda kalmıştır. Bu hususla ilgili hükümler bir hayli fazladır.

Kaldı ki halkın fukaralığı sebebiyle, kanuni vergilerini ödemeye bile güçleri yetmezken, haksız talepler reâyâyı iyice canından bezdirmekteydi. Mardin halkının eşkıya takibindeki askerin masrafını karşılamaya kudretlerinin olmadığı arzedilince «merhameten» bu yükümlülüğten affedilirler.⁸⁶ Esasen hükümetin «avarız-nüzûl» vergileri yerine, XVIII. yüzyılda yürürlüğe konduğu vilayet masraf sistemi, valileri ekonomik bakımdan güçlü kılıp⁸⁷ ahaliyi biraz rahatlatmak istendiği şeklinde yorumlanabilir.

Hükümet eşkıya teftiş bahanesiyle halka yapılan zulmün önüne geçmek için «eyalet ve elviye mutasarrıfları yaz ve kış makarr-ı hükümetlerinde» oturmalarına karar

⁷⁹ Mühimme, 134, s. 184.

⁸⁰ G. Antep Ş.S. Nu: 55, s. 270,271 Rakka Valisi Mehmet Paşa'nın 1704 senesinde Antep'te kaldığı sürece masrafının karşılanması için toplanan salyanenin defteri ayrıntısıyla mevcuttur.

⁸¹ G. Antep Şer. Sic. Nu: 65. s. 220.

⁸² Mühimme, 115. s. 217.

⁸³ Mühimme, 116, s. 343.

⁸⁴ Mühimme, 127, s. 369.

⁸⁵ Mühimme, 150, s. 445.

⁸⁶ Mardin Ş.S. Nu:247, s. 48.

⁸⁷ Bruce Mc Gowan, «Osmanlı Avarız Nüzûl Teşekkülü. 1600-1830», XIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, C. II. Ankara (11-15 Ekim) 1976, s. 1331. -

verir. Ancak bu kararın uygulanması, eşkıyadan temizlenen yerlerde bile eşkıya türemesine sebep olur. İç-İl Sancağı ahalisi, eşkıya teştişinin yapılmamasından dolayı vilayetlerinde yer yer eşkıyanın zuhur ettiği ve ahalinin perişan olup, başka yerlere göçmek zorunda kaldığını ilâm, edince Haziran 1721 tarihinde eşkıyaların teftişi için ferman gönderilmiştir.⁸⁸

Anadolu'da devam etmekte olan eşkıya teftişini fırsat bilip, bu bahaneyle dolaşan, levent ve sekban bölükleri de şekavetlerini sürdürmüşlerdir.⁸⁹

Müfettiş Paşaların işi sıkı tutmaları üzerine, eşkıyalığın önüne geçmek mümkün olmaktadır. Anadolu Valisi Abdi Paşa kesintisiz mücadele sonunda eyaleti ve çevresini eşkıyadan temizlemeye, sükuneti sağlamaya muvaffak olmuştur. Abdi Paşa Bağdat tarafına vazifeyle gidince alınan tedbirler gevşemiş ve yer yer eşkıyalar zuhur etmiştir. Aralık 1701 tarihinde bir çok merkez gönderilen fermanla bu duruma işaret edilerek dikkatli olunması istenmiştir.⁹⁰ Bu hadisede görüldüğü gibi, eşkıyalıkta mücadelede, devamlılığın olmaması, görevlilerin farklı sebeplerle sık sık değiştirilmesi, olayların devamı ve yaygınlaşmasında etkili olmuştur.

Yürütülen mücadelede müfettiş paşaların yetkilerinin artırılması, Osmanlı adalet düzeninin kökünden sarsılmasına sebep olmuştur. Kadı ve Naibler, Sancakbeyi, Beylerbeyi, müfettiş paşaların istedikleri biçimde karar veren birer zulüm ve haksızlık aracı haline düşürülmüş, tarihte « Osmanlı adaleti»nin yerini «Osmanlı zulmü» almıştır.⁹¹ Teorik olarak hukukun üstünlüğü fikri mevcut olmakla beraber, ulemanın bozulmasıyla fetva kitabına uydurma sanatına dönüşmüştür.⁹²

Ehl-î şer' zümresinin ne tür zulüm ve suistimaller gerçekleştirdiklerini, vakî şikayet ve sızlanmalardan dolayı gönderilen «adâletnâme»lerden tesbit etmek mümkündür.⁹³ Hemen her dönemde yayınlanan adâletnâmelerde benzeri şikayetlere rastlıyoruz. İncelediğimiz dönem itibariyle de bir çok adâletnâme yayınlanmıştır.⁹⁴ Bu

⁸⁸ Mühimme., s. 141-142.

⁸⁹ Bolu Şer. Sic., Nu: 842. S. 98; Bolu Şer. Sic. Nu: 844. s. 62-63.

⁹⁰ Amasya Şer. Sic. Nu: 23, s. 83.

⁹¹ Mustafa Akdağ, «Osmanlı tarihinde Âyânlık Düzeni Devri 1730-1839», T.A.D. C. VIII- XII, S. 14-23. (Ankara 1975), s. 56-57.

⁹² Nevzat Kösoğlu, Devlet , Eski Türklerde, İslâm'da ve Osmanlı'da. İstanbul 1997. s. 269.

⁹³ Halil İnancık, «Adâletnâmeler», Belgeler, C, II, S,3-4, (Ankara 1993)

⁹⁴ Bolu Şer. Sic., Nu: 844, s.88-90. (1705); Konya Şer. Sic. Nu: 44, s.181. (6 Temmuz 1710); Çankırı Şer. Sic. Nu: 6, s.143. (Mart 1713); Adana Şer. Sic. Nu: 129. s.36. (Kasım 1730); Amasya Şer. Sic.

vesikalarda, yer alan iddialar, yaşanan hadiseler kadar, sebeplerinin tesbitinde de yol göstericidir.

İslam devlet geleneğinin kamu hukukuna fazla önem vermemiş olması, bu hususta Batı Medeniyetindeki gibi, ferdi devlete karşı koruyan müesseselerin oluşumunu engellemiştir. İslam hukukçuları bu açığı kapatmak için, mutlak otoritenin temsilcisi olarak, devlet başkanının vasıfları üzerinde durmuşlardır. Özellikle de adaletli olması şartını öne çıkarmışlardır. Osmanlı tecrübesinde hükümdarlar nazari olarak bu anlayışa bağlı kalmış olsa da, yönetici zümrenin çeşitli sebeplerle hukukun üstünlüğün şuurundan uzaklaşması, zulümü yaygınlaştırmıştır.⁹⁵

Adalet müessesinin ve kadıların fonksiyonunu⁹⁶ göz önüne alırsak, bu hizmetlerin aksaması hatta bu hizmeti yürütenlerin zulme yönelmesinin eşkıyalığın yaygınlaşmasında ne ölçüde etkili olduğu daha iyi anlaşılır.

Eski itibarını kaybeden kadılar, zaman zaman sancakbeyleri, mütesellimler ve mutegallibeler tarafından azlettirilmişler, veya onların doğru yanlış isteklerini yapmak zorunda kalmışlardır.⁹⁷

Şair Nâbi kadıları tenkid ederken; hak korkusu kalmadığı, mahkemelerin ticarethâne olarak kullanıldığı, rüşvetin adının mahsul konulduğunu söyler.⁹⁸

Kadıların görev sürelerinin çok kısa olması kanunsuz para toplamalarının en önemli sebebini oluşturmaktaydı. Kadıların kimisi çağrılmadığı halde paşalar gibi devre çıkıp, halktan akçe ve mal toplarken⁹⁹ kimiside zulmen halktan akçe toplayıp teaddi üzere olduğundan şikayet edilmiştir.¹⁰⁰

Kadı veya naiblerin eşkıyayla işbirliği yaptıkları da görülür. Aydın Muhassılı Abdullah Paşa haber aldığı eşkıyaları yakalamak üzere Edremit'e geldiğinde, Naib Süleyman ahaliyi tahrik ederek, Paşa'ya karşı koyup kazaya girmesi ve eşkıyaları

Nu: 44. s.113. (Temmuz 1748). Ayrıca bkz. Yücel Özkaya. «XVIII. yüzyılda çıkarılan Adâlet-nâmelere göre Türkiye'nin İç Durumu», *Belleten*, C. XXXVIII, No: 151, (Temmuz 1974).

⁹⁵ Nevzat Köseoğlu. a.g.e., s.264-267; Mehmed Niyazi, *İslam Devlet Felsefesi*, İstanbul 1989. s.88-96.

⁹⁶ Adalet hizmetlerinin işleyişi hakkında bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı. *Osmanlı Devletinde İlmiye Teşkilatı*, Ankara 1988; İlber Ortaylı. *Hukuk ve İdare Adamı olarak Osmanlı Devletinde Kadı*. Ankara 1994

⁹⁷ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, Ankara 1994, s. 33.

⁹⁸ Nâbi, a.g.e., s. 122.

⁹⁹ *Amasya Şer. Sic.* Nu: 25, 2.123

¹⁰⁰ *G. Antep Şer. Sic.* 56, s. 323. Antep Müftüsü İvaz ve oğlu Mehmet'in bu davranışları sebebiyle, Ağustos 1705 tarihinde Rakka'ya sürülmelerine karar verilir.

yakalanmasına mani olur.¹⁰¹ Biga Sancağına bağlı Balya kazası naibi de bir gurup eşkıya ile işbirliği yaparak, çeşitli bahanelerle mahkemeye getirttiği kimselerden haksız para almaktadır.¹⁰²

Kadı olmak ehliyeteye bakılmayıp, « kudretî maliyesi olanlar beyninde mûzayede» ile satılır olduğu, medrese mezunlarının çoğalmasından, mulâzemet nizamının bozulduğu bu durumun suistimallerin ana sebebini oluşturduğu devlet tarafından bilinmektedir. Hükümet önüne geçmek için 1695 yılında medreselerden mezuniyeti düzenleyip talebi azaltılmaya çalışılmış, ancak bu sırada ulemâ çocuklarına şartsız mulâzemat verilmesi, sistemi iyice tahrip etmiştir.¹⁰³ Tabiatıyla uzun süre görev bekleyen kadı adayları maaş almadıkları için borçlanmalarına ve perişanlıklarına sebep olmaktadır. Bu şartlarda görev alınca masraflarını karşılamak sevdasına düşüp zulmen akçe biriktirmeye kalkışmaktaydılar. Bu durumda da vaki olacak bir şikayetle derhal görevden alınmaktaydılar.¹⁰⁴ Mazûl durumda ihtiyaç duyacakları harçlıklarını biriktirme ihtiyacının ayrıca zulmü teşvik ettiği de muhakkaktır.¹⁰⁵

Ehl-i şer' zümresi haksız muamele, servet biriktirme, çıkar çatışması sebebiyle zaman zaman büyük karışıklıklara yol açmaktaydılar. 1714 tarihinde Ankara halkı haksız uygulamalarından dolayı mahkemeyi basıp, Kadı Abdurrahim-zâde Yahya Efendi'nin eşyalarını yağmalayıp kendisini de öldürmüşlerdir.¹⁰⁶ Konya naibi ve müftüsü de 1742 yılında iftiralarla halkı tahrik ederek, mütesellimin konağını basıp, eşyasını yağmalatıp kendisini Konya kalesine hapsederler.¹⁰⁷

Rüşvetin, suistimalin, haksızlığın girdiği mahkemeler, taşra insanı için tek hak arama kapısı olduğundan, hak talebinde sonuç alamayan birey eşkıyalığa, zümrelerde isyana yönelmekteydi.¹⁰⁸

¹⁰¹ **Kalebend**: I.s.71. (Şubat 1723)

¹⁰² **Balıkesir Şer. Sic. Nu:** 722 s.28

¹⁰³ Ulema zümresine taksim olunan mulâzemet miktarı ve dağılımı için bkz. **Tarih-i Raşit**, IV, s.47-50

¹⁰⁴ **A.g.e.**, s. 192.

¹⁰⁵ Ahmet Mumcu, **Osmanlı Devletinde Rüşvet**. İstanbul 1985, s.299.

¹⁰⁶ Mustafa Akdağ, **a.g.m.**, s. 60

¹⁰⁷ **Mühimme**, 148, s.329. Ayrıntı için bkz; Adli Görevlilerin Ehl-i şer Zulümleri ve Sebep oldukları Karışıklıklar Bölümü.

¹⁰⁸ Nevzat Kösoğlu, **a.g.e.**, s.266. Adli Rüşvetin ayrıntısı için bkz; Ahmet Mumcu, **Osmanlı Devletinde Rüşvet**, İstanbul 1985.

Adalet hizmetlerinde ki suistimal ve aksamalar, içtimaî ve siyasi çözülmeyi besleyen önemli bir kaynak olduğu apaçık bir gerçek olmakla beraber, diyer resmi görevlilerle kıyasen kanun dışı davranışlara en az adı karışan kesim “ehl-i şer’ ” zümresi olmuştur.

Yeniçerilik nizamının bozulması özellikle, şehirler başta olmak üzere bütün ülkede asayişin bozulması ve eşkıyalığın yaygınlaşmasında etkili olmuştur.

I.Ahmet devrinde (1603-1617) bozulmaya başlayan yeniçerilik kurumu XVIII. Yüzyılda artık kontrol edilemez bir hal almıştır. Düzeltmek için alınan tedbirler büyük ölçüde başarısız olmuştur.¹⁰⁹

Ocak nizamının bozulmasının en önemli sebebi genel faktörlerin dışında, kapıkulu ocaklarından yetişmeyen kimselerin, iktisadî ve sosyal itibarından istifade etmek için ocağa girmiş olmalarıdır.

Mesela, Konya'nın sabık serdarları olan Mustafa Çavuş ve İbrahim Çavuş, 1712 yılında köylerden bir çok reâyâyı yeniçeri yazarlar. Bu tür uygulamalarla ocağın nizamı bozulduğu gibi, bu kimseler, «bizler yeniçeri olduk deyu üzerlerine edası lazım gelen hukuk ve rusumların vermeyip» devletin zararına ve karışıklığına sebep olmaktadır.¹¹⁰ Yine Gümüşhane ve köyleri ahalisi maden reayası olup « askeriden bir fert yoğunken bir zamandan beri birer ikişer yeniçeri olup» üstelik sefere dahi gitmeyerek eşkıyalık yapmaya başlamışlardır. Nisan 1712 tarihinde gönderilen hükümde suçluların cezalandırılması gerçekten yeniçeri olanların serhadlere gönderilmesi ve yeniçerilikle ilgisi olmayanların «kadim üzere reâyâ kıyaletine» konulması istenmiştir.¹¹¹

Sefer zamanında asker ihtiyacını karşılamak için Yeniçeri Âğası ve Kul Kethüdası tarafından müstahak olanlara verilen “serdengeçti bayrakları» bir süredir yetkisi olmayan bazı kimseler tarafından « gönüllü bayrağı» namıyla açılıp bir miktar

¹⁰⁹ Yücel Özkaya, XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı, Ankara 1985, s. 28,29.

¹¹⁰ Mühimme, 117, s.127.

¹¹¹ Mühimme, 117, s.151.

neferat yazılarak, bu bahaneyle halka zulmedildiği görülür. Ocak 1717 tarihinde Anadolu'nun orta koluna gönderilen fermanla bunun önüne geçilmesi bildirilmiştir.¹¹²

Yerliden ocaklara yeniçeri kaybedilince, şehirle içli dışlı olup, şehir umuruna karışmak gibi kendi aralarında da çatışmalara meydan verilmekteydi. Bu durum Erzurum'da 1707 yılında büyük bir fitneye sebep olmuştur. Şehirde bulunan yirmibeş cemaat ile yetmiş dokuz cemaat neferatı, sefere gitmedikleri gibi aralarında ki kavgaya şehir ahalisini de çekerek büyük kargaşaya yol açarlar.¹¹³

Yeniçeriler ekseriya şehirlerde oturduklarından, serkeşlik ve şekavetleriyle halkı canından bezdirmekteydiler. Bursa'da seferi bahane edip şehirde silah ile gezerek eşkıyalık yapan bir grup yeniçeri Turnacıbaşı Mehmet Ağa'nın gayretleriyle ortadan kaldırılıp, ahali biraz sükunet bulmuşken, 1737 yılında yeniden yeniçeri zümresinden eşkıya zuhur ederek ahalinin malına, canına, ırzına tasallutta bulunurlar.¹¹⁴ Yine sefer firarisi yeniçeri eşkıyası Afyon'da da büyük karışıklıklara sebep olmuşlardır.¹¹⁵ 1724 yılında Giresun'da¹¹⁶ 1727 yılında Karahisar-ı Şarkî kazasında¹¹⁷ benzeri hadiseler yaşanır.

Askere duyulan ihtiyaç sebebiyle hükümetin cezalandırmak yerine suçlarını «avf ve tehir» yolun gitmesi, eşkıyalığın daha da yaygınlaşmasıyla sonuçlanmaktaydı. Giresun'da sefere katılmak şartıyla af olunan bir gurup yeniçeri sefere iştirak etmedikleri gibi fitne ve şekavetlerini daha da artırmışlardır.¹¹⁸ Verilen cezalarda caydırıcı olmaktan uzaktı. Simav kazasında şekavet ve halka zulümleri sebebiyle Haziran 1707 tarihinde hapsedilmeleri istenen bir gurup yeniçerinin Aralık 1707 tarihinde itlakları için emr-î şerif yazılmıştır.¹¹⁹ Kimi zamanda çok ağır suçlamalarla hapsedilen yeniçerilerin « bir yolunu bulup» kurtularak eşkıyalıklarına devam ettikleri görülür. Beypazarı'nda hapsedildiği Midilli kalesinden kurtulup geri dönen Karga Mehmet adlı yeniçeri büyük bir fitneye sebep olur. Başındaki eşkıyasına evleri

¹¹² **Konya Şer. Sic. Nu:** 47, s. 257. Yeniçeri "Serdengeçti bayrakları" hatta "miri sekban bayraklarıyla" Şark seferine katılanlar geri döndüklerinde yeniçerilik iddiasıyla. reâyâlıktan kurtulmaya çalışıp türlü karışıklıklara sebep olmuşlardır. (**Mühimme**, 140, s.94)

¹¹³ **Mühimme**, 115, s.431, 421.

¹¹⁴ Kamil Kepeci, **Bursa Kütüğü**, s.80-82.

¹¹⁵ Edip Ali Baki, **a.g.e**, s.85-86.

¹¹⁶ **Mühimme**, 124, s.35.

¹¹⁷ **Mühimme**,134, s.91.

¹¹⁸ **Mühimme**, 149, s.37.

¹¹⁹ **Mühimme**,. 115, s.325.

dükânları yağmalattığı gibi, Mahkemeyi basıp naibi öldürmek isteyince naib firar ederek kurtulur. Kimse korkusundan «niyabeti» almak istemez¹²⁰

Taşradaki yeniçeri zümrelerinin disiplinin bozulmasının en önemli sebeplerinden birisi de yeniçeri serdarı tayininde yaşanan usulsüzlüklendir.

Yeniçerilerin yönetimi ve disiplininden sorumlu olan serdarların ehliyetsiz kimselerce ele geçirilmesi, rüşvet ve kayırmayla isim yerleri açık mektup alınarak mümkün hale gelmiştir. Oysa eskiden ocak ihtiyarlarından, ehliyetli kimselerden isme mektup verilirken, bu uygulamayla yeniçerilikle ilişkisi olmayanların serdar olmaları söz konusu olmuştur. Bu şekilde serdar olanların zulüm ve şekavetlerine nihayet olmayınca, bunların kadim nizam üzere değiştirilmesi için 1722 yılında ferman yayınlanmıştır.¹²¹ Serdarlığı soygun için vasıta haline getirenlerin sayısı bir hayli fazladır.¹²² Serdar, kethüdayeri, dizdar gibi yetkililer bizzat eşkıyalık yaptıkları gibi yeniçeri zümresinden olan eşkıyalıkları menfaat ilişkisi sebebiyle himaye etmekteydiler.¹²³ Şüphesiz himaye, eşkıyalığı yaygınlaştıran en önemli sebep olmuştur.

Yeniçeri zümresinden, mütegalibe ve âyânlık iddiasıyla zulüm ve eşkıyalığa yönelenler olmuştur. Mesala; Aksaray'da Yeniçeri İsmail mütegalibeliye kalkışınca 1718 yılında yakalanıp sürülmesi istenmiştir.¹²⁴ Edremit'te Yeniçeri Serdarı Süleyman bir gurup yeniçeriyle ittifak yaparak « kazanın umuruna karışıp» ahaliye zulmetmektedir.¹²⁵ Giresun'da Âyandan Dizdar Hasan Ağa, Serdengeçti Ağası Mehmet Ağa ve Deli Hüseyin Ağa denilen şakiler maiyetleriyle bir çok şikayete konu olacak eşkıyalık yapmaktadırlar.¹²⁶

Şehirlerde esnafların yeniçeri olmasının, ocağın nizamının bozulması kadar, askeri zümrenin sosyal ve iktisadi hadiselerin dinamik bir unsuru haline gelmeleriyle sonuçlanmıştır.¹²⁷

¹²⁰ **Mühimme**, 122, s.23; **Mühimme**, 121, s.353, 359.

¹²¹ **Balıkesir Şer. Sic.** Nu: 717, s.26; Yücel Özkaya, a.g.e, s.33.

¹²² **Mühimme**, 124, s.21. Ayrıntı için, Yeniçerilerin Eşkıyalıkları Bölümüne bakınız.

¹²³ **Mühimme**, 140, s.152; **Mühimme**, 138, s.110; **Mühimme**, 153, s. 123, 124.

¹²⁴ **Konya Şer. Sic.** Nu. 48, s.255.

¹²⁵ **Mühimme**, 115, s.638.

¹²⁶ **Mühimme**, 115, s.10.

¹²⁷ Patrona isyanının mali sebepleri incelendiğinde; paranın ayarının düşürülmesi ve esnaf vergilerinin artırılması normal esnaf sınıfı yanında İstanbul'da çoğunluğu ticaretle uğraşan yeniçerileri de çok rahatsız etmiş olduğu konumuz açısından önemlidir. (M. Münir Aktepe, a.g.e., s.18-40)

Yeniçerilik sıfatını da elde eden, kasap, ekmekçi, mumcu, bakkal vs zenaat erbabı fiyatlarla keyfî oynayarak, 1707 yılında Konya'da büyük karışıklıklara sebebiyet verirler. Zahireyi tüccardan «kem baha ile alıp iki bahasına fukara» ya satarlar. Şikayetler üzerine ahaliye yapılan zulmün önlenmesi için Serdar Kavaklıoğlu İbrahim Çavuş defaaten uyarıldığı halde, hiç bir tedbir almaz. Yine mumcu esnafından Mehmet iki akçelik mumu on akçeye satınca halk mahkemeye giderek şikayet ederler. Bu kez yeniçeriler halkı yıldırım için mahkemeyi muhasara edip taşa tutmuşlardır.¹²⁸ Yine Sinop'ta da yeniçerilik iddiasında bulunan esnaf vs. şehirde halka zulmedip, eşkıyalık yaparlar.¹²⁹

Böylece tamamen askerlikten ve disiplinden uzaklaşan yeniçeriler, çoğunlukla seferlere iştirak etmeyip eşkıyalık yaparken orduya katıldıklarında da düşman karşısında metanet göstermeyip, savaşların kaybedilmesinde müessir olmuşlardır.¹³⁰

Anadolu'daki önemli askeri zümrelerden biriside Tımarlı Sipahilerdir. Tımar sistemi Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren, asker ihtiyacının karşılanması yanında mirî arazinin yönetimi ve tarıma dayalı üretim ilişkilerinin kontrolünde çok etkili olmuştur. XVI. Yüzyılın ortalarına kadar oldukça istikrarlı ve faydalı olan tımar rejimi bu tarih itibariyle bozulmaya başlamıştır. Devletin içine düştüğü iktisadî sıkıntı, tımarların ehline verilmesi uygulamasından uzaklaşarak, kısa sürede gelire dönüştürülmesi maksadıyla, yüksek fiyat veren mültezimlere verilmiştir. Sistemin bozulmasına paralel olarak, devlet otoritesinin ortadan kalkması sipahilerin dirlik topraklarına kendi mülkleri gibi tasarruf etmeleri istismarın çoğalmasıyla sonuçlanmıştır.¹³¹

Dirlik topraklarının yönetiminde sipahilerin yetkilerini kullanarak reâyâyâ angarya kabilinden taleplerle zulmetmeleri bir hayli eski olmakla beraber¹³² sistemin çökmesiyle birlikte bu zulüm yer yer soygun ve eşkıyalığa dönüşmüştür.

¹²⁸ Konya Şer. Sic. Nu:43, s.257.

¹²⁹ Mühimme, 147, s. 296.

¹³⁰ Yeniçerilik nizamının bazulması ve sonuçları hakkında bkz: Koca Sekbanbaşı Risalesi, (Haz. Abdullah Uçman), Tercüman, 1001 Temel Eser; Ahmet Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, I, İstanbul 1309.

¹³¹ Halil Cin, MirîArazi ve Bu Arazinin Özel Mülkiyete Dönüşümü, Konya,1987, s.73-75. Tımar sisteminin çöküşü hakkında bkz. Mustafa Akdağ, "Tımar Sisteminin Bozulması", D.T.C.F.D.Cilt.III, s.IV.(Ankara1965)

¹³² Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi, İstanbul, 1996, s.14

XVIII. yüzyıla gelindiğinde, iktisadî ve askerî ehemmiyetini büyük ölçüde kaybetmiş tımar sisteminin toplum hayatında fazla fonksiyonun olmadığını görüyoruz. Hatta tımarlara rağbet bile kalmamıştır. Tımar gelirlerinin yetersizliği ve sistemin bozulması, şehirlere yaşanan göçün önemli bir sebebi olmuştur.¹³³

Sipahilerden bazıları görev yerlerinde, haydutluk yapmaya kalkıştığı gibi¹³⁴ önemli bir kısmı çağrıldıkları sefere katılmazken¹³⁵ kimileride 1742 yılında şark seferine iştirakten sonra firar eden 117 sipahi gibi Anadolu'ya dağılarak eşkıyalık yapmaktaydılar.¹³⁶

Netice olarak bozulan bütün müesseseler, eşkıyalık olaylarının önüne geçmekte başarısız olduğu gibi, eşkıyalık ve bütün kanunsuzlukları besleyen ana kaynağı oluşturmaktaydı.

II. ÂYÂN VE MÜTEGALLİBENİN EŞKIYALIKLARININ SEBEPLERİ

Vilayet âyânlarının önem kazanması, merkezi otoritenin zayıflamasının sonucu olarak ortaya çıkmış, toplum ve devlet hayatını derinden etkilemiş önemli bir gelişmedir.

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren memleketin idaresinde önemi artan âyânlar,¹³⁷ uzun süre halk ile devlet teşkilatı arasındaki işlerde aracı ve yerine getirilmesinde etkili olmuşlardır.¹³⁸ Âyanların yönetimindeki bu rolün XVIII. yüzyılın ilk yarısında artarak devam ettiğini, merkezden gönderilen hükümlerin büyük ekseriyatında, âyânlardan yardım istendiğinden anlıyoruz.¹³⁹

Servetlerini sahip oldukları çiftliklerin yanında ele geçirdikleri mukataa ve malikhânelele daha ziyade arttıran¹⁴⁰ âyânlar, köylü üzerindeki nüfuzlarının yanı sıra,

¹³³ Yücel Özkaya, a.g.e.. s.42-43.

¹³⁴ Mühimme, 132, s.245; Mühimme,114. s.111; Konya Şer. Sic. Nu: 53. s.278.

¹³⁵ Yücel Özkaya, a.g.e. s.41.

¹³⁶ Mühimme, 149, s.55.

¹³⁷ Özcan Mert, XVIII ve XIX Yüzyıllarda Çopanoğulları, Ankara, 1980, s.13

¹³⁸ Cengiz Orhonlu, a.g.m., s. 45; M. Fuat Köprülü, "Âyân", İA,Cilt. II, s.41.

¹³⁹ Ayrıntı için olayları incelediğimiz bölümlere bakınız.

¹⁴⁰ Yuzo Nagata, Tarihte Âyâlar, Karaosmanoğulları Üzerine Bir İnceleme, Ankara, 1997, s.5.

çiftbozan-levent birikintilerinden istifade ederek kalabalık kapı halkı beslemeye başlarlar.¹⁴¹

Resmi hizmetlerin yürütülmesinde etkili olmaya başlayan âyânların, ehl-i örf zümresiyle anlaşarak çeşitli bahanelerle özellikle vergilerin tevzi ve tahsilinde halka zulmedip, haksız servet biriktirmeye yöneldikleri görülür.¹⁴²

Servet ve nüfuzları artan âyânların, yönetimde anlaşılmadıkları görevlilere karşı mücadeleye girişip, büyük karışıklıklara sebep oldukları sık yaşanan hadiselerdendir. Mesela; 1710 yılında Antalya ayanından Hızır Efendi, Osman Paşaoğlu Hüseyin, eşkıyayla anlaşarak ters düştükleri Teke Sancağı mütesellimine karşı mücadeleye girişerek, büyük bir kargaşalığa yol açarlar.¹⁴³

Âyânlar çoğunlukla yerli ahalden olduğundan ehl-i örf zümresine karşı yürüttükleri mücadelede halkın desteğini almak için, ahaliyi himaye iddiasıyla “vilayet umuruna karışıp” resmi işlerin aksamasına, devlet otoritesinin zayıflamasına, asayişin bozulmasına sebep olmaktadır.¹⁴⁴

Beylerbeyleri ve sancakbeyleri, İstanbul’da oturmaları, seferlere görevli olmaları veya başka bir vazifeye görevlendirilmeleri gibi sebeplerle, yerlerine mütesellim tayin etmeleri, çoğu zaman mütesellimiyi vilayet âyânlarının ele geçirmesiyle sonuçlandırmıştır. Mütesellimiyi büyük paralarla elde eden âyânlar ve mütegalibeden kimseler, haksız vergiler toplayarak türlü zulüm ve şekavete yöneltmekteydiler.¹⁴⁵

Anadolu’da servet ve kuvvet sahibi hanedanların, ayanlık için verdikleri kanlı mücadeleye¹⁴⁶ mütesellim olmak için yapılan kavga eklenince¹⁴⁷ asayiş bozan eylemci guruplara bir yenisi eklenmiş olmaktadır.

Âyânların kimileri nüfuz ve kuvvetlerini muhafaza etmek için kalabalık kapı halkı beslerken, kimileri de bölgedeki kalabalık eşkıya gruplarıyla işbirliği yapmaktaydılar.¹⁴⁸

¹⁴¹ Yücel Özkaya, a.g.e, s.25; *Mühimme*, 154, s.170.

¹⁴² *Bolu Şer. Sic. Nu:* 845, s.20-21; *Kalebend:* 2, s.50; *Kalebend:*3, s.11,259.

¹⁴³ *Mühimme*, 117,s.37-38.

¹⁴⁴ *Mühimme*,133, s.289-290; *Mühimme*, 136, s.59; *Mühimme*,15, s.17; *Mühimme*,154, s.64.

¹⁴⁵ Yücel Özkaya, a.g.e. s.100-101

¹⁴⁶ *Trabzon Şer. Sic. Nu:*1885, V. 185; *Kalebend:* 2, s.8; *Kalebend::*3, s.212.

¹⁴⁷ Yücel Özkaya, a.g.e, s.101.

¹⁴⁸ *Mühimme*, 117, s. 37,38; *Mühimme*, 135, s. 414; *Mühimme*, 147, s. 157,158.

Ayrıca 1683 yılından sonra yaşanan uzun savaşlar, otorite boşluğu, mütegalibelik hareketlerinin de yaygınlaşmasına yol açmıştır.¹⁴⁹

Mütegalibeliğin artmasında, güç ve servet hırsıyla halka zulmedip eşkıyalık yapan nüfuzlu kimselerin davranışları kadar,¹⁵⁰ resmi görevlilerin “Anadolu vilayetlerinde akrân ve emsâllerinden ziyâdece hayvanat ve tarla ve tohum ve hububatı, ziyâde olan bir âdemün elinden olan malını almak için” üzerine gidince bunlarda çoğu kez kendilerini müdafa için itaatten, uzaklaştırıp, kendileri gibi olanlarla güç birliği yaparak mücadeleye başlamışlardır.¹⁵¹bu kavga aşayişi bozduğu kadar mahalli güç merkezlerinin güç merkezlerinin doğmasını hazırlamıştır.

XVIII. yüzyılda merkezi otoritenin azalmasıyla yaygınlaşan mütegalibelik, zaman, zaman hükümet tarafından tanınmak zorunda kalınan büyük bir siyasi-iktisadi güç halini almıştır. Mesela, İç-İl Sancağında mütegalibenin ve şekavetiyle meşhur Abdülmümin oğlu Sunullah 1720 yılında sancağın mutasarrıflığını ele geçirerek güçlü bir hanedan kurar.¹⁵² Ayrıca, XVIII. yüzyılın en şöhretli eşkıyası olan Sarıbeyoğlu Mustafa'da Denizli'de şöhretli bir mütegalibe ve eşkıya hamisi olan Sarı Bey'in oğludur.¹⁵³

Mütegalibeliğin yaygınlaşmasına idari boşluk ve savaşlar kadar, toprak rejiminin çökmesi, ve miri arazilerin mâlikâne yapılması, etkili olmuştur.¹⁵⁴

III. AŞİRET EŞKIYALIKLARININ SEBEPLERİ

Aşiretlerin eşkıyalık yapmaları, aşiretlere mensup bireylerin yerleşik nüfusa kıyasla daha kolay eşkıya olmaları, büyük ölçüde kontrol edilemeyişleri yanında, akrabalık ve çıkar ilişkileri sebebiyle himaye edilme imkanına sahip olmalarındandır. Eşkıyaların hem kendi aşiret veya oymakları hem de yabancı “Aşiretler derununda” saklanmalarıyla ilgili bir çok vesika mevcuttur.¹⁵⁵

¹⁴⁹ Yücel Özkaya, a.g.e. s, 60.

¹⁵⁰ *Mühimme*, 112, S.391; *Mühimme*, 115, s. 149,240; *Müh. Kalebend*: 117, s. 107. Ayrıntı için bkz; Mütegalibe, ayân zulmü ve Eşkıyalıkları bölümü.

¹⁵¹ Cengiz Orhonlu, a.g.m. s. 45

¹⁵² *Mühimme*, 115, s. 548; *Konya Şer. Sic. Nu*: 44, s. 192; *Mühimme*, 130, s.158

¹⁵³ *Mühimme*, 124, s. 69.

¹⁵⁴ *Mühimme*, 127, s. 326, 327. Arapkir Sancağı mütegalibeden İsmail Paşa tarafından mâlikâne olarak elde edilince, mahalli mütegalibeyle sancağı yönetmeye kalkınca, büyük bir zulüm ve fitne yaşanınca, sancak “mâlikânelikten ref olunur.

¹⁵⁵ *Mühimme*, 112, s. 193; *Mühimme*, 115, s. 122, 165; *Mühimme*, 130, s. 80, 81; *Mühimme*, 115, s. 361. Ayrıntı için olayların anlatıldığı bölüme bakınız.

Aşiretlerin göçebe hayat sürmeleri, yaylak-kışlak arasında gidiş gelişleri, eşkiyalık yapmaları, yerli halkı mutazarrır etmelerinin diğer bir sebebinin teşkil etmekteydi. Yaylak- kışlak arasında gidip gelirken, yerli halka, yolculara türlü zararlar verip¹⁵⁶ yaylak süresince etraftaki yerleşim yerlerinde büyük bir tahribata sebep olmaktadır. Mesela, Niğde ve Kayseri civarındaki yaylalara çıkan Lek Kürdü, Velili ve Kırıntılı cemaatleri eşkiyaları bölgede büyük tahribata yol açarlar.¹⁵⁷ Hayat şartlarından kaynaklanan bu mücadele “Çoban ile saban arasında bir mücadele” şeklinde geliyor ve çoğu zaman aşiretlerin zaferiyle sonuçlanmaktaydı.¹⁵⁸ Bu mücadelenin çoğu kez göçebelerin zaferiyle sonuçlanması, göçebelerde görülen, yerleşik hayatı hor görme¹⁵⁹ psikolojisini güçlendirmekteydi.

Aşiretlerin eşkiyalık yapmalarında, devlet tarafından tahsis olunan yaylak ve kışlakların yetersiz olmasıdır. Meraları yetersiz olan aşiretler, ya yerli ahalinin ekinlerine, tarlalarına zarar veriyorlar ya da diğer aşiretlerle yaylak-kışlak kavgasına tutuşuyorlardı.¹⁶⁰

Savaşlar sebebiyle reâyâdan yeni vergilerin ve türlü hizmetlerin talebi ve bu bahaneyle yapılan haksızlıkların aşiretler üzerinde de etkili olduğu muhakkaktır. Bu vergileri ödemekte direnmeleri veya ele girmemek için başka yerlere gitmeleri türlü karışıklara sebep olmaktadır. Bu tür hadiseler, aşiretlerin kolaylıkla kanun dışına çıkmalarına, devlet tarafından eşkiya ilân edilmeleriyle sonuçlanmaktaydı.¹⁶¹

Aşiretlerin eşkiyalıklarını önlemek için mutad tedbirlerin dışında, XVII ve XVIII. yüzyıllar boyunca uygulanan en önemli siyaset konar- göçerlerin, iskân edilmeleri olmuştur.¹⁶²

Eşkiyalık yapan konar- göçerler boş ve harap yerlere yerleştirilmeye çalışılmış, itaat etmeyenler ise iskân ve cezalandırma gayesiyle Rakka ve Kıbrıs adasına

¹⁵⁶ Mardin Şer. Sic. Nu: 248, s. 34, 140; Mühimme, 114, s. 229; Mühimme, 115, s. 120.

¹⁵⁷ Mühimme, 112, s. 92; Ayrıca benzeri hadiseler için bkn. Mühimme, 115, s. 373; Mühimme, 115, s. 488; Mühimme, 115, s. 558; Mühimme, 133, s. 94, 207.

¹⁵⁸ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı*. İstanbul 1987, s. 40

¹⁵⁹ Mehmet Eröz, *Yörükler*, İstanbul 1991, s. 85.

¹⁶⁰ Mühimme, 115, s. 373; Cengiz Orhonlu, a. g. e, s. 40. ; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti*, Ankara 1988, s. 45.

¹⁶¹ Mühimme, 115, s. 165, 488; Mühimme, 122, s. 45; Mühimme, 133, s. 43, 44; Cengiz Orhonlu; a.g.e, s. 41.

¹⁶² İskan siyaseti hakkında bkz, Cengiz Orhonlu, a. g. e ve Yusuf Halaçoğlu, a. g. e.

sürülmüşlerdir.¹⁶³ Aşiretlerin Rakka bölgesine yerleştirilmelerinde, Arap aşiretlerinin Anadolu'ya yönelik eşkıyalıklarını önlemek ve istilalarına mani olmak düşüncesi de etkili olmuştur.¹⁶⁴ Rakka'ya iskân edilen aşiretlerin Arap aşiretleriyle yaşadıkları büyük mücadelenin hatıraları halen, bölge insanının folklorunda varlığını korumaktadır.¹⁶⁵

Aşiretlerin eşkıyalığa yönelip kanunsuz davranışlarda bulunmaları, XVII yüzyıl sonlarından itibaren idareyi aşiretlere yönelik şiddetli tedbirler ve ıslah teşebbüsleri, netice alınca kadar, aşiretlerin eşkıyalıklarının daha da yaygınlaşmasıyla neticelenmiştir.

İskân olunan yerlerin otlak ve su kaynakları bakımından olumsuzlukları, zapturapt altına girmemek gibi sebeplerde iskân sahasından firar eden aşiretler, eşkıyalıkları veya firarlarından sert tedip ve takibata muhatap olmaktaydılar. İskânına karar verilen aşiretlerin ele girmemek maksadıyla, Anadolu'da geniş bir sahada dolaşmaları ve iskân sahasını terkedip “perakende ve perişan” olan aşiret mensuplarının eşkıyalık yapmaları kaçınılmaz bir akıbet durumundadır.¹⁶⁶

IV. AHLÂKİ ÇÖKÜŞ VE ZİHNİYET DEĞİŞMESİ

Eşkıyalığın genel sebeplerinden birisi de, devlet ve toplum hayatını düzenleyen müesseselerde görülen bozulmaya bağlı olarak yaşanan ahlâki çözülmüştür.

Eşkıyalık olayları incelendiğinde, fertleri veya zümrelerin eşkıyalık yapmalarının öne çıkan, sebebini iktisadi sıkıntılar olduğu görülse de meseleyi tek başına izah etmeye yetmemektedir.

Çünkü tarihin her döneminde, bütün toplumlarda fikirler, ideolojiler, dini inançlar, hurafeler, peşin hükümler gibi birçok saikler, davranış tavır ve hareketlere tesir etmiştir. Bu motiflerden koparılmış bir iktisadi faaliyet düşünmek mümkün olmadığı gibi,¹⁶⁷ bütün sosyal dinamikler bu hükmün sınırları içinde anlaşılmalıdır. Zira bir yaşayış biçiminin basit bir davranış olmaktan çıkıp, etik-ahlâki ifade kalıplarıyla bir dünya görüşü ve anlayışı olarak zihinlere saplanıp yerleşmesinde en etkili rolü

¹⁶³ Ayrıntı için Aşiretlerin Eşkıyalıkları bölümüne bakınız.

¹⁶⁴ G. Antep. Şer. Sic. Nu: 54, s. 328. Ayrıntı için bkz; Mustafa Öztürk, “Antakya ve Çevresinde Aşiretlerin İskânı”. (I. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu Bildirileri), Antakya 1992; Yusuf Halaçoğlu, a.g.e, s. 7, 120.

¹⁶⁵ Ali Rıza Yalman (Yalın), *Cenupta Türkmen Oymakları*, Ankara 1993, Cilt. I, s. 84-96.

¹⁶⁶ İskân firarisi aşiretleri sebep olduğu büyük kargaşa için, Aşiretlerin Eşkıyalıkları bölümüne bakınız.

¹⁶⁷ Mehmet Eröz. *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, İstanbul, 1982, s.181.

manevi - dini faktörün oynadığı şüphesizdir.¹⁶⁸ Bu sebeple hiç bir sosyal meselenin, zamanın ahlâk ve zihniyet yapısını dikkatle almadan doğru izah edebileceği kanaatinde değiliz.

Tarihimizde önemli anarşik hadiselerin yaşandığı dönemlerde dini-ahlâki hayatın zaaf içinde olduğu görülür. Mesela, XIII. Yüzyılda Babâîler İsyanı böyle bir içtimai sarsıntıdan beslenerek zuhur etmiştir.¹⁶⁹ Aynı şekilde, Koçi Bey'in Osmanlı Devlet ve toplum düzeninde ilk ciddi bozulmaların Kanuni devrinde başlamış olduğu tespiti,¹⁷⁰ ondan sonra yaşanan Celali isyanlarının sebeplerinin izah edilmesi bakımından önemlidir.

Kanuni zamanında başlayan devlet ve toplum hayatındaki çöküş devam etmiştir. XVII. yüzyıl kaynaklarında bu durum bütün açıklığıyla ifade edilmiştir. Naîma, daha ziyade yöneticilerin zulüm ve ahlâksızlıkları üzerinde dururken¹⁷¹ şair Atâyi eserinde halkın da büyük bir ahlâki çöküş içinde olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁷²

XVIII. yüzyılda gelindiğinde, dinî-ahlâki hayatta yaşanan çöküş artarak devam etmiş, din ve ahlâki değerlerin fert-toplum ilişkisini tanzim etme fonksiyonunu büyük ölçüde kaybolmuştur.

Toplumda içki ve uyuşturucu maddelere yöneliş, alınan bütün sert tedbirlere rağmen büyük bir yaygınlık kazanmıştır.¹⁷³

Yine resmi görevlilerin zulmü kadar ahlâksızlıkları da şikayet konusu olmaktadır. Bu hususta ki çürüme, vesikalarda olduğu kadar edebi ürünlerde de dile getirilmektedir. XVIII. yüzyılın asker şairlerinden, Aşık Sâdık; paşaların zalim ve rüşvetçi olduğundan bahsettikten sonra, askerlerin başı bozuk ve ahlâksız olduğunu

¹⁶⁸ Sabri F. Ülgener, *İktisadi Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası*. İstanbul, 1981. s.14. Din ve İktisadi faaliyetlerin ilişkisi için bkz; Sabri F. Ülgener, *Dünü ve Bugünü ile Zihniyet ve Din, İslam Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlâki*, İstanbul, 1981.

¹⁶⁹ Ayrıntı için bkz; Ahmet Yaşar Ocak, *13. Yüzyılda Anadolu'da Babâîler İsyanı*. İstanbul, 1980.

¹⁷⁰ *Koçi Bey Risalesi*. (Haz. Zuhuri Danışman) Ankara 1985.s.87-91.

¹⁷¹ Bkz. Zeki Arslantürk, *Naîma'ya Göre XVII. Yüzyıl Osmanlı Toplum Yapısı*, İstanbul 1997.

¹⁷² Tunca Kortantamer, *Eski Türk Edebiyatı Mukaleler*, Ankara 1993, s. 132, 133.

¹⁷³ M. D'Ohsson, *XVIII. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Âdetler*, (Çev. Zerhan Yüksel, Tercüman 1001 Temel Eser.), S.46-55.

açıkça anlatmaktadır.¹⁷⁴

Askerin sınıftaki disiplinsizlik, ideal ve zihniyet sapması Osmanlı Devletinin Viyana elçisi Ahmet Resmi Efendi tarafından da tenkit edilmiştir. Resmi Efendi; büyük zaferler kazanan dinî ve milli hedeflere koşan askerlerin: “ Kızılelma semtini Boğdan’dan gelen alyanak elma gibi yenir şey...” zannettiklerini söyleyerek¹⁷⁵ yaşanan zihniyet değişimini çarpıcı bir ifadeyle ortaya koymuştur.

Genel ahlâkın bozulması iktisadî davranışlarda da kendini göstermiş; iktisadî ahlâkın bozulmasıyla fertler kaba ve kolay kazançlara yönelmiştir. Üstelik, kaba ve zorlu kazançlar devlet otoritesini ellerinde tutanlarla, o otoritenin dışında ve uzağında kalanların beraberce paylaştıkları bir yol olmuştur. Artık, bazen açıkça, yağma, yol kesme soygun, bazen de reâyânın gelirin çeşitli bahanelerle el koyarak kolay kazanma tercih edilmektedir. Mazbut ve disiplinli iş hayatının (ticaret, ziraat, sanayi) bozulmasıyla kanunsuz kazanma istekleri artmıştır.¹⁷⁶

Kanunsuz davranışlarda çeşitli sebepler etkili olsa da suç işleme halinde ferdin yapıp yapmama tercihini belirleyecek temel unsur şahsın ahlaki tercihleri ve dünya görüşü olacaktır. Ahlâki değerlin belirleyiciliği olmasa aynı olumsuz şartları yaşayanların tercihlerinin de aynı olması icap ederdi. Ayrıca, eşkıyalık olaylarını incelediğimiz bölümlerde bir çok örnekte görülen, farklı zümrelerden eşkıyaların, halkın malına, canına zarar vermekten başka kadın, kız ve genç oğlanların ırzlarına tasallutta bulunmaları, hadisenin büyük bir ahlâki çöküşün tezahürü olduğunu ortaya koymaktadır.

Görülüyor ki ahlâki değerleri zayıf kişiler uygun zemin bulunca kanunsuz hareketlere yönelmektedirler. Toplumda yaşanan iktisadî sıkıntılar genel ahlâkın bozulmasında etkili olsa da kanunsuzluğun haklı ve asıl sebebi olamaz.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Fuad Köprülü, *Türk Saz Şairleri*. III, Ankara. 1962. s. 455, 456. Aşık Sâdık destanında bu durumu şöyle tasvir etmektedir:

Orduyu seyrettim: Bir çarşı pazar
Serdengeçti ağaları ormanda gezer
Lût kavmi dögüşür. put kavmi bozar
Askerin lüti’dir, bil padişahım

¹⁷⁵ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IX. Ankara. 1982, s. 373.

¹⁷⁶ Sabri f. Ülgener, a.g.e, s.159-160

¹⁷⁷ Mustafa Öztürk, “XVIII. Yüzyıl’da Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları”, *Bellekten* LIV/211, s.985.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

XVIII. YÜZYILIN İLK YARISINDA ANADOLU'DA EŞKİYALIK OLAYLARI

I. RESMİ GÖREVLİLERİN ZULÜM VE EŞKİYALIKLARI

Osmanlı Devletinde geçerli olan hukuk anlayışında kanunların kaynağı (Şeriat ve örf) ne olursa olsun onları vazedenden padişahın kendisidir. Yani teşriî yetki padişahta bulunmaktadır. Bu kanunları uygulayan ve yürüten teşkilatlı kuvvetler ikiye ayrılmaktaydı; bunlar, “ehlî-şer” ve “ehl-i örf” tür.¹

Bizde bu tasnife uygun olarak resmi görevlilerin tutumlarını iki başlık altında inceleyeceğiz.

1.Örfî Yöneticiler “Ehl-i Örf”

Anadolu'da vilayet ve kazaların yönetimini üstlenen ümera ve rical kademesinde olanlar ile yeniçeri, levent ve sipahi gibi askeri zümrelerin zulüm ve eşkiyalıklarını ayrı bahislerde ele alacağız.

a) Vilayet, Sancak Ve Kaza Yönetimindeki Zulüm Ve Eşkiyalıklar

XVIII. yüzyılda idari yapıda gerçekleşen bozulmaya bağlı olarak “calibî mal sevdası”na kapılan yöneticilerin sebep oldukları olaylarda büyük bir artış görülür.

Bolu Sancağı ahalisi, mutasarrıfların haksız vergi toplamasından ve Sancak masrafından kurtulmak için, voyvodalık olmak isterler. Bu istekleri kabul edilerek “Bolu Sancağı Sancaklıktan ihraç” olunmuştur.² Ancak gelen voyvodalar, zulümleriyle geçmiş aratmışlardır.³

Valiler haslarının geliri yetmediği halde, hizmetleri yürütebilmek için kalabalık kapı halkı beslemek zorundaydılar. Bu durumda göreve çıktıklarında bunların iaşe ve masraflarını kanunsuz olarak halka yüklemekteydiler. Mesela, Sivas Beylerbeyi Süleyman Paşa görevle, Amasya kazalarından Geldiklan kazasına konduğunda ahaliyle adamları arasında bazı tatsız olaylar yaşanır. Süleyman Paşa bir süre sonra binden fazla

¹ Mustafa Akdağ, “Osmanlı imparatorluğunun Yükseliş Devrinde Esas Düzeni”. D.T.C.F. Tarih Araştırma Dergisi, Cilt III. S, 4,5, Ankara 1965, s, 141.

² Bolu Şer. Sic. Nu: 842, s. 99, 100, (Eylül 1699)

³ M. Zekai Konrapa, Bolu Tarihi, Bolu 1964, s. 318, 319. Eserde Bolunun “Voyvodalık” oluşunun 1692 yılında gerçekleştiği yazılıdır. Aynı sebeplerle, 1720 senesinde Saruhan Sancağı malikâne yapılarak idare edilmeye başlanmıştır. Bk. (Çağatay Uluçay, a.g.e. s.8)

levent ile aynı kazada kalmak isteyince ahali karşı çıkarak “levendat ile beylerinde adavetleri” olduğu söyleyince, Paşa kendisinin Geldiklan kazasında kalıp Levendatını başka kazalara göndereceğine söz verir. Ancak sözünde durmayınca kazaya dağılan leventler 8 kişiyi öldürüp, 50 kişiyi de yaralarlar. 11 bekarın ırzlarına tariz, mal ve emlaklarını yağmalarlar. Hadiselerin vahametinden, mübaşir tayin edilmekle yetinilmeyip, 1702 yılında Anadolu da eşkiya teftişine çıkan Aydın ve Saruhan Sancakları Muhassılı Nasuh Paşa'nın da hadise mahallinde inceleme yapması istenmiştir.⁴

Manyas kazasında Derici köyü sakinlerinden Mehmet ve Mustafa 1702 yılında Karesi Sancağı Mutasarrıfı Mustafa Paşa hakkında şikayette bulunurlar. Haksız yere tutuklanıp zorla 95 kuruşlarını aldığını söylerler.⁵ Paşa yine aynı yıl Ahmet adlı birinin evini 30 kadar levendata bastırarak haksızca mal ve eşyasını yağmalatır. Karısına da eziyet edildiğine dair hüccet olduğunu yazılır.⁶ 1703 yılında Ali Paşa'nın Karesi Sancağı Mutasarrıfı olması Mustafa Paşanın görevden alındığını gösteriyor. Bu kez İvrindi kazasında bir gurup ahali Anadolu Beğlerbeğine arzuhal göndererek Ali Paşa'nın kasabalarına konup bütün hayvanlarını sürüp akçelerini gasbettiğini söylerler. Mahkeme olduklarında Ali Paşa gasb edilen hayvan ve akçelerin bir miktarını iade eder. Bu kez ahali kalanın da iadesi için İstanbul'a şikayette bulunurlar.⁷

Karahisar-ı Sahip sakinlerinden ve Kethüda yeri olan Elhac Hüseyin mutasarrıfı olduğu mukataa reâyâsına zulmü sabit olunca yakalanıp Magosa kalesinde haps edilir. 1703 yılında arzuhal gönderip af isteyince kendi halinde olmak kaydıyla serbest bırakılır.⁸ Yine 1705 yılında Mutasarrıf Feyzullah Paşa'nın zulmünden Çay kazasının bütün köyleri boşalmıştır. Sadece merkez karyenin kaldığı bildirilerek merhameten bu zulmün önlenmesi arz edilmiştir.⁹

Haksız vergi talebiyle reâyâyâ zulmedildiğine dair şikayetler Anadolu'nun her tarafından gelmektedir. Trabzon, Beğlerbeğinin mübaşiri Akçaabad köyleri ahalisinin haksızca “Çayır hizmeti” adıyla 15-20 kuruşlarını zorla aldığına dair şikayet gönderilince Eylül 1703 tarihli fermanla Trabzon kadısının durumu incelemesi, varsa

⁴ Mühimme, 112, s.168.

⁵ Balıkesir Şer. Sic. Nu: 712, s. 73.

⁶ Balıkesir Şer. Sic. Nu: 712, s 73.

⁷ Balıkesir Şer. Sic. Nu: 712, s. 128.

⁸ Mühimme, 112, s. 453.

⁹ Edip Ali Baki, a.g.e. s. 13.14.

suçluların cezalandırılması istenir.¹⁰ Haksız muamele devam etmekte olmalı ki ertesi yıl Sürmene , Maçka ve Akçaabat kazaları ahalisinin benzeri şikayetleri söz konusu olur.¹¹

Antep mutasarrıfı her sene bir kişiyi “Şeyh nasb ve başına bir sarık sarıp” esnaf ve ahaliden 70-80 kuruş tahsil ettirince, şikayete konusu olur. Haziran 1705 tarihli hükümle, tarafların mahkeme edilmesi, doğruysa toplanan akçelerin iade olunması emredilir.¹² Antep bölgesinde yaşayan konar-göçer taifesinden kalınlı () cemaati serbest olup tekâlif-i şakka talep olunmazken Rakka Valisi ve Antep Mutasarrıfı tarafından gönderilen adamlar vasıtasıyla rahatsız edilip cebren “zahire baha” ve “Kışlakiye” adıyla akçelerinin alındığı iddia olununca durumu incelemek üzere mübaşir tayin olunur.¹³

Tavşanlı kazasında şekaveti sebebiyle yakalanan Abdurrahman’ın suçu mahkemece sabit ve cezası uygulanmak üzereyken, hapsinde bulunduğu İvaz Paşa tarafından rüşvet karşılığı salıverilerek, firar etti diye mektup gönderilir. Ahalinin durumu ihbar etmesi üzerine Temmuz 1706 tarihinde eşkıyayı yakalamak ve durumun araştırılması görevi Hüdavendigâr Sancağı Mutasarrıfı Hasan Paşa’ya verilmiştir.¹⁴

Haksız vergi talebinden dolayı sızlanmalar bitmek bilmez. Kocaeli Sancağında Mütesellim Topal Mehmet Ağa şikayet edilirken¹⁵ Palu Hakimi hakkında defaaten yapılan şikayetlere 1707 yılında bir yenisi eklenir.¹⁶ Sultanönü Sancağıbeğinin zulmü sebebiyle 1707 yılı Temmuz ayı başlarında cezalandırılması istenir, fakat bir ay sonra serbest bırakılması için hüküm gönderilir.¹⁷

Arapkir Sancağı Mutasarrıfı İshak Paşa zulüm ve teaddisi sebebiyle İstanbul’a şikayet edilince görevden alınarak mahkeme edilmek üzere de merkeze çağırılınca, İshak Paşa itaat etmeyerek firar edip, Çemişgezek’de sakin kaynatası Ali Beğ’in yanında saklanır. Sağ yakalanırsa kendisi, ölü yakalanırsa kesilen başının

¹⁰ Trabzon Şer. Sic. Nu: 1867. belge 110.

¹¹ Trabzon Şer. Sic. Nu: 1868, belge 102, 103

¹² G. Antep Şer. Sic. Nu: 56, s. 333.

¹³ G. Antep Şer. Sic. Nu: 56, s. 281. (Nisan 1706)

¹⁴ Mühimme, 115, s. 57.

¹⁵ İbnülemin. Ş.Ş. Nu: 166.

¹⁶ Mühimme, 115, S. 265.

¹⁷ Mühimme, 115, s. 334.

İstanbul'a gönderilmesi hususunda 1707 yılında Sivas Valisi Abdullah Paşa¹⁸ Arapkir Sancakbeyi Kara Ali ve bölgedeki görevlilere ayrı ayrı hükümler gönderilmiştir.¹⁹

Bazen soyulacak kimseler haksız yere yakalanıp zincire vurularak yıldırlıp mal ve nakitlerine el konulmaktaydı. Alaiyye gümrüyü mukatasına mutasarruf olan Seyyid Mehmed ve Seyyid Hasan, bu maksatla sabık Sancak mutasarrıfı Seyyid Ahmet Paşa tarafından zincire vurularak 750 kuruşlarını almaktan başka korkularından, diyet olarak borç senedi vermek zorunda bırakılırlar. Akabinde öldürülmek kastıyla evleri basılmış, 5.000 kuruşluk malları yağmalandığından mezkurlar kurtularak 1706 yılında İstanbul'a giderek durumu arz ederler. İddiaların araştırılması için Kasım 1706 tarihinde mübaşir tayin olunur.²⁰

Diyarbakır "voyvodayı aklâmından" Ulus taifesine bağlı Şeyhbizini (Şeyhbuzuni) aşireti arzuhal göndererek, "lazım gelen hukuk ve rüsumatları" ödedikleri halde göçerken Genç kazasına geldiklerinde Bitlis Hakimi olan Abid Han'ın akrabasından Abdi beğ ve Mahmut Ağa 2.000 kadar adamlarıyla bunların evlerini vurup mal ve eşyalarını yağma "ırzlarını henk" 7 adamlarını öldürdüklerini bildirirler. Ağustos 1707 tarihinde suçluların cezalandırılması istenmiştir.²¹ 1708 yılında Hazro Hakimi Bedir Han'da zulmü sebebiyle azl edilip cezalandırılmak istenir. Yerine tayip olan Abdullah Han ve mübaşir mezkur hükümeti zabt etmek isteğince Bedir Han sığındığı Konik (?) kalesinden çıkararak üzerlerine hücum edip adamlarından kimisini öldürüp, kimisini de yaralayıp kaçar. Bu kez tebidime Diyarbakır Valisi Recep paşa tayin olunmuştur.²²

Çorum Sancağı Mutasarrıfı Mehmet 1707 yılında 200 kadar atlı ile İskilip kazası köylerinde kırk elli gün gezerek, mal ve erzaklarını almaktan başka türlü zulüm ve teaddi üzere olduğu ahali tarafından bildirilmiştir.²³

Sabık Malatya Sancağı Mutasarrıfı Kara Mehmet Paşa, öldürülen Kara Mustafa Paşa ve Molla Ebubekir'in adamı olduğundan Eylül 1707 tarihinde Lefkoşe kalesine kapatılır. Çok geçmeden Kasım 1707 tarihinde serbest bırakılır.²⁴

¹⁸ Mühimme, 115, s. 442.

¹⁹ Mühimme, 115, s. 392.

²⁰ Mühimme, 115, s. 122.

²¹ Mühimme, 115, s. 375.

²² Mühimme, 115, s. 583.

²³ Mühimme, 115, s. 398.

²⁴ Mühimme, 115, s. 393.

Hamit Sancağı Mutasarrıfı Derviş Mehmet Paşa “devre çıktığında” Uluborlu kazasından masrafı için 550 kuruş toplatınca şikayet edilir. İhkak-ı hak olmaya yanaşmayınca Karaman Valisine bunun temini yeniden yazılır.²⁵

Antep Sancağında malikânenin üçte bir hissesine mutasarrıf olan Maraşlı Ahmet hakkına razı olmayıp reâyâyâ zulmettiği gibi, zımmi halktan alınan “bac-ı hamr”ı dahi defter olunandan fazla toplamak isteyip, kapısındaki leventlere bir kaçını öldürtüp, kimisini yaralatır. Halep Muhafızı Abdullah Paşa’nın gönderdiği mübaşir durumu incelediğinde şikayetlerin doğru olduğunu ilam edip Maraş’lı Ahmet ve Dimas zabiti Hüseyin Çavuş’un idam edilmelerini teklif eder. Fakat mezkurlar firar ederler.²⁶

Antep’te haksız vergi talebiyle halka zulmedildiğine dair, bir yıl sonra tekrar şikayetler gönderilmiştir.²⁷

Bayezid Sancakbeyi Abdulfettah zulmen ocak beyzadelerinden amcası Mirzat ve amcası oğullarından Süleyman ile Çakır’ı öldürtür. Ahaliye zulmedip, toplamaya memur olduğu cizyelerin tamamını tahsil etmediği gibi toplananı da göndermez. Bu tutumu üzerine azledilerek yerine Ocak zadelere Musa tayin olunur. Ağustos 1708 tarihinde Sancağın zaptına ve Abdulfettah’ın yakalanmasına Erzurum Valisi görevlendirilir.²⁸

1709 yılında cizye toplanması esnasında zımmi reâyâyâ zulmedildiğine dair bir şikayette Kayseri Sancağına bağlı İncesu kazasından gelir.²⁹

Adana Valisi Ali Paşa’nın adamlarından Kara Mütesellim maiyetindeki kapısız levendat ile Nevahi (Ermenek) kazasını soyar. Kadınların ziynet eşyalarını dahi sıyırıp alırlar. Bir çoğunu yaralayıp hapsederek, zulmetmekten başka, kadınların ırzlarına tasallutta bulunmak çirkinliğine bile cüret ederler.³⁰

“Yörükân-ı Ankara” mukataası reâyâsı öteden beri kanuni vergilerini eksiksiz olarak ödedikleri halde 1710 yılında Mutasarrıf Hüseyin zulmen mal ve

²⁵ Mühimme, 115, s. 591.

²⁶ G. Antep Şer. Sic. Nu: 59, s. 8, 12. (17 Temmuz 1708)

²⁷ G. Antep Şer. Sic. Nu: 60, s. 16,17.

²⁸ Mühimme, 115, s. 650.

²⁹ Mühimme, 116, s. 29. Cizye tahsilinde görevlilerin istismarına açık uygulamalar için, bk. B.C. Nedkoff. “Osmanlı İmparatorluğunda Cizye”. (Cev. Şinasi Altundağ) *Belleten*, C.VIII, s 32. Ankara 1944

³⁰ Mühimme, 116, s.113.

akçelerine el koyunca şikayette bulunurlar. Ahalinin perişan olduğunu, bir kısmının yurdunu terk etmek zorunda kaldığını ifade ederek, mutasarrıfın cezalandırılmasını isterler.³¹

Mahalli yetkililerin soygunlarından, görevlilerde nasibini almaktaydı. Amasya'ya bazı eşkıyaları yakalamak üzücü gönderilen Bölükbaşı Genç Mehmet burada mütesellim tarafından soyulmuştur. Nisan 1711 tarihli hükümlerle mütesellimi ve ahz ettiği akçeler ile iki katırı İstanbul'a götürmek üzere mübaşir tayin edilmiştir.³²

Mutasarrıflar, ahaliye zulmetmenin yanında, rakip gördükleri âyân ve itibarlı kimseleri ezmek, iftiralarla sindirmekten de geri kalmıyorlardı. Mesela; Hüdavendiğâr ve Karesi Sancakları Mutasarrıfı Mehmet Paşa, Balıkesir sakinlerinden Seyyid Elhac Yahya ile İbrahim'i eşkıya oldukları iftirasıyla limni kalesinde hapsedirir. Bilahare kaza ahali ve ileri gelenleri defaaten arz ve mahzar göndererek, mezkurların suçsuz olduğu, aksine Mehmet Paşa'nın eşkıya teftişine çıkıp kazalarına geldiğinde, meccanen yem ve yiyecek almaktan başka, haksızca 600 kuruş imdad-ı seferiye tahsil ettiğini haber verince, haziran 1711 tarihinde, Limni kalesi dizdarına hüküm yazılarak mahkumların serbest bırakılması istenmiştir.³³

Bozulmaya yüz tutan menzil teşkilatına bağlı ulaklar veya ulaklık iddiasında bulunanlar menzil reayası ve yol güzergahında ki köylülere zulmetmeye başlarlar. Mesela, Sivas Sancağındaki Zah köyü menzil olmadığı halde ulakların kanunsuz menzil beygiri veya ücretini talep etmeleriyle rencide edilmekteydi. Ulakların kanunlara aykırı olarak üç, dört beygirli araba talep etmeleri, yine ellerindeki menzil ahkamı geçtiği halde menzil beygiri istemeleri³⁴ sık görülen hadiselerdendir.

Niğde ahali Nisan 1712 tarihinde Vali İbrahim Paşa'nın zulmettiğine dair arz göndermişlerdir.³⁵

Zımmi reyanın vergilerini toplamaya memur kethüdalar da haksız vergi toplamalarından dolayı şikayete konu olmaktadır. Alaiyye kalesi sakinlerinden

³¹ Mühimme, 117, s. 26.

³² Amasya Şer. Sic. Nu: 26, s. 63.

³³ Balıkesir Şer. Sic. Nu: 714, s. 67. Mütesellim, ayan eşraf çekişmesi için bk: Yücel Özkaya. "XVIII. Yüzyılda Mütesellimlik Müessesesi". D.T.C.F.D, C.XXVIII, S. 1, 2 (Ocak-Haziran 1970), s. 373-383.

³⁴ Yücel Özkaya. "XVIII. Yüzyılda Menzilhane Sorunu" D.T.C.F.D.,C. XXVIII, s. 1,2, Ocak-Haziran 1970), S.342, 343.

³⁵ İbnül Emin. Ş.Ş. Nu: 173.

akçelerine el koyunca şikayette bulunurlar. Ahalinin perişan olduğunu, bir kısmının yurdunu terk etmek zorunda kaldığını ifade ederek, mutasarrıfın cezalandırılmasını isterler.³¹

Mahalli yetkililerin soygunlarından, görevlilerde nasibini almaktaydı. Amasya'ya bazı eşkıyaları yakalamak üzere gönderilen Bölükbaşı Genç Mehmet burada mütesellim tarafından soyulmuştur. Nisan 1711 tarihli hükümle mütesellimi ve ahz ettiği akçeler ile iki katırı İstanbul'a götürmek üzere mübaşir tayin edilmiştir.³²

Mutasarrıflar, ahaliye zulmetmenin yanında, rakip gördükleri âyân ve itibarlı kimseleri ezmek, ifiralarla sindirmekten de geri kalmıyorlardı. Mesela; Hüdavendiğâr ve Karesi Sancakları Mutasarrıfı Mehmet Paşa, Balıkesir sakinlerinden Seyyid Elhac Yahya ile İbrahim'i eşkıya oldukları ifirasıyla limni kalesinde hapsedtirir. Bilahare kaza ahali ve ileri gelenleri defaaten arz ve mahzar göndererek, mezkurların suçsuz olduğu, aksine Mehmet Paşa'nın eşkıya teftişine çıkıp kazalarına geldiğinde, meccanen yem ve yiyecek almaktan başka, haksızca 600 kuruş imdad-ı seferiye tahsil ettiğini haber verince, haziran 1711 tarihinde, Limni kalesi dizdarına hüküm yazılarak mahkumların serbest bırakılması istenmiştir.³³

Bozulmaya yüz tutan menzil teşkilatına bağlı ulaklar veya ulaklık iddiasında bulunanlar menzil reayası ve yol güzergahında ki köylülere zulmetmeye başlarlar. Mesela, Sivas Sancağındaki Zah köyü menzil olmadığı halde ulakların kanunsuz menzil beygiri veya ücretini talep etmeleriyle rencide edilmekteydi. Ulakların kanunlara aykırı olarak üç, dört beygirli araba talep etmeleri, yine ellerindeki menzil ahkamı geçtiği halde menzil beygiri istemeleri³⁴ sık görülen hadiselerdendir.

Niğde ahali Nisan 1712 tarihinde Vali İbrahim Paşa'nın zulmettiğine dair arz göndermişlerdir.³⁵

Zımmi reayanın vergilerini toplamaya memur kethüdalar da haksız vergi toplamalarından dolayı şikayete konu olmaktaydılar. Alaiyye kalesi sakinlerinden

³¹ **Mühimme**, 117, s. 26.

³² **Amasya Şer. Sic. Nu:** 26, s. 63.

³³ **Balıkesir Şer. Sic. Nu:** 714, s. 67. Mütesellim. ayan eşraf çekişmesi için bk: Yücel Özkaya. "XVIII. Yüzyılda Mütesellimlik Müessesesi". **D.T.C.F.D., C.XXVIII, S. 1, 2** (Ocak-Haziran 1970), s. 373-383.

³⁴ Yücel Özkaya. "XVIII. Yüzyılda Menzilhane Sorunu" **D.T.C.F.D., C. XXVIII, s. 1,2, Ocak-Haziran 1970), S.342, 343.**

³⁵ **İbnül Emin. Ş.Ş. Nu:** 173.

“Kefere Kethüdası” adlı zımmi, mütegalibe ve yöneticilere rüşvet verip onlardan aldığı destekle kendisi için 400 kuruştan fazla vergi toplar. Bu fesadı sebebiyle Kıbrıs adasında haps edilmesine karar verilince firar eder. Nisan 1712 tarihli hükümlerle, nerede bulunursa yakalanıp cezanın tatbiki yeniden istenmiştir.³⁶

Erzurum Sancağına bağlı Kuruçay kazası sakinlerinden Şehsuvaroğlu ailesi kazada ki nüfuzu yanında aileden çıkan Sancakbeği ve mutasarrıf gibi şahsiyetlerle tanınmaktaydı.³⁷

Bu aileden Hüdavendigâr Sancağı mutasarrıfı olan Şeyyid Osman halka zulmettiğinden hapsedilmesi için ferman gönderilince firar eder. Bir zaman sonra, af ve merhamet isteyince muhtemelen ailesinin nüfuzunun etkisiyle af edilerek, kendi halinde olmak kaydıyla, Karahisar-ı Şarki Sancağı tevcih olunarak kendisi Niğbolu'nun yakınında bulunan kalenin muhafazasına görevlendirilir. Burada da halka zulmedince yakalanıp cezasının tertibi görevi Özi Valisine verilir. Öte yandan Karahisar-ı Şarki Sancağında mütesellimi olan oğlu Ömer dahi babasının ruhsatıyla, kalabalık kapı halkıyla, ahaliyi soyup, kimilerini de öldürtür. Zulmünün nihayeti olmadığı için Eylül 1718 tarihinde öldürülmesi için fetva ve ferman gönderilmiştir.³⁸

Şehsuvaroğlu Seyyid Osman'ın mütegalibeden olduğunu Kuruçay kazası ahalisinin 1712 tarihli şikayetinden öğreniyoruz.³⁹ Şehsuvaroğullarının Kuruçay Kazasındaki zulümleri bununla bitmez. Süleyman, İsmail ve Abdullah'ın zulm ve teaddilerinin nihayeti olmadığından 1738 yılında, yakalanmaları için mübaşir gönderilirse de ele girmezler.⁴⁰ Bir yıl sonra tekrar ortaya çıkıp zulümlerine devam edince mezkurların “ehl-i iyallerinin” Malatya'ya iskan edilip, kendilerinin yakalanıp İstanbul'a gönderilmelerine Erzurum Valisi görevlendirilmiştir.⁴¹ Bu tarih itibarıyla Şehsuvaroğulları hakkında herhangi bir kayda rastlanılmaması ailenin nüfuzunun kırıldığını gösteriyor.

³⁶ Mühimme, 117, s. 141.

³⁷ Şehsuvar-zade Mehmet paşa sabık Kudüs-i Şerif Sancağı mutasarrıfı iken 1716 yılında Karaman Eyaleti Beylerbeyi olur. Yine aynı aileden Şehsuvaroğlu Seyyid Mehmet Paşa 1718 yılında Tarablusşam Eyaletine mutasarrıf olmuştur. (Orhan Kılıç, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devletinin İdari Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihatı, Elazığ 1997, s. 120, 148.)

³⁸ Mühimme, 127, s. 227.

³⁹ Mühimme, 119, s. 136.

⁴⁰ Kalebend: 5, s. 20.

⁴¹ Kalebend: 6, s. 29.

Kayseri Sancağı Mutasarrıfı Ebubekir Paşanın ahaliye zulmettiğine dair arz ve mahzar gönderilmekle kalmayıp, bir kaç kişide İstanbul'a giderek şikayetlerini bildirirler. Söylenenler doğruysa Paşa'nın Kayseri kalesine kapatılıp, mallarına el konulması için Haziran 1712 tarihinde mübaşir gönderilmiştir.⁴²

1713 senesinde İzmir'de oturan "Yahudiyan ve zımmiyan cemaatbaşıları ve kethüdaları" orduyu hümayına adam ve arzuhal gönderip bir kaç seneden beri cizyedarlara kolcu ve kolcu başı olan Mustafa ve Mehmed'in zulümlerine maruz kaldıkları, bu sebeple Molova kalesinde hapis olundukları halde, bazı koruyucuları sayesinde serbest kaldıklarını bildirirler. Şehirde şer ve şekavetlerine devam eden Mustafa ve Mehmed'in derhal yakalanıp kalebend edilmeleri emredilmiştir.⁴³

1712 yılında Erzurum Eyaletine bağlı Bayezit Sancağının zabt edilmesi büyük bir karışıklığa yol açar. Sancak, Bayezit Sancağı ocak-zadelerinden Osman'a tevcih edildiği halde eşkıyadan Abdioğlu Mahmut zorla Eleşkirt Sancağını ele geçirdiği gibi Bayezit Sancağını da ele geçirme sevdasına düşer. Bayezit Sancağı ahalisinden 500 kişiyi öldürüp mallarını yağmalar. 1713 yılında Duzik aşiretinden Abdaloğlu İsmail adlı eşkıyayı tedip ve Hınıs Sancağında inşa ettiği kaleyi yıkmaya memur edilen Erzurum Valisi Ali Paşa, Abdioğlu Mahmut'tan 130 kese akçe rüşvet alarak, bey yapmak ister. Bu maksatla halen Eleşkirt Sancakbeyi Halil'i hapsedip ahalinin mallarını yağmalanarak kimisini de öldürtür. Diyadin kalesini de yağmalayıp Bayezit kalesini muhasara ederek topa tutar. Hınıs ve Erzincan ahalisine de çeşitli bahanelerle dört senedir zulmetmektedir. Bu ciddi suçlamalar üzerine Ali Paşa görevden alınmış yakalanıp Trabzon'a getirilerek iddiaların araştırılmasına Trabzon Valisi Abdullah Paşa görevlendirilmiştir.⁴⁴

Bayezit Sancakbeyi Osman 1714 yılında 400 kadar Yezidi Ektrat eşkıyasıyla Erciş kalesini muhasara edip, buradan iki top alarak götürünce Van, Valisi Hasan Paşa topların çalınmasından kale halkını sorumlu tutarak, bir kısmını hapseder. Erciş halkı arz göndererek kabahatleri olmadığını bildirip, serbest bırakılmalarını isterler.⁴⁵

⁴² Mühimme, 119, s. 190, (Mehmet Karagöz, XVIII Asrın Başlarında Kayseri (1700-1730). (Basılmamış Doktora Tezi). Kayseri. 1993. s. 202, 203)

⁴³ Mühimme, 121, s. 38.

⁴⁴ Mühimme, 120, s. 57.

⁴⁵ Mühimme, 121, s. 327.

Bayezit Sancakbeyi Osman iskan ettiği bir kısım aşiret mensuplarına dayanarak etraftaki, köyler ve Kars tarafında ki kazalarda halka zulmetmeye devam edince, tedibine karar verilmiştir. Cezasının uygulanmasına, Eylül 1716 tarihinde Erzurum Valisi ile Kars Beylerbeyi görevlendirilmiştir.⁴⁶ Her iki paşa'da firari Sancakbeyini yakalayamazlar. 1719 yılında Eleşkirt Sancakbeyi Halil civardaki aşiretlerin ağalarıyla ittifak yaparak, yakalamak için Osman'ın üzerine gittiğinde, Osman adamlarıyla Bayezit kalesini kapanır. Kalenin muhasarası yirmi gün sürer. Fakat, adamlarından, Duzik aşiretinden Abdaloğlu İsmail, Halidi, Çekvan, Şerkıyani aşiretleri eşkıyasıyla, Osman'ın yardımına gelince muhasara yarılr. Eşkıya kaleyi terk ederken, top ve tüfek atışıyla 70 kadar, çoğunluğu kadın ve çocuk kimseyi öldürürler. Eşkıyalar Hınıs tarafına gittiklerinde Erzurum Valisi Mustafa Paşa, Abdaloğlu İsmail'i yakalayıp idam ederse de Osman kurtulur. Osman'ın Hoşap Sancağında Mahmudi Ekradı arasında saklandığı ihbar edilince, ortadan kaldırılması için Van Valisine hüküm gönderilmiştir.⁴⁷

En çok rastlanan suistimallerden birisi sefere görevlendirilen, Paşaların bu bahane ile haksız tekalifler toplaması ve yerlerine bıraktıkları mütesellimlerin soygunlarıdır. 1713 yılında sefere memur olan Karaman Valisi Osman Paşa Konya Sancağını “Üç, dört defa devr edip” soyduktan sonra, üst üste üç ayrı mütesellim görevlendirdiğinden onlarda çeşitli bahanelerle, kendileri ve bölükbaşları vasıtasıyla soyguna devam ederler. Halkın perişan olduğuna dair şikayetler artınca, mübaşir gönderilip, davalılarla mahkeme olunduktan, sonra üç mütesellimin de Edirne ye götürülmeleri emredilmiştir.⁴⁸ Mütesellim Ömer'in İstanbul'a götürülmesi için Aralık 1713 tarihli ayrı bir hüküm mevcuttur.⁴⁹

Prut seferi sebebiyle Anadolu boşalmış , 1713 yılına gelindiğinde Rusya ile ihtilaf çözülemediğinden ordu dağıtılmamıştı.⁵⁰ Yaşayan bu idari boşlukta yukarıda Konya da yaşandığını gördüğümüz olayların bir çok benzeri diğer vilayetlerde olmuştur. Örneğin Hüdavendigâr Sancağı Mutasarrıfı Derviş Mehmet Paşa sefere giderken, kendisi imdad-ı seferiye tahsil ettikten sonra “kutta-i tarik adeti müstemirresi olan”

⁴⁶ **Mühimme**, 125, s. 58.

⁴⁷ **Mühimme**, 129, s. 163.

⁴⁸ **Mühimme**, 121, s. 203. Padişah Edirne sarayında olduğundan Edirne'ye götürülmesi istenmiştir; (İ.H.Uzunçarşılı, a.g.e. V. S. 94.)

⁴⁹ **Mühimme**, 120, s. 75.

⁵⁰ İ.H. Uzunçarşılı, a.g.e. V, s. 94.

Sakar Mustafa⁵¹ adlı eşkıyadan bir kaç kese akçe olarak mütesellimliğe nasb eder. Sakar Mustafa beş-altıyüz eşkıyasıyla hadsiz akçe toplayıp zulm edince, şikayetler üzerine eşkıyasını dağıtıp, kendi halinde olması hususunda ikaz edilerek alttan alınmıştır. Ancak itaat etmeyince Ağustos 1713 tarihinde yakalanıp mahkeme olunması için Kütahya Mütesellimi görevlendirilmiş ancak⁵² ele girmeyince Eylül ayında etrafındaki bütün yetkililer eşkıyanın ortadan kaldırılmasına memur olunmuştur.⁵³

Aydın ve Saruhan Sancakları Muhassılı vekili olan Süleyman, halka zulmedince görevden alınıp yakalanması için, adam gönderilir. Durumu haber alınca binden fazla adamıyla İç-il tarafında gitmek ister. Şubat 1714 tarihli fermanla peşinden Anadolu Valisi Yusuf Paşa gönderilir.⁵⁴ Mart 1714 tarihinde Yusuf Paşa eşkıyayı kuşattığında, adamlarından Manisalı Hacı fazlı üç-dört yüz miktarı silahlı adamıyla yardımına gitmeyi düşünürse de Süleyman'ın yakalandığını haber alınca adamlarını dağıtıp kendisi de ortadan kaybolur.⁵⁵ Manisa Mütesellimi Seyfullah'ın tahsildarı olan Hacı fazlı bir süre sonra yakalanıp, kalebind olunursa da gördüğü himaye sayesinde serbest bırakılmıştır. Serbest kalıp eşkıyalığa devam eden Hacı fazlı bölükbaşlarına köy ve çiftlikleri bastırıp yağmalatmaktan başka yolları kestirip tüccarları da soydurmaktadır. 1719 tarihinde durum ilam edilince mezburun ve eşkıyalarının cezalarının tertip edilmesi istenmiştir.⁵⁶

Sefere davet edilen Hamit Mutasarrıfı Süleyman Paşa “ayak sürüyüp” yol güzergahındaki halka zahmet vermekten başka, birbuçuk ay gecikmeyle orduya katılınca zulmü ve itaatsizliği sebebiyle 1715 yılında idam edilmiştir.⁵⁷

Karahisar-ı Sahip Sancağı Mütesellimi Hasan da 1714 senesinde; “ıslah oluncaya kadar” kaydıyla Magosa kalesine kapatılır. Mütesellim Hasan bir yıl sonra af edilerek serbest bırakılmıştır.⁵⁸

⁵¹ Sakar Mustafa arkadaşlarıyla birlikte 1709 yılında Sığla Mütesellimini öldürüp, İzmir ve Kuşadası taraflarında bir çok soygun gerçekleştirmiştir. (Çağatan Uluçay, a.g.e. s. 86) Vesikada Sakar Mustafa'nın bu suçlarından söz edilmemesi bir yolunu bulup takipten kurtulduğunu göstermektedir.

⁵² **Bahkesir Şer. Sic.** Nu: 715. Belge 20; **Mühimme**, 120, s. 6.

⁵³ **Mühimme**, 120, s. 20.

⁵⁴ **Mühimme**, 120, s.134

⁵⁵ **Mühimme**, 120, s. 146.

⁵⁶ **Mühimme**, 129, s. 319. Tayin olunan mübaşir Manisaya vardığında. Mütesellim Seyfullah ve Hacı fazlı'nın bir iş için İzmir tarafına gittiğini görünce bu kez mezburları Aydın ve Saruhan Sancakları Muhassılı Abdullah paşa bizzat yakalayıp cezalandırmaya görevlendirilmiştir. (**Mühimme**, 129, s. 335)

⁵⁷ **Tarih-i Raşit IV.** s. 82.

⁵⁸ **Mühimme**, 122, s. 24.

Konya'ya bağı Eski Keşan reâyâsı, tayin olan her voyvodayla işbirliği yapıp haksız vergi toplayan Kara Mehmet hakkında şikayette bulunurlar.⁵⁹ Ayrıca Konya halkının da haksız vergi talebiyle rencide edildiğine dair şikayetleri mevcuttur.⁶⁰

Abdurrahman Paşa Edirne Beylerbeyliği sırasında zulmü sebebiyle azledilmiş bilahare af edilerek 1717 yılında Afyon'a mutasarrıf olmuştur. Burada da zulmetmeye devam edince halkın ısrarlı şikayetleri üzerine katli için fetva alınarak uygulanması hakkında 27 Ocak 1719 tarihli ferman gönderilir. Ferman ulaşır ulaşmaz, Paşa tutuklanarak cezası uygulanıp bütün mallarına el koyulur.⁶¹

İç-il Sancağı Mutasarrıfı Hüseyin Paşa haksız olarak Alaybeyi Seyyit Osman'ı kaleye kapatıp öldürtünce, azledilerek mahkeme olunmak için Konya'ya getirilir. Paşa, Seyyit Osman'ı hapsedtiğini kabul edip, lakin öldürülmesini kendisinin söylemediğini iddia etmişse de Karataş kazasından Abdi nam kimse, Hüseyin Paşa'nın emriyle Seyyit Osmanı öldürdüğünü itiraf edecektir. Durumun ilam edilmesi üzerine Haziran 1719 tarihli fermanla Hüseyin Paşa'nın "siyaseten öldürülmesi" bildirilmiştir.⁶²

Van Beylerbeyi Mehmet Paşa topladığı vergileri teslim etmeyince görevden alınır. Mehmet Paşa'da topladığı "mal-ı mirî" ile ortadan kaybolunca, her nerede yakalanırsa, hapsedilip mallarına el konulması, Ağustos 1719 tarihinde Erzurum Valisine yazılmıştır.⁶³

Antep kalesi Dizdarı Ahmet arzuhal göndererek, sabık Dizdar Seyyid Ebubekir'in kendi halinde olmayıp, eşkıyayla işbirliği içinde olduğu, kale defteri ile 1675.5 kile buğdayı zabt ederek sarfettiğini haber verir. Eşkıyaya istinat ettiğinden yakalanamadığı, güçlerinin yetmediği ifadesine binaen Aralık 1720 tarihinde Rakka Valisi eşkıyayı yakalamaya görevlendirilmiştir.⁶⁴ Rakka Valisi de 15 Ocak 1721 tarihli buyruğusuyla mübaşir tayin ederek Seyyid Ebubekirin yakalanıp Rakka'ya gönderilmesini istemiştir.⁶⁵ Eski Antep Mutesellimi Dede Ebubekir'de zulmen ahalinin 150 kese akçelerini almıştır. Ahalinin şikayetlerine rağmen mahkeme olmadan vazifeye

⁵⁹ Konya Şer. Sic. Nu: 47, s. 290.

⁶⁰ Konya Şer. Sic. Nu:47, s. 288.

⁶¹ Edip Ali Baki, a.g.e. s. 17-20 Sadece şehirdeki esnafın Abdurrahman Paşa'ya verdiği mal ve paraların toplamının 1076 kuruş olması gerçekleşen soygunun boyutlarını göstermeye yetmektedir. Zengin bir terekeye sahip olması da bu durumu teyid etmektedir.

⁶² Mühimme, 129, s. 29.

⁶³ Mühimme, 129, s. 98.

⁶⁴ G. Antep Şer. Sic. Nu: 72/A, s. 27.

⁶⁵ G.Antep Şer.Sic. Nu: 72/A, s. 270.

şehirden ayrılmak üzere olduğundan mahkeme edilmeden şehirden bırakılmaması hakkında Halep Muhafızı Recep Paşa 7 Ağustos 1721 tarihinde buyruldu göndermiştir.⁶⁶

Van eyaletine bağlı Mahmudi Hükümeti Beyi Zeynel onbir seneden beri Hakkâri köylerini yağmalayıp, ailesinden rakiplerini haksızca Hoşap kalesine kapattığına dair defaaten şikayet gönderilmiştir. Bir türlü, yakalanması ve mahkeme edilmesi mümkün olmayınca 1721 yılında Van Valisi Abdullah Paşa tedip ve cezalandırılması için yollanınca, firar eder. Mahmudi hükümeti ocak-zadelerden Ahmet'e tevcih edilir.⁶⁷

Sabık Maraş Valisi Ali Paşa, görevi esnasında kendisi ve kapı halkı reâyâyâ zulmedince azledilerek Sakız adasına sürülür. 1722 yılında af edilerek Ağrıboz ve Kırılıli kendisine tevcih edildiğinde, halka adaletli davranmadığı taktirde bir daha af edilmeyip cezalandırılacağı tenbih edilmiştir.⁶⁸

Şehir masrafları ve bazı tekaliflerin toplanmasında da halka zulmedilmekteydi. Afyon'da sarayın tamiri vs. şehir masrafı için fazla akçe talep edilirken,⁶⁹ Karadeniz tarafında kereste kesilmesine görevlendirilen mübaşirde, Bafra halkına fazla kereste kestirip, muhalefet eden Müftü Abdurrahman'ı Amasya kalesine kapatmıştır. Müftünün, suçsuz olduğu halkın ihbarlarıyla anlaşılınca Kasım 1722 tarihinde serbest bırakılması bildirilmiştir.⁷⁰

Valilerin vakitsiz ve gereksiz "devre" çıkmaları reâyâyâ açısından eşkıya tasallutuna maruz kalmaktan farksızdı. Ocak 1723 tarihli hükümde Aydın Muhassılı Abdullah Paşa için kullanılan ifade bu hükmümüzü doğrulamaktadır. Emir Ali adlı eşkıyayı ortadan kaldırarak halkın rahatlamasını sağlayan Paşa, halka zulmedince; "sen mezburdan ziyade fukaraya teaddi eylediğin istida" olunduğu, suçlamasına muhatap olmuştur.⁷¹

⁶⁶ G. Antep Şer. Sic. Nu: 73, s. 246.

⁶⁷ Mühimme, 130, s. 148.

⁶⁸ Mühimme, 130, s. 348.

⁶⁹ Edip Ali Baki, a.g.e. s. 30, 31.

⁷⁰ Kalebend: 1, s. 9.

⁷¹ Abdullah Paşa zulme devam ederse cezalandırılacağına dair tehdit edilir. "... reâyâyâ zulm etmekle kendi başına kast ediyorsun. Bu zulm ve teâdine son vermezsen bilâ tehir katl olunacağı bilib emr-i şerif mucebince hareket edersin..." (Mühimme, 131, s. 54)

Sefer olmadığı zamanlarda toplanan imdâd-ı hazariyye, alınması gerekenden fazla alınarak reâyânın rencide edilmesine fırsat verilmemesi için fermanlar gönderilir.⁷²

Valilerin kapı halkı veya vekilleri haksız vergi talebiyle zulmederken, bazı eşkıyalarda bu iddiayla soygunlarını gerçekleştirmekteydiler. Kırk elli süvari eşkıya Adana Beylerbeyinin adamlarımız diye, Çakıt Hanı ve Niğde taraflarında dolaşp, yolcuları soymaktan başka, ahaliden vergi talep ederler.⁷³

Sivas Beylerbeyi Rışvan-zade Mehmet Paşa'nın ve Sivas Mütesellimi Ömer'in vekili Kara Mehmet levendat eşkıyasına istinaden, servet biriktirme hevesine kapılınca Amasya ahalisi ittifakla karşı durup 10 levent eşkıyasını yakalayarak Amasya kalesine kapatırlar. Bunların Kasım 1724 tarihli fermanla cezalarının tertip edilmesi bildirilmiştir.⁷⁴

Çorum Beylerbeyi Mamalı-zade Ömer Paşa kabilesi eşkıyasına dayanarak, keyfi davranıp, zulme tevessül ederek, yapılan ikazlara aldırılmayınca 1724 yılında Çorum'da Sivas Mütesellimi Rışvan-zade Ömer Bey tarafından idam edilmiştir.⁷⁵ 1726 yılında geldiğinde kanunsuz olarak Çorum Sancağı mütesellimi olan, Zile Kethudayerinin oğlu Mustafa, Mamalı-zade Ömer Paşa'nın adamı olduğundan paşanın intikamını almak ister. Çorum halkına haddten fazla zulm ve teaddi gerçekleştirence yakalanıp Magosa kalesinde hapsolunması hakkında ferman gönderilmiştir.⁷⁶

Devam etmekte olan İran seferleri sebebiyle Anadolu halkının perişan olduğu, seferler bittiğinden imdâd-ı seferiyye gibi vergilerle halkın daha fazla rencide edilmemesi hususunda tedbirler alınarak, 1728 yılında vilayetlerin masraflarının düşürülmesi yoluna gidilmiştir.⁷⁷

Trabzon Eyaletinde zuhur eden eşkıyaları yakalamak üzere Trabzon'a mütesellim yapılan Cemşitoğlu Mehmet eşkıyayı yakalayıp, ailelerini Kaş kalesini iskân etmek için görevlendirildiği halde eşkıyadan bir kaç bin adamı başına toplayarak

⁷² **Mühimme**, 131, s. 138.

⁷³ **Mühimme**, 132, s. 89.

⁷⁴ **Mühimme**, 132, s. 187.

⁷⁵ **Tarih-i Cebeli-zade**, s. 111, 112.

⁷⁶ **Kalebend**: 42, s. 37.

⁷⁷ **Tarih-i Çelebi-zade**, s. 528.

şekavete başlar. Eşküyayı dağıtmak üzere Şubat 1728 tarihinde mübaşir tayin edilir.⁷⁸ Dağıtılan eşkıyanın önemli bir bölümü Batum tarafına firar etmiştir. Burada yeniden inşa edilen Kaş, Batum, Sohum, kalelerinin Bina Eminlerinin hizmetine giren eşkıyalar, mübaşir sıfatıyla Trabzon kazaları halkına teaddi etmeye devam ederler.⁷⁹

Niğde kalesi Dizdarı Ahmet suçsuz kimseleri kalebend edip, şehirde karışıklıklara sebep olunca Mart 1729 tarihinde azl edilerek kaleye hapsedilmesi istenmiştir.⁸⁰ Ankara Sancağı Mütesellimi olan Nakkaşoğlu Seyyit Hüseyin, haksız imdad-ı hazariyye toplamaktan başka “ağalık” adıyla her kazadan 200 kuruş toplayınca onunda Ankara kalesinde ıslah oluncaya kadar kalebend olunmasına karar verilmiştir.⁸¹

Ordu’ya bağlı Hapsamana kazasında, Trabzon Valisi Abdurrahman Paşa’nın Kethüdası olan Cemşidoğlu Mehmed yine kazada Kethüdayeri Mehmet nüfuzlu kimselerle iş birliği yapıp mahiyetlerinde olan 300 eşkıyayla halkın mal ve eşyalarına el koyup altı kişiyi de öldürdükleri civar kazaların Naibleri tarafından haber verilir. Tayin olunan mübaşir eşkıyanın bir kısmını itaat altına alıp ellerinde ki eşyaları teslim etmelerini temin eder. Eşküyadan Lazoğlu Abdullah vs. adamları dört-beşyüz eşkıyayla mübaşirin üstüne gidip öldürmek isteyince; mübaşir Bayramlı kazasına kaçarak kurtulmayı başarır, ancak 1500 kuruşluk emval ve eşyası eşkıyanın eline geçer. Ocak 1730 tarihinde Sivas Beylerbeyi İbrahim Paşa, eşkıyanın takibine ve cezalandırılmasına görevlendirilmiştir.⁸²

Şark seferine gidecek ordu Adana yakınlarında Sarı Uşak menzilinde kalacağı bir gün için mübayaası emredilen mal ve eşya ahalinin takatinden fazla talep olununca, Boybeyleri Karsandıoğlu İbrahim tahsiline muhalefet eder. Gönderilen arzlarla ahalinin fukara olduğu anlaşılınca, 12 Eylül 1730 tarihli hükümlerle ödemeye kudretleri olan miktarın bildirilmesi istenmiştir.⁸³

Sabık Çankırı Mütesellimi Mustafa ve Tekesiz oğlu Hüseyin adlı kimseler “ziyade müttelikleri” ile 1730 yılından itibaren, halkın kanunî vergilerini vermelerine

⁷⁸ Mühimme, 134, s. 327; Mühimme, 133, s. 289, 290.

⁷⁹ Mühimme, 135, s. 236.

⁸⁰ Kalebend: 2, s. 123.

⁸¹ Kalebend: 2, s. 272.

⁸² Mühimme, 137, s. 8.

⁸³ Adana Şer.Sic. Nu. 129, s. 20; Mübayaası fiyatlarının piyasa fiyatından düşük olması bu tür hadiselere sebep olmaktadır. Bkz. Mustafa Öztürk “Osmanlı İktisadında Fiyatları Etkileyen Unsurlar” Prof. Dr. Şerafettin Turan Armağanı, Elazığ 1996, s.228.

rağmen zulmen fazla akçelerini almaktadırlar. Şikâyetler üzerine mutasarrıf görevden alındığı gibi, tayin olunan mübaşirle zulmen alınan akçelerin sahiplerine iadesi yoluna gidilir.⁸⁴ Kalecik-i Keskin ahalisinin de Mütesellim Mustafa hakkında benzeri şikâyetleri mevcuttur.⁸⁵ Çankırı halkına yapılan zulüm bununla bitmez. 1732 yılında Mutasarrıf olan Mirza Paşa'da zulmen topladığı akçelerle servet biriktirip, kapı halkıyla fukaraya zulmedince, görevden alınarak, yerine Selim Paşa Mütesellim yapılmıştır.⁸⁶

Anadolu Eyaleti Mütesellimi Receb Ağa fukaraya türlü teaddi ve zulm edince, ahali "divan-ı adalete" arzuhal göndererek mütesellimin zulmünden kurtarılmalarını isterler. 1732 yılında Mütesellim Recep Ağa'nın "Hesab ve kitabı" görülüp, eyalete nizam verilmesi haklarında ferman gönderilmiştir.⁸⁷

Saruhan Sancağına bağlı Gördes'te vergi toplamaya memur ümeradan Kör Ali Bey ve eşkiyadan Elhac Yakup Ağa ile Çolak Süleyman Ağa beşyüzden ziyade eşkiyalarıyla vergileri toplamaktan başka ahaliye zulme yönelince Haziran 1731 tarihinde yakalanarak Güzelhisar kalesinde hapis edilmelerine karar verilmiştir.⁸⁸

Van Muhafızı Mustafa Paşa, görevden alınınca kendisini kalebend, emval ve eşyasını ahz etmeye gönderilen mübaşir Van'a gidince Paşa'yı ve adamlarını hapseder. Eşyalarına el koyar. Mustafa Paşa'yı Rodos adasında ikameti için götürmek isteyince, âyândan bazıları buna mani olurlar. Mahzar gönderdiklerini Paşa'nın af edileceğini söylerler. Temmuz 1731 tarihinde Revan tarafına serasker olan Ali Paşa, Mustafa Paşa ve selefi olup suistimal ve halka zulmeden Ahmet Paşa'nın yakalanmasıyla görevlendirilir.⁸⁹ Ahmet Paşa Revan tarafında serasker vekili bulunduğu sırada ordunun zahiresine el uzatıp kendisi için kullanmaktan başka, askerinin Revan etrafında ki köyleri tahrip etmelerine de göz yummuştur. Bu suçları sebebiyle, servetinin müsadere edilip kendisinin hapsine karar verilince firar etmiştir.⁹⁰

⁸⁴ Çankırı Şer.Sic. Nu: 8. s. 108 (Mayıs 1731)

⁸⁵ Çankırı Şer.Sic. Nu: 8. s. 104.

⁸⁶ Çankırı Şer.Sic. Nu: 9. s. 19.

⁸⁷ Çankırı Şer.Sic. Nu: 9. s. 66.

⁸⁸ Mühimme, 138. s. 52.

⁸⁹ Mühimme, 138. s. 96.

⁹⁰ Mühimme, 138. s. 98.

Mihaliç Voyvodası olan Macaroğlu Mehmet kalabalık bir eşkıya gurubu barındırıp halka zulmedince Ağustos 1731 tarihinde tedibine karar verilmiştir.⁹¹ Bozok Sancağı Mukataası Voyvodası Ahmet Bey'de ahaliye zulmedince Amasya kalesinde kalebend edilmesi için hüküm gönderilmiştir.⁹²

Teke Sancağına bağlı Kalkanlı kazasında türeyen eşkıyayı 1733 yılında tedibe görevlendirilen Köycevizli Hasan Çavuş başına topladığı adamları ve eşkıyayla, Kalkanlı kazasını basarak dokuz köy ve iki cemaatin bütün mal ve eşyasını yağmalar.⁹³

Karaman Valisi Mustafa Paşa Konya çevresinde, Erkile ve diğer kazalarda devre çıkıp masrafını fazla fazla aldığı halde, tayin ettiği mübaşirleri vasıtasıyla da halkın tahammülünden fazla akçe ve erzak tahsil eder. Halkın şikayetleri üzerine bu kez ceza olsun diye Erkile'de bir kaç gün kalarak ihtiyacından fazla akçe ve zahire ister. Halk kazalarına konmaması için "kendine bin yüz kuruş miktarı zahire baha arz olundukta" kabul etmeyip ısrarla konaklayıp devrettiği yerleri tahrip eder. Bunun misali başka zulüm ve istismarları üzerine 1734 yılında durumun araştırılması suçluların cezalandırılması vazifesiyle mübaşir tayin edilmiştir.⁹⁴

İlfaz-ı zülkadriye Voyvodası Cin Hasan şekaveti sebebiyle idam edilmesine karar verilince firar eder. İzini kaybeden voyvodanın Antakya'da saklandığı ihbar edilince, Haziran 1734 tarihinde yakalanıp cezasının tertip olunmasından sonra, bütün malına el konularak kesik başının İstanbul'a gönderilmesi yetkililerden istenmiştir.⁹⁵

Aydın Muhassılı olup Halep Valiliğinde bulunan Abdullah Paşa, muhassılı bulunduğu Aydın'dan fazla mal toplayıp halka zulmetmekten başka, Halep halkına da fazla tekalif talebiyle zulmetmiş, ayrıca 1734 yılında İran hurbine memur olduğunda ayak sürüyerek geç kalıp orduda bazı karışıklıklara sebep olmuştur. Çıkardığı fesat sebebiyle, kendi kapı halkından başka ordudan bazı askerlerin firarlarına yol açar.⁹⁶ Cezalandırılıp servetinin müsadere edilmesine karar verilince firar eder.⁹⁷ Şubat 1735 tarihinde Erzurum Valisine ferman gönderilerek Ahmet Paşa'nın Erzurum'a gelmesi

⁹¹ **Mühimme**, 138, s. 101. Belgenin kenar kaydında Macar oğlunun yanında bulunan bazı kimseler için ayrı ayrı hükümler mevcuttur.

⁹² **Kalebend**: 43, s. 68.

⁹³ **Mühimme**, 139, s. 218, 221, 222.

⁹⁴ **Mühimme**, 140, s. 61, 62. Anadolu Valileri tarafından tayin olunan bölükbaşılardan Ankara Sancağında yaptıkları zulüm için. bk. (Yücel Özkaya, a.g.e. s. 90)

⁹⁵ **Mühimme**, 141, s. 34.

⁹⁶ **Mühimme**, 141, s. 20.

⁹⁷ **Mühimme**, 141, s. 21.

halinde yakalanıp kaleye hapsedilerek mal ve eşyalarına el konulması bildirilmiştir.⁹⁸ Aynı şekilde Saruhan ve Menteşe Sancaklarındaki malları da müsadere edilir.⁹⁹ Ahmet Paşa Erzurum'a gidince Vali Yahya Paşa, dostça davranıp sarayına davet ederek yakalayıp görevli mübaşire teslim eder. Ahmet Paşa, hakkında ki hüküm gereğince idam edilir.¹⁰⁰

Bolu Voyvodası Şehabettin kazası ve diğer kazaların ahalisine zulmedince 1735 yılında şikayet edilir. Voyvoda daha da hırçınlaşarak ahaliden intikam almak isteyince bu kez sert bir dille uyarılmıştır.¹⁰¹ Vatandaş bir yana kazadaki askeri kesimin bile zulmünden yakındıkları Bolu Voyvodası hakkında, başka bir takibatın yapılmamış olması yönetimin duyarsızlığını göstermektedir.

Sabık Revan Muhafızı Ali Paşa'nın kethüdası Arnavut Osman Nahcivan mütesellimi olduğu esnada, Ali Paşa'nın öldüğünü öğrenince nahcivan ve Yezid abad Kazalarını yağmalayarak reâyânın bazısını esir alarak ortadan kaybolur. Mezburun Ali Paşa'nın divan katibi olup Tokat'ta oturan Derviş'in yanında saklandığı ihbar edilince, Aralık 1735 tarihinde tayin olan mübaşirle yakalanıp yanında ki eşyasıyla birlikte İstanbul'a getirilmesi bildirilmiştir.¹⁰²

Yalvaç kazasında bazı köylere mutasarrıf olan Çavuşoğlu Ebubekir görevden ayrılınca eşkıyadan olan oğlu Hasan ve adamlarıyla, Abdurrahman adlı kimseyi öldürüp türlü şer ve şekavet üzere olduğu, mahkemeye çağrıldığında itaat etmeyerek mahkemeyi bastığı ilam olunmuştur. Haziran 1735 tarihli fermanla Kütahya Kalesinde hapsolunan Ebubekir aynı yılın Ağustos ayında Anadolu kazaskerinin ilâmı üzerine serbest bırakılmıştır.¹⁰³

Bazı vazifeye Anadolu'ya gönderilen mübaşirlerde, kendileri için haksız akçe toplama yoluna tevessül etmekteydiler. 1737 yılında Amasya halkından mübaşirlerin zulmüne dair böyle bir şikayet vaki olmuştur.¹⁰⁴

1743 yılında Hamit Sancağında Yalvaç ve Hoyran Kazaları ahalisi de benzeri bir zulme maruz kalmışlardır.¹⁰⁵ Tayin olunan mübaşirlerin en fazla beş adam

⁹⁸ Mühimme, 141, s. 21.

⁹⁹ Mühimme, 141, s. 22.

¹⁰⁰ Tarih-i Sami ve Şakir ve Suphi, İstanbul 1198, v.65.

¹⁰¹ M.Zekai Konropa, a.g.e. s. 319, 320.

¹⁰² Mühimme, 140, s. 272.

¹⁰³ Kalebend: 3, s. 49.

¹⁰⁴ Amasya Şer. Sic. nu. 39, s. 67.

¹⁰⁵ Mühimme, 149, s. 128.

almaları ferman olunduğu halde Kütahya mütesellimi Bolu Sancağına yüzden fazla levendat ile mübaşir gönderip halka zulmedince uyarılmıştır.¹⁰⁶

Bitlis Hakimi Süleyman Han'ın Kethüdası Alaattin ve Muş Mütesellimi Mirza ile Hal Ömer oğlu Mehmed adlı eşkıya binden fazla askerle 1738 yılında Erzurum Sancağına bağlı Hınıs Kazası köylerini soyarak büyük bir karışıklığa sebep olmuşlardır. Ahalinin birlerce hayvan, kovan ve akçelerini almaktan başka karşı koyan 13 adamlarını katl ederler. Köylerin harap ahalinin perişanlığına sebep olan suçluların cezalandırılmasına ve el konulan mal ve akçelerin sahiplerine iade olunmasına Erzurum Valisi Ahmet Paşa görevlendirilir.¹⁰⁷ Mezkur Alaattin, Bitlis Han'ı tarafından tedip edilmek istendiğinde, etraftaki mütegalibeye istinaden aşiretlerden topladığı adamlarla karşı koyup ele girmez Hatta gittikçe nüfuz kazanarak “bazı palanga ve kaleler binra ve ihdas” ederek zulmünü iyece artırmıştır. Eşkıyanın tedibi vazifesi 1747 yılında İbrahim Paşa'dan alınarak, Van Beylerbeyi olan Çeneci Abdullah Paşa'ya verilmiştir.¹⁰⁸

Erzurum valileri veya kethüdarları bölükbaşılarının teftişe çıkmaları, haksız vergi talep etmeleriyle perişan olan Karahisarışarki ahalisi orduyu hümayuna arz göndererek kendilerinin bu haksızlıklardan kurtarılmasını isterler. Yoksa takati olan bazı ailelerin civar Sancaklara göçtüğü bu gidişle nüfusun boşalacağını söylerler. Mayıs 1739 tarihli fermanla ödemeleri gereken tekalif dışında ahalinin rencide edilmesine katiyyen müsamaha olunmayacağı söylenirken,¹⁰⁹ istenen parayı ödemeye takati olmadığından veremeyip kaleye kapatılanların serbest bırakılmaları emr edilmiştir.¹¹⁰

Katha kalesi Dizdarı Ömer Bey, Han Bey, Hasan Bey oğlu Deli Halit ve bazı akrabalarıyla aşiret eşkıyasını himaye edip, kalede barınmalarını sağlayarak iş birliği yapmaktadırlar. Eşkıyanın ahz ettiği mal ve erzakı Kahta kalesinde toplamaları burada saklanmaları bizzat dizdar tarafından idare edildiklerini gösteriyor. Mayıs 1740 tarihinde Rakka Valisi Ahmet Paşa kaleyi eşkıyadan temizleyip yeniden nizam vermek üzere bölgeye gönderilmiştir.¹¹¹

¹⁰⁶ Mühimme, 153, s. 166.

¹⁰⁷ Mühimme, 145, s. 184.

¹⁰⁸ Mühimme, 153, s. 116.

¹⁰⁹ Mühimme, 145, s. 443.

¹¹⁰ Kalebend: 4, s. 118.

¹¹¹ Mühimme, 147, s. 126.

Uşak Mukataasının Voyvodası Hasan halka zulmedip kimisini haksızca hapsedmekten başka maiyetinde ki eşkıyaya subaşının eşyasını yağmalatıp, kendisinin yaralanmasına sebep olunca Ekim 1741 tarihinde yakalanıp Kütahya Kalesinde kalebend edilmesine karar verilmiştir.¹¹²

İç-il Sancağında mütesellim olan Nevşehirli Ali Ağa bölgede şekavetiyle tanınan Silifkeli Gölgeioğlu İbrahim, Gülnar kazasından Kolbeyi Hüseyin ve Seyyid Nuh, Mut kazasından Mahmut Bey Sarıkavak kazasından Osman oğlu ile ittifak yapıp her biri ikişeryüzden fazla eşkıya ile kazalarda “devr” edip halka zulmedince 1743 yılında azl edilerek cezalandırılmaları istenmiştir.¹¹³

Sabık Simav Voyvodası Çayıroğlu ahaliye zulm ve kimisinin öldürülmesine sebep olunca, azl edilip “idam ve izalesine” ferman gönderilmiş, itaat etmeyip görevlilerle çarpışarak ele girmez. Şekavete devam edince bu kez yakalanmasına Demirci Voyvodası Hüseyin, Eylül 1744 tarihinde görevlendirilirken¹¹⁴ yardımcı olmaları için etraftaki yetkililere de ayrı ayrı hükümler gönderilmiştir.¹¹⁵

Sabık Trabzon Valisi İshak Paşa, Rize kazasına teftişe çıkıp; “kanuna mügayir otuzbir binbir kuruş tekalif-i şakka tevzi” ve tahsile tevessül edince büyük bir kargaşaya sebep olur. Zaten kanunî vergileri ödemeye takati olmayan ahali, talep edilen akçeden başka mübaşirlerin keyfi davranışları üzerine, köylerini evlerini terketmek zorunda kalmışlardır. Rize kadısının ilamına göre; buna rağmen ahali hisselerine düşen miktarı ödemeye çalıştıkları halde mübaşirlerin İshak Paşa’yı yanlış bilgilendirmeleri, ahalinin itaat etmedikleri şeklindeki yanlış yönlendirmeleri üzerine, Paşa Of ve Sürmene kazaları eşkıyasından yardım ister. Tevzi olunan tekalifi toplamaya görevlendirir. Eşkıyalar ahalinin elinde ambarında ne varsa yağmalarlar. Kazada bunu fırsat bilen eşkıyalarda yağmaya katılınca fitne büyür. Duruma müdahale etmek isteyen İshak Paşa’yı dahi muhasara etmek cesaretini gösterirler. Nisan 1745 tarihli fermenda eşkıyayı cezalandırmaya görevlendirilen Trabzon Valisi kazaya nizam verip ahalinin

¹¹² Kalebend: 7, s. 26.

¹¹³ Mühimme, 150, s. 110.

¹¹⁴ Mühimme, 151, s. 142.

¹¹⁵ Mühimme, 151, s. 143.

haksız vergi talebiyle rencide edilmemesi hususunda uyarılmıştır.¹¹⁶ Aynı şekilde ahaliye zulmeden Rakka Valisi Ahmet paşa'da 1745 yılında azl edilmiştir.¹¹⁷

Ankara da Damga Emni olan Mahmut İstanbul'da oturan fransa elçisine mektup göndererek, ankara da konaklıyan ordunun fransa vatandaşı bir bezirgahın evinide konak yaparak zulmettiği ihbarında bulunur. Hükümetin durumdan haberdar olması üzere bu "gammazlığı"ndan dolayı Damga Emininin malına el konulup, katil edilerek kesilen başının İstanbul'a irsali için ferman gönderilmiştir.¹¹⁸

Amasya'da Şeyh Sadi köyünde Tekyenişin olan Osman, Mahmut, Ömer ve Mehmet'in bütün mal ve eşyaları iftira üzerine tayin olan mübaşir ve ittifak yaptığı eşkıyalar tarafından ahz olunmuştur. Haklarındaki suçlamasının iftira olduğu anlaşılınca, şekavete sebep olanların cezalandırılması ve el konulan malların iadesi için fetva ve ferman sadır olmuştur.¹¹⁹

İstanbul'un ihtiyacı olan koyunların naklinde tüccara müdahale edilmemesi için ferman olduğu halde, 1748 yılında Erzurum'dan koyun götüren bir gurup tüccar, yol boyunca aşiretler ve görevliler tarafından soyulurlar. Hatta Sivas Valisi tarafından da adam gönderilerek 180 kuruş ve beş koyun talep edilmiştir. Tüccarların İstanbul'a varduktan sonra şikayetleri üzerine mezkur ferman hatırlatılarak el konulan koyunlar ve akçelerin tahsili yoluna gidilmiştir.¹²⁰

Konya da Sultan Hanı Ağası olan Süleyman, zalim ve şekavet üzere olmaktan başka öldürülen Abdulhalim adlı şahsın da katili olduğu anlaşılınca kısas edilmesine karar verilmiştir.¹²¹ Süleyman Ağa'nın varisleri mallarını talep etmesi üzerine gönderilen ilama cevap olarak, 26 Haziran 1749 tarihinde Konya'ya ulaşan fermanla varislerin isteği reddedilmiştir.¹²²

Malatya Sancağı Mutasarrıfı Rışvan-zade süleyman Paşa, Darende Kazası Sivas Eyaletine tabi olduğu halde ikibindeen ziyade kapı halkıyla, her hangi bir görevi olmadığı halde Darende'ye gelip dört gün kalır. Meccanen yem veyiyecek almaktan

¹¹⁶ Mühimme, 151, s. 186.

¹¹⁷ Mühimme, 151, s. 247.

¹¹⁸ Mühimme, 152, s. 368 (Ocak-Şubat 1747)

¹¹⁹ Amasya Şer. Sic. Nu: 44, s. 69, 99, 100.

¹²⁰ Mühimme, 153, s. 209.

¹²¹ Konya Şer. Sic. Nu: 57, s. 147.

¹²² Konya Şer. Sic. Nu: 57, s. 154.

başka adamları köylerde ve İlbasan Kazasında bir çok kimseye zulm vee teaddi etmişlerdir. 1750 yılında cereyan eden bu hadise üzerine Süleyman Paşa, bu tür davranışları bırakıp zulmen her ne aldıysa iade etmememi halinde, sadece azl edilmekle yetinilmeyip “katl olunacağını muhakkak” bilmesi ifadesiyle tehdit edilmiştir.¹²³

b) Yeniçerilerin Eşkivalıkları

I. Ahmed devrinde (1603-1607) bozulmaya başlayan yeniçerilik kurumu XVIII. yüzyılda artık kontrol edilemez bir hal almıştır. Kurumu ıslah etmek için yapılan çalışmalar da büyük ölçüde başarısız olmuştur¹²⁴. Yeniçerilik kurumunun bozulması özellikle şehirler başta olmak üzere, bütün ülkede asayişin bozulması ve eşkıyalığın yaygınlaşmasında etkili olacaktır.

Yeniçeriler hakkında rastlanan en sık şikayetler, zorbalık yapmaları ve ahalinin canına malına kastederek asayişi bozmalarıdır. Akhisar kazasında oturmakta olan yeniçerilerden Tiryaki Ali, damadı İbrahim ve Kör Şeytan “kendi halinde olmayıp fitne ve fesad üzere” olduklarından yakalanıp, kalebend olundukları halde, serbest kalınca aynı davranışlara devam edince, Mayıs 1701 tarihinde tekrar Güzelhisar kalesinde hapisleri için ferman gönderilmiştir¹²⁵. 1703 yılında benzeri bir hüküm Erzurum’a bağlı Hınıs’ta halka zulmeden Mehmet adlı yeniçeri hakkında yazılmıştır.¹²⁶

Seydişehir’de Kör Ahmet adlı yeniçeri halka zulmetmekten başka, Deli Abdullah vs. 150 kadar eşkıya ile anlaşarak halkın perişanlığına sebep olduklarına dair şikayet edilirler. Haziran 1704 tarihli hükümlerle durumun araştırılıp şikayet üzere ise mezburların yakalanıp Konya kalesine kapatılmaları bildirilmiştir¹²⁷.

Yeniçeriler zaman zaman büyük karışıklıklara sebebiyet vermekteydiler. Serdengeçti Ağası Ulaşoğlu Ahmet, Bolu’da büyük karışıklıklara yol açınca, öldürülmesine karar verilip, Haziran 1704 tarihli hükümlerle uygulanması için mübaşir gönderilmiştir¹²⁸.

¹²³ Mühimme, 154, s. 273.

¹²⁴ Yücel Özkaya, XVIII, Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı, Ankara 1985, s. 28,29.

¹²⁵ Mühimme, 113, s. 3.

¹²⁶ Mühimme, 114, s. 16.

¹²⁷ Konya Şer. Sic. Nu. 41, s.280.

¹²⁸ Bolu Şer. Sic. Nu: 843, s. 46.

Bazı yeniçerilerin halka zulmettiklerine dair Bursa,¹²⁹ ve Trabzon'dan şikayetler gönderilmiştir. Nisan 1707 tarihinde yakalanıp ıslah olması için Sinop kalesine kapatılması talep olunan Serdengeçti Ağası Tosun İbrahim ve bazı yeniçeriler, ıslah oldukları kanaatiyle Eylül ayında serbest bırakılırlar¹³⁰. Aynı şekilde Boyabat kazasında eşkıyalıklarından ötürü yakalanıp Sinop kalesine kapatılan bir gurup yeniçerinin de Kasım 1707 tarihinde yeniçeri ağasının talebi üzerine, bırakılmaları bildirilmiştir¹³¹.

Yeniçerilerin “vilayet umuruna karışıp”, “ihtilâline bais” olmaları haklarında sık rastlanan şikayetlerdendir. 1707 yılında Turgutlu kazasında bazı karışıklıklara öncülük yapan, Abdalbaki, Berber Hüseyin, Mehmet, Bedel oğlu Halil, Giritli Ahmet vs, yeniçeriler Sakız Adasında hapsedilirler. Bu ciddi suçlamalara rağmen beş, altı ay sonra bırakılmaları¹³² diğer bir çok olayda görüldüğü gibi, verilen cezaların yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır.

Benzeri bir hadise de bir yıl sonra Van'da yaşamıştır. Haklarında birkaç defa ferman gönderildiği halde itaat etmedikleri gibi, cezalandırılmaları da mümkün olmayan bir gurup yeniçeri “ Serhad-i mansurenin ihtilâline bais ” olduklarından, mutlaka yakalanıp cezalandırılmaları yeniden istenmiştir.¹³³

Sındırgı kazası ve çevresinde eşkıyalık yapmakta olan Sakar Mustafa yeniçerilik iddiasında olup ve etrafına topladığı eşkıyalarla halka zulmettiğinden, yakalanıp İstanbul'a gönderilmek üzere Çuhadar Hüseyin'e teslim edilir. Sakar Mustafa, Çuhadar Hüseyin'le anlaşır birlikte firar edince, Mayıs 1708 tarihinde yakalanmaları için ferman gönderilir.¹³⁴ Bir türlü yakalanamayan Sakar Mustafa “Sındırgıdan ayağını kesmeyip” bölgede eşkıyalığa devam edince, ortadan kaldırılmasına Aydın ve Saruhan Muhassılı Nasuh Paşa görevlendirilmiştir.¹³⁵ Eşkıyayı tedipte Nasuh Paşa'da başarılı olamaz. Sakar Mustafa ikiyüzden fazla eşkıyasıyla,

¹²⁹ Mühimme, 115, s. 180, 354.

¹³⁰ Mühimme, 115, s. 272.

¹³¹ Mühimme, 115, s.439.

¹³² Mühimme, 115, s. 410.

¹³³ Mühimme, 115, s. 581.

¹³⁴ Mühimme, 115, s. 605. Çağatay Uluçay. Sakar Mustafa'nın hangi zümreye memsup olduğunun tespit edilemediğini söylese de, bu vesikadan yeniçeri olduğu anlaşılmaktadır. Bkn. (Çağatay Uluçay, a.g.e., s, 86.)

¹³⁵ Mühimme, 115; s. 614.

bölgede büyük hadiselerle sebebiyet verince 1709 yılında hakkında büyük bir teftiş başlatılacaktır.¹³⁶

Kırşehir¹³⁷, Balıkesir¹³⁸, Karahisar-ı Şarki¹³⁹ ve Giresun'dan bazı yeniçerilerin şahsen veya iş birliği halindeki eşkıyalıklarla halka zulmettiklerine dair şikayetler gönderilmiştir.¹⁴⁰ Yine Muğla'da bazı yeniçeriler elliden fazla eşkıyayla toplanarak yeniçeri serdarının hapsinde bulunan, eşkıyaları zorla kurtararak, Mütesellim Hacı İbrahim'in evini basıp birkaç adamını yaralamışlardır.¹⁴¹

Yeniçerilerin ikâmet ettikleri yerlerde zorbalığa başvurduklarına dair şikayetler bitmek bilmez.

1711 yılında Alaşehir kazasında, Hacı Ali oğlu Mustafa, Veli oğlu Mehmet, Süleyman Ağa ve kardeşi Halil adlı yeniçeriler reâyâdan bazı kimselerle ittifak halinde, kazanın işlerine müdahale edip, bir çok eşkıyalık hadisesine karışınca Rodos kalesine kapatılmalarına karar verilmiştir.¹⁴²

Bazı yeniçeriler zorbalıklarını evleri basıp, ahalinin mal ve ırzlarına tasallutta bulunmaya kadar götürürler. 1711 yılında Antep'de geceleri evlerin kapılarını kırıp, sakinlerinin kimisini yaralayıp mallarını yağmalamaktan başka, ırzlarına saldıran yeniçerilerin cezalandırılmaları istenince firar etmişlerdir.¹⁴³ Ula kazasında da haksız akçe toplayıp, "ahalinin ırzını hetk" ve Musa adlı birini öldüren bir gurup yeniçeri de sürülerek hapsedirler. Yapılan araştırma sonunda mezburlardan Halil Çavuş ve kardeşleri Kara Mustafa ve Ömer suçsuz oldukları anlaşılınca, Yeniçeri Ağasının mektubuyla serbest bırakılmışlardır¹⁴⁴ Yine Trabzon'da cemiyet olup vilayet işlerine karışarak fitneye sebebiyet veren yeniçerilerin Sinop kalesine kapatılmalarına karar verilmişse de kendi hallerinde olacaklarını taahhüt etmeleri üzerine Nisan 1712 tarihinde bu karardan vazgeçilmiştir¹⁴⁵.

¹³⁶ Mühimme, 116. s. 17.

¹³⁷ Mühimme, 115. s.632.

¹³⁸ Mühimme, 116. s. 114.

¹³⁹ Mühimme, 116, s. 125.

¹⁴⁰ Mühimme, 116, s. 137.

¹⁴¹ Mühimme, 116, s. 171.

¹⁴² Mühimme, 117, s. 57.

¹⁴³ G. Antep Şer.Sic. Nu. 63, s. 107.

¹⁴⁴ Mühimme, 117, s.165.

¹⁴⁵ Trabzon Şer. Sic. Nu:1872, vr.19.

Yeniçerilerin diğer eşkıyalarla iş birliğine gittiklerini daha önce görmüştük. Benzeri davranışlar hakkında 1712 yılında Satılmış kazası¹⁴⁶ Amasya¹⁴⁷ ve Simav halkı tarafından şikayetler gönderilmiştir¹⁴⁸

Balıkesir’de kalabalık bir zümre olan yeniçeriler, kazanın yönetiminde söz sahibi olmak isterler. Mahkemeyi ve âyânı baskı altına alınca şikayete konu olmuşlardır. Şubat 1715 tarihli hükümle “muharriki fitne” olan Çavdaroğlu Mustafa ve Mercimek Bayraktarların İstanköy kalesine hapsedilmeleri bildirilmiştir¹⁴⁹ Yine Tokat’ta kaza işlerine karışıp türlü eşkıyalık hadiselerine karışan yeniçerilerin Samsun kalesine kapatılmalarına karar verilmiştir.¹⁵⁰

Eşkıyalığı sabit olan Karaman Serdarı Osman’ın, bir tarafa kaçmasına fırsat verilmeden yakalanıp Konya kalesine hapsedilmesi hakkında da ısrarlı hükümler gönderilmiştir.¹⁵¹ 1717 yılında da Konya şehir merkezinde yeniçerilerin zımmi reâyâya yönelik zulümleri şikâyetlere konu olmuştur.¹⁵²

Konya’da 1718 yılında büyük bir fitne patlat verir . Hacı Abdulfettah Çavuş ve oğlu Abdullah Çavuş ve sabık kethüdayeri Araboğlu Arif,vs. yeniçeriler ve ahaliden bir grup şaki ile naibi öldürmek kastıyla mahkemeyi basarlar. Ahaliye zulüm ve teaddiye cesaret ederler. Eşkıyalar yakalanıp mahkeme edildiklerinde suçlu oldukları anlaşılıp hapsedilirken, hadiseye sebebiyet veren Hacı Abdulfettah Çavuş ve oğlu Abdullah Çavuş gönderilen ferman hükmünce öldürülmüşlerdir.¹⁵³

Benzeri bir hadise de Aksaray’da yaşanmıştır. Yeniçeri Bektaş oğlu Kara Mustafa bir kadına küfrettiği için, mahkemeye çağrılınca itaat etmediği gibi serdar vekili Ali’yi katl eder. Daha sonra başına topladığı yeniçeri vs. 150 kadar eşkıyayla, mahkemeyi basıp,bulunanlara hakaret ederek, çarşyı pazarı yağmalarlar. Halk günlerce sokağa çıkamadığı gibi ezan okunamayıp Cuma kılınmaz. Bir çok kimsenin evlerini

¹⁴⁶ Mühimme, 119, s.232.

¹⁴⁷ Amasya Şer. Sic. Nu: 26, s.54.

¹⁴⁸ Mühimme, 117, s.110.

¹⁴⁹ Balıkesir Şer. Sic. Nu: 717, s.25.26.

¹⁵⁰ Mühimme, 122, s.142.

¹⁵¹ Konya Şer. Sic. Nu: 45, s. 299. (1715)

¹⁵² Konya Şer. Sic. Nu: 47, s. 238.

¹⁵³ Konya. Şer.Sic. Nu: 48, s. 180. 252.

basıp yağmalarlar. Hadise ilâm olununca, eşkıyaların yakalanıp Konya kalesine hapsedilmeleri için Temmuz 1716 tarihinde hüküm gönderilmiştir.¹⁵⁴

Halka zulm ve teaddi ettikleri suçlamasıyla hapsedilen yeniçerilere genelde hafif hapis cezası verilirken, Kazabad kazasında aynı suçtan yakalanıp Niksar kalesine kapatılan, Osman ve İmamoğlu Ömer adlı yeniçeriler üç yıl içerde tutulmuşlardır. Ağustos 1714 –Temmuz 1717 tarihleri arasında hapis yatan mezburların durumu dikkat çekicidir¹⁵⁵

1719 yılında eyalet mutasarrıflarının seferde olmasını fırsat bilen bazı yeniçeri ve mütegalibeler himayelerindeki eşkıyalarla, Trabzon, Giresun ve Ordu taraflarında büyük karışıklıklara sebep olurlar. Eşkîya reislerinden Trabzonlu Hasan Ağa oğlu Elhac Osman, oğlu İbrahim Ağa, Bayrakağası Ekizoğlu Osman, Giresunlu Bayrakağası Toramanoğlu Ahmet, Bayrakağası Elhac fazlıoğlu Hasan, Voyvodoğlu Bayrakağası Mehmet, Giresun Dizdarı Hasan vs, kimselerin himayesinde ki yüzlerce eşkıya yolları kesip çarşı pazarı basarak yağmalamak gibi bir çok eşkıyalık yaparak, halkın perişanlığına ve etrafa dağılmalarına yol açmışlardır. Eşkîyalar yakalanmak istendiğinde hamilerine sığındıklarından bu mümkün olmamaktadır. Eşkîyalar hakkında defalarca şikayet gönderilince¹⁵⁶, Erzurum valisi Mustafa Paşa eşkıyayı tedip edip önemli bir kısmını cezalandırmaya muvaffak olursa da, bir çoğu firar ederek kurtulurlar. Bir süra sükunet sağlanır, ancak Paşa'nın bölgeden ayrılması üzerine , sinen eşkıyalar tekrar ortaya çıkarak şekavetlerine devam edince bu kez Erzurum Valisi olan Abdullah Paşa eşkıyayı tedibe memur olunur (Ekim 1719)¹⁵⁷.

Abdullah Paşa'da eşkıyayı tamamen ortadan kaldıramayınca, Görele kazasından ikizoğlu Elhac Osman ve Trabzon'dan Hakioğlu Mustafa ikiyüz kadar eşkıyalarıyla etrafta faaliyet göstermeye devam ederler. Mayıs 1723 tarihinde eşkıya hakkında verilen fetva hatırlatılarak ortadan kaldırılmaları için Trabzon beylerbeyine yeniden ferman gönderilmiştir¹⁵⁸.

¹⁵⁴ **Mühimme**, 124, s. 17,53; **Konya Şer. Sic. Nu:** 47, s. 263

¹⁵⁵ **Mühimme**, 122, s.142.

¹⁵⁶ **Trabzon Şer. Sic. Nu:** 1877, vr. 51; **Mühimme**, 129. s. 62. Giresun Kalesi Dizdarı Hasan masum olduğu anlaşılınca yeniçeri ağasının iltimasıyla af edilir.

¹⁵⁷ **Mühimme**, 129, s.356.

¹⁵⁸ **Mühimme**, 131, s. 134.

Trabzon Beylerbeyi Ömer Paşa'nın üstün gayretleri sonunda İkizoğlu Osman ile Hasekioğlu Mustafa yakalanarak Trabzon kalesine kapatılırlar. İdam edilmek üzere iken mezburların elli kadar adamı kaleyi basarak kurtarmaya muvaffak olmuşlardır. Bu kez yakalanıp şikayetlerine son vermek üzere Ocak 1724 tarihinde Trabzon mütesellimine hüküm yazılmıştır¹⁵⁹

Ankara,¹⁶⁰ ve Van'da da yeniçerilerin zorbalıklarına dair ahalinin şikayetleri mevcuttur¹⁶¹.

Sabık Erzurum Valisi Mustafa Paşa'nın Trabzon çevresindeki eşkıya teftişinden, Kırım'a kaçarak kurtulmayı başaran yeniçerilerden Kazgancıoğlu Hüseyin ve Gergeroğlu Muhammet, Kırım Hanı Saadet Giray'ın iltimasıyla affedilerek Trabzon'a dönmek isterler. Mezburların eşkıyadan olduğu, vilayete sokulmaması için mazhar gönderilmiş ve bu mealde Ekim 1720 tarihinde ferman sadır olmuşsa da¹⁶², Kazancıoğlu Hüseyin Trabzon'a dönerek kendi halinde olmak kaydıyla, Balatmana(?) adlı karyesinde oturmaya başlar. Yukarıda gördüğümüz Trabzon kalesinin muhasara edilip eşkıyaların kaçırılması hadisesine karışan Kazgancı Hüseyin kendi halinde durmayarak, kendine tabii bir kaç yüz miktar eşkıya ile etrafta zulm ve taadiye yönelince yeniden tedibine karar verilmiştir. 1726 yılında ortadan kaldırılmasına muvaffak olunamayan Kazgancıoğlu¹⁶³, ününü ve gücünü daha da artırarak üçbinden fazla eşkıya toplayarak Trabzon'u tehdit etme cüretini gösterecektir. Bu tehlike üzerine, bölgedeki yetkililer dışında nüfuzlu kimselerden yardım istenerek 1728 yılında Kazgancıoğlu ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.¹⁶⁴ Trabzon Valisi Abdurrahman Paşa'nın kethüdası toplanan askerle, eşkıyanın cemiyetini dağıtıp büyük bir kısmını ortadan kaldırmaya muvaffak olur. Eşkıyanın ileri gelenlerinden bazılarının kesilen başları İstanbul'a gönderilir. Lakin Kazgancıoğlu ve bazı adamları Canik ve Ergani gibi uzak bölgelere kaçmayı başarırlar. Kimileri de Kaş kalesi tarafına firar etmişlerdir. Bunların yakalanması için ayrı ayrı hükümler gönderilmiştir.¹⁶⁵

¹⁵⁹ Trabzon Şer. Sic. Nu: 1883, vr. 95.

¹⁶⁰ Mühimme, 129, s.135.

¹⁶¹ Mühimme, 129, s. 197

¹⁶² Trabzon Şer. Sic. Nu: 1878, vr. 122.

¹⁶³ Mühimme, 133, s. 215.

¹⁶⁴ Mühimme, 135, s. 6,7. Bir türlü yakalanamayan eşkıyalardan Keşap'lı Hasan'ın ailesinin yeniden inşa olunan Kaş kalesine sürülmeleri tedbirine baş vurulmuştur. (Kalebend: 42, s. 180,181.)

¹⁶⁵ Mühimme, 135, s. 90, 128; Kalebend: 42, s. 140.

Devam etmekte olan savaşlar sebebiyle askere duyulan ihtiyaç, yeniçeri zümresinde olan Kangancıoğlu gibi eşkıyaların af olunmalarına fırsat teşkil etmektedir. 1735 yılında Kazgancıoğlunun sefere katıldığını görüyoruz. Ne varki “atik eşkıyadan” olan mezbur ve adamları firar ederek, gelip memlektlerinde eşkıyalığa devam etmişlerdir.¹⁶⁶ Bütün takiplere rağmen her defasında kurtulmayı başaran Kazgancıoğlu ve adamlarının 1742 yılında haklarındaki tedip kararı “ avf ve tehir ” olunarak Üçüncü-zade Osman Paşa'nın maiyetinde sefere katılmaları istenmiştir. Nevarki Kangancıoğlu fitratı üzere eşkıyalık yapmayı tercih ederek itaat etmemiştir.¹⁶⁷ Bu tarih itibariyle Kazgancıoğlu'nun hakkında herhangi bir kayda rastlanılmaması, ortadan kaldırılmış olduğunu düşündürmektedir.

Antep'de yeniçeri Serdarı Devci Yusuf, zorbalığa kalkışıp, keyfi davranışlarıyla “ihtilâle bais” olduğuna dair şikayet edilince, Ekim 1721 tarihinde durumun araştırılması için mübaşir tayin edilmiştir.¹⁶⁸

Balıkesir gibi yeniçerilerin yoğun olarak oturdukları sancaklarda, olayların daha yoğun olduğu dikkat çekmektedir. Serdengeçti Ağalarından Uzunzâde Elhac Mustafa Ağa ve bazı yeniçeriler, yetmiş seksen kadar eşkıya ile birlikte hareket edip, ahali ve yöneticiler üzerinde büyük bir baskı kurarlar. Muhtemelen halkın desteğini almak için, vergilerin tahsiline mani olup, güherçile mubayaasına engel olurlarken, kendi hesaplarına kimi reâyâdan meccanen koyun, pirinç, yağ gibi ihtiyaç maddelerini zorla olmaktan geri kalmazlar. Üstlerine gidilince firar ederler.¹⁶⁹ Kazanın ileri gelenlerini mübaşir 1723 yılında mahkemede toplayarak, eşkıyaya karşı işbirliği yapacakları, kazalarına gelirlere yakalayacaklarına söz vererek, aksi taktirde, 6.000 kuruş nezir ödemeyi kabul etmişlerdir.¹⁷⁰ Uzunzâde Mustafa uzun süre ele girmez. Nihayet 1733 yılında İstanbul'da yakalanarak, davalılarıyla mahkeme olunup, cezasının uygulanması için Balıkesir'e gönderilir.¹⁷¹

Serdengeçti Ağası Mehmet oğlu Mustafa levent tahriri bahanesiyle, Amasya, Çorum ve Bozok Sancaklarında gezip, yerliden bazı şahıslarla işbirliği yaparak, halka zulmedince, 1724 yılında cezalandırılmaları hakkında ferman

¹⁶⁶ Mühimme, 141, s. 63.

¹⁶⁷ Mühimme, 149, s. 37.

¹⁶⁸ G. Antep Şer.Sic. Nu: 73, s. 211.

¹⁶⁹ Balıkesir Şer. Sic. Nu: 717, s. 43,44.

¹⁷⁰ Balıkesir Şer. Sic. Nu: 717, s. 48,49.

¹⁷¹ Balıkesir Şer. Sic. Nu: 723, s. 92, vr. 45.

gönderilmiştir.¹⁷² Aynı şekilde, Aydın, Manisa, Kütahya ve İzmir taraflarında serdengeçti ağalarının, açtıkları bayraklar, ve topladıkları adamlarıyla, geçtikleri yol güzergâhı ve İzmir, Turgutlu gibi merkezlerde yağma ve karışıklıklara sebebiyet vermişlerdir¹⁷³.

Ankara'ya bağlı Beypazarı'nda mütegalibeden Karga Mehmet, bir kısım yeniçeri ve halktan şahıslarla ittifakla, bir çok kanunsuzluğa ve çarşı, pazarı kapatıp yağmalamak gibi zorbalıklara kalkışınca, bütün suçluların cezalandırılmaları istenmiştir¹⁷⁴.

Yukarıda bir çok örnek hadisede görüldüğü gibi 1730'lu yıllarda da yeniçeriler hakkında en sık rastlanan şikayetler, ahaliye yönelik zorbalıklarıdır. Mart 1735 tarihinde Adana'dan¹⁷⁵, Mayıs 1731¹⁷⁶, ve Ekim 1735 tarihinde Trabzon'dan,¹⁷⁷ Aralık 1732 tarihinde Giresun'dan¹⁷⁸, bu mahiyette şikayetler gönderilmiştir.

Birgi kazası köylerinde oturmakta olan yeniçerilerden fermanoğulları denilen Hüseyin ile kardeşleri İbrahim ve Abdullah yetmiş seksen kadar eşkıya ile iş birliği yapıp, Ketencioğlu Hacı Ali, Abdullah, Yazıcı Mehmed ve kardeşini öldürürler. Yakalanmak istediklerinde firar ederler. Şekavetleri artarak devam edince Temmuz 1734 yılında yeniden yakalanıp cezalandırılmaları için bölgedeki yetkililer uyarılmıştır¹⁷⁹.

Konya'ya bağlı Isparta kazası ahalisinden bazıları "askerlik iddiasıyla" ittifak halinde, kaza işlerine müdahale ederken, bunlardan Deli Serdar adlı birisinin adamları bir kişiyi yaralayınca, mezburu ve adamlarını yakalamak için tayin olunan mübaşir ve adamlarının konakları yine Deli Serdar'ın eşkıyası tarafından basılıp eşyaları yağmalanmıştır. Durumun bildirilmesi üzerine, eşkıyanın tedibine Nisan 1734 tarihinde Karaman valisi görevlendirilir¹⁸⁰. Yeniçerilerin bir çok hadisede görüldüğü gibi, yerli eşkıyayla ittifak halinde olmaları kapıkulu teşkilatının büyük ölçüde bozulduğunu ortaya koymaktadır.

¹⁷² Amasya Şer. Sic. Nu: 32, s. 146.

¹⁷³ Mühimme, 133, s. 257. (1726).

¹⁷⁴ Mühimme, 124, s.22; Kalebend: 42, s. 7.

¹⁷⁵ Kalebend: 3, s. 12.

¹⁷⁶ Kalebend: 43, s. 12.

¹⁷⁷ Kalebend: 43, s. 258.

¹⁷⁸ Mühimme, 139, s. 5.

¹⁷⁹ Mühimme, 140, s.105.

¹⁸⁰ Mühimme, 140, s.28.

Malatya’da bir gurup serdengeçti ağası da hizmetlerin aksamasına ve menzilin nizamın bozulmasına sebep olurlar. Eşkîyanın tedibine sabık Erzurum valisi olup, Diyarbakır’a tayin olan İsmail Paşa, görevlendirilir. Paşa eşkıyadan Turfanda Mehmed’i yakalayıp cezasını tertib ederse de diğerleri firar etmişlerdir. Paşa eşkıyaları barındırmayıp ele vereceklerine dair söz alıp Malatya halkını nezre bağlar¹⁸¹.

Ezine-i Kazdağı Serdarı Elhac Ebubekir oğlu Mehmet, yerli eşkıyayla iş birliği yapmaktan başka, “maden keferelerini Yeniçeri kıyafetine koyup” silahlandırarak, ahaliye baskı yapıp, mallarını yağmalatır. Şikayetler üzerine Ağustos 1738 tarihli hükümle yakalanıp hapsedilen Serdar Mehmet, Ekim 1739 tarihli yeniçeri ağasının mektubuyla serbest bırakılmıştır¹⁸².

Yeniçerilerin kalabalık olarak oturdukları yerlerde yönetime müdahaleleri ve kanunsuz davranışları daha sık görülmektedir. Koyulhisar, Karahisar-ı Şarkî, Niksar, Eskikonur, ve Milas kazaları “ahalileri ekseri yeniçeri vs, askeriden” olup, halka zulmettikleri, çeşitli teaddilerin nihayeti olmadığına dair, şikayet edilmişlerdir. 1740 yılında vaki olan şikayetten netice alınamayınca, bir yıl sonra aynı şikayet tekrarlanmıştır¹⁸³. Ocak 1742 tarihinde Muğla ahalisinin de benzeri bir şikayeti mevcuttur¹⁸⁴.

Ilgın kazasında oturan Velioğlu Esseyyit Abdullatif Çavuş, daha önce bazı suçları sebebiyle memleketi Konya’da oturması istenmiş, itaat etmeyince de Magosa kalesine kapatılması bildirilmiştir. Lakin mezbur “ bir tarikle kendisini itlak” ettirmeye muvaffak olup, yine kazada işlere müdahale ederek, her salyane tahsilinde kendisi adına birer ikişer akçe toplayıp, bir çok kişinin hanelerini yağmalatınca, Mayıs 1741 tarihinde, yakalanıp mallarına el konularak kendisinin kalebend edilmesi istenmiştir¹⁸⁵. Bir yıl sonra Abdullatif Çavuş ve babası Karaman Eyaleti Çavuşlar Emîni Veli Ağa, Anadolu Valisi Ali Paşa’nın “iltiması” ile kendi hallerinde olmak kaydıyla affolunmuşlardır¹⁸⁶.

Yeniçeriler eşkıyaları himayeleriyle de bir çok karışıklıklara sebep olmaktadır. 1742 yılında ikiyüz kadar eşkıya Tosya çevresinde ki yolları kesip

¹⁸¹ Mühimme, 140, s.76.

¹⁸² Kalebend: 6, s.34.

¹⁸³ Mühimme, 147, s.103, 395, 396.

¹⁸⁴ Mühimme, 148, s.186, 187.

¹⁸⁵ Konya Şer. Sic. Nu. 55, s. 325.

¹⁸⁶ Mühimme, 148, s.275.

köyleri soyarken, Tosya sakinlerinden Serdar Hasan, mahkeme Katibi İbrahim vs kimselerden himaye görmüşlerdir¹⁸⁷.

1743 yılında Trabzon çevresinde faaliyet göstermekte olan yeniçeri zümresinden Yamak adlı eşkıya bir süre yetkilileri uğraştıran gailelerden olup, başına topladığı eşkıyalarla kara ve deniz yollarında bir çok tüccar kafilesi ve gemilerini soyarak adını duyurur. Trabzon valisinin sıkı takibi sonunda, Gönye Sancağı toprağına firar ederek soygunlarına burada devam eder. 1746 yılında Hemşin voyvodasını basarak mal ve eşyalarını yağmalar. Bunun üzerine eşkiyanın yakalanmasında ihmali görülen Gönye Sancağı Mutasarıfı Hüseyin Paşayı 'yı ikaz eden yeni bir ferman gönderilmiştir.¹⁸⁸

Giresun ve Keşap kazalarında beş-altıyüz tüfekli eşkıya toplayıp halkı soyan Dizdaroğlu adlı yeniçerinin , halkın ısrarlı şikayetleri sonunda Aralık 1745 tarihinde yakalanması istenir. Yakalanan Dizdaroğlu 1746 yılının Kasım ayında affedilmiştir.¹⁸⁹

1749 yılında Antep'te oturan kimi yeniçeriler büyük bir fitmeye yolaçarlar. Yetkililere müdahale edip, tüccarın mallarına zorla el koymaktan başka, penç erkekler ve kadınların ırzlarına tasallutta bulunurlar. Şekavetleri sebebiyle kaleye kapatılmış Çolak Mehmet ve arkadaşlarını, zorla kaleden çıkarırlar. Bu fitnenin ortadan kaldırılması için, halkın da yetkililere yardımcı olmaları gerektiği ve eşkiyanın cezalandırılması için ferman gönderilmiştir.¹⁹⁰

c) Levent Saruca Sekbanların Eşkialıkları

Leventler XVII. ve XVIII. yüzyılda devleti uğraştıran en önemli meselelerden olmuştur. Çiftbozan reâyânın beslediği “ kapusuz ve bacasız lewendât” birikintileri gerek kapılarında gerekse kapılardan ayırdıktan sonra eşkıyalık yaparak, asayiş büyük ölçüde tahrip etmekteydiler.¹⁹¹

XVIII. yüzyıl sona ererken, Anadolu büyük guruplar halinde dolaşan, levent, saruca-sekbanların ağır tahribatıyla karşı karşıyaydı. Viyana bozgunundan sonra

¹⁸⁷ Mühimme, 148, s.328.

¹⁸⁸ Mühimme, 147, s.103, 395. 396.

¹⁸⁹ Mühimme, 152, s.77.

¹⁹⁰ Mühimme, 154, s. 100; C.Cahit Güzelbey, a.g.e. s. 55, 56.

¹⁹¹ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*. Ankara 1994. s.73. Ayrıntı için leventlerin eşkıyalıklarının sebepleri bölümüne bakınız.

orduda yaşanan, Disiplinsizlik ve kargaşa hükümeti kapılı-kapısız levent, saruca sekban zümrelerinden istifade etmeye yöneltti.¹⁹² Savaşlar sebebiyle askere duyulan ihtiyaç, bir çok levent eşkıyasının, kapılara yerleşerek izlerini kaybetmeleriyle sonuçlandı.

1686 yılında Anadolu'da türeyen saruca-sekban eşkıya reislerinden şikayetler artınca, büyük teftiş başlatıldı. Müfettiş paşalardan Büyük Cafer Paşa kısmen başarılı olarak Yadigaroglu'nu ortadan kaldırdı. Bu sırada Bitlis Han'ı da diğer bölükbaşılardan Akkaş ve otuz adamını ortadan kaldırarak kesilen başlarını İstanbul'a göndermiştir.¹⁹³

Bu teftiş esnasında ele geçirilemeyen Yeğen Osman Bölükbaşı Afyon karahisar Sancak Beyliğine getirilerek itaat altına alınma yoluna gidilmiştir.¹⁹⁴ Daha önce büyük Celali reislerine karşı uygulanan bu tedbir bir kez daha tatbik edilerek, maiyetinde beş bin adamıyla Yeğen Osman Bölükbaşı, affedilip, Anadolu yakasındaki kapısız leventleri toplayıp sefere götürmek üzere görevlendirilmiştir.¹⁹⁵

Eşkialıktan serdarlığa kadar yükselen Yeğen Osman Paşa'nın dönemi levent eşkıyalığın yaygınlaştığı yıllar olmuştur. Nihayet 1689 yılında Yeğen Osman Paşa ve bazı adamlarının ortadan kaldırılmaları¹⁹⁶ ayrı bir kargaşaya sebebiyet vermiştir Rumeliye ve ve Anadolu'ya dağılan leventler hakkında şikayetler devam etmiştir.

Mesela, Yeğen Osman Paşa'nın adamlarından olup Konya çevresinde eşkıyalık Evlad Bölükbaşı ve Gedik Osman'ın ortadan kaldırılmalarına Aralık 1701 tarihinde Karaman Beylerbeyi görevlendirilmiştir.¹⁹⁷

Yeğen Osman Paşa gibi eşkıyalıktan gelmiş Sivas Beylerbeyi Gedik mehmet Paşa ve Çorum Sancakbeyi Geridoğlu ortadan kaldırılmaya çalışılınca, gerek tedipleri gerekse tediplerinden sonra kurtula bilen levent saruca-sekbanlar Anadolu'da büyük karışıklıklara sebep olmuşlardı.¹⁹⁸

¹⁹² Mustafa Cezzar, **Osmanlı Tarihinde Leventler**. İstanbul 1965. s.219-221.

¹⁹³ **A.g.e.**,s. 221.

¹⁹⁴ **Silahtar Tarihi**, II. s. 266.

¹⁹⁵ **A.g.e.**, s. 269

¹⁹⁶ **A.g.e.**,s.423-425.

¹⁹⁷ **Mühimme**, 112, s.84.

¹⁹⁸ Mustafa Cezzar, **a.g.e.** S. 230-232.

Bu hadiseler üzerine yeniden saruca-sekbanlığın ortadan kaldırılma teşebbüsleri de ciddi neticeler vermemiştir.¹⁹⁹

XVIII. yüzyıla bu karışıklık içinde girilmiş ve bütün yüzyıl boyunca da devam etmiştir. Şimdi hadiselerin XVIII. yüzyılın ilk yarısında ki seyrini tespit etmeye çalışalım.

Leventler hakkında rastlanan en yaygın şikayetler, köylere konup göçüp meccanen yem ve yiyecek almak ve yolcuları soymaktır. 1702 yılında Manu Bölükbaşı ve leventleri Konya, Ilgın, Akşe'dir etrafında gezip yolcuları soyarak ahalinin yem ve yiyeceklerine el koyarken²⁰⁰ yine Konya çevresinde kalabalık bir levent topluluğunun benzeri şikayetlerle ortadan kaldırılmalarına karar verilmiştir.²⁰¹ Leventlerin şikayetlerinden dolayı Nisan tarihinde Amasya'dan²⁰² ve Mayıs 1707 tarihinde de Sivas ve Karaman eyaletlerinden şikayetler vaki olmuştur.²⁰³

Bazı bölükbaşılar eşkıyalıktan yetişme olduklarından, zaman zaman Paşa kapılarına yerleşeler de, eşkıyalık daha cazip geldiğinden ilk fırsatta kapılarından ayrılarak eşkıyalık yapmaktaydılar. Anadolu Valisi Hasan Paşa'nın Bölükbaşı Sekbanoğlu Bölükbaşı bu yolu tutanlardandır. 1707 yılında maiyetindeki 300 leventat ile kapısından ayrılarak Adana tarafına giderken yol güzergahındaki köylerden, yirmişer, otuzar kuruş toplamaktan maada, yolda rastladıkları yolcuları soyarlar. Ayrıca Hama Sancağı mutasarrıfının adamını da soyduktan sonra Çakıt Hanı yanında üç dört nefer süvari kimseyi de soymuşlardı. Eşkryanın yakalanması için Adana beylerbeyi ve civardaki mutasarrıflar görevlendirilmiştir.²⁰⁴

Leventlerin eşkıyalıklarından resmi görevliler ve ulaklar büyük zarar görmüşlerdir. Yine 1707 yılı Aralık ayında Adana Beylerbeyi Abdulgafur Paşa'nın adamlarından altı süvari levent Ulukışla yakınlarında, Halep muhassılı tarafından İstanbul'a gönderilen bazı malları taşıyan Şatır Mustafa'yı soymuşlardır.²⁰⁵

¹⁹⁹ Silahtar Tarihi, II, S. 671.

²⁰⁰ Mühimme, 112, s.413.

²⁰¹ Konya Şer. Sic. Nu: 40,s.162.

²⁰² Amasya Şer. Sic. Nu: 25,S. 114.

²⁰³ Mühimme, 115, s.308.

²⁰⁴ Mühimme, 115, s 402.

²⁰⁵ Mühimme, 115, s 464.

Aynı güzergahta Eylül 1708 tarihinde Halep'ten gelen Çukadar Mehmet Ilgın yakınlarında yedi nefer sekban tarafından soyulmak istenirken,²⁰⁶ Nisan 1708 tarihinde kırk nefer sekban, Şam valisi Yusuf Paşa'nın çukadarı ve beş adamını Akşehir yakınlarında soyarak bütün emval ve eşyalarını ahz etmişlerdir.²⁰⁷

Hükümet yürütülen sıkı takip sonunda levent eşkıyasından bazılarını yakalayıp cezalandırmaya muvaffak olmaktadır. Trablus Şam Beylerbeyinin çukadarını Ilgın kazası yakınlarında öldürüp eşya ve emvalini gasbeden lewendattan küçük Mustafa Bozöyük kazasına bağlı Çukur Hisar köyünde yakalanır. Aralık 1709 tarihinde yakalanan Küçük Mustafa'nın İstanbul'a gönderilmesi için hüküm gönderilmiştir.²⁰⁸ Halkta zulümlerinden bıktıkları firari leventlerin yakalanmasına ihbarlarıyla yardımcı olmaktadırlar. Konya'da Deli Hasan bin Bekir levent eşkıyasından olduğuna dair şikayet üzerine tutuklanır. Yapılan araştırma sonunda adı geçen şahsın gerçekten eski bir levent eşkıyası olduğu ancak, sekiz seneden beri sipahilerin hizmetinde bulunduğu anlaşılmıştır.²⁰⁹

Levent eşkıyalarının ya herhangi bir paşa kapısına mensup olduğu veya kapılarından ayrılmış olduğu sık rastlanan bir durumdur. Çankırı Sancağı Mutasarırı İsmail Paşa'nın bölük başları eşkıya teftişine görevli oldukları halde, Havza kazasını vurup, Çorum mutasarırına bağlı yerleri soyduktan sonra Amasya yakınlarında yolcuları soydukları haber alınınca Amasya mütesellimi üzerlerine kuvet seveder. Eşkıyadan Kaküllü Ahmet, Kara Osman ve Kavak kazasından Bali yakalanarak idam edilirler. Eşkıyadan Parmaksızoğlu Mehmet'in Zile kazasında saklandığı haber alınınca Ağustos 1709 tarihinde Sivas Beylerbeyine mezkur eşkıyayı yakalaması bildirilmiştir.²¹⁰

Başiboş leventlerin kimileri de haydut takımıyla işbirliği yaparak yol kesip, köy basarlar. 1708 yılında Hüdâvendigar Sancağı mutasarırına gönderilen hükümde böyle bir işbirliğinden söz edilmektedir.²¹¹ Yine Bursa çevresinde eşkıyalık yapan bir gurup levent eşkıyası, İznik'te bulunan İç-il Mutasarırı Süleyman Paşa tarafından yakalanır. Temmuz 1708 tarihli hükümde yakalanların cezaları tertib olunması kalanların Bursa kalesinde hapsedilmeleri istenmiştir. Vesikanın kenar kaydında Ekim

²⁰⁶ Mühimme, 115, s 689.

²⁰⁷ Mühimme, 115, s 553.

²⁰⁸ Mühimme, 116, s.289.

²⁰⁹ Konya Şer. Sic. Nu:40, s.184

²¹⁰ Mühimme, 116, s.213.

²¹¹ Mühimme, 115, s.659.

1708 tarihinde mezburların bazılarının serbest bırakılmaları için emr-î şerif gönderildiği yazılmıştır.²¹²

Leventler özellikle kış aylarında köy köy gezerek kışı geçirdikleri için bu davranışlarında ayrı bir zulüm ve şekavet vesilesi olmaktadır. 1709 yılı kış aylarında, Katırcıoğlu Mehmet Bölükbaşı kırk-elli nefer levendatıyla Konya çevresindeki köyleri gezip kışlayınca, köylerden kurban, konaççı ve bayrak akçesi namıyla onar-onbeşer kuruşlarını aldığı reâyâyâ zulm ve teâdi üzere olduğuna dair şikayet edilmiştir. Yakalanıp Konya kalesine kapatılırsa da Ağustos 1709 tarihinde serbest bırakılmıştır.²¹³ Burada da görüldüğü üzere leventlerin halktan, meccanen yem ve yiyecek almaları, biraz müsamahayla karşılanmaktadır. Bu tavrın benzeri davranışların yaygınlaşmasında etkili olduğu şüphesizdir. Nitekim benzeri bir şikayette Antep halkı tarafından yapılmıştır.²¹⁴ Ayrıca Amasya halkının²¹⁵ Konya²¹⁶ ve Balıkesir ahalisinin de²¹⁷ ayrı tarihlerde aynı mahiyette şikayetleri mevcuttur.

1711 yılı sonbahar aylarında kutâ-î tarîk eşkıyasıyla iş birliği yapan levendat taifesinden bazı eşkıyalar, Bursa ile Karesi Sancakları arasında, yolcuları soyup kimilerini katledince yakalanmaları için ferman gönderilmiştir.²¹⁸

Kütahyalı Kara Ahmet Bölükbaşı, Çakır Hüseyin, Tokatlı Kafirin Körbeğ ve Sivastan Bektaş Bölükbaşı kalabalık leventleriyle Sivas çevresinde köyleri soyup, günahsız insanları öldürünce cezalandırılmaları için Ağustos 1713 tarihinde Sivas mütesellimi görevlendirilmiştir.²¹⁹

Taşrada mütegalibeliye kalkışan bazı ileri gelenler hazır kuvveti bulunan levent bölükbaşlarına dayanarak, etraflarına korku salıp halkı soymaktadırlar. Çubukabad kazası sakinlerinden Hanımoğlu Mehmet Ağa, Süleymanoğlu Al Ağa, Kapıcıoğlu Deli Ali, Kıymetoğlu Recep vs, kimseler, Salim Bölükbaşı ve Abdal bölükbaşı ile ittifak yapıp 150 nefer levendat eşkıyasına dayanarak keyfî salyane tahsil etmekten maada ikazlara uymayarak, görevlendirilen Mustafa Çavuş'u basıp yanındaki

²¹² Mühimme, 115, s.663.

²¹³ Mühimme, 116, s.120.

²¹⁴ G.Antep Şer.Sic. Nu: 54, s.8.

²¹⁵ Amasya Şer. Sic. Nu. 26, s.73.

²¹⁶ Mühimme, 120, s.76.

²¹⁷ Balıkesir Şer. Sic. Nu. 715, v.19.

²¹⁸ Mühimme 119, s.50.

²¹⁹ Mühimme,119, s.17.

fermanları alarak, şikayet etmemeleri için halka baskı yapmışlardır. Bu davranışları üzerine Mayıs 1714 tarihinde Kütahya kalesine kapatılmalarına karar verilir.²²⁰ Yine Çankırı’da bir gurup sipahi Kadioğlu Mustafa Ağa’yı levent eşkıyasıyla ittifak halinde halka zulmedip, kendilerine husumeti sebebiyle, seferde olmalarını fırsat bilerek evlerini yağmalattığı şikayetinde bulunurlar. Aralık 1711 tarihinde yakalanıp Samsun kalesine kapatılması istenen Mustafa Ağa yakalanıp hapsedilmiş, cezasını çektikten sonra Ağustos 1712 tarihinde serbest bırakılmıştır.²²¹

Levendat taifesinden olup suçları sabit olan Kör Yusuf, Odabaşı Elhac Ahmed Konya’da yakalanarak, suçlu oldukları mahkemece tescil edilmiştir.²²²

Manavgat kazası sakinlerinden, reisi eşkıya olan Deli Osman maiyetinde ki levent eşkıyasıyla büyük karışıklıklara sebep olunca yakalanıp Magosa kalesine nefy ve iclâ olunur. Ancak “bir tarikle itlak olunmakla” yeniden zulm ve tâdisine fırsat verilmiş olunur. Şubat 1714 tarihinde tekrar yakalanması için hüküm gönderilmek zorunda kalmıştır.²²³

Haziran 1714 tarihinde Beğpazarı kazası yakınlarında büyük bir kervan soygunu gerçekleşir. Ankara’dan sof kumaş vs, eşya olarak İstanbul’a gitmekte olan tüccarlar soyularak, bazıları da yaralanmışlardır.²²⁴ Yapılan incelemede soygunu gerçekleştirenlerin, Kara Ahmet ve maiyetinde ki otuzbeş kadar levendatın olduğu anlaşılır.²²⁵ Kütahyalı Kara Ahmet etrafına topladığı kalabalık levent eşkıya reisleriyle Ankara çevresinde faaliyet göstermeye devam edip, bir türlü hakkından gelinemeyince, bu kez ortadan kaldırılmak üzere, Adana beylerbeyi olup Anadolu’da eşkıya teftişine me’mur olan Ahmet Paşa görevlendirilmiştir.²²⁶ Bu arada Karslı Abdullah ve Yenidünya gibi ünlü bölükbaşılarda birleşip binden fazla sayıya ulaşan eşkıyalar Çubuk kazasına gelince kaza ahalisi ve köyler halkı muhacir olarak Ankara şehrine sığınmak zorunda kalırlar.²²⁷

²²⁰ Mühimme.122,s.16.

²²¹ Mühimme.117, s.109.

²²² Konya Şer. Sic. Nu: 46, s.236. (10 Ekim 1713)

²²³ Mühimme, 122, s. 19.

²²⁴ Mühimme, 122, s. 53.

²²⁵ Mühimme. 122, s, 123.

²²⁶ Mühimme. 122, s.100.

²²⁷ Mühimme, 120, s.218-219.

Leventlerin ve diyer eşkıya zümrelerinin faaliyetleri artıp, şikayetler yaygınlaşınca, hükümet Anadolu'da umumi teftiş başlatarak yetkilileri uyaran fermanlar göndermek zorunda kalmıştır.²²⁸ Yine hükümet seferler sebebiyle Anadolu'nun boşaldığını ve eşkıyalığın tırmandığını bildiğinden, bazı görevlileri eşkıya teftişine görevlendirmekteydi. Mesela, 1716 yılında sefer sebebiyle levent vs eşkıyaların faaliyetleri artınca Yeni-il Hassı Voyvodası Mustafa Anadolu'nun sol kolunun teftişine görevlendirilmiştir.²²⁹ İlk olarak adını Kütahyalı Kara Ahmet Bölükbaşıyla beraber hareket ederek duyuran, Yeni Dünya Hasan Bölükbaşı, kısa süre sonra Anadolu'nun en şöhretli eşkıya reislerinden birisi olacaktır. Nitekim Haziran 1718 tarihinde tedibi için fetva-i şerifle nefir-i amm ilân olunarak Anadolu'nun sağ, sol ve orta koluna da olan yetkililere bildirilmiştir.²³⁰ Ayrıca Akşehir Sancağı mutasarrıfı olup, eşkıya teftişine görevlendirilen İbrahim Paşa'dan eşkıyanın firar edebileceği mahallerin sed ve bend olunarak, yerli ektrat ve Türkmen taifesinden istifade edilip eşkıyanın firarına mani olunması istenir.²³¹ Ancak bir türlü yakalanamayan Yeni Dünya diye tanınan Hüseyin nam şaki ile uzlaşma yoluna gidilip, devam etmekte olan 1715-1718 Avusturya harplerinde istifa edilmesi düşünülür. Maiyetiyle sefere davet edilip af olunacağı bildirilince, itaat ederek sefere iştirak etmiştir. Kendisine sadrazam ağalığı yoluyla memuriyet dahi verilmiştir.²³² Bu uygulama büyük eşkıya guruplarını dağıtmak için, sık sık başvuru tedbirlerdendir. Yeni Dünya Hüseyin itaat etmesine rağmen, 1727 yılında binbaşı olarak iştirak ettiği İran seferine giderken, yol güzergâhında ahaliye zulmedip askerlerin karışıklığına sebep olunca öldürülerek cezalandırılmıştır.²³³

Manisa ve çeresi de leventlerin eşkıyalıklarının yoğun olarak görüldüğü bölgelerdendir. 1719 yılında Manisa çevresinde faaliyet gösteren Bölükbaşılardan, Şer Himmet, Gördesli Ali, Balçovalı İbrahim, Tahtalı Bekir ve Alaşehir'de zuhur eden Sipahioğlu'na karşı büyük bir tedip hareketi başlatılır. Aydın Muhassılı Abdullah Paşa eşkıyaları tedibe görevlendirilirken, bölgedeki yetkililer de maiyetine tayin

²²⁸ Konya Şer. Sic. Nu: 45. s.285; Tarih-i Raşit, IV. s.237.

²²⁹ Mühimme, 125, s.25,26

²³⁰ Mühimme, 127, s.127,128; Bolu Şer. Sic. Nu:846. s.18,19. (Nisan 1718). 1718 yılında leventler ile birlikte kapısız dolaşan süvari sekbanların da teftişine karar verilmiştir. (Mühimme 127, s.231,238,265).

²³¹ Mühimme, 127, s.121.

²³² Tarih-i Raşit, IV, s.14, 15, 196,197.

²³³ Tarih-i Çelebi-zade, s.546.

olunmuşlardır. Aynı sene içinde Şer Himmet,²³⁴ Sipahioğlu ve Tahtalı Bekir ortadan kaldırırlar. Kurtulanların takibine Anadolu Valisi Ali Paşa görevlendirilir.²³⁵

Süvari sekban zümrelerinin şekavetlerinin artması üzerine 1719 yılında, eşkıyalığa karışan süvari sekbanların kapılı-kapısız olmasına bakılmaksızın ortadan kaldırılmaları için, fetva ve ferman çıkarılmıştır.²³⁶ Fermanlarda kapılarında itaat altında olan süvari sekbanların dışında, hiç bir süvari sekban bayrağına fırsat verilmemesi emredilmektedir.²³⁷

Süvari sekbanlara karşı yürütülen mücadele aralıksız yürütülerek 1720 ve 1721 yıllarında da Anadolu'daki yetkililer, eşkıyaların takibi yanında ortaya çıkmaları ihtimaline karşı da uyarılmışlardır.²³⁸

Şer Himmet'in ve avanesinin ortadan kaldırılmasından sonra sükunet bulan Manisa ve çevresinde 1721 yılında yeniden, taraf taraf eşkıyaların türediğini görüyoruz. Halkın ısrarlı şikayetleri üzerine eşkıyanın teftişine Anadolu valisi Ali Paşa görevlendirilir.²³⁹ Ali Paşa'nın teftişi sonunda bir çok eşkıya ortadan kaldırılmışsa da bazı ileri gelen eşkıya ortadan kaldırılmışsa da bazı ileri gelen eşkıya reisleri Aydın tarafına firar ederler. Bunun üzerine Ocak 1722 tarihinde firari eşkıyaların tedibine Aydın Muhassılı Abdullah Paşa görevlendirilmiştir.²⁴⁰ Bölge halkı nezre bağlanarak eşkıyanın desteği kesilmeye çalışıldı.²⁴¹ Eşkıyanın ileri gelenlerinden Emir Ali'nin İzmir'de yatakları olduğu, sıkıştığına, bunların yanında saklandığı haber alınınca İzmir Voyvadasından bu yatakların ele geçirilmesi istendi.²⁴² Bu arada bölgede faaliyet gösteren eşkıyaların en azılılarından Cin Halil bölükbaşı Nisan 1723 tarihinde İzmir Kadısı Mustafa Efendiyi öldürür.²⁴³ Aydın Muhassılı Abdullah Paşa tekrar bölgeye gelerek eşkıyaların izini sürmeye başlayıp, eşkıya yataklarını ve yardımlarının ele

²³⁴ **Mühimme.** 129. s.22.86; Çağatay Uluçay. 18 ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'de Eşkıyalık ve Halk Hareketleri, İstanbul, 1955. s.76.

²³⁵ **Mühimme,**129, s.241.

²³⁶ **Konya Şer. Sic. Nu.** 48, s.245; **Mühimme.** 127. s.329.

²³⁷ **Mühimme.** 129. s.336. fernanda: yetkililerin kapılarında saruca-sekban bayrağı açmamaları, bunun yerine, deli, gönüllü, farsan ve azaban bayrakları açılıp, bu bayraklara yazılmayan "mücerret saruca sekban namı ref" olunması bildirilmiştir. (Tarih-i Raşit. V. s.123).

²³⁸ **Balıkesir Şer.Sic. Nu:** 718. s.40,41; **Amasya Şer. Sic. Nu:**30 s.85; **G. Antep Şer.Sic. Nu:**73. s.260-262.

²³⁹ **Mühimme;** 130, s.214,244.

²⁴⁰ **Mühimme;** 130. s.266. 311. Ayrıca eşkıyanın firar edebileceği Balıkesir Sancağı mütesellimine de ferman gönderilmiştir. (**Balıkesir Şer. Sic. Nu.** 717, s.37)

²⁴¹ **Mühimme;** 131, s.40

²⁴² **Mühimme;**131, s.97

²⁴³ **Mühimme;** 131, s.126; Çağatay Uluçay, a.g.e. s.77.

geçirip,²⁴⁴ eşkıyanın ekserisini yakalamayı başardıysa da, Cin Halil ve Köleoğlu nam eşkıyalar firar ederek ele girmemişlerdir.²⁴⁵ Abdullah Paşa'nın sıkı takibi sonunda Temmuz 1723 tarihinde Cin Halil ve dört adamı yakalanarak, kesilen başları İstanbul'a gönderilmiştir.²⁴⁶

Süvari sekbanlara karşı yürütülen mücadelede önemli başarılar elde edilmekle beraber, 1722 yılı itibariyle, yer yer ortaya çıkıp eşkıyalık yapmaya başladıkları görülür. Karahisar-ı Sahip Sancağı Mutasarrıfı Mısırlı Mehmet Paşa'nın kapısından ayrılan onsekiz nefer levent, gezdikleri yerlerde tüccar ve ahaliye büyük zararlar verirler.²⁴⁷ Seydişehir sakinlerinden Hacı Mehmet bölükbaşı başına topladığı eşkıyalarla, kaza halkına teâdi edince, Mart 1722 tarihli hükümlerle Magosa kalesine hapsedilmesine karar verilmiştir.²⁴⁸ Sultanönü Sancağı ahali de süvari sekbanların eşkıyalıkları hakkında şikayette bulunmuşlardır.²⁴⁹ Bu tür şikayetler artınca 1723 yılı başına tekrar süvari sekbanların, "tenbih ve tekid olunup mütenebbih olmayanların" cezalarının tertib olunması hakkında fetva-i şerif ve ferman yayınlanmıştır.²⁵⁰

Süvari sekban ve leventlerin eşkıyalığının önüne geçilmeyişi açılan savaşlarda, leventlere duyulan ihtiyaçtır.²⁵¹ 1723 yılında İran'a yeniden sefer açılırken, Anadolu'daki yetkililer mutad üzere yürüyerek levent vs. eşkıyalıklara karşı uyarılırlar.²⁵²

İran seferini fırsat bilen leventler taraf taraf Anadolu'yu gezip eşkıyalık yapmaya başlarlar. Cabbaroğlu bölükbaşı adamlarından Karamağaralı Bekir Bölükbaşı, Eğinli Osman, İbrahim bölükbaşı ile, beş-altıyüz nefer eşkıyayı yanlarına alıp, Boğazlıyanlıoğlu Mehmet Paşa'nın yanına gittikleri bahanesiyle geçtikleri yerlerde ahaliye türlü zahmet verip eşkıyalık yaptıkları ihbar edilir. Eylül 1726 tarihli fermada,

²⁴⁴ Mühimme, 131, s.135.

²⁴⁵ Mühimme; 131, s.187.

²⁴⁶ Mühimme, 131, s.200.

²⁴⁷ Mühimme, 131, s.23,24,25.

²⁴⁸ Kalebend: 41, s.10; Mühimme, 131, s.134.

²⁴⁹ Mühimme, 131, s.172.

²⁵⁰ Amasya Şer.Sic. Nu: 31, s.131

²⁵¹ Yücel Özkaya, Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık, Ankara 1994, s.76; Amasya Şer. Sic. Nu: 32, s.147.

²⁵² Konya Şer. Sic. Nu: 49, s.261; Mühimme, 133, s.182.

eşkîyanın ortadan kaldırılması, öldürenlerin leventlerin mal ve eşyalarını alabilecekleri, kesilen başlarının İstanbul'a gönderilmesi sert bir üslupla ifade edilmiştir.²⁵³

Ekim 1726 tarihinde Anadolu'ya süvari sekban eşkıyasının teftişi için yeniden ferman gönderilmiştir.²⁵⁴ 1728 yılında farklı bölgelerden süvari sekban ve levent eşkıyalıklarına dair şikayetler gönderilmiş olması bu teftişlerin kesin netice vermediğini gösteriyor.²⁵⁵

Levent ve sekbanların eşkıyalıklarının önü alınamayınca 1730 yılında yeniden bir umumi teftiş başlatılacaktır.²⁵⁶

Sefer sebebiyle doğan boşlukta istifade eden bazı bölükbaşılar ve Nazilli kazası ileri gelenlerinin ittifakıyla büyük karışıklıklara sebep olurlar.²⁵⁷ Yine eşkıya'dan Tırtıroğlu, Deli Eyüpoğlu Kara Ali, Demirci kazasından Çoban Ali ve Elhac Hüseyin nam bölükbaşılar ortaya çıkarak, başlarına topladıkları kıttâ-i tarîk eşkıyasıyla, Demirci ve Gördes kazalarında, envaî zulm ve teaddiye bais olunca, 1733 yılında Demirci Voyvodası Karosman-zade Elhak Mustafa²⁵⁸ eşkıyanın üzerine giderek gerçekleşen muharebede, eşkıyaların büyük bir kısmını ölü veya sağ olarak ele geçirmiştir.²⁵⁹

İran seferinde Serasker Ahmet Paşa'nın maiyetindeki istihdam olunan bölükbaşılardan olup firar eden, Hacı Ahmet oğlu Hüseyin, Nasuhoğlu İbrahim, Elçioğlu Abdullah, Karacakürd Yusuf ve Karacakürd Mehmet, Kırşehir Sancağında sakin Türkmen cemaatlerinden olup zimmetlerindeki 640 kuruş miri akçeyle cemaatleri içinde saklanmaktadır. Şubat 1736 tarihinde yakalanmaları için gönderilen mübaşire ittifakla karşı koyarak, itaat etmezler. Kırşehir mutasarrıfı, mezburları itaate davet etmeye, kabul etmezlerse tedibe görevlendirilir.²⁶⁰

²⁵³ **Amasya Şer.Sic.** Nu: 33, s.223. Karamağralı Bekir bölükbaşı bu ciddi suçlamalara rağmen Naziran 1735 tarihinde yakalanıp Samsun kalesinde hapsedilmiş, lakin iftiraya uğradığı gerekçesiyle kısa bir süre sonra itlak edilmiştir. (**Kalebend:** 3, s.48)

²⁵⁴ **Balikesir Şer. Sic.** Nu: 721, V.4; **Mühimme**, 133, s.332; **Tarih-i Çelebi-zade** s.488.

²⁵⁵ **Mühimme**, 135, s.76. 104,142.

²⁵⁶ **Mühimme**, 136, s.1.2, 136; **Konya Şer. Sic.** Nu. 52, s.256.

²⁵⁷ **Mühimme**, 138, s.38.

²⁵⁸ Karaosmanoğulları üzerine geniş bir araştırma yapan Yuzo Nagata, Hacı Mustafa Ağa'nın Demirci Voyvadalığı görevini yürüttüğü bilgisine yer vermiştir. (Yuzo Nagata, **Tarihte Âyânlar Karaosmanoğulları üzerine Bir inceleme**, Ankara 1997, s.26,27)

²⁵⁹ **Mühimme**, 139, s.195.

²⁶⁰ **Mühimme**,142, s.54.

Amasya çevresinde gezen kapılı-kapısız leventler ahaliyi rencide ederken,²⁶¹ yine Amasya'dan gelen bir gurup yolcuyla soyup bazılarını da yaralamışlardır. Ocak 1737 tarihinde eşkıyaların yakalanması Amasya müteselliminden istenir.²⁶²

1739 yılında Diyarbakır bölgesinde, zaman zaman mevcutları ikiyüzlü bulan levent vs. eşkıyaların faaliyet gösterdikleri haber verilince, yetkililere gönderilen fermanla bunlarla mücadele edilmesi istenirken, bu mücadelenin vacip olduğuna işaret edilmiştir.²⁶³ Aynı sene seferler sebebiyle Anadolu'da doğacak otorite boşluğundan yararlanacak eşkıyaların çıkabileceği bulara karşı tedbirli olunması gerektiği hakkında umumi bir hüküm gönderilecektir.²⁶⁴

Nitekim hükümetin endişesinin yersiz olmadığını görüyoruz. Anadolu'nun değişik bölgelerinde levent ve sekban eşkıyalıklarında bir artış gözlenmektedir. Mesela, Tarsus'a bağlı Ulaş nahiyesinden Turoğlu Tosun Mehmet ile Gürz Yusuf oğlu Mehmet adlı eşkıyalar altıyüzden fazla sekban eşkıyasıyla Gökçeli nahiyesinde yedi sekiz köyü harap edip, beş kişiyi de öldürürler. Ahali şikayetlerinde çaresiz oldukları, bu eşkıya gurubunun dağıtılmaması halinde yerlerini yurtlarını terketmekten başka çarelerinin olmadığını bildirince, bölgede ki bütün yetkililere ittifakla hareket edip eşkıyayı ortadan kaldırmak üzere Nisan 1740 tarihinde ferman gönderilmiştir.²⁶⁵ İran seferi esnasında, ordudan firar eden veya cepheye gitmek bahanesiyle Anadolu'da gezen levent ve sekbanlardan şikayetler de sıklaşır. Leventlerin eşkıyalığı hakkında Amasya'ya hüküm gönderilirken,²⁶⁶ başıboş levent bölükbaşlarından Kılıçlı Çırağı diye tanınan eşkıya yetmiş kadar adamıyla köylerden meccanen yem ve yiyecek almaktan baka, Seyyit gazi adlı mevkide yolları tutarak, bir çukadar ve sürücüsünü katledip, bir çok reâyâ ve yolcuyla soymuştur.²⁶⁷ Bursa çevresinde eşkıyalık yapmakta olan leventlerden Mihaliç voyvodası tarafından yakalanınca, Ağustos 1742 tarihinde yakalanan eşkıyaların İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.²⁶⁸

²⁶¹ Amasya Şer. Sic. Nu:39. s.67.

²⁶² Amasya Şer. Sic. Nu:39, s. 143.

²⁶³ Diyarbakır. Şer.Sic. Nu: 360. s.31. Bölgede başıboş leventlerin eşkıyalığı devam edince 31 Mayıs 1740 tarihinde yeniden ferman gönderilir. (Diyarbakır Şer.Sic. Nu: 360. s147)

²⁶⁴ Tarih-i Sami ve Şakir ve Subhi, v.148.

²⁶⁵ Mühimme, 147, s.93.

²⁶⁶ Amasya Şer. Sic. Nu: 41, s. 157.

²⁶⁷ Kayseri Şer. Sic.Nu: 133,s.293.

²⁶⁸ Mühimme, 149,s.1.

Bir gurup levent eşkıyası da Sivas valisinin kethudasının sıkı takibi sonunda ele geçirilmiştir. Hüseyin, Mehmet ve Amir Ali adlı bölükbaşılar ve elli nefer adamları yakalanarak Sivas kalesine kapatılırlar. Daha önce haklarında tedip kararı verilen bu leventlerin cezalarının tertip olunup kesilen başlarının İstanbul'a irsali için Nisan 1742 tarihinde yeniden ferman gönderilmiştir.²⁶⁹

Başiboş levendatın Sivas bölgesinde ki endişe verici faaliyetleri üzerine, Anadolu'da ki bazı görevlilere, yeniden leventlerin eşkıyalıklarına karşı tedbirli olunması, "rençber" taifesinin memleketlerine ircası", "sahih levendat"ın istihdam edilmesi gibi uyarılarda bulunmuştur.²⁷⁰

Bazı levendat gurupları da Gümüşhane çevresinde, gerek maden istihsal sahalarında gezip üretimi engellemekte, gerekse ahaliye zulüm ve teâdi üzerine olduğuna dair şikayete konu olmuşlardır.²⁷¹

Bu yıllarda hükümeti en çok uğraştıran levent bölükbaşlarından Genç Ali, Pepe Halil ve adamları olmuştur. İran seferinde duyulan ihtiyacı karşılamak üzere, Kars ve Van tarafından toplanan leventlerin bölükbaşlarından Genç Ali, Pepe Halil ve Cüceoğlu İbrahim, kalabalık bir levent topluluğuyla firar ederek yol güzergahında ahaliye türlü zulm ve teaddi ederek Konya'ya gelirler. Kalabalık bir kuvvetle üzerlerine gidilerek eşkıyanın ileri gelenlerinden bazıları ve adamları yakalanıp cezaları tertip edilirse e ser-i eşkıya olan Genç Ali ve Pepe Halil firar etmeyi başarırlar. Ocak 1742 tarihinde kaçanları da takip edilip ortadan kaldırılmaları hakkında tekrar ferman gönderilmiştir.²⁷² Genç Ali sıkı takip sonunda sıkışınca af talebinde bulunacaktır. Af istegi kabul edilmediği gibi levent eşkıyalarını tedipte başarılı olan, eski Sivas Beylerbeyi Zaralı-zade Mehmet Paşa, yeni görev yeri Sultanönü Sancağından zuhur eden Genç Ali ve yetmiş-seksen kadar adamını tedibe görevlendirilmiştir. (Kasım 1746)²⁷³

Aynı sene levent eşkıyaları hakkında genel bir teftiş başlatılarak, askerlerin teşvik edilmek düşüncesiyle öldürdükleri levent eşkıyasının atını ve ağırlıklarını

²⁶⁹ Mühimme, 148,s.277

²⁷⁰ Konya Şer. Sic.Nu:55, s.289; Mühimme, 148,s.287.

²⁷¹ Mühimme, 147,s.454. (Haziran 1741)

²⁷² Konya Şer.Sic. Nu. 55. s.282.

²⁷³ Mühimme,152, s.87.

alabileceğe duyurulmuştur.²⁷⁴ Bu tedbirler üzerine barınamayan levent bölükbaşları İran tarafına firar etmek zorunda kalmışlardır. Bir yıl sonra yeniden Anadolu'ya dönen Genç Ali Benli Ali, Çeçenoğlu Çırağı ve Türkmen oğlu bölükbaşlar Erzurum ve çevresinde dolaşıp eşkıyalık yapmaya devam ederler. Benli Ali Şiran kazası yakınlarında findıklı Deresi mevkiinde rastladığı Tokat kervanını vurarak bütün mal ve eşyalarını alırlar. Bu sırada eşkıyadan bölüğün de Sivas çevresin de dolaştığı haber alınınca eşkıyaların yakalanmaları için Erzurum ve Sivas valilerine hücum gönderilir.²⁷⁵

Etrafına binden fazla levent toplayan Genç Ali büyük tehlike arz edince, tedibine sabık Serasker Ali Paşa görevlendirilir. Ali Paşa Sivas sahrasında kaynaklandığında Genç Ali rifiki Köçeklioğlu Mustafa, ordugaha bir saat mesafede konaklayarak ifaat edeceklerini bildirirler. Bunu fırsat bilen Ali Paşa Çukadar Mehmet Ağa'yı bir hileyle ser-i eşkıyayı öldürmeye görevlendirilir. Mehmet Ağa bir kısım adamıyla avlanmak bahanesiyle Genç Ali'nin çadırına yaklaştığında Genç Ali çukadarı çadırına davet edip kendisine ikramda bulunmak istediğini söyler. Mehmet Ağa'da avlandığını, kendisine katılması halinde dönüşte ikramına katılacağını söyler. Genç Ali, Köçeklioğlu Mustafa ve bir kısım adamıyla av davetine katılıp ordugahından bir miktar uzaklaşınca Mehmet Ağa ve adamları eşkıyaların üzerine atılıp, Genç Ali ve adamlarının bir çoğunu öldürürler. Genç Ali'nin yetişen adamları Mehmet Ağa'yı takip ederlerse de yakalayamazlar. Başsız kalan birden fazla levendat, içlerinde haklarında emr-i âli olan eşkıyayı teslim etmek kaydıyla af edilerek ifaat altına alınmışlardır.²⁷⁶ Genç Ali böylece 1747 yılında ortadan kaldırılınca, kurtulmayı başaran bazı adamları Anadolu'ya dağılarak küçük gruplar halinde dolaşmaya başlarlar. Bunlarında yakalanması için ayrı ayrı hükümler gönderilir.²⁷⁷ Bazı levent toplulukları takipten kurtulmak için bazı aşiretlerin içinde saklanarak, eşkıyalıklarına devam ederler. Badıllu (Beğdilli) aşireti, kaçak leventlere dayanarak eşkıyalık yapınca Ağustos 1747 tarihli hükümle tedibe muhatap olmuşlardır.²⁷⁸

Amasya çevresinde levent eşkıyalarının faaliyetleri yollardan büyük tehdit oluşturunca, Ergani ve Keban madenlerinde üretilen altın ve gümüş madenleri

²⁷⁴ **Tarih-i İzzi**, II, v.39

²⁷⁵ **Mühimme**, 153, s. 91, 118.

²⁷⁶ **Tarih-i İzzi**, II, v. 68.69.

²⁷⁷ **Mühimme**, 153, s. 170, 223. Anadolu'da umumi teftişe görevlendirilen Aydın Muhassılı Vezir Veli Paşa önemli başarılar elde edip, bir çok ünlü bölükbaşını ortadan kaldırdığı gibi, levent zümrelerinin dağıtılmasına dair kalıcı tedbirler de almıştır. (**Tarih-i İzzi**, II, v. 72.)

²⁷⁸ **Mühimme**, 153, s. 102.

Amasya'ya kadar nakledilir, ancak buradan İstanbul'a götürülmesine cesaret edilemez. Hükümet Amasya'dan Üsküdar'a kadar yol güzergahında bulunan yetkililere hitaben Ekim 1745 tarihinde gönderdiği hükümde, gereken her türlü tertibatın alınarak, hazinenin güvenlik içinde nakledilmesini istemek zorunda kalmıştır.²⁷⁹ Ertesi yıl tekrar Amasya mutasarrıfına, levent eşkıyasının tehdidinin ortadan kaldırılmasının bildirilmesi bölgede rahatsızlığın devam ettiğini göstermektedir.²⁸⁰

Levent eşkıyalarının en yoğun faaliyet gösterdikleri sahalardan birisi de Karaman Eyaletidir. 1744 yılında Hacı Nasuh adlı eşkıya 500 leventiyle bölgeyi soyarken²⁸¹ bir yıl sonra, İran seferinden kaçıp Anadolu'ya dağılan eşkıyalardan Dalkuşak bölükbaşı Ladik çevresine musallat olmuştur.²⁸² Konya mütesellimi 1749 yılında Genç Mehmet bölükbaşı ve çoğusu Dalkuşak ve Genç Ali bölükbaşlarının adamlarından olan onbir refikini yakalayarak Konya kalesinde hapseder. Haber üzerine derhal eşkıyanın cezalarının tertip edilip kesilen başlarının İstanbul'a irsali mütesellimden istenmiştir.²⁸³

Levent eşkıyalıklarının önüne geçmek için bir taraftan tedip ve teftiş devam ederken ayrıca köklü tedbir olarak eşkıyanın çiftini çubuğuna dönmesi yurdu olmayanların Paşa kapılarına yerleşmeleri hakkın da fermanlar yayınlansa da²⁸⁴ seferlerin devam etmesi askere duyulan ihtiyaç; bu tür tedbirleri havada bırakmaktaydı.²⁸⁵

Leventlerin sebep oldukları eşkıyalıklar ve karışıklık; 1774 yılında Küçük Kaynarca antlaşması yapıp savaşlar bitince hükümet kapıları nizam vererek, leventliği kaldırılıncaya kadar devam etmiştir.²⁸⁶

d) Sipahilerin Eşkıyalıkları

Tımar sistemi bozulup, kurum olarak ehemmiyetini yitirmiş olduğundan XVIII. yüzyılda, tımarlı sipahileri eşkıyalık olaylarına karışan eylemci guruplar arasında

²⁷⁹ Mühimme, 152, s. 40.

²⁸⁰ Amasya Şer. Sic. Nu: 44, s. 4.

²⁸¹ Mühimme, 150, s. 317, 318.

²⁸² Mühimme, 152, s. 29.

²⁸³ Mühimme, 154, s. 90.

²⁸⁴ Tarih-i İzzi, II. v. 108.

²⁸⁵ Konya Şer. Sic.Nu: 57, s. 144. Mesela: 1749 yılında Bağdat seferlerinde duyulan ihtiyaç üzerine Sivas valisi Zıralı Mehmed Paşa Anadolu'da miri levent toplamaya görevlendirilir.

²⁸⁶ Çağatay Uluçay, a.g.e., s. 77-80.

göremiyoruz. Çünkü askeri ve ekonomik gücünü kaybeden tımarlı sipahilerin, kuvvet ve nüfuza dayanan eşkıyalık ve mütegalibelik hareketlerinde etkili olmamaları gayet tabiidir. Genel durum böyle olmakla beraber, sınırlı da olsa bazı sipahilerin hadiselere karıştıkları görülür.

Niğde'ye bağlı Dünderlı köyünde sakin sipahi Hacı Ahmet, Develiye bağlı Karahisar nahiyesinde bedel-i sürsat toplamaya görevliyken, kırk elli levent göndererek Seyyid Mustafa'nın evini bastırıp mal ve erzakını gasp ve sakinlerin ırzlarına tasallutta bulunurlar. Şikayet edildiğinde, Kayseri'den Seyyid Halil'e rüşvet vererek, Seyyid Mustafa'nın tutuklanıp, iki deve ve yirmibir kuruşunun alınmasını sağlar. Hacı Ahmed'in Niğde'de bunun emsali zulm ve teaddisinin olduğu ilâm olununca, yakalanıp mahkeme olunması için Nisan 1703 tarihinde ferman gönderilmiştir.²⁸⁷

1706 yılında Konya'da bazı sipahilerin usulsüz ve haksız muamelelerinden şikayetlerin artması sipahi kethüdasının uyarılmasına sebep olmuştur²⁸⁸. Yine 1736 yılında Hatun Sarı nahiyesi Dösse (?) köyünden beş sipahi halka kötü muamele edip, zamanlı zamansız onbeş adamlarıyla gezip, ihtiyaçlarını isteyip halkı rencide ettiklerine dair şikayet gönderilmiştir.²⁸⁹

Amasya'da Alaybeyi İbrahim, şehir kethüdası ve bazı ileri gelenlerle, yönetime müdahale edip, sefer yoktur diye bazı tekâlifin toplanmasına mani olurlar. Mezburların “ ıslah-ı nefis” edinceye kadar Samsun kalesine kapatılmaları için hüküm yazılmıştır²⁹⁰.

Sipahilerden haydutluğa yönelenlere de rastlanmaktadır. Akşehir kazasında, Sipahi Molla Beğ diye tanınan Osman uzun süredir haydut-sarık eşkıyasından olduğundan takip edilmektedir. Hakkında cezalandırılması için ferman gönderildiği halde, pişmanlık bildirip, affolunmaya muvaffak olmuştur. Ne var ki, maiyetindeki eşkıyalarla, zulm ve teaddisini artırarak devam edince Nisan 1725 tarihinde yeniden tedibine karar verilir²⁹¹.

²⁸⁷ Mühimme, 114, s. 111.

²⁸⁸ Konya Şer.Sic. Nu: 42, s. 273.

²⁸⁹ Konya Şer. Sic. Nu: 53, s. 278.

²⁹⁰ Amasya Şer. Sic. Nu: 27, s. 82.

²⁹¹ Mühimme, 132, s. 245.

1728 yılında Kütahya'dan gönderilen bir arzdan sipahi ve silahdar serdengeçtilerin sebep oldukları büyük bir şekavet hadisesini öğreniyoruz. Şikayet üzerine bölgeye gönderilen mübaşir eşkıyadan bazılarını ele geçirmeye muvaffak olur. Bunlardan dört neferi idam edip, onbeş neferini de kalebend ederek olayların önüne geçer. Eşkıyanın kalabalık kısmı firar ederler. Mübaşirin şehirden uzaklaşmasından bir süre sonra geri dönen eşkıyalar, “kalebend olanları birer takrib ile itlak” ederek kendi adamlarından Yakup adlı birini kethüdaları seçip şehrin ileri gelenlerinden bazılarıyla ittifak yaparak zulm ve teâdilerini daha da artırırlar²⁹²

Sefere iştirak ettikten sonra firar ederek Anadolu'da eşkıyalık yapan sipahiler de olmuştur. 1742 yılında İran seferine Ahmet Paşa'nın maiyetinde katılan 117 sipahi firar ederek eşkıyalığa başlayınca, Anadolu'nun bütün kollarına umumi bir ferman gönderilerek, her nerede yakalanırlarsa idam edilmeleri emredilmiştir²⁹³.

2-Adlî Görevlilerin (Ehl-i Şer') Zulümleri ve Sebep Oldukları Karışıklıklar

Adli görevlilerin geniş yetki ve sorumlulukları her türlü suistimale açık olmasının yanında, alınan karar ve uygulamalar da çeşitli sebeplerle tartışma ve karışıklıklara yol açmaktaydı.

XVII ve XVIII. Yüzyıllarda devam eden savaşlar halkın vergi yükünü tahammül edilemeyecek miktarda arttırmıştı. Toplanacak vergileri tevzi etmek kadıların vazifeleri arasında olduğundan, yapılan adaletsizlikler halkın isyanıyla sonuçlanmaktaydı.

1705 yılında Manisa'da böyle bir hadise yaşanmıştır. Şehrin, ileri gelenleri, çıkarlarını korumak için birleşip, naibin vergileri adil dağıtmasına mani olunca, asker ve halk ayaklanırlar. Başta askerlerden Bodur Süleyman, El-hac İlyas olmak üzere Çanka Hacı Ali; Burnaz Ahmet, Zülüflü Veli vs. kimseler mahkemeyi basarak İmam Osman Efendi ve Abdulfettah-zade Abdurrahman Efendiyi öldürürler. Ayaklanmaya sebep olan müderris Kabil-zade Mehmet Efendi, Kırkıkoğlu Seyyid Ahmet Efendi; Saatî İbrahim Efendi ve Menziki Ebubekir Çavuş ıslah oluncaya kadar Limni adasına sürülmüşlerdir. Cinayeti işleyen askerlerle ilişkisi olan bazı Serdengeçti Ağaları da Sakız adasına

²⁹² Kalebend: 2, s. 118.

²⁹³ Mühimme, 149. S. 55.

sürülürken, mahkemeyi basan askerler hakkında on yıl sonra idam kararı verilebilmiştir.²⁹⁴

Benzeri bir hadise de 1714 yılında Ankara'da yaşanmıştır. Eski kadıaskerlerden , Abdurrahimizade Yahya Efendi, Ankara kadısı olduğu sırada vergilerin tarh ve tevziindeki haksız kararları galeyana gelen halkın kadının evini basıp, eşyalarını yağmalayarak kendisini de öldürmelerine sebep olmuştur.²⁹⁵

Yukarıda görüldüğü gibi, haksız vergi dağıtılmasında tepkiler, kadı veya naiblere olurken, bu tür uygulamalardan asıl çıkarı olan kadılardan ziyade, âyân mutegallibe, sancakbeyleri, mütesellimlerdir. Çünkü mevkiini koruma telaşına düşen kadı çoğu kez bunların zorlamasıyla hareket etmektedir.²⁹⁶

Servet biriktirme hevesine kapılan bazı kadılar, valiler gibi sebepsiz “devre çıkıp” halkı soyarlar. Amasya'ya bağlı Zara ve çevre karyeler ahali kadıları Ahmet'in mahkemesinde oturmuyup, çağrılmadığı halde, devre çıkararak ihtiyaçlarını meccanen karşılatmaktan maada “Boğaz Akçesi” ve “Devriye Akçesi” talep edip, cebren ahz ederek zulmettiğine dair şikayetleri üzerine, Mart 1705 tarihinde ferman gönderilmiştir.²⁹⁷

Antep Müftüsü İvaz Memleketi Kilis'te haksız akçe talebiyle halka zulmedince Halep kalesinde hapsedilir. Bir yolunu bulup kurtularak Antep'e gelip müftü olur. Antep müftülüğü sırasında da aynı davranışlarına devam eder. Oğlu Mehmet'le halkı soymak için Rakka iskânından firar eden eşkıyalarla işbirliği yapmaktan da çekinmez. Mayıs 1705 tarihinde suçları sebebiyle Kilis'e sürülmelerine dair karardan vaz geçilerek, tayin olunan mübaşir marifetiyle şikayetlerin incelenip, mahkeme olunduktan sonra Rakka'ya iskânları istenmiştir.²⁹⁸

Görevden ayrıldıktan sonra da nüfuzlarını korumak, suistimallerine devam etmek hevesinde olan kadı ve müftülere de rastlanmaktadır. Konya'da sabık Eski-il Kadısı Bekir Efendi yetkisi olmadığı halde kimilerinden akçe talep ederken,²⁹⁹ eski

²⁹⁴ Çağatay Uluçay, a.g.e. s. 92-94

²⁹⁵ Mustafa Akdağ “Osmanlı Tarihinde Ayânlık Düzeni Devri (1730-1839)” T.A.D. C. VIII- XII, Sayı.14-23, s. 60.

²⁹⁶ Tarih-i Raşit, IV. s. 60.61; Mustafa Akdağ, a.g.m. s. 56,57

²⁹⁷ Amasya Şer. Sic. Nu: 25, s. 125.

²⁹⁸ G. Antep Şer. Sic. Nu: 56, s. 299,323

²⁹⁹ Konya Şer. Sic. Nu: 48, s. 283 (Nisan 1718)

Antalya Müftüsü Cuma oğlu Mehmet Efendi şehirde mütegalibeliye kalkışır. Yetmiş seksen eşkıyayı “suhte namıyla” medresesinde barındırıp şehirde kontrolü ele geçirmeye çalışır. EşkİYalar vasıtasıyla sebep olduğu zulüm ve teaddisi üzerine Ekim 1723 tarihinde Magosa kalesinde hapsine karar verilmiştir.³⁰⁰ Mehmet Efendi eşkıya himayeye ve “vilayet umuruna” karışmaya devam etmiştir.³⁰¹

Karahisar-ı Sahip kazasında “yerlÜden naib” olmak yasak olduğu halde naibliğı ele geçiren Yahya Efendi 1726 yılı itibariyle altı yedi senedir âyânlık mücadelesi vermektedir. Taraftarlarıyla halkı soyarken, ittifak yaptığı mütegalibeyi de koruduğuna dair şikayet edilir.³⁰²

Dini hizmetlerde bulunan bazı kimseler de azda olsa eşkıyalığa kalkışır. Konya’da Haydarlar İmamı Abdulkadir, Çorbacı İmam, Aka Karyesi hatibi, Dedemoğlu İsmail, sabık Kethüdayeri Araboğlu Arif, El-hac Abdulfettah, Çavuşoğlu Abdullah Çavuş adlı şakiler başlarına topladıkları eşkıyalarla, eşraf, ahali ve Konya çevresindeki hanlarda gezip, yolcu ve tüccarların mallarını soyup kimilerini de öldürürler. Mahkemeye gidenleri üzerlerine varıp yaralayıp veya öldürerek engellerler. Gönderilen mübaşir ve Osman Paşa’nın gayretleri sonunda eşkıyanın cemiyetleri dağıtılıp ele girenlerden Abdullah Çavuş, Haydarlar İmamı, Çorbacı İmam, Dedem İsmail ve İsmail Beşe idam edilirler. Mart 1720 tarihli fermanda firar edenlerin de suçlarının sabit olduğu, yakalanınca cezaların uygulanması ve yeniden cemiyet oluşturmalarına engel olunmasına dikkat çekilmiştir.³⁰³

Manisa Kadısı Esseyid Ali halka kötü muamele edince, azledilip İzmir’de hapsedilir. Oğlu Esseyid Abdurahman’ın af isteğı, Şeyhülislâm Mevlana Abdullah’ın “işaretiyle” kabul edilince Kasım 1722 tarihinde serbest bırakılmıştır.³⁰⁴

Edremit çevresinde türeyen eşkıyaların teftişine memur olan Aydın Muhassılı Abdullah Paşa Edremit’e geldiğinde kazanın Naibi Süleyman ahaliyi tahrik

³⁰⁰ **Mühimme**, 131, s.189

³⁰¹ **Kalebend**: 2 s. 189.

³⁰² Yücel Özkaya, *a.g.e.*, s. 63.

³⁰³ **Mühimme**, 129, s. 216. Aynı hüküm İç-İl ve Karaman valilerine gönderilmiştir. Bu belgenin kenarında, Sabık Kethüdayeri Arapoğlu Arifin suçsuz olduğunun anlaşıldığı ve gadre uğramaması hususunda kayıt vardır. (**Mühimme**, 127, s. 281) Suçluların cezalandırılmaları için Yeniçeri Ağasının Mektubu; (**Konya Şer. Sic. Nu: 48, s. 252**) ve idam olunanların hüccetleri mevcuttur. (**Konya Şer. Sic. Nu: 48, s. 180. 21 Aralık 1718.**)

³⁰⁴ **Kalebend**: 1, s. 7.

ederek, eşkıyalarla birlikte yolları tutup paşa'yı kazaya sokmazlar. Durum arz olunca naibin azl olunup ıslah oluncaya kadar Bozcaada kalesine hapsolünmasına karar verilir.³⁰⁵

Biga Sancağına bağılı Balya kazası naibi bazı kimselerle işbirliğı yapıp, iftiralarla mahkemeye getirilenlerden haksız tekalif aldığına dair şikayet edilmiştir.³⁰⁶

Konya naibi ve müftüsü aralarındaki husumet sebebiyle halkı tahrik ederek mütesellimin konağını basıp eşyalarını yağmalatırlar. Mütesellimi zincire vurup çarşıda teşhir ettikten sonra kaleye kapatırlar. Kadı arzında mütesellimin suçsuz olduğunu bildirince Temmuz 1742 tarihli fermanla suçluların cezalandırılması bildirilmiştir.³⁰⁷

Trabzon müftüsü Kamil Efendi şehirde baş gösteren karışıklıklara adı karışınca tedibine karar verilen eşkıyalarla birlikte kaçmak zorunda kalmıştır. Mayıs 1750 tarihinde İstanbul tarafına firar ettiği yakalanıp cezalandırılması istenmiştir.³⁰⁸

a) Suhtelerin Eşkivalıkları

Medrese öğrencilerinin eşkıyalığa yönelmeleri XVI. Yüzyılda devleti uğraştıran en önemli asayiş meselelerinden birisi olmuştur. Alınan şiddetli tedbirler ve suhte teftişleri medrese öğrencilerinin Anadolu'daki faaliyetlerini büyük ölçüde engellemiştir. XVII. yüzyılda büyük Celali gruplarının ortaya çıkması suhte kalıntılarının bunlara katılması veya karşı örgütleme içinde kaybolmalarıyla neticelenmiştir.³⁰⁹

1618-1628 yılları arasında yer yer ortaya çıkıp eşkıyalık yapan suhtelerin tedibine Anadolu Beylerbeyi Hüseyin Paşa tayin olmuş ve bu son teftiştten sonra suhte eşkıyalığı büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır.³¹⁰

Yaptığımız araştırma, konu açısından yukarıdaki tespitleri doğrulamaktadır. İncelediğimiz dönem içinde tek bir vesikada suhtelerin eşkıyalığıyla karşılaştık.

³⁰⁵ Kalebend: 1, s. 71. (Şubat 1723)

³⁰⁶ Balıkesir Şer. Sic. Nu: 722, s. 28.

³⁰⁷ Mühimme, 148, s. 329.

³⁰⁸ Mühimme, 154, s. 332, 333.

³⁰⁹ Mustafa Akdağ, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, İstanbul 1995, s. 281,282; Çağatay Uluçay, XVII. yüzyılda Saruhan'da Eşkivalık ve Halk Hareketleri, İstanbul, 1944, s. 27.

³¹⁰ Çağatay Uluçay, a.g.e. s. 30.

İzmir havalisinde zuhur eden Suhteli Bekir adlı eşkiya 150 kadar “Sûhte-vân” eşkiyasıyla 1719 yılında Turgutlu kazasını basmak üzere, Manisa bölgesini soymakta olan Şer Himmet Bölükbaşıyla³¹¹ ittifak yapar. Turgutlu kazasını basıp, halkı soyduktan sonra Şer Himmet’ten ayrılan Suhteli Bekir Sığla Sancağına bağlı Ayasuluğ tarafına gider. Burada olduğunu haber alan İzmir voyvodası yeniçeri serdarı ile ittifakla üzerine yürüyünce durumu öğrenen eşkiyalar Nif tarafına kaçarlar. Nif kazasını da soyan eşkiya Alaşehirli Sipahioğlu nam eşkiya ile de birleşip güçlerini artırır. Yeniden Şer Himmetle beraber Manisa ve Turgutlu etrafında şekavetlerini artıran eşkiyaların ortadan kaldırılmalarına Aydın Muhassılı Abdullah Paşa görevlendirilir.³¹² Paşa’nın takibi sonunda Şer Himmet ortadan kaldırılır.³¹³ Ancak Suhteli Bekir’in akıbetini tespit edemedik.

II. MÜTEGALLİBE, AYAN ZULMÜ VE EŞKIYALIKLARI

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, klasik Osmanlı, yönetiminde görülen aksamalara paralel olarak önem kazanan ayanlar, bu dönemde halk ile yönetim arasındaki işlerde aracı ve iş takipçisi olarak faaliyet göstermişlerdir.³¹⁴ Önemli ekonomik ve siyasi imkanlar sağlayan ayanlığın elde edilmesi, çoğu zaman kanlı mücadelelerin sonunda mümkün olduğu gibi, bu statünün devamı dahi güç ve nüfuzunu korumakla mümkün olmaktadır.³¹⁵ Yaşanan bu mücadele, büyük karışıklıklar, zulüm ve şekavet hadiseleri şeklinde tezahür etmiştir.

Ayrıca 1683 yılından sonra yaşanan uzun savaşlar, otorite boşluğu, mütegalilbelik hareketlerinin de yaygınlaşmasına yol açmıştır.³¹⁶ 1702 yılında Denizli ayanından Eyüpoğlu halka zulmedip kimini haksız yere öldürtünce, bunu hayatıyla öder. Eyüpoğlu, hakkında şikayetler artınca İstanbul’a gelerek, hamisi Nakıbüleşraf Feyzullah Efendi’nin yanına sığınır. Ancak davalıları peşini bırakmayıp İstanbul’a giderek şikayetlerini Divan-ı Hümayun’a götürdüler. Sadriazam Eyüpoğlu’nun bulunup getirilmesini istediğinde, hemen gayretiyle kimse kaldığı yeri söylemek istemez. Bu kez şikayetçiler saklandığı yeri söyleyince mecburen yakalanıp getirilir. Katli ettiği kişilerin

³¹¹ Çağatay Uluçay, 18 ve 19 Yüzyıllarda Saruhan’da Eşkiyalık olayları ve Halk Hareketleri. İstanbul 1944, s

³¹² Mühimme, 129, s. 17,18

³¹³ Çağatay Uluçay, a.g.e. s. 76.

³¹⁴ Özcan Mert, a.g.e. s. 12, 13

³¹⁵ Yuzo Nagata, a.g.e. s. 5.

³¹⁶ Yücel Özkaya, Osmanlı İmparatorluğu’nda Ayanlık, Ankara 1994, s. 60.

varisleriyle Rumeli Kadıaskeri Dede Efendinin huzurunda mahkeme olunurlar. Kısas isteklerinde ısrar ettiklerinden uygulanmıyacağı endişesine düşünce, Padişah divana katılmak üzere geldiğinde, feryat edip durumlarını Padişah'a duyurmayı başarırlar. Padişah'ın duruma müdahalesi üzerine Eyüpoğlu idam edilir.³¹⁷

Boyabad kazasında oturan Uzun İsmail Ağa, ittifak halinde olduğu “ ehl-i örf” taifesine dayanarak, haksızca halktan akçe toplar. 1703 yılında halkın şikayeti üzerine, Sinop Kalesi'nde hapis olunması bildirilirse de,³¹⁸ mütegalibeden olduğundan yakalanıp cezalandırılmaz. Zulmüne yıllarca devam edip, ahalinin perişanlığına ve kimisinin göç etmesine sebep olduğundan devam eden şikayetler üzerine Şubat 1708 tarihinde İsmail Ağa ve adamı Halil Ağa'nın cezalandırılmaları yeniden istenmiştir.³¹⁹ Bu hadisede olduğu gibi, mütegalibenin artan nüfuzu ve çıkar ilişkileri sayesinde, mahkeme edilip cezalandırılması mümkün olmamaktaydı. Kayseri'de de mütegalibeden Fincanı Büyük Mehmet, zulüm ve şekaveti sebebiyle cezalandırılmak istenmiş ancak gördüğü himaye sebebiyle bu karar uygulanamamıştır.³²⁰

Yine Maraş'ta mütegalibeden Zülkadiroğlu Murtaza Ali ahaliyi rencide ettiğinden üzerinden üzerindeki hukukun mağdurlara iadesi için defaten ferman gönderilmiştir³²¹ lakin nüfuzu sebebiyle uygulanamamıştır. 1706 yılında maraş eyaletinde tımar ve zeametlere yeniden nizam verilmesi hakkında ferman gönderildiğinde, haksızca tımarları kendi adına kaydettirmiştir. Maiyetinde olan eşkiyayla zulüm ve teaddiye devam etmiştir.³²² 1707 yılında Bayezid-zade Mehmet ve Abdulmuhtelip Efendi ile ittifalda vilayet umuruna karışıp cizyelerin tahsilini engellerler. Aynı karışıp cizyelerin tahsilini engellerler. Ayrıca şaraptan olarak yanlarında tuttıkları onbeşer, yirmişer zımmininde cizyelerini vermezler. Kendilerinin sıkı tenbih olunup, ıslah olmazlarsa “diyar-ı âhere nefy” edilmeleri Maraş Beylerbeyi'ne bildirilir.³²³ Mezkurlar hakkında ciddi suçlamalara rağmen, kendilerinin “sıkı tenbih” olunmakla yetinilmesi, yönetimin mütegalibe karşısındaki aczini göstermesi bakımından manidardır.

³¹⁷ Tarih-i Raşid, II. S. .532, 533

³¹⁸ Mühimme, 112. s. 391.

³¹⁹ Mühimme, 115. s. 500.

³²⁰ Mehmet Karagöz. a.g.t. s.199.

³²¹ Mayıs 1703 tarihli hükümde Zülkadiroğlu Murtaza Ali'nin mütesellimi olduğu Maraş Eyaleti ahalisine zulm ettiğinden haps olunması istenmiştir. Daha sonra kendisinden mütesellim olarak söz edilmemesinden. davranışları sebebiyle azl edildiği sonucu çıkmaktadır. (Mühimme, 114, s. 174).

³²² Mühimme, 115. s. 149.

³²³ Mühimme, 115. s.240.

Yukarıdaki, örnekte de görüldüğü üzere, farklı sebeplerle resmi görevini kaybeden kişiler, nüfuzlarını devam ettirme sevdasına düşüp, kanun dışı davranışlara itilmişlerdir. Eski Antalya kadısı Seyyid Yusuf'ta bunlardan birisidir. Eylül 1707 tarihli hükümde, maiyetindeki kırk elli kadar eşkıyayla kimilerinin evlerini basıp ırz ve mallarına tassallut ettiğinden, yakalanıp Kıbrıs'ta haps edilmesi istenir. Belgenin kenar kaydından, ifade edilmeyen bir sebeple kısa bir süre sonra, serbest bırakıldığını öğreniyoruz (Ekim 1707).³²⁴

Elbistan da mütegalibeden, Kara Receb, Kara Ebubekir ve Hamza, besledikleri eşkıyayla ahaliye zulüm yaptıklarından, iki kez hapis olunmuş ve ıslah oldular diye nezre bağlanarak bırakılmışlardır. Buna rağmen, halkı soymaya devam edince Mayıs 1707 tarihinde yeniden yakalanıp Magosa kalesinde kalebend olunmaları bildirilir. Yaklaşık bir yıl sonrada ıslah oldular diye serbest bırakılırlar.³²⁵

Bolu'da Dörtdivan kazasındaki âyânlar, Voyvoda ve askeri kesimle anlaşarak, haksız vergi tevzi edip, tahsil ederler.³²⁶ Bazen de âyândan kuvvetli olanlar, bir miktar kuvvete dayanarak mütegalibelik yapmaktaydılar.³²⁷

İncelediğimiz dönemde nüfuuz ve hakimiyetini hükümete kabul ettiren büyük mütegalibe ailelere de rastlamaktayız. İç-il sancağında hakim olan Sunullah Paşa ve oğulları bunlardandır. Mut Kazasında mütegalibe olarak ortaya çıkan Abdülmümin oğlu Sunullah, adını İç-İl Sancakbeyliğine atanan Süleyman'ın , sarayını kuşatıp Konya'ya kaçmasını sağlayarak duyurur.³²⁸ 1708 bahar aylarında cereyan eden bu hadiseden de anlaşılıyor ki mezkur, elindeki kuvvete dayanarak sancağı, hakim olma mücadelesi vermektedir. Bu şekaveti sebebiyle yakalanıp Konya kalesinde hapis olunur. Şubat 1710 tarihinde kale dizdarı Recep Mehmet ile iş birliği yaparak birlikte firar ederler.³²⁹ İç-il Sancağına dönen Sunullah iş birliği yaptığı "ehl-i örf" taifesine dayanarak zulüma ve şekavetine devam eder.³³⁰ Her geçen gün nüfuz ve kudretini artıran, Sunullah, mufasarrıflığı ele geçirir. Kapı halkıyla şark seferine davet edilince yerine kethüda olarak oğlu Mehmed'i tayin eder. Bu süre zarfında gerek kethüda

³²⁴ Mühimme, 115, s. 365.

³²⁵ Mühimme, 115, s. 292.

³²⁶ Bolu. Şer.Sic. Nu: 845, s. 20,21. Mutat vergileri, fazlasıyla toplamaktan başka, "nezaret hakkı" namıyla reâyâdan üzer, dörder akçe toplarlar.

³²⁷ Yücel Özkaya, a.g.e. s. 61, Kalebend: 2, s.50.

³²⁸ Mühimme, 115, s.548.

³²⁹ Konya. Şer. Sic. Nu: 44, s. 192,

³³⁰ Mühimme, 121, s. 164.

Mehmed³³¹ gerekse kardeşi Mustafa'nın hakkında zulüm ve şekavetleri sebebiyle bir çok şikayet gönderilmiştir.³³² Sunullah Paşa-zade Ahmet Beğ'de oldukça varlıklı hasan nam kimsenin evini basarak, bir çok hayvan ve eşkıyasıyla beraber, bir cariye ile bir gulamına el koyar. Mağdur şikayetinde Ahmet Beğ'in nüfuzlu olduğundan söz ederek, mahallinde "ihkak-ı hak" mümkün olmadığından İstanbul'a bildirmek zorunda kaldığını yazmaktadır. Nisan 1726'da durumu araştırmak üzere mübaşir tayin edilmiştir.³³³

Bölgede eşkıyalık olayları artınca Adana Beğlerbeği Seyyid Mehmet Paşa İç-İl Sancağına nizam vermek üzere görevlendirilir. Selenti kazanına geldiğinde eşkıyadan Selentili Arslan Gazioğlu Osman'ı yakalayıp, davalılarıyla mahkeme ettikten sonra, kaza ahalisini nezre bağlayıp, ellerindeki, tüfek ve büyük bıçakları toplatır. Buradan kalkıp, Nevahi(Ermenek) kazasına gidererek burada ki eşkıyaları yakalamak istediğinde, Sunullah Paşa tarafından kazaya subaşı tayin olunan oğlu Mehmed ve Can Osman ve Hızır nam kimseler binden fazla eşkıya ile, derbentleri ve geçitleri tutarak Paşa'ya Nevahi'ye sokmazlar. Ermenek kadısı Altı parmak Hüseyin de eşkıyaya destek olur. Bilahare aranan eşkıyaların çoğusu Sunullah Paşa'yı iltica etmişlerdir. Talep olduğunda verilmeyince, Nisan 1722 tarihinde Paşa'nın tenbih ve tekid olunup, himayesindeki eşkıyaların cezalandırılması için yeniden ferman gönderilmiştir.³³⁴ Sunullah Paşanın himayesinde oğulları Ahmet, Abid'in ve Abdurrahman maiyetlerindeki Leventler ile Mud kazası köylerinde bir çok, zulm ve teaddi ile halkın perişanlığına ve göçüne sebep olacak davranışlarda bulunmuşlardır.³³⁵ Bu tür şikayetler artınca Haziran 1726 tarihi itibarıyla Sunullah Paşa azledilmiştir.³³⁶ Azledilen, Paşa ve oğlu Ahmet Konya Valisi İbrahim Paşa tarafından yakalanıp Konya kalesinde hapis edilerek, sahip olduğu, servetine el konularak derdest olunup durum İstanbul'a bildirilince, Temmuz 1726 tarihinde "...Sunullah Paşa'nın tertib-i ceza ve emval ve eşyası kabzına..." mübaşir tayin edilir.³³⁷

Paşa'nın kesilen başının, çuhadar marifetiyle irsalinden sonra, oğlu Ahmet'in davalılarıyla ihkak-ı hak olunduktan sonra kalebend olması için, ayrıca

³³¹ Mühimme, 130, s. 158. (Teemmuz 1721)

³³² Mühimme, 132, s. 29. (Haziran 1724)

³³³ Konya. Şer.Sic. Nu: 50, s. 280.

³³⁴ Mühimme, 130, s. 332.

³³⁵ Konya. Şer.Sic. Nu: 50, s. 281, 282, 283.

³³⁶ Konya Şer. Sic. Nu: 50, s. 284. "sabık İç-İl Sancağı Mutasarrıfı Sunullah Paşa'nın..."

³³⁷ Konya. Şer.Sic. Nu: 50, s. 282.

mübaşire hüküm gönderilmiştir.³³⁸ Sunullah Paşa öldürüldükten sonra, çocukları mütegalibeliğe devam ederler. Halktan zorla para topladığı için Mustafa Beğ'in tenbih edilmesi aksi taktirde Magosa Kalesinde hapis olunacağı bildirilmiştir.³³⁹ Bu ikazları dinlemeyince Mustafa Ağa'nın tedibine Alaiyye Sancağı mutasarrıfı görevlendirilmiştir. Emri götüren çuhadar bin beşyüzden fazla eşkıya toplayan mezburlar tarafından yakalanıp zincire vurulur. Nezre bağlanmış Mamuriye kazası ahalişi eşkıyaya yardım ederler.³⁴⁰ Alaiyye Sancağı mutasarrıfı bölgenin dağlık olduğundan eşkıyanın tedibi için daha çok askere ihtiyaç olduğunu bildirince Mayıs 1729 tarihli fermanla, civar Sancakların yetkilileri, maiyetinde görevlendirilirler.³⁴¹ Selenti kazasından Arslar Gazioğulları, Mehmed ve Mustafa "Reis-i eşkıya" olup kaza halkıyla birlikte Sunullah Paşa-zâde Mustafa ile ittifak halinde olduklarından cezalandırılmaları için İç-İl sancağı mutasarrıfı İbrahim Paşa memur edilmiştir (Temmuz 1730).³⁴² Bu tedbirlerle halktan ve eşkıyadan aldıkları destek ortadan kaldırılmaya çalışılmış, ancak bir türlü yakalanamayınca 1731 yılında, hüküm tekrar edilmiştir.³⁴³ Sıkı takip sonunda sıkıştırılan Paşa-zade Ahmet ve kardeşi Abdi, () yaylağında palanga inşa ederek beş altıyüz, sekbanla direnmeye hazırlanmışlardır. Silifke kazasından Sarı Nebioğlu Mustafa ve kardeşi Mehmet, İbrahim, Çavuş Mehmet, Süleyman oğlu Halil vs. eşkıyaya da sekbanlarıyla yardıma çağırırlar. Eşkıyaların büyük ölçüde ele geçirilip, cemiyetlerinin dağıtıldığını Ağustos 1731 tarihli belgenin kenar kaydından öğreniyoruz. Hapis edilen Paşa-zade Ahmet ve Abdi ile Sarı Nebioğlu Mustafa, muhtemelen kazanılmak düşüncesiyle Ocak 1732 tarihinde serbest bırakılmışlardır.³⁴⁴

Gerçekten bu tedbirler netice vermiş ve bölgede kısa bir süre içinde olsa sükunet sağlanmıştı. Lakin bu durum uzun sürmez. Maktul Sunullah Paşa'nın Mamuriye Kazasında oturan () Beğ, etraftaki eşkıyayı başına toplayarak, İç-İl Mutasarrıfı Yakup Paşa'nın Perçem yaylağına çıkarken yolunu tutup muharebe ederek

³³⁸ **Mühimme**, 133, s. 279. Ayrıca Konya Valisine gönderilen hükümde "...Sunullah Paşa'nın hilaf-ı şer'i şerif ve mügayir-i emri münif hareketi olduğu şer'en idam ve izalesi iktiza etmekle..." denilerek idam sebebi ifade edilmektedir. (**Mühimme**, 133, s. 279.)

³³⁹ **Kalebend**: 2, s. 333.

³⁴⁰ **Mühimme**, 135, s. 275.

³⁴¹ **Mühimme**, 135, s. 342.

³⁴² **Mühimme**, 136, s. 148,149.

³⁴³ **Mühimme**, 138, s. 75.

³⁴⁴ **Mühimme**, 138, s. 101.

geçmesine mani olurlar fitneye sebep olup ahaliyi rencide eden eşkıyanın cezalandırılması istenmiştir. (Eylül 1734).³⁴⁵

Bu hadiseden sonra Sunullah Paşa'nın ailesi hakkında her hangi bir kayda rastlanılmaması af edilerek veya cezalandırılarak nüfuzlarının kırıldığını ortaya koymaktadır. Böylece otuz yılı aşkın bir süredir, zulüm ve şekavetiyle meşhur olup, bölgede asayiş ve devlet düzenini tehdit eden, önemli bir mütegalibe ailesi ortadan kaldırılabilmıştır.

Antalya âyânından Hızır Efendi, Bekir Efendi Kavalak Hacı Osman ve Osman Paşaoğlu Hüseyin, Kızılkaya'lı Hamza denilen eşkıyayla anlaşarak, ters düştükleri Teke Sancağı mütesellimine karşı mücadeleye girişirler. Mütesellimi şikayet edilmişlerdir. Antalya Kadısı Ahmet'inde âyânla iş birliği yaptığı haber verilince durumu araştırmak üzere, mübaşir tayin edilmiştir. Mezkur ayanlar, maiyetleriyle mübaşir ve mütesellime karşı gelip, şehirde büyük karışıklıklara sebep olurlar. Ekim 1710 tarihli hükümlerle, bu fitneye sebep olanların cezalandırılıp Limmi kalesine kalebend olunmalarına karar verilmiştir. Suçlular yakalanıp Limmi kalesine kapatılmış, Şubat 1711 tarihinde ıslah oldukları haber verilince, kendi hallerinde olmak şartıyla bırakılmışlardır.

Bu dönemde, şehirlerin ileri gelenlerinin, mütegalibeyle işbirliği yapıp, devlet işlerine karıştıklarına halka zulmettiklerine sık rastlanmaktadır. Antep'te Ramazanoğlu Seyyid Ahmed ve Debbağ Efendioğlu Seyyid İbrahim,³⁴⁶ Honaz Kazasında Ferit Beğ denilen mütegalibe, zorla çiftlik edinip, beslediği yetmiş Levend ve sekban ile ahalinin mal ve emlakine el koyunca yakalanıp Boğazkesen kalesinde hapis edilmiştir. Ahaliden aldıklarını iade edip kendi halinde olacağına söz verince bırakılmışsa da, zulm ve teaddiye devam etmiştir.³⁴⁷ Uluborlu sakinlerinden Şeytan Hacı Hüseyin'de mütegalibeden olduğundan Kıbrıs'ta kalebend olunmasına karar verilmiştir.³⁴⁸ Yine Uluborlu'dan Sipahi Hüseyin de mütegalibeden olduğu ahaliye zulm

³⁴⁵ **Mühimme**, 141. s. 26 belgede bölgenin sosyal yapısına işaret eden şu ifadeler dikkat çekicidir. "Adana eyaletinde vaki İç-İl Sancağı Dağıstan ve ahalisi gayet haşin ve hükkâm-ı şer'i şerife ve evamir-i âliyyeye adem-i itaat ile umuru mühimmenin tatiline ve nizam-ı mahallâtın ihtilâline bais hareket-i şeriyeleri zuhurundan naşi..."

³⁴⁶ **G. Antep. Şer.Sic.** Nu: 61, s. 286. (Nisan 1711)

³⁴⁷ **Mühimme**, 117. s. 107.

³⁴⁸ **Mühimme**, 117. s. 257.

ve teaddisinin nihayeti olmadığından şikayet edilmiştir.³⁴⁹ Kırşehir’de “Ayan-ı Vilayetten” Hızır ağa, vergileri toplarken kendisi için de haksız açta tahsil eder. Bu davranışı sabit olunca “diyar-ı ahre nefy” olunmuştur. Ancak bir yolunu bulup vilayetine dönünce yine, ahaliye zulmüne devam eder. Bu kez Mayıs 1712 tarihinde yakalanıp Kayseri Kalesine kapatılmasına karar verilir. Haziran 1712 tarihinde de serbest bırakılmıştır.³⁵⁰

Sis kadısı gönderdiği mektubunda, ahalinin Divanoğlu Kubad (?) nam mütegalibenin zulmünden bizar olduklarını, hatta kazanın mütesillimliğini ele geçirdikten sonra zulmünü daha da artırdığını ihbar eder. Ağustos 1713 tarihli fermanla Divanoğlu’nun başka yere sürülerek, zulmünden ahalinin kurtarılması Adana Beğlerbeğine emronulmuştur.³⁵¹

Kırkağaç kazasında ahaliye zulmeden mütegalibeden Elhac Ramazan Mart 1714 tarihinde Mağaso kalesinde hapsedilirse de kısa bir süre sonra serbest bırakılmıştır. (Kasım 1714)³⁵² Birçok örneğinde görüldüğü gibi mütegalibe ve ayanların çoğunlukla hapis edilmekle yetinilmesi hatta kısa sürede kurtulmaları, nüfuzları veya sahip oldukları himaye sayesinde gerçekleşmekteydi. Mesela, Ermenek kazasından (قور قور) Elhac İbrahim’in cezalandırılması için, bir kaç kez hüküm gönderilmiş ise de uygulanamamıştır. Hatta “akça kuvvetiyle” bazı kadılardan suçsuz olduğuna dair arzlar alıp sahte mahzar gönderilmiştir. Bütün bunlar Ermenek kadısı tarafından İstanbul’a yazılınca, sahtekarlığı ortaya çıkmıştır.³⁵³

Miri arazilerin malikhâne olması, aynı zamanda reayanın, mütegalibenin insafına terk edilmesi anlamına gelmekteydi. Mesela, Eğin Kazasından mütegalibe İsmail Paşa, Arapkir sancağını malikane olarak elde eder. Sair mütegalibeye dayanarak sancağı idare etmeye kalkınca tam bir soygun dönemi başlar. İsmail Paşa ölünce yerine geçen küçük oğlu İbrahim duruma hakim olamayınca, malikaneyi zabt etmek isteyenler, kavgaya tutuşurlar. Devam eden zulüm ve kavga reayayı canından bezdirir. Halk Sancağı terk edip, parekende ve perişan olurlar. Ahali gönderdikleri arzuhalde, Sancaklarının malikane olduğu günden beri, huzur ve nizamın bozulduğunu ifade

³⁴⁹ Yücel Özkaya, a.g.e., s. 62.

³⁵⁰ Mühimme, 117, s. 156.

³⁵¹ Mühimme, 121, s. 35.

³⁵² Mühimme, 122, s. 32.

³⁵³ Mühimme, 122, s. 109.

ederek, “Liva-î mezburu malikânelikten ref” ve eşkıyadan temizlenmesini istemişlerdir. Şubat 1719 tarihli fermanla reâyânın talepleri kabul edilmiştir.³⁵⁴

Eski Antalya müftüsü Cuma oğlu Mehmed Efendi bir süredir 70-80 eşkıyayı “suhte namıyla” medresesinde barındırıp, şehirde kontrolü ele geçirmeye çalışmıştır. Maiyetindeki eşkıyalar türlü zulüm, teaddi ve fitneye sebep olmuşlardır. Mütegalibeden Mehmet Efendinin Magosa kalesine hapsi ve cemiyetinin dağıtılmasına Teke Sancağı mütesellimi görevlendirilmiştir.³⁵⁵ Bu karara rağmen mezkur, eşkıyayı himaye etmeye ve vilayet umuruna karışmaya devam etmiştir.³⁵⁶

Trabzon’da Serdengeçti Ağası olan Mehmet âyânlık iddiasıyla vilayetin işlerine karışıp, eşkıyalık yapınca, cezalandırılması istenir. Ancak “bir tarikle” kurtulunca şikayete konu olacak suçları işlemeye devam eder. Bu kez kat’î bir emirle Ocak 1726 tarihinde cezasının tertibi istenmiştir.³⁵⁷

Köylerde türeyen mütegalibelerde, halkı soyarak nüfuz ve servetlerini artırmaktaydılar. Kayseri sancağında Sarmisaklı Köyü’nden Bayramoğlu Mahmut, Ali, Mustafa, Hüseyin, Ahmet ve Pasatı köyünden İbrahim bunlardan bir kaçıdır.³⁵⁸

Karahisar-ı Sahip kazasında “yerluden naib” olan Yahya Efendi 1726 yılı itibariyle 6-7 seneden beri ayanlık peşinde koşmaktadır. Taraflarıyla iş birliği yapıp, vergileri toplarken kendileri için de 15-20 keseden fazla akçe toplamak yoluna giderler. Buna takat getiremeyen ahali, Yahya Efendi’yi yerliden naib olması yasak olduğu halde altı, yedi aydır naib olduğu, halkı soyan Ali Beğ ve diğer mütegalibeyi koruyor diye İstanbul’a şikayet etmişlerdir.³⁵⁹

Kürtün kazasındaki sim madenini tehdit eden “kuttâ-î târik” eşkıyasını dağıtmak isteyen Kürtün Mutasarrıfı Ömer, eşkıya tarafından darb ve katl edilir. Bu hadise üzerine mübaşir tayin olunan Sadrı azam Ağalarından Mehmet eşkıyalardan Sekman (Seğman) Kethüdası Hüseyin ve Burusoğulları Süleyman ve Hüseyin ile refiklerinden onyedisini yakalar. Ele geçirilen eşkıyadan Hasan, Hergeleoğlu Hasan ve Kara Mahmud’un suçları ahalinin şahadetiyle sabit olduğundan öldürülürler. Sekman

³⁵⁴ Mühimme, 127, s. 326, 327.

³⁵⁵ Mühimme, 131, s. 271. (Ekim 1723)

³⁵⁶ Kalebend: 2, s. 189.

³⁵⁷ Trabzon. Şer.Sic. Nu: 1885, v. 185.

³⁵⁸ Yücel Önkaya, a.g.e., s. 63.

³⁵⁹ A.g.e, s. 119.

Kethüdası Hüseyin Burusoğulları Kürtün ayanından Naiboğulları denilen Ahmet ve Osman'ın himayesinde olduğundan kimse haklarında şahitlik etmediğinden cezaları tertib edilmeyip Trabzon kalesine kalebend edilebilmişlerdir. Mübaşirin arzında ayandan Ahmet ve Osman'ın ahaliye zulmettikleri, ayrıca katli edilen Mutasarrıf Ömer'in öldürülmesi "... müşaveresinde yekdil ve yek cihet" olduklarını yazarak bunlarında cezalandırılması hususunda yetki ister. Temmuz 1726 tarihli fermanla, mezkur ayan ve bölgedeki eşkıyaların teftiş edilip cezalarının uygulanması için yetkili olduğu bildirilmiştir.³⁶⁰

Bazı mütegalibenin sahip olduğu himaye, saraya kadar varmaktaydı. Mihaliç kazasında mütegalibe olup, halka zulm eden Seyyid Ömer, bir kısım ahali tarafından İstanbul'a gidilip şikayet edilmek istenince, "eşkîya-i merkumenin tarafkirlerinden bazıları bunları divan-ı hümayunuma çıkmaktan men" ederek kazalarına geri dönmek zorunda bırakmışlardır. Durumdan haberdan olan Seyyid Ömer, bölükbaşları ve himaye ettiği eşkıyaya şikayetçilerden Hacı Ahmet ve Kara Mehmet'i öldürtmüş, yine bu bahaneyle reâyâdan onbeş adam katledilmiştir. Fitnenin büyümesi üzerine, eşkıyaya karşı civar köy ve kazalarda "nefir-i amm" ilân edilmek tedbirine başvurulmuştur.³⁶¹

İç-İl sancağına bağlı Karahisar-ı Teke kazasında ayanlık iddiasında olan mütegalibe Hacı Yusuf oğlu Mehmet ve Ak Mustafa, vergi toplarken yakınlarını koruyup, ahaliye haksızca 400 kuruş salyane tahsil ederler. İhtiraz edenleri, çeşitli iftiralarla yöneticilere gammazlayıp, zulm ettiklerinden, defaaten ikaz edildikleri halde itaat etmezler. Tenbih olmadıkları tekrar Teke kadısı tarafından ilam olunca, Ekim 1728 tarihinde ıslah oluncaya kadar Kıbrıs'a sürülmeleri istenir.³⁶²

Ayan ve mütegalibeler haksız vergi toplamak ve ahaliye zulmetmek suçunu işlediklerinde umumiyetle sürgün veya kalebend edilmekteydiler. Yukarıda ki örnekte olduğu gibi Kırşehir sakinlerinden Seyyid İbrahim, Sağıroğlu Seyyid İbrahim vs. kimseler, yöneticilere dayanarak halka zulmedince, başka bir yere sürülürken,³⁶³ Akşehir'den Müftü İbrahim, Elhac Ömer-zade Hüseyin, Ömer-zade Ahmet, Elhac Muttalip ve İbrahim'in ve Muttalip, davalıların haklarını iade ederek,

³⁶⁰ **Mühimme**, 135.

³⁶¹ **Mühimme**, 135, s. 176. (Eylül 1728)

³⁶² **Kalebend**: 2, s. 8.

³⁶³ **Kalebend**: 2, s. 57.

fırar edenleri teslim edip kendi hallerinde olacaklarına dair nezre bağlanmayı kabul edince, Haziran 1729 tarihinde af olunmuşlardır.³⁶⁴

Yine Balıkesir’de mütegalibeden olup eşkıya himaye eden Uzunoglu Mustafa Midilli adasına sürgün edilmiş, Ağustos 1729 tarihinde ıslah olduğundan af edilmesi arz olununca bu istek kabul olunarak, serbest bırakılmıştır.³⁶⁵

Ayan olan veya “ayanlık iddiasında” olanlar umumiyetle devlet hizmetlerine, çıkar temin etmek için müdahale etmekteydiler. Mesela, Seydişehir kazasında ayanlık peşinde koşan Serdan Mustafa, Nakib İsmail, Vezir Mustafa vs. kimseler “ımdad-ı hazariyye” malını bir kaç defa ahaliye tevzi edip zorla toplamışlar, görevlilere müdahale edip zor kullanarak vazifelerini yapmalarını engellemişlerdir. Şikayetlerin artması üzerine mahkeme olunduktan sonra Magosa’da kalebend edilmeleri hakkında Ağustos 1729 tarihinde gönderilen hükümlerle yakalanıp mezkur kaleye kapatılırlar. Mahkumlardan İbrahim Efendi ve Serdar Mustafa Ocak 1730 tarihinde serbest bırakılmışlardır.³⁶⁶ Yine Niksar Kazası hududunda İskefsir kazası ayanından Kara Kadı Ahmed, Şeyhoğlu İbrahim ve Mehmet Ağa, Topal Bekir oğlu Süleyman Kör Hacı, Niksar menziline işlerine karışıp, menziline perişanlığına sebep olunca Haziran 1730 tarihinde Erzurum kalesine kapatılmaları istenmiştir.³⁶⁷

Hükümet merkezinde yaşanan, istikrarsızlıkların ve isyanların Anadolu’ya tesirini bazı olaylarda görmekteyiz.³⁶⁸ Bağdat tarafında Serasker olan Vezir Ahmet Paşa’nın ihtiyacı olarak İç-İl ve Ahaliye Sancaklarından “İhracı ferman olunan mekkari katırlarının” toplanmasına yardımcı olacaklarına söz veren ayan ve ahali , toplam yüz baş katır götürülmek üzere iken, Patrona Halil isyanı bölge halkı tarafından öğrenilmiştir., Bunun üzerine Alaiyye kazasından Göynili (!) oğlu Ahmed Kale Ağası Hüseyin Ağa, Ağaoğlu Mehmet, Hacı Efendi, Altı Parmak Efendi, Kerim Ağa, Manavgat kazasından Toyoğlu Ali, Mehmet ve Süleyman vs. kimseler, “İstanbul’da tekrar ihtilal vaki” olup sefer bertaraf oldu” diye, toplanan katırlarıda geri alıp, muhtemelen bu tutumlarına mani olmak isteyen kadıyı başka kazaya gönderip mahkemeyi kapatırlar. Mütesellimin durumu İstanbul’a arz ettiğini haber alınca onu

³⁶⁴ Kalebend: 2, s. 205.

³⁶⁵ Balıkesir, Şer.Sic. Nu: 722, s. 33.

³⁶⁶ Kalebend: 3, s. 259.

³⁶⁷ Kalebend: 3, s. 11.

³⁶⁸ Mühimme, 136, s. 16.

tehdit edip, gönderilen mübaşiri İç-İl tarafına kaçmak zorunda bırakmışlardır. Bu fitnenin bastırılmasına, suçluların cezalandırılmasına İç-İl Mutasarrıfı Mustafa Paşa Mayıs 1731 tarihli fermanla görevlendirilmiştir.³⁶⁹

Devlet tarafından satın alınan mal ve hizmetlere ödenen miktarın piyasa fiyatlarının çok altında olması çoğu zaman itirazlara yol açmaktaydı. Yukarıda görüldüğü gibi, çeşitli bahanelerle, direnmelere de rastlanmaktadır.

1730 yılından sonra, savaşlar sebebiyle Anadolu'da yaşanan idari boşluk, mütegalibe ve ayanlar hakkında ki şikayetlerin artmasına sebep olmuştur. Kastamonu Kazalarından Karıpaşarı âyânı Seyyid Abdurrahman³⁷⁰ Edremit kazasında Serdar Ali oğlu Mustafa³⁷¹ Koçhisar ve Tosya kazalarında âyân ve askeri taifesi³⁷² Uluborlu kazasında Sikkeci oğulları Hacı Ahmet ve Hacı İbrahim³⁷³ zulmen akçe toplamak görevlilere müdahale etmek gibi ortak suçlardan şikayet edilmişlerdir.

Gördüs sakinlerinden mütegalibe Sunullah beslediği altmış kadar eşkıyayla, kaza halkına zulm ve teaddiden başka Voyvoda Tuzcu-zâde Mehmed'i öldürtmek ister. Şer ve şekavetinin nihayeti olmadığından kalebend olunması hakkında Temmuz 1735 tarihli ferman gönderilirse de Rumeli Kazaskerinin ilamıyla serbest bırakılır.³⁷⁴ Ancak mütegalibelikten vaz geçmeyen Sunullah ve diğer mütegalibeden Kara Ahmet Ağa ve Oğlu Mehmet Hacı Ahmet, Hacı Yakup vs. kimseler şikayetçilerle mahkeme olup hukuklarını edaya razı olurlarsa da sonradan maiyetlerindeki bölükbaşılara bunların evlerini bastırıp kimisini katl ve kimisinin eşyasını yağmalatırlar. Ayrıca kalabalık eşkıya guruplarıyla, Simav, Sındırgı, Gördük, Bigadiç, Kepsut ve Mihaliç kazaları taraflarında yolları kesip ahaliye soyarak bir çok kanunsuz davranışa ceraset edince, Ocak 1736 tarihinde Aydın Muhassılı Hüseyin Paşa tediplerine görevlendirilir.³⁷⁵

Aladağ kazasında 40-50 senedir âyânlık peşinde koşan Mahmut, Hüseyin ve Üryan Süleyman ehl-i örf ile de ittifak yapıp halkı soymaktaydılar. Yaptıkları haksızlara

³⁶⁹ Mühimme, 136, s. 59.

³⁷⁰ Çankırı. Ser.Sic. Nu: 8, s. 112, 120.

³⁷¹ Mühimme, 138, s. 354, 355.

³⁷² Mühimme, 138, s. 352.

³⁷³ Kalebend: 3, s. 58. Haziran 1735 tarihinde yakalanıp Magosa kalesine kapatılmaları emredilen Sikkecioğulları, Ahmet ve İbrahim Ekim 1740 tarihinde serbest bırakılırlar.

³⁷⁴ Kalebend: 3, s. 90.

³⁷⁵ Mühimme, 3, s. 90.

ve zulme son vermek için Magosa kalesine kapatılmalarına karar verilmiştir.³⁷⁶ Yine 1738 yılı itibariyle onbeş seneden beri Akşehir ayanı olan Hacı Paşa oğlu Ahmet'te her salyane toplanırken kendisi için de onbeş kese akçe tahsil ettirip, kapısındaki eşkıyaya halkın mal , can ve ırzını yağmalattığından yakalanıp salimen İstanbul'a gönderilmesi, Aydın tarafından bulunan Rakka Valisi Ahmet Paşa'dan istenmiştir.³⁷⁷ Bu hadisede olduğu gibi suçlanan kişilerin yargılanmak üzere İstanbul'a istenmesi mahallin de nüfuzu sebebiyle himaye görebileceğinden cezalandırılmaktan kurtulma ihtimalini ortadan kaldırmak düşüncesi olabilir.

1735-1739 yılları arasında Batı Anadolu'da faaliyet gösteren Sarıbeyoğlu Mustafa zamanın en meşhur eşkıyasıydı. XVII. Yüzyıldaki Celâlîler gibi kalabalık maiyetiyle Mersin'den Balıkesir'e Aydın'dan Akşehir'e kadar geniş bir bölgeyi tehdit altında bulundurmıştır.³⁷⁸

Sarıbeyoğlu Mustafa'yı mütegalibe olarak değerlendirmemizin sebebi vesikada babası Sarı Beğ'den³⁷⁹ "mütegalibe ve zi-kudret" diye söz edilmesidir. Sarı Bey etraftaki eşkıyaları da himayesine alıp onların soygun ve teaddilerinden istifade etmiştir. 1717 yılında Uşak'ta yedi sekiz senedir eşkıyalık yapan Hatipoğlu Veli ve kardeşi Deli İsmail ve Tatar Ahmet sıkışınca firar ederek Sarı Bey'e sığınmışlardır.³⁸⁰

Yüzyılın en şöhretli eşkıya reisi olan Mustafa eşkıyalık ve mütegalibellik için her türlü imkanı hazır bulmuştur. Babasının bölgede ki tanıdığı eşkıyalarla ünsiyeti, oğlu Mustafa'nın aradığı desteği kolaylıkla sağlanmasını mümkün kılmıştır.

Sarıbeyoğlu Mustafa'nın affedilmesini isteyenler arzlarında, mezkûrun eşkıyalığa Genç Ali adında birinin evini basıp kendisini öldürmek istemesi üzerine Genç Ali'yi öldürmek zorunda kalarak başladığını söyleyip,³⁸¹ kabul edilir bir gerekçe bulmaya çalışmışsalar da gerçekte eşkıya hamisi ve şekavetiyle cezalandırılmasına karar verilen bir ailenin çocuğu olarak, zaten kanunsuz davranışların içinde olduğu kuvvetle muhtemeldir.

³⁷⁶ Kalebend: 3, s. 212.

³⁷⁷ Mühimme, 145, s. 414.

³⁷⁸ Çağatay Uluçay, a.g.e. s. 88.

³⁷⁹ Sarıbeyoğlu Mustafa'nın faaliyetleri hakkında ilk bilgileri ortaya koyan Çağatay Uluçay, Mustafa'nın babası Sarı Beğ'in zengin ve nüfuzlu birisi olduğunu söyleyerek O'nun hüvviyeti hakkında başka bir bilginin olmadığını kaydetmektedir. (A.g.e, s. 89.)

³⁸⁰ Mühimme, 124, s. 69.

³⁸¹ Çağatay Uluçay, a.g.e, s. 89, Mühimme, 142, s. 151.

Saribeyoğlu'nun cezalandırılmasına dair tesbit edebildiğimiz ilk hüküm Temmuz 1734 tarihini taşımaktadır. Kapısında ki Kürdoğlu, Mayas (?) oğlu, Çolak Ahmet, Delibaş, Musacıoğlu, Yıllıoğlu ve Kara Mustafa adlı bölükbaşları vs. eşkıya ile Ezine-i Lazkiye kazasında toplanan vergilere el koyar. Yolları tutup yolcuları soyup, kimisini katl ederler. Yakalanmak isteyen Lazkiye voyvodasının iki adamını öldürüp, sıkışınca Halep tarafına firar etmişlerdi.³⁸² Eşküyayı tedibe görevlendirilen Aydın Muhassılı vekili ve bazı görevlilerin ihmali haber alınınca sert bir dille ikaz edilmiştir. Bir ara eşkıya sıkıştırılmış, Zeyneloğlu ele geçmişse de Sarıbeyoğlu kurtulmuştur.³⁸³

1735 yılında 200 kişiyi aşkın avanesiyle Kabağaç karyesinde Hayrettin oğulları'nın evine yerleştiğini haber alıp üzerine varan Denizli voyvodasının 9 adamını öldüren Sarıbeyoğlu'nun yakalanması işi, bu kez Teke ve Hamit Sancakları mutasarrıfı Süleyman Paşa'ya verilmiştir.³⁸⁴

Süleyman Paşa bizzat gitmeyip Bergama voyvodası ile Denizli voyvodasının kardeşi ve vekili İbrahimi kuşatıp iki adamını öldürerek, mal ve eşyasının yağmaladıktan sonra, Salıncak Köprü adlı mevkide Tokat kervanını soymuştur. Alaşehir tarafına giderek burada da üç bezirganı katl edip emval ve eşyalarını yağmalayıp, Gördes'e saldırdı. Şehri kuşatmış, fakat ahalinin ve Sunullah Ağa denilen kimsenin gayretleri sonunda, beş on nefer adamlarını öldürmüş ise de şehire girememiştir.³⁸⁵

Sarıbeyoğlu'nun Aydın ve Saruhan Sancaklarında görülmesi üzerine Kasım 1735 tarihinde Aydın Muhassılı Hüseyin Paşa tedibine görevlendirildi.³⁸⁶ Eşküyanın görüldüğü yerde himaye edilmeyip ele verilmesini temin için ahali ve aşiretler nezre bağlanıp ihmali görülenlerin cezalandırılacağı ayrı ayrı hükümetleri uyarılmıştır. Ocak 1736 tarihli bu fermanın birer sureti bölgede ki yetkililere de gönderilmiştir.³⁸⁷ Alınan tedbirler karşısında barınamayacağı anlayan eşkıyalar, güneye inerek İçel tarafına gitmişlerdir.³⁸⁸

³⁸² **Mühimme**, 140, s. 106.

³⁸³ **Mühimme**, 140, s. 154.

³⁸⁴ **Mühimme**, 140, s. 373, 374. Bu ferman birer sureti aynı konuda görevlendirilen: Karesi Sancağı mutasarrıfı, Kütahya mütesellimi, Ezin-i Lazkiye kazası Kethüdayeri ve Denizli voyvodasına gönderilmiştir.

³⁸⁵ **Mühimme**, 141, s. 14. Çağatay Uluçay, a.g.e. s. 89.

³⁸⁶ **Mühimme**, 140, s. 408.

³⁸⁷ **Mühimme**, 142, s. 46.

³⁸⁸ **Mühimme**, 141, s. 75. Çağatay Uluçay, a.g.e. s.89

Hüseyin Paşa eşkıyayı takipte ağır davranınca, ikaz edilerek, Sarıbeyoğlu'nun ortadan kaldırılması şartıyla bir defa olmak üzere kabahati bağışlanmıştır.³⁸⁹

Sarıbeyoğlu bir miktar adamıyla, 1736 yılının ilk aylarında Denizli Ovası'nda Salıncak köprü başında kuşatılır. Yüzden fazla adamı ve bölükbaşları yakalanıp veya öldürülür. Kendisi bir kaç adamıyla kuşatmadan kurtularak, Kisut kazasında Hacı Hüseyinoğulları'nın kalesine sığınır. Peşinden gidildiğinde buradan ayrılıp Sivas tarafına gittiği haber verilmiş,³⁹⁰ gitmesi muhtemel yerlere hükümler gönderilmiştir.³⁹¹

Eşküyayı elinden kaçırın Hüseyin Paşa bu kusuru sebebiyle görevden alınarak, yerine Aydın Mentеше ve Saruhan muhassılı yapılan Polat Ahmet Paşa aynı zamanda eşkıyanın tedibinde görevlendirilmiştir.³⁹² Görev değişikliği üzerine yeniden bölgede ki yetkililerden Ahmet Paşa'ya yardımcı olmaları istenmiştir.³⁹³

Gönderilen ihbarlar ve Ahmet Paşa'nın araştırmaları sonunda Sarıbeyoğlu'nun İç-il sancağına bağlı Ermenek nahiyesinde saklandığı öğrenilince, Nisan 1736 tarihinde Sancak mutasarrıfı Mustafa Paşa'ya eşkıyayı yakalanması için ferman gönderilmiştir.³⁹⁴

Devlet, sık sık büyük eşkıya reislerini af ederek tehdidini ortadan kaldırıp gücünden istifade etmek yoluna baş vurmaktaydı. Hükümet Sarıbeyoğlu'nu bir türlü ortadan kaldıramayınca, aracılardan af isteğini fırsat bilip aynı yolla kontrol etmek istedi. Rus-Avusturya harbine iştirak etmek şartıyla affedilmiştir. Sarıbeyoğlu orduya katılmak üzere mahiyetiyle Lapseki'ye kadar gitmiş fakat oradan bazı "evham ve hayalet" ile geri dönmüştür. Hükümet bu evhamlarının yersiz olduğunu bildirerek, sefere iştirak etmesi için, Kasım 1736 tarihli yeni bir ferman göndermiştir.³⁹⁵

³⁸⁹ Mühimme, 142, s. 32.

³⁹⁰ Konya Şer.Sic. Nu: 53. 297, Edip Ali Baki, a.g.e., s. 86.87. Yetkililerin, aranan şahsın "... rençber kıyafetine girerek...." köylerde barınabileceği hakkında uyarılması, eşkiyaların zaman zaman bu yola başvurduklarını gösteriyor.

³⁹¹ Mühimme, 142, s. 68.

³⁹² Mühimme, 141, s. 75.

³⁹³ Balıkesir Şer.Sic. Nu: 725, s. 13, Mühimme, 141, s. 71.

³⁹⁴ Mühimme, 141, s. 85.

³⁹⁵ Mühimme, 142, s. 151, Çağatay Uluçay, a.g.e, s. 90.

Sarıbeyoğlu eşkıyalığı tercih ederek yeniden Batı Anadolu'yu soymaya başladı. Zengin bir ticaret merkezi olan İzmir, Sarıbeyoğlu'nun ilgisini çekmekte gecikmedi. Sarıbeyoğlu şehri yağma etmekle tehdit edince, savunmak için karar verilip 150. 000 kuruş veya dolar kıymetinde otuz kese para toplanmıştır. Yabancı konsolosluklar ve tüccarlar da savunma giderlerine yardımlarıyla katılmışlardır.³⁹⁶ İzmir'de yaşanan bu korku, Sarıbeyoğlu'nun gücü ve bölgede oluşturduğu tehdidi göstermesi bakımından önemlidir.

1737 yılında Polat Ahmet Paşa ölünce, yerine eşkıya teftişine oğlu Çelik Mehmet Paşa görevlendirildi.³⁹⁷ Paşanın maiyetiyle eşkıya üzerine yürüdüğü duyulunca Denizli'den ayrılan Sarıbeyoğlu, tedibine tayin olan Karaosmanoğlu Hacı Mustafa'ya saldırır. İki saat süren çarpışmadan sonra 8 adamını kaybedince kaçarak Gördes'te Bölükbaşı Ramazan'ın kalesine sığınır. Kalenin kuşatılması hazırlıkların yapılırken buradan da ayrılarak gidip kendi kalesine kapanır. Sarıbeyoğlunu kendi kalesinde kuşatan Mehmet Paşa mağlup ve askeri perişan olmuştur.³⁹⁸

Mehmet Paşa'nın başarısız olduğu görülünce azledilerek yerine Ahmet Ağa 1738 yılında vezirlik rütbesiyle Aydın muhassılı ve başbuğ yapılmıştır.³⁹⁹

Sarıbeyoğlunun bölükbaşlarından Katırcıoğlu Ahmet, Mustafa ve Yusuf teslim olurlarsa da kendisi yakalanamamıştır. Dışarıda savaş galesiyle uğraşan devlet, Sarıbeyoğlunun sebep olduğu fitnenin bastırılmasına çok önem vermekteydi. Bu sebeple netice alamayan başbuğ Ahmet Paşa görevden alınıp Sakız adasına sürülüp, yerine aynı yıl rikab-ı hümayun Kaimmakamı Ahmet Paşa tayin olunmuştur.⁴⁰⁰ Ayrıca Ocak 1739 tarihi bir fermanla selefının akıbeti hatırlatılarak ihtimam göstermesi tenbih edilmiştir.⁴⁰¹

Sarıbeyoğluna karşı yürütülen mücadelede halkın desteğini kazanmak ve görevlileri cesaretlendirmek için, defaaten fetva dahi yalanlanmıştır. Fetvada eşkıyanın

³⁹⁶ Mühimme, 142, s. 151. Çağatay Uluçay, a.g.e, s. 90

³⁹⁷ Necmi Üker, "Sarıbeyoğlu'nun İzmir'e Yürüyüşü ve Avrupalı Tüccarlar" Tarih İnceleme Dergisi, IV, İzmir 1989, s.44.

³⁹⁸ Çağatay Uluçay, a.g.e., 90, Anadolu'daki birçok yetkililerden Mehmet Paşa'ya yardımcı olmaları istenmiştir. (Mühimme, 143, s.177-183,184-202, 203)

³⁹⁹ Çağatay Uluçay, a.g.e. s. 90.

⁴⁰⁰ A.g.e, s. 90.

⁴⁰¹ Mühimme, 145, s. 305-306.

katlinin caiz olduğu gibi malında öldürenler tarafından alınabileceği ifade edilmiştir.⁴⁰²

1738 Bahar aylarında Manisa taraflarında görülüp Turgutlu kasabasını tehdit eden Sarıbeyoğlunun⁴⁰³ kaçmaması için etraftaki derbend ve geçitlerin tutulması görevi Kütahya mütesellimine verilmiştir.⁴⁰⁴

Bu tedbirler alınırken eşkıya teftişinde başarısıyla tanınan Rakka Valisi Ahmet Paşa'da Sarıbeyoğlu'nu ortadan kaldırmaya görevlendirilmiş, Canik Muhassılı Üçüncü-zâde Ömer Paşa ile birlikte bir çok yetkili maiyetine tayin edilmiştir.⁴⁰⁵

Anadolu'da bir çok vilayete gönderilen umumi fermanlarda, eşkıyanın her kimin vilayetine gelirse, ittifakla ortadan kaldırılması, sürücü tayin olan Halit Paşa'ya yardımcı olması söylenirken, kim eşkıyayı öldürür ise "... ona rütbesinin fevkinde mansıp verileceği..." taahhüt edilmiştir.⁴⁰⁶

Sarıbeyoğlu Alaşehir'i kuşattıktan sonra sıkışınca Denizli'de Honas kalesine kapanır. Muhasaraya karşı bütün tedbirleri almış olduğundan, uzun süre dayanır. Su ve erzak depoları imha edilince⁴⁰⁷ kuşatmayı yarararak Bolvadin, Tavas tarafına gider.⁴⁰⁸ Fakat Ahmet Paşa'nın kethüdası peşini bırakmıyarak, Aydın Yenişehir yakınlarında yetişince, iki kuvvut arasında 25 Mayıs 1739 tarihinde kanlı bir çarpışma olur. Sarıbeyoğlu yaralandığı halde tekrar kaçmayı başardı ise de, Sarayköyü karşısında ki dağda gerçekleşen ikinci çarpışmada öldürülmüştür. Kesilen başı Alaşehir'de bulunan Ahmet Paşa'ya teslim edilmiştir.⁴⁰⁹ Sarıbeyoğlu'nun kesik başı İstanbul'a gönderilmiş, ibret olsun diye 15 Haziran 1739 günü bab-ı hümayunun önünde bir kaç gün süreyle teşhir edilmiştir.⁴¹⁰ Ölüm haberi Batı Anadolu'nun her tarafına gönderildiğinde sevinçle karşılanmış, mübaşirlere hediyeler verilmiştir.⁴¹¹ Sarıbeyoğlu Mustafa öldürülmüş

⁴⁰² **Mühimme**, 145, s. 1. Ayrıca "... mezburlar ile kıtale me'mur olan müsliminden mezburları katledenler gaziler olup, katl olunanlar şehit..." olacağı ifade edilerek, yürütülen mücadelenin dinen müşşuiyeti vurgulanmak istenmiştir. (Ekim 1738)

⁴⁰³ Necmi Ülker **a.g.m.** s. 45.

⁴⁰⁴ **Mühimme**, 145, s. 293, 194.

⁴⁰⁵ Çağatay Uluçay. **a.g.e.**, s. 90, 91

⁴⁰⁶ **Konya Şer.Sic.** Nu: 54, s. 346, **Mühimme**, 140, s. 380.

⁴⁰⁷ Çağatay Uluçay **a.g.e.**, s. 91.

⁴⁰⁸ **Diyarbakır Şer.Sic.** Nu: 360, s. 12, 13.

⁴⁰⁹ Çağatay Uluçay. **a.g.e.**, s. 91.

⁴¹⁰ **Tarih-i Subhi ve Sami ve Şakir**, Vr. 148.

⁴¹¹ Çağatay Uluçay. **a.g.e.**, s. 91

ancak, bölkbaşlıları ve yüzlerce eşkıyası Anadolu'ya dağıldığından, bunların sebep olacağı gaile bir süre daha devam etmiştir.

Kimi fırsatçılar miri için ahz olunan, Sarıbeyoğlu ve refiklerine ait malları yağmalarken⁴¹² kimileride sahipsiz kalan eşkıyaların kimilerini kapısına alıp mütegalibeliğe heveslenir. Mesela Simav kazasında Kefeli Bekir Ağa "calib-î mal sevdasıyla" Sarıbeyoğlu'nun bölükbaşlılarının avenelerinden olan 20-30 nefer eşkıyayı yanına alıp, 1740 yılında halka zulüm etmeye başlamıştır.⁴¹³

Eşkıyanın bir kısmı da İç-il tarafına giderek burada eşkıyalık yapmaya devam edince, şikayetler üzerine Eylül 1740 tarihinde İç-il Sancağı mutasarrıfına hüküm gönderilerek müfettiş Paşa'ya yardımcı olması bildirilmiştir.⁴¹⁴

Yine Sarıbeyoğlu'nun adalarından Veli Osman memleketi Terkimiş kazasında kendi halinde durmayarak başına topladığı 70-80 suvari ve piyade eşkıyasıyla etrafı soymaya devam eder.⁴¹⁵ Sarıbeyoğlu'nun bölükbaşlılarından Tavaslı Süleyman'da beş-altıyüz adamıyla Manisa çevresinde gezip şikayetlere bais olunca şerrinden kurtulmak için Mayıs 1749 tarihinde ikinci bir fermanla af edildiği yazılmıştır.⁴¹⁶

Ayrıca eşkıya perakendelerini teftişe adamlar tayin olunurken, ahalide gördükleri yerde eşkıyayı ele verip himaye etmeyeceklerine dair nezre bağlanmışlardır.⁴¹⁷

Devlet uzun süren savaşlar sebebiyle mütegalibelerle uğraşmadığından, bu gelişme ayanlığın teşekkülünü hızlandırmıştır. Ayanlığı da elde eden bu kimselerin zulmünün nihayeti yoktu. Karabiga kazasında mütegalibeden Seyyid Hüseyin ayanlığı da ele geçirip zulmünü artırınca Şubat 1740 tarihinde yakalanıp kaleye kapatılması yoluna gidilmiştir.⁴¹⁸ Aynı şekilde, İlyasoğlu 1740 yılı itibariyle 25 senedir, tegallüp yoluyla Suğla'da hakimiyet kurup ahaliyi soymaktadır.⁴¹⁹

⁴¹² Kalebend: 6, s. 16.

⁴¹³ Kalebend: 4, s. 183.

⁴¹⁴ Mühimme, 147, s. 268.

⁴¹⁵ Mühimme, 152, s. 146. (Mart 1746).

⁴¹⁶ Mühimme, 154, s. 166.

⁴¹⁷ Çağatay Uluçay, a.g.e, s. 187-191.

⁴¹⁸ Kalebend, 4, s. 167.

⁴¹⁹ Yücel Özkaya, a.g.e, s. 121,122. İlyasoğlu servet ve nüfuzunu metesellimlik yaptığı dönemde elde etmiştir.

Mütegallibe ve âyânların servetlerini artırmak için en çok baş vurdukları yol, çeşitli bahanelerle vergi tevzi edip, toplamaktı. Karaman Eyaletinde Larende kazası ahalisi âyânlarının senede bir kaç kez “mesarîf-ı vilayet” namıyla haksızca ve zorla vergi toplattığından şikayet etmişlerdir.⁴²⁰

Akşehir sakinlerinden mütegallibeden Hacı Paşaoğlu Ahmet, beslediği eşkiyalarıyla halkı sindirip, bir bahane ile emlak ve eşyalarına el koymaktadır. Ayrıca, vergi toplanmasına da müdahale edip kendi adına “vâfir akçe” tevzi ve zorla tahsil ettirince bu davranışları sebebiyle şikayet edilir. Hacı Paşa oğlu Ahmet İstanbul’da iken Akşehir kadısı, yakalanıp davalılarıyla mahkeme olması için, mübaşirle birlikte gönderilmesi hakkında ilâm gönderince, hakkında ferman sadır olduğunu öğrenen mezbur firar eder. Temmuz 1740 tarihli hükümlerle, davalarıyla yüzleşmek üzere ele geçmezse, bir kayyum tayin olunarak, Hacı Paşa oğlu İbrahim’in bütün mallarına el koyup, mağdurlara iade edildikten sonra kalanın bir yerde muhafaza olunması bildirilmiştir.⁴²¹

Önemli mütegallibe ailelerden birisi de Ankara’da Murtazabad kazasında oturan Muslu Paşazâdelerdî. Bu aileden Mehmet Emin 1723 yılında üç-dört yüz adamıyla halka zulmettiğinden, şikayet edildiğinde, “emr-i âli”ye itaat edeceğine dair ilâm göndertmiş, ancak kanunsuz hareketlerine devam etmiştir.⁴²² Aynı aileden Muslu Paşa oğlu Salih’de eşkıya barındırıp, halka zulmedince yakalanıp, davalılarıyla mahkeme edilmesi için Mart 1742 tarihli ferman gönderilmiştir.⁴²³ İtaat etmeyip, zulm ve teaddiye devam edince, “idam ve izalesi lazım geldiğinden” ortadan kaldırılması için Bozok Mütesellimi Çapanoğlu (Çapanoğlu) Ahmet Ağa görevlendirilip,⁴²⁴ mallarına el konulması emredilmiştir.⁴²⁵ 1745 yılında Muslu Paşa-zâde Salih Bey yakalanarak idam olunmuştur.⁴²⁶ Muslu Paşa-zadeler XVII. Yüzyılın ikinci yarısında Murtazabad ayanlığını ele geçireceklerdir.

⁴²⁰ Mühimme, 147. s. 158.

⁴²¹ Mühimme, 147. s. 157.158.

⁴²² Yücel Özkaya, a.g.e, s. 64.

⁴²³ Mühimme, 148. s. 203.

⁴²⁴ Mühimme, 151. s. 143. Mezburun firarını önlemek için hakkında ki bu hükmün, saklı tutulması bu önemli görevi yerine getirirse bu hizmetinin zayi olmayacağı Ahmet Ağa’ya hususen bildirilir. Muhtemelen bu hizmet karşılığı 1745 yılında Ahmet Ağa’ya Kapıcıbaşılık payesi verilmiştir. (İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Çapan Oğulları” Belleten, Cilt. XXXVIII, No: 150, Nisan 1974, s. 216)

⁴²⁵ Yücel Özkaya, a.g.e, s. 104.

⁴²⁶ A.g.e, s. 252.

Niğde Sancağına bağlı Develi kazasında “zulm ile maruf” Develioğulları Seyyid Süleyman Çakır ve Elhac Mustafa kendi hallerinde olmayıp civar köylerin halkına zulmettiklerinden, vaki olan şikayet üzerine gönderilen mübaşire karşı gelip “emr-i şerife” itaat etmezler, Bu kez canlarından endişe duyan şikayetçiler İstanbul’a giderek tekrar, mezburların cezalandırılmalarını talep ederek, aksi takdirde memleketlerine dönemeyeceklerini söylerler. Eylül 1744 tarihinde tekrar mübaşir tayin olunarak suçlanan şahısların yakalanıp “ihkâk-ı hâk” olunmaları için İstanbul’a götürülmeleri istenmiştir.⁴²⁷

Mütegalibenin mali güçlerine dayanarak himaye edildikleri, hatta yakalansalar bile kurtulabildiklerine dair bir örnek Ilgın kazasında yaşanmıştır. Ayan ve mütegalibeden fazlı nam kimse halka zulmetmekten, maada, kanunsuz olarak, 40.000 kuruş salyaneyi zorla toplatır. Yakalanıp Beğşehir’de kaleye nefy olmuşken “ kuvvet-î maliyesi” sayesinde serbest bırakılır. Ilgın’a döndüğünde yine kendi halinde durmayınca Şubat 1747 tarihinde tekrar yakalanıp Konya kalesine kalebend olunması hakkında ferman gönderilmiş, yakalanıp kalebend olunmuşsa da sene sonunda, kendi halinde durup memleket umuruna karışmamak şartıyla yine serbest bırakılmıştır.⁴²⁸

Kemah kazası sakinlerinden ve mütegalibeden Sağıroğlu Hasan, başına topladığı bazı Ektrat eşkıyası ve kendisiyle birlikte hareket eden bir kaç köyün halkıyla, Kemah kalesini muhasara edip, üç gün süreyle muharebe ederek kaleye girmek istese de buna muvaffak olamamıştır. Erzurum kadısı ve Kemah naibinin ilâmına göre bununla da kalmayıp, yolları kestirip ahaliyi dahi soymuşlardır. Nisan 1747 tarihli hükümle Erzurum Valisi İbrahim Paşa bu fitneyi bastırıp suçluları cezalandırmaya me’mur edilmiştir.⁴²⁹

Afyon’da âyânlar vazife ile şehirden uzaklaşınca Sucuoğlu Ali müftü ve bazı esnaf tarafından âyân seçilir. O’da kendi adamlarını mütesellim ve serdar nasb ettirince, bunlara dayanarak, halka zulüm etmeye başlar⁴³⁰

⁴²⁷ Mühimme, 150, s. 377.

⁴²⁸ Kalebend, 9, s. 208.

⁴²⁹ Mühimme, 153, s. 23.

⁴³⁰ Edip Ali Baki, a.g.e, s. 89-91.

Diyarbakır âyânından Serdengeçti Ağa'sı Çalık İsmail şehrin işlerine karışınca, Şubat 1749 tarihinde cezalandırılması istenir. Hapsedilen mezbur Ekim 1749 tarihinde af edilerek serbest bırakılması bildirilmiştir.⁴³¹

1749 yılında Sıgla sancağına tabi Çine ve Karpuzlu kazalarında âyân olma mücadelesi vermekte olan Veli Efendi Hacı Mustafa, Bozdoğan kazasını da zabt edip, 150 kadar eşkiyayı buraya yerleştirerek, halkı masraflarını karşılamak zorunda bırakılmıştır. Vergilerin toplanmasına mani olup türlü şekavete adı karışınca cezalandırılmasına Aydın Muhassılı Ragıp Paşa görevlendirilmiştir.⁴³²

Ragıp Paşa'nın aynı sene tedibine görevlendirildiği bir diğer mütegalibede Aydın Yenişehirî âyânı Abdülkerim'dir. Ragıp Paşa yakalamak istediğinde itaat etmeyerek kuvvetine güvenip, kendi kalesine kapanarak mukavemet ederse de, kale tahrip edilerek bir çok adamı öldürülmüştür. Abdülkerim bir fırsatını bularak Çal kazasına kaçınca, burada yakalanması Anadolu Valisi Çelik Mehmet Paşaya emredilir.⁴³³ Yakalanıp "emr-i şerif" hükmünce öldürülünce geriye büyük bir serveti kalır. Emlak ve nakitin eksiksiz olarak, ahz ve tahrir olunması için Ekim 1749 tarihinde, Ragıp Paşa'ya tekrar yazılır. Abdülkerim yakalandığında üzerinde hiç nakit çıkmaz. Ancak yanındaki bir gulamı, yedi keselik altınla kaçarak Karesi Sancağında Edremit kazasında oturan Koca Mehmet oğlunun yanına gitmiştir. Firari gulam burada idam edilip, yanındaki altınlara el konulmuştur. Bu altınların ahz ve hazine için kaydolunması Karesi Sancağı mutasarrafına ve Edremit naibine bildirilmiştir.⁴³⁴

Önemli ticaret yollarından Bursa-Balıkesir yolu güzergahında ki kazaların âyân ve serdarları "...hadden fazla ulufesiz ve tayinatsız etbâ namında başbuğsuz eşkiyayı toplayarak", bunların onu veya otuz kırkı birleşerek, Bursa ve Mihaliç çevresinde tüccar ve yolcuları soydukları, üzerlerine gidildiğinde kaçarak her biri bir ağa'nın yanına sığındıkları ilâm olunmuştur. Bu eşkiyanın hamilerinden istendiğinde vermediklerinden cezalandırılmaları da mümkün olmamıştır. Bu şekavet sebebiyle yolların emniyeti kalmayıp, ticarete mani olduklarından, eşkiyanın yakalanıp

⁴³¹ **Mühimme**, 15, s.17.

⁴³² **Mühimme**, 154, s. 64.

⁴³³ **Mühimme**, 154, s. 170(Ağustos 1749)

⁴³⁴ **Mühimme**, 154, s.190, 191. Ayan Abdülkerimin satılması istenen, çiftlik ve değirmen gibi emlakî dışında, yekunu 60.707.5 kuruş olduğu tahrir edilmiştir. Bu paranın 46.148 kuruşu Nazilli, Yenişehir-i Aydın ve Kuyucak kazası ahalisinin zimmetinde borç olarak bulunmaktadır. Ahalinin ricası üzerine,

cezalandırılmaları bildirilir. Eşkıya hamileri, bu tutumlarını devam ettirirlerse, azl edilmekle kalınmayıp, tedip olunacakları hususunda tehdit edilirler.⁴³⁵

Anadolu'da mütgallibe ve âyânların zulüm ve eşkıyalıkları, XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında, âyânlık mücadelesinin artması ve kurumlaşmasına bağlı olarak daha da yaygınlaşmıştır.

III. AŞİRETLERİN EŞKIYALIKLARI

Osmanlı toplumunu meydana getiren en önemli unsurlardan birisi, aşiretler veya konar-göçer tabir olunan halktır.⁴³⁶ Aşiretlerin yaylak-kışlak arasında gidip gelmeleri, temel iktisadi faaliyetleri olan hayvancılığın bir zarureti olmasından kaynaklanmaktaydı. Ayrıca ziraat faaliyetinden tamamen kopuk da değillerdi. Özellikle kışlak sahalarında sınırlı da olsa ziraatla uğraşmaktaydılar.⁴³⁷ Aşiretler, yerleşik nüfusun hayvan ürünlerine dayanan bir çok ihtiyacını karşılarken, çoğunlukla kendi ihtiyaçlarını üretme esasına dayanan kapalı bir iktisadi yapı arzettekedydiler.⁴³⁸

İl yahut ulus adı altında teşkilatlanan konar-göçer halk, kendi içinde, boy (aşiret), oymak (cemaât) ve oba (mahalle) bölümlerine ayrılmıştır. Boy ve Oymakların başından sorumlu tutulmaktaydı. Aşiretlerin ve oymakların idaresinden, boy beyi tarafından görevlendirilen kethüdâ ve vergileri toplayan voyvodalar da sorumludur. Ayrıca aşiretlerin söz sahibi ve ihtiyarları da yönetimde etkiliydiler.⁴³⁹

Aşiretler vergi vermekle mükellef raiyyet sınıfından olup; bennak, mücerret, otlak resmi, resm-i çift, resm-i dönüm, arus (gerdek) resmi, yâve akçesi, bad-ı heva⁴⁴⁰ gibi vergiler ödemekteydiler.

Aşiretler devletin kudretini muhafaza ettiği asırlarda; madenlerin muhafazası, kömür ihtiyacının karşılanması, elde edilen madenin nakli hatta zaman zaman üretiminde çalışmak ordunun ağırlıklarını nakletmek ve iç güvenliyin

asil ve faizden oluşan bu miktarın 16.148 kuruşunun, merhameten bağışlandığı bildirilerek, kalanının taksitle alınması istenir.

⁴³⁵ Kamil Kepeci, a.g.e, s. 85.86.

⁴³⁶ Cengiz Orhunlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul, 1987, s. 12.

⁴³⁷ Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1988, s. 14.

⁴³⁸ Cengiz Orhonlu, a.g.e., s. 13,14; Mehmet Eröz, *Yörükler*, İstanbul 1991, s. 198.199.

⁴³⁹ Cengiz Orhonlu, a.g.e., s. 14.15. Gönderilen bir çok hükümde yetkililer yanında aşiretlerin ihtiyarlarına da hitab edilmektedir. (Antep Şer.Sic. Nu: 58, s. 42; Mühimme, 138, s. 39.vs)

⁴⁴⁰ Konar-göçer reâyânın vergi yükünün ayrıntısı için bk; Neşet Çağatay "Osmanlı İmparatorluğunda reâyâdan alınan vergi ve rüsûmlar" DTCFD, V. (Ankara 1947), s. 483-511.

sağlanmasında yardımcı kuvvet olarak kullandılar. İkinci Viyana kuşatmasını izleyen Avusturya savaşlarının uzaması ve bir çok cephede yeni kuvvetlere ihtiyaç duyulması hükümeti aşiretlerden istifade etmeye yöneltti.⁴⁴¹

Asker ihtiyacı ve aşiretlerin eşkıyalık sebepleri bahsinde ayrıntısıyla incelediğimiz sebeplerin zorlamasıyla, aşiretleri iskâna karar veren devlet, bu siyasetinden netice alıncaya kadar, aşiretlerin eşkıyalıklarının dahada yaygınlaşmasına sebep olmuştur. İncelediğimiz dönemde tespit ettiğimiz hadiseler bu durumu açıkca ortaya koymaktadır.

İskan olundukları yeri terk eden aşiretler de büyük kargaşaya yol açmaktaydılar Konar göçer Danişmendlü Türkmeni cemaatlerinden, Selmanlu Kebir ve Sagir, Kaşıkçı, Gölegir, Civanşir, Sermayelü, Karalu, Harbendelü cemaatleri iskân olundukları Kiçi Borlu, Geyikler, Sandıklı, Çölebad, vs, Kazalarda kırk iki köye yerleştirilmişler, ancak, bir miktarı ikamet etmeyip firar ederek, diledikleri mahal ve yaylakta gezerek reayaya zulm ve zarar verdiklerinden, iskân sahalarında oturup kendi yaylakları dışında hayvan otlatmamaları istenmiştir. (Eylül 1701)⁴⁴²

Maraş Beğlerbeği Rışvanoğlu Halil ve Adana Beğlerbeği Mustafa'ya Aralık 1701 tarihinde gönderilen hükümde, yörükân taifesinden Karahacılı cemaatinin iskân yerini terk ederek, Yahyalı bölgesini yaylak olarak kullandıklarından söz edilerek, Kethüdarları İbrahim vs. kimseler türlü şekavete sebep olduklarından, yakalanıp cezalandırılmaları cemaatin de iskân mahalli İç-il Sancağına götürülmesi istenmektedir.⁴⁴³

Adana, Kayseri, Niğde üçgeni öteden beri aşiretlerin en önemli yaylaklarındandı. Yaylaya geldiklerinde yerli ahaliye türlü zarar ve tecavüzleri sebebiyle çok sayıda şikayet ve takibe maruz kalmışlardır. Rakka'ya iskânı ferman olan ancak ele girmeyip itaat etmeyen, Lek Kürdü, Velili ve Kırıntılı cemaatlerinden Zakiroğlu Hasan, Mehmed, Uşak, Selim, Hamdi vs. dörtyüz kadar şaki, Develi ovasında konup iki üç sene burada oturup, yirmi otuz atlıları Niğde, Bor, Ürgüp vs. kazalarda

⁴⁴¹ Cengiz Orhonlu, a.g.e., s. 26-28.

⁴⁴² Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, İstanbul 1989. s. 124-127; buna rağmen, iskâna razı olmayan bu aşiretlerin bazılarının, direnmeleri ve şekavetleri sebebiyle Rakka'ya iskânına dair hüküm gönderilmiştir. Sene. 1719. s. 164.

⁴⁴³ *Mühimme*, 112, s. 101. Ahali şikayetinde buraların kendi yaylaları olduğunu zikr olunan cemaatin ziraatlarına mani olup "at, katır ve akçelerini ahz" ettikleri bunun önlenmesi istenmektedir.

gurup gurup gezip, harman zamanı ahalinin mallarını gasb, yağma ve "kutta-i tarik ve katl-i nüfus adetleri olmakla, fesat ve şekavetlerinden bir karyeden bir karyeye varılmak mümkün olmayıp", şer ve fesatlarından kurtarılması' arz olunmuştur. Gönderilen fermanda, Maraş Beğlerbeği Rışvanoğlu Halil Paşa'dan civardaki görevlilerle ittifakla hareket edip, eşkiyayı ve ailelerini yakalayıp, Ayas iskelesinde gemilere doldurup Kıbrıs adasına iskân ve "cezire bend" olunmaları istenmektedir. (Aralık 1701.)⁴⁴⁴

Aşiretler buldukları mahallerde, kendi eşkıyalıkları yanında, sair eşkiya gruplarıyla birlikte hareket etmeleri ve onları himaye etmeleri de sıkça görülen bir durumdur. Meselâ, Koçhisar ve Karaman etrafında yaşayan Şerefli cemaati Türkmeninden, Haydar Fakiye oğlu Hasan ve kardeşi Muhammed, Hüseyin ve Küçük Şerefli cemaatinden Cebeci İsmail ve oğlu Halil vs, kişiler "kat'-ı tarik" etmektedirler. Ayrıca kutta-i tarik eşkiyasını da himaye ederek, Koçhisar Kazası köylerinden Çıkınoğlu(!) ve Boğazköy vs. yerlerde zulümlerinin nihayeti olmadığı, bildirilince Aksaray Mutasarrıfı Ebubekir eşkiyayı kendilerinden talep ettiğinde, Mutasarrıfları Yusuf sahip çıkıp vermez. Tekrar mübaşir marifetiyle mahkemeye davet olunduğlarında da itaat etmezler. Bu mesele mahallinde halledilemeyince, Nisan 1702 tarihli hükümle, Aydın ve Saruhan Sancakları muhassılı olup "Anadolu ve havalisinde eşkiya define me'mur olan" Nasuh Paşa görevlendirilir.⁴⁴⁵ Nasuh Paşa'ya teftiş esnasında verilen diğer bir vazife de, Yeni-il Türkmeninden Ca'ber, Ba'albekli, Çakallı ve bazı Türkmen cemaatlerinin yurtlarını terk ederek⁴⁴⁶, Sandıklı, Uşak, Eşme vs. mahallerde, reayayı rencide edip, "adetî müstemirreleri" olan şekavetlerinin önlenip, kadim yurtlarına gönderilmesidir.⁴⁴⁷

Antep'te Kilis hassına tabi Okçuizzettinli aşireti bölgede uzun süren karışıklıklara bais olan aşiretlerden bir diğeridir. Hakkındaki şikayetler üzerine tedibine görevlendirilen Kilis Voyvodası Ahmed'in evini, yedi sekiz yüz eşkiya ile ittifakla basıp voyvodayı katl ederler. Eşyasını yağma ettikten sonra, Kilis Serdarının eviyle, babasının ve kardeşlerinin evlerini de yağmalarlar. Bu büyük fitne ve karışıklık üzerine, Antep Sancakbeğinden eşkiyanın ahz ve şiddetle tediplerinden sonra, kalanlarının Rakkâ'ya

⁴⁴⁴ **Mühimme**, 112, s. 92. Aynı konuda Kıbrıs Valisine de hüküm gönderilmiştir. Aynı defter, s. 94

⁴⁴⁵ **Mühimme**, 112, s. 193.

⁴⁴⁶ Yeni-il Türkmenleri Üsküdar'daki Atik Valide Sultan evkafının reâyası olup, Sivas güneyinde bugünkü Kangal Kazasının bulunduğu bölgede yaşamaktaydılar. (Bk. Yusuf Halaçoğlu, a.g.e., s.25, (Bk., Cengiz Orhonlu, **İskân Teşebbüsü**, s. 16)

⁴⁴⁷ Ahmet, **Retik**, a.g.e., s, 129.

iskânları istenir. (Temmuz1704)⁴⁴⁸ Yine, Okçuizzettinli, Tecirli, Bahadırlı ve tabî bazı eşkıyaların Antep Sancağına bağlı Burç Nahiyesi köylerine konup türlü zulm ve teaddi üzere oldukları ilam olunmakla engellenmesi için (31 Ekim 1704) tarihli ayrı bir ferman gönderilir.⁴⁴⁹

İskânlarına rağmen zabt edilemeyen Beydili cemaati, İskân mahalli olan Rakkâ'da, Yeni-il haslarına tâbi Musacalı vs. cemaatlara yönelik taciz ve eşkıyalıkları devam eder. Rakka'dan ihraçları için arzuhal gönderilirse de kabul edilmeyerek eşkıyanın cezalandırılması, kalanların nezr'e bağlanarak Rakka'da iskânı, 1704 yılında tekrar emr edilir.⁴⁵⁰

Alaiyye ahalisi mektup gönderip, "bundan akdem liva-î mezbura, müstevli olan yörük taifesinin vatan-ı asliyeleri olan İç-il Sancağına iskân olunmaları için" Nasuh Paşa tayin olunur. Paşa bölgeye gelince mezbur aşiretler firar ederek bölgeyi terk eder. Ahali rahatlarsa da, Paşa'nın avdeti üzerine tekrar zuhur ve şekavete devam ederler. Bu defa Alaiyye Mutasarrıfı Hasan, mevcut olan asker, ayan, il-erleriyle ittifakla hareket edip, cezalarını, tatbikten sonra "vatan-ı aslilerine" iskânı emredilir. (Ekim 1706)⁴⁵¹. Eşkıyanın tedibi esnasında Nasuh Paşa, "yörükân taifesinin rüesasından" El-hac Abdioğlu İbrahim, El-hac Mahmud, Togayioğlu Mustafa nam eşkıyayı ahz ve Antalya kalesinde kalebend etmek ister. Üzerlerine vardığında mezkurlar, "vâfir tüfenkendaz ile meterise girip kurşun atıp muharebeye tesaddi" ve tutunamayarak firar ederler. Düşenbe Kazasında Senirlioğlu Ali, Elhac Hamzaoğlu Ahmed nam şakileri, yanlarına alıp başlarına otuzar kırkar Sekban cem ve eşkıyalığa devam ederler.⁴⁵²

İfraz-ı Zülkadriye Türkmenleri ziraatla uğraşmak ve vergilerini verip "ol havalıyı kutta-i tariyk eşkıyasından hıfz u hiraset eylemek üzere "Kınık ve Berendi arasına iskân olmuşken, on seneden beri türlü şekavete cesaret edip, taahhüdlerinde durmadıklarından başka, lekvanik aşiretiyle işbirliği yaparak, Kurtkulağında hakimleri olan İsmail Paşa'nın üzerine hücum ve mallarını zabt ederler. Bu hareketleri türlü şikayetlere konu olur. Karaman Valisi vezir Hasan Paşa kapı halkıyla, eşkıyayı ahz, mal-ı miriyi tahsil ve iskân mahallerinde kendi hallerinde olmalarını temine

⁴⁴⁸ G. Antep Şer.Sic. Nu: 54, s, 9.

⁴⁴⁹ G. Antep Şer.Sic. Nu: 54, s, 33.

⁴⁵⁰ Halaçoğlu a.g.e., s.49

⁴⁵¹ Mühimme, 115, s. 139.

⁴⁵² Mühimme, 115, s. 122.

görevlendirilir. Kasım 1706. Paşa'nın emrine bölgedeki bütün görevliler tayin olunur. Mezkur cemaatlara içlerindeki eşkıyayı teslim ve kendi hallerinde olmaları halinde affedilecekti aksi halde cezalandırılacakları bildirilir.⁴⁵³ Vali Hasan Paşa, Ocak 1707 tarihli mektubunda, mezkur cemaatlerin üzerine vardığında firarlarını önlemek için, Sis ve Payas ahalisi de "yolları sed ve bend" etmeleri için tenbih olunarak tedbir alınır. Bu tedbir sayesinde firarilerden onbir kişi ele geçirilir. Payas kalesine haps edilirse de, kale dizdarı "mezburların hamisi olduğundan" kaleden kaçmalarını sağlar.⁴⁵⁴ Bu tür himayeler yürütülen mücadelenin başarısızlığının en önemli sebebini teşkil etmekteydi. Bu davranışı eşkıyayı tahrik ettiğinden dizdar Hüseyin'in ahz ve kalebend olunmasına ferman gönderilmiş, yakalanıp kalebend olunmuşsa da, üçbuçuk ay sonra serbest bırakılması istenmiştir. (Mayıs 1707).⁴⁵⁵

Yakalanması ve tedibi ferman olan, Ekrad ve Türkmen taifesinden Badilli, Cihanbeyli, Milli, Avşar Türkmeni vs. aşiret ve kabile İran sınırı batısında oturup, türlü şekavet üzere olup ahaliyi perişan, köyleri harap ettikleri Kars Beğlerbeğinin mektubuyla bildirilir. Kendisi bunların ahz ve iskân yerlerine nakline görevlendirilir.⁴⁵⁶ Aralık 1706 tarihli bu hükümden anlıyoruz ki alınan tedbirlerin şiddeti ve baskısıyla Anadolu İçlerinde barınamayan aşiretler İran sınırı boyuna firar ve tekrar sıkışmaları halinde İran topraklarına kaçmayı düşünmektedirler.

Karaman Valisi Hasan Paşa İfraz-ı Zülkadriye cemaatleri üzerine memuriyeti hakkında gönderdiği mektupta, Çukurova'da Sakin Tacirli cemaatinin eşkıya reislerinden on kişinin cezaları uygulanıp, yetmişbeş kişi dahi kalebend olduğu, mahallî mezburda mevcut olan onüç mahalle ve on cemaat itaat edip, kalanları etrafa firar ve perişan olduğu, dağlık bölgelere sığındıkları ovadan süvari, dağdan piyadeler ile takip edildiği ifade edilmektedir. Ancak tahsili ferman olan mal-ı miri ve nezir akçelerinin ancak ovada olanlardan tahsili mümkün olmuştur. Kalanlarının da defter olduğu üzere tekâliflerinin tahsili ve mübaşirle asitaneye irsalından sonra, mezbur cemaatlerin elindeki tüfek vs. silahları defter ve Konya kalesine nakl ve iskâna

⁴⁵³ **Mühimme**, 115, s. 165. Birer sureti Maraş'ta sakın Kozanoğluna (**Mühimme**,115, s,171),(Ahmed Refik, a.g.e. s, 134,135). Çobanoğluna. Abdülkerim Gögmen ve Bayezid oğluna gönderilmiştir. Malatya Mutasarrıfı Rışvanoğlu Halil'de aynı hususa memur olunur. (**Mühimme**, 115, s. 180).

⁴⁵⁴ **Mühimme**, 115, s. 203.

⁴⁵⁵ **Mühimme**, 115, s. 203. Serbest bırakılması hükmü belgeye not olarak ilave olunmuştur.

⁴⁵⁶ **Mühimme**, 115, s. 181.

razı olanlardan yarar kefiller alınması yeniden istenir. (Şubat 1707)⁴⁵⁷ Hasan Paşa'nın bu gayretleri sonunda 1303 hane Ayas, Berendi ve Kınık'a yerleştirilmiş ise de, bir müddet sonra tekrar dağılarak şekavete başlayacaklardır.⁴⁵⁸

İskanına karar verilen aşiretlerden iskân sahalalarına gitmeleri için tedbir olarak rehinler alınmış değişik kalelerde haps olunmuşken bazılarının sened karşılığı bırakıldığı ancak senetsiz bırakılan var ise, ibret için mezkur kale dizdarlarının ahz ve hapsi için ferman gönderilmiştir(1706).⁴⁵⁹

Karaman Valisi Hasan Paşa tarafından Tacirlü cemaatine yönelik şiddetli tedip ve iskân hareketi cemaatin bazı unsurlarının dağılıp firar etmelerine sebep olmuştur. Firarilerden bir grup civardaki Türkmen eşkiyasıyla da birleşerek Maraş'a tabi Bulanıklı adlı köyü basıp, beş nefer kimseyi katl, hayvan ve eşyalarını yağmalarlar. Bu tür davranışları "adet-i müstemirreleri" olduğundan tayin olunan mübaşirle ittifak üzere hareket edip, eşkiyanın cezalarının tertibinden sonra "bir ferdi kalmamak üzere kaldırılıp" Rakkâ'ya iskân olunması için hüküm gönderilir. (Ocak 1708)⁴⁶⁰ Bu hükme rağmen Tacirli cemaatinin ele girmesi ve iskânı mümkün olmayıp eşkiyalıkları devam etmiştir.⁴⁶¹

Milli aşireti şekavetleri ve yaylak sahalalarında ahaliye zararları hakkında yoğun şikayetler üzerine "ziraatla meşgul ve tekâliflerini vermek" şartıyla 1705 yılında Mardin'e Diyarbakır Valisi Yusuf Paşa tarafından iskân olunmuşlardı. Ancak aşiretten bazıları iskân mahallini terk ve civardaki aşiret ve ahaliye karşı türlü şer ve teaddi üzere oldukları bildirilir. Yoğun şikayetler üzerine bir ferdi kalmayacak kaydıyla iskân mahallerine yerleştirilmesi için yeniden Diyarbakır Valisine Ocak 1708 tarihli ferman gönderilir.⁴⁶²

Yukarıda Alaiyye Sancağına musallat olan yörükân taifesinin "vatan-ı aslileri " olan İç-il Sancağına iskânı hususunu görmüştük. Bu teşebbüs kısmen başarılı olmuşsa da, firarilerinin büyük karışıklıklara sebep olduklarını görüyoruz. Bu defa iskânın temini ve firarilerin yakalanması için Karaman Valisi Ali Paşa ve civardaki

⁴⁵⁷ **Mühimme**, 115, s. 209. Tacirlü cemaatinin perakendelerinin Antep tarafına firar ettikleri haber alındığından, Antep Mutasarrıfı vs. görevlilere hitaben hüküm gönderilir. (2 Şubat 1707) (G. Antep Şer.Sic. Nu: 58, s. 42).

⁴⁵⁸ Halaçoğlu, a.g.e. s 51.

⁴⁵⁹ Ahmet Refik, a.g.e. s.135.

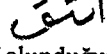

⁴⁶⁰ **Mühimme**, 115, s. 479

⁴⁶¹ Halaçoğlu a.g.e. s.51

⁴⁶² **Mühimme**, 115, s.488.

Mutasarrıflar maiyetine memur tayin edilir. Bu esnada gönderilen arzlar da Akseki Kazasına tabi Marulye köyünden, sabık Seyyid Ahmet Paşa'nın Kethüdası Abdünnebi, Hacı köyünden Serdengeçti Hacı Mahmut ve kardeşi Süleyman kendi hallerinde olmayıp, mütegalibeden oldukları, iskân firarisi eşkıyanın birkaçını oymaklarıyla yanlarına alıp, ittifakla civardaki reaya fukarasının, hayvan ve eşyalarını garet, iki kişiyi haksızca katl ettiklerine dair mahzar gönderilmiştir. Bundan başka iskân firarilerini himaye edip, onlara dayanarak kalabalık bir eşkıya gurubu oluşturan bir diğer "ser-î eşkıya"da Teke Sancağında Karahisar'ı Teke Kazasından Türkmenoğlu İbrahim ve adamı Sakatoğlu Ahmet'tir. Türkmen taifesinin başbuğlarından Solak Recepoğlu Abdülkadir, Aybek, Karaman ile topladıkları 4-5 yüz kadar "tüfenkendaz" eşkıya ile ahalinin mal ve erzaklarını garet "ırzlarını hetk", Manavgat Kazası köylerinden ikisini yağma, ettikleri ilâm olunur. Bu nevi Şekavete cesaret edenlerin, ahz ve Kıbrıs adasında Magosa kalesinde haps olunmaları, kalanlarının iskân mahalline 1707'de istenmiştir.⁴⁶³ Ali Paşa işin üzerine ciddiyetle gider ve iskân firarilerinin önemli bir bölümünü iskân mahallerine yerleştirir. Elli kadar kimseyi rehin vs. sebeple ahz ve Konya kalesine kalebend eder. Haps olunan elli kişiden otuzdördü yakalandıkları bulaşıcı hastalık sonunda ölürlür. Kalanlarının merhameten itlak olunmaları için buyruldu gönderilir. (Mart 1709).⁴⁶⁴ Alaiyye Sancağına müstevli olan yörük taifesi hakkında şikayetler artınca tekrar meselenin halli için Karaman Valisi görevlendirilir.⁴⁶⁵ Alaiyye Sancağı Mutasarrıfı Halil gönderdiği mektubunda, adı geçen cemaatlerin üç dörtyüz miktarı evleri itaattan huruç ve yaylak bahanesiyle yine Alaiyye Sancağına geldikleri, öteden beri eşkıyalık yaptıkları haber verilir. Alaiyye sakinlerinden Gebilioğlu Mustafa, Düşenbe Kazası sakinlerinden Sekizlioğlu Ali vs nam kimseler mezkur eşkıyayı himayelerine alıp ittifakla büyük bir güç haline geldikleri, karşı durmaya kudretleri olmadığından, eşkıyanın tedibine Karaman Valisi Osman Paşa'nın vazifelenendirilmesinin münasip olacağı arz olunur. Eşkıya bu talebi öğrenince Manavgat'a gelerek Yeniçeri Serdarı Osman'ı sen yörük taifesini devlete şikayet ettin diye öldürmeye kast ederlerse de, Osman firar ederek kurtulmayı başarır. Eşkıya Mutasarrıfın ordusunu basıp dağıtarak hapsinde olan iki nefer yörük eşkıyasını kurtarırlar. Bunun emsali şekavetlerinin nihayeti olmadığından, Karaman Valisi Osman Paşa'nın İç-il Sancağında

⁴⁶³ Ahmet Refik a.g.e. s.,140,141

⁴⁶⁴ (Kalebent eylediği elli nefer kimse bi emrullahi teâlâ (veya) marazına müptelâ ve içlerden fevt olan otuzdört neferat dışındakilerin avf olunduğuna dair) (Mühimme, 115, s, 76).

⁴⁶⁵ Mühimme, 115, s, 612 (Haziran 1708)

ki vazifesinin tamamlanmasından sonra bu meselenin halline de memur tayin olduğuna dair ferman gönderilir (Ağustos 1709).⁴⁶⁶

Ulus Tabir Olunan Cihan beylü aşiretine⁴⁶⁷ tabi Koyunoğulları eşkıyalıkları sebebiyle Rakkâ'ya sürgün ve iskân olunmuşlardı. İskân mahallinden firar edenler, geniş bir sahada eşkıyalıklarıyla kendilerinden söz ettireceklerdir. Bunlardan Hakverdi, kardeşi Kasım, Arab, Tekin Hüseyin, Mustafa oğlu Hüseyin Ağa, Kasım, Mustafa, Oruç, Yanık Hüseyin, Mirza vs. tabii eşkıyalar ile Malatya'ya tabi Argovan nahiyesi köylerini vurup envaî teaddide bulunurlar. Şikayetin takibine Nisan 1709 tarihli hükümle Maraş Beğlerbeği Halil görevlendirilir.⁴⁶⁸

Eski-il Türkmenleri At-çeken ulusuna tabi, Afyon'dan Kayseri'ye kadar geniş bir sahada yurt tutmuşlardı.⁴⁶⁹ Sivas eyaletine tabi Eskölice köyünde sakin, Eski-il Türkmenleri Kethüdası Ömer, amcası Ahmed ve kardeşi Mustafa, daha önceki şekavetleri sebebiyle Bozca Ada'ya nefy olunurlar. Bir süre sonra serbest bırakılan mezburlar, Osman, Şekeroğlu Bekir, Kürdoğlu Veli Gökçeoğlu diğer Veli vs. karyelerinden bazı kimseler ve kuttâ-i tarîk eşkıyasından kendilerine tabi eşkıya ile Erzurum'a tabi Kuruçay Kazası yaylaklarını ele geçirirler, onbin kile miktarı ekinlerini hayvanatlarına yedirip, adamlarını katl köylerini ihrak vs, enva-i şekavetle ahalinin perişanlığına bais olurlar. Nisan 1709 tarihinde mezburların ahz cezalarının tertibinden sonra, kadim yerlerine nakl ve iskân için ferman gönderilmiştir (Nisan 1709).⁴⁷⁰

Afyon çevresi iskân sahalarını terkeden aşiretlerin uğrak yerlerindedir. Rakkâ'ya iskânı ferman olup, Tarsus ile Misis arasında oturan Musacalu cemâati perâkendelerden Caber cemâati mensup 400 hane kış mevsiminde Aydın ve Saruhan Sancaklarına gidip ilkbaharda Sanıklı Kazan civarına gelirler. Burada köylülerin ekili arazi ve meralarına büyük zararlar verirler. Türlü zarar ve zulümleri sebebiyle naibin arzıyla, iskân mahallerini nakline karar verilir.⁴⁷¹

İskan yerlerini terk eden aşiret mensuplarının yakalanmaları için büyük gayret sarfedilmiştir. Rakka Valisi Yusuf Paşa Antep Sancakbeğini 29 Nisan 1711

⁴⁶⁶ Mühimme, 116, s. 203.

⁴⁶⁷ Cihanbeylü aşiretinin iskânıyla ilgili ayrıntı için (bkz. Halaçoğlu, a.g.e., s.111,113)

⁴⁶⁸ Mühimme, 116, s. 41

⁴⁶⁹ Halaçoğlu a.g.e. s. 27. Vesikadan eski-il Türkmenlerinin Sivas'a bağlı köylerde de oturduğu anlaşılıyor.

⁴⁷⁰ Mühimme, 116, s. 100

⁴⁷¹ Halaçoğlu, a.g.e., s.51,52.

tarihli buyrulduyla teftişe memur, eder. Ele girenlerin suçuna göre, haps veya iskân mahalline gönderilmesi bildirilir.⁴⁷²

Daha önce Mardin'e iskân edildiklerini gördüğümüz Milli aşireti burada da şekavete devam edince Rakka Valisinin gayretiyle 1711 yılında Rakka'ya iskan edilirler. Rakka Valisi azledilince Mardin Voyvodası aşiretin "iskândan ref oldukları"na dair bir mektup gönderince aşiret eski yurtlarına dönerler. Ancak yeniden şekavet ve şikayetlere bais olunca tekrar Rakkâ'ya iskânları Rakka Valisinden istenmiştir.⁴⁷³

Kayseri'ye tabi Horasan Köyü yakınlarında konaklayan Danişmendli Türkmeninden Suculu cemaati Haziran 1711 tarihinde köy basıp mal ve eşyalarını almanın yanında on nefer kimseyi yaralamışlardı. Yine Danişmentli cemaatinden Şerefli cemaatiyle ittifak eden "itaat-i şer'î etmiyüp mâl-ı maktû" vermeyeceklerini bildirerek isyan ederler. Bu tavırları üzerine Rakkâ'ya iskânlarına karar verilmişlerse de, "ıslah-ı nefis" ettiklerini bildirilince af edilirler.⁴⁷⁴

Büyük gayretler sonunda İç-il Sancağına iskân olunan yörük taifesi kendi hallerinde durmayıp, yaylaya gidip gelirken kuttâ-i tarîk ve ahaliye türlü şekavetleri olduğundan, bunların önlenmesi için tedbirlere başvurulur. Nezre bağlanıp kefil alınmışsa da kanunsuzlukları önlenememiştir. Ahaliyi zulm ve teaddilerinden kurtarmak için Temmuz 1712 yılında yeniden "hattı hümayun" yayımlanır. Teke, İç-il Sancakları, Mutasarrıfı me'mur, diğer görevlilerde maiyetine tayin olunarak mezbur teifenin Kıbrıs'a nakl ve iskânına karar verilir.⁴⁷⁵ Doğabilecek Sosyal tepkilerini, gidermek, itaati sağlamak uygulamanın kanuniliğini halk ve görevliler bakımından teyid etmek için fetva da yayımlanır. İskânına karar verilen kişi ve cemaat itaat etmez, "muharebe sadedinde olsalar emr-i veliyyü'l emr ile taife-i mezbure ile mukatele idüp şerlerini def için katletmek" câiz olacağı ifadesiyle kararlılık dile getirilir.⁴⁷⁶

Böylece İç-il yörüklerinin Kıbrıs adasına sürgün ve iskânları önemli ölçüde gerçekleşmiştir. Ancak Kiselioğlu cemaati gemi reislerini öldürerek Mentеше sahiline

⁴⁷² G. Antep Şer.Sic. Nu: 63. s.31

⁴⁷³ Halaçoğlu, a.g.e., s.52.(1713) Bu teşebbüsün başarılı olmadığını ileriki tarihlerde vâki olan şikayetlerden öğreniyoruz.

⁴⁷⁴ Mehmet Karagöz a.g.t.,s. 190

⁴⁷⁵ Vesikada "...bilcümle ehlü iyaller ile Kıbrıs ceziresine naklü iskân ettürülmek üzere hattı hümayunu şevket-i makrunum şerafyattei südur olup" kaydı bulunmaktadır. (Mühimme, 119, s. 198-199)

⁴⁷⁶ Ahmet Refik, a.g.e. s, 145.

çıkarken, Şerefli cemaatide gemiyi ele geçirerek Alaiyye, İç-il bölgesine kaçarlar. Kati emirlerle yakalanıp iskân yerlerine nakli yeniden istenmiştir.⁴⁷⁷

Rakka'ya iskânı ferman olan, Bozkoyunlu Türkmeninden İdris ve Diyaboğlu Ali adlı şakiler bu karara itaat etmiyerek oniki nefer süvari eşkiyası ile her sene Ankara'da Sakin Boz-ulus Türkmeni cemaatlerinden Şeyhlü cemaati Kethüdası Yusuf Ali bin Abdurrahman nam şakinin hanesine gelip, etrafta ki ahalinin mallarını soyup tekrar Rakkâ'ya avdet etmektedirler. Mutadları üzere 1712 yılında mezkur Kethüdanın yanına geldiklerinde bu defa beraberlerinde Lek ekradından, Cerid Türkmeninden vs. aşiretlerden çok sayıda eşkiyayı da getirerek, Ankara, Kırşehir Sancakları köylerini soyarlar. Bu esnada, Ankara, Beğpazarı arasında rast geldikleri tüccarların mallarını da yağmalarlar. Eşkiyanın hamilerinin ve ahzı, cezalarının tertibi için Ankara, Kırşehir Sancakları Mutasarrıfları ve civardaki görevliler memur edilirler.⁴⁷⁸

Kayseri bölgesinde yaşayan ve eşkiyalıklarını önlemek için iskânına karar verilen aşiretlerden birisi de Recebli Afşarı cemaatidir. 1691-1696 senelerinde eşkiyalıklarıyla mütemadiyen şikayete konu olunca, Rakkâ'ya iskânlarına karar verilmişse de kendi hallerinde olmak şartıyla vazgeçilmiştir.⁴⁷⁹ Sözlerinde durmayıp şekavete devam edince, 1713 yılında Rakka'ya iskânlarına yeniden ferman gönderilirse de bu mümkün olmaz. En azından göçebeliklerine mani olmak için Zamantı nehri kıyılarına yerleştirilmeye teşebbüs edilir.⁴⁸⁰ Rakka iskânından firar eden, Recebli Afşarı, Lekvanik aşiretiyle birlikte Kayseri Zamantı bölgesine gelerek civarda şekavete devam ederler. Aynı zamanda firarilerden 500 hanesi Pehlivanlı torunları yanında, 500 hanesi de Boz-Ulus Türkmeninden Tabanlı cemâatiyle, Danişmendlü ve Ketişoğlu yanlarında bir bölümü de Yüzde Türkmenlerinden Salarh-i kebir ve sagır yanlarına sığınırılar. 1712 yılında Halep ve Rakka valilerine yeni bir hüküm gönderilerek adı geçen cemaatlerin civardaki görevlilerin yardımı ile toplanarak Rakka'ya sürülmesi ve iskânı istenmiştir.⁴⁸¹ Aşiretlerin, iskân firarisi olsun, eşkiyalık sebebiyle olsun arananları

⁴⁷⁷ Ahmet Refik, a.g.e. s. 148-151. Kütahya Valisi Mehmed Paşa'nın, 9 Mayıs 1714 tarihli, Balıkesir Müttesellimi ve görevlilerinin maiyetine memur oldukları hakkında buyruldu (Balıkesir Şer.Sic. Nu: 715. s, 27)

⁴⁷⁸ Mühimme, 119. s, 246.

⁴⁷⁹ Mehmet Karagöz, a.g.t, s.191.

⁴⁸⁰ Yusuf Halaçoğlu, a.g.e., s. 115

⁴⁸¹ Ahmet Refik, a.g.e., s.145,147

himaye etmesi görevlilerin işini büyük ölçüde zorlaştırmaktaydı.⁴⁸² Bu himayeye istinaden buldukları sahalarda bir çok eşkıyalık olayına sebep olmaktaydılar. Bağdat'tan gelmekte olan bir grup tüccar Zamantı yakınlarında Afşar Türkmeni eşkıyası tarafından soyulur. Durum Kayseri Mütessellimine duyurulunca eşkıya üzerine varan Mütessellim Mehmed iki neferini katl iki neferini de ahz ve haps eder. Yakalananlara sorulduğunda garet ettikleri eşyaları Zamantı kalesine gönderdiklerini söylerler. Gönderilen fermanda, eşyaların sahiplerine teslim edilip, haps olunan iki nefer eşkıyanın da başlarının kesilerek Dersaadete irsalı bildirilir (Ocak 1714)⁴⁸³.

Kilis Ekradından Okçuizzettinli, Amiki, Şeyhler cemaatleri daha önce şekavetleri sebebiyle Rakka'ya iskân edilip bir kaç sene oturmaları sağlanınca, teaddi ve tecavüzlerinden halk kurtulur. Birkaç sene sonra mezkur cemaatler firar ve yanlarında kırk elli nefer eşkıya ile Antep, Maraş ve Kilis etrafında gezip kat'ı tarîk, katl-i nüfus üzerine olduklarına dair şikayetler vaki olur. Kilis Voyvodası eşkıyanın üzerine giderek, reis-î eşkıyadan Avcıoğlu Fettah, Cemiloğlu Cemil, Davutoğlu Musa, Kara İbrahim, Ömeroğlu Cihangir, Hüseyinoğlu Ali vs. kimseleri ele getirip cezalarını tertib eder. Üstün gayretleriyle eşkıyanın hakkından gelip huzur ve sükunu sağlar. "eşkıya istilasından perişan ve perakende olan reaya ve beraya günbegün yerlerine avdet edip" havalinin huzuru temin edilir. Bir zaman sonra cezaları verilen eşkıyanın aşireti ve avanelerinden, Söylemezoğlu Koca, mezburun oğlu ve kardeşi Ali Sucaklı Davud, Sarı Hüseyinoğlu İbrahim, Köse Bekiroğlu Halil, Ali Çavuşoğlu nam eşkıya hevalarına tabi eşkıyalar ile intikam almak saikiyle Kilis'i muhasara ve ahalinin eşya ve emvalini yağma ederler. Voyvodayı öldürmek için sarayını basarlar. Bunun emsali şer ve fesadlarıyla eşkıya orduyu humayuna arz ve şikayet olunur. Ağustos 1713 tarihinde eşkıyanın ahz ve teaddilerinden ahalinin kurtarılması için ferman gönderilir.⁴⁸⁴ Okçuizzettinli cemaatinden bir grup kutta-i târik eşkıyası Elçi (veya Elci), Tacirlü cemaatlerinden birkaç nefer şakî ile Antep'te evleri basıp emval ve erzaklarını garet ederler. Maraş Beğlerbeği'ne hitaben Nisan 1714'de yeniden ferman yazılır.⁴⁸⁵

⁴⁸² Mesela: firarilerden bir kısmı Antep kalesinde bir kısım kimselerin hanelerinde saklanmakta oldukları ihbar üzerine 4 Şubat 1713 tarihli buyruldu ile Antep Naibi ve kale dizdarından, himaye edenlerin mühürlenip, firarlarına meydan verilmemesi emr olunur. (G. Antep Şer. Sic., Nu: 61, s. 282)

⁴⁸³ Mühimme, 120, s. 112.

⁴⁸⁴ Mühimme, 120, s. 10.

⁴⁸⁵ G. Antep Şer. Sic. Nu: 65, s. 272. Alci cemaatinin adını, C. Cahit Güzelbeğ ilcı (elçi) şeklinde okumuştur. (C. Cahit Güzelbeğ "Bir göç hikayesi ve Gaziantep Şer'i Mahkeme sicilleri", Türk Dünyası Araştırmaları, s. 35, İstanbul 1985, S. 132.)

Kayseri, Niğde, Adana üçgeninde yaşayan Danişmendlü aşireti cemaatleri de ahaliye zararları ve şekavetleriyle şikayetlere bais olurlar.⁴⁸⁶ Danişmendlü aşiretinden Şarklı cemaati deve yetiştirmekle meşgul oldukları, bir süreden beri oturdukları yerleri terk ederek etraftaki ahalinin mallarını gasb ve garet, katl-ı nüfus üzere olduklarından tedipleri yoluna gidilir. Eşkiyanın cezalandırılıp, Rakka'ya iskânı hususuna Yeni-il Voyvodası tayin ve Kayseri'de ki yöneticilerinde yardımcı olmaları istenmiştir.⁴⁸⁷

Teke Sancağında oturan murtana (مورطنا) cemaatinden reis-i eşkiyadan fesad ve şekavetiyle meşhur olan Molla Hüseyin hevasına tabi eşkiya ile ahaliye hadsiz zulm ve teaddileri yanında nicesini “derzincir ve amerd oğullarını cebren yanlarına alıp, katli nüfus üzere” olduğu şikâyet edilir. Mezbur eşkiya ve adamlarının ahz ve katli için fetva alınır. Fetva gereğince Teke Sancağı Mutasarrıfı Hüseyin Paşa kapı halkıyla me'mur ve Burdur Kazası yeniçeri serdarı El-hac Ahmed neferatıyla, Menteşe sakinlerinden Hatıloğlu Ahmed 200 nefer Karahisarı Teke Sancağından Kaşakcıoğlu Süleyman 300 nefer kaç kalesi sakinlerinden Hacı Süleyman 100 nefer tüfenkendaz ve Eğridir Kazasından Uzunbeğioğlu 'da kale neferatıyla vs. kimseler maiyetine tayin olunur.⁴⁸⁸ Hüseyin Paşa liva-i mezbura gittiğinde Molla Hüseyin 500 miktarı tüfenkerdaz eşkiya ile mirimiran'ın üzerine hücum ve üç saat muharebeden sonra tutunamayarak kaçmış, adamlarından bazıları muharebe esnasında katl ve kesilen başları İstanbul'a gönderilip bazıları dahi yakalanıp Antalya kalesine haps ve cezaları tertib olunmuştur. Eşkiyaya karşı büyük bir başarı elde edilmişken, Hüseyin Paşa'nın azliyle doğan idari boşluktan istifadeyle, Molla Hüseyin yeniden zuhur, topladığı eşkiya ile şekavete devam edince, Mayıs 1714 tarihinde Teke Sancağı Mütesellimi , tayin olunan mübaşir ve diğer görevlilerle eşkiyanın üzerine gönderilmiştir.⁴⁸⁹

Kıbrıs adasına nakl ve îskânları ferman olan cemaatlerden iskânı mümkün olmayan veya firar edenlerin eşkiyalıklarına devam etmeleri yeniden iskânı gündeme

⁴⁸⁶ Yusuf Halaçoğlu. a.g.e., s. 114

⁴⁸⁷ Mehmet Karagöz, a.g.t. s. 190, 191.

⁴⁸⁸ Mühimme, 120, s. 96-97. (Ocak 1714)

⁴⁸⁹ Mühimme, 122, s. 37-38. Aynı tarihli başka bir hükümle Teke Sancağında vaki âyân-ı vilayet, iş erleri, Antalya kalesi dizdarı. Hamit Sancağında ki görevliler bu hususa görevlendirilmiştir. (Mühimme, 122, s. 38)

getirir.⁴⁹⁰ İskânı düşünölen cemaatler kefiller verip, kendi hallerinde olmayı taahhüd edince, merhameten, sözlerinde durmaları halinde nefy kararından feragat edilebileceğine dair, 1714'de Anadolu Beğlerbeğine yeni bir hüküm gönderilir. Bu talebin zaman kazanma, sürgünden kurtulmak için bir bahane olabileceği hususu da özellikle hatırlatılmaktadır.⁴⁹¹

Boz-Ulus Türkmeninden Karaman'da sakin aşiret ahalisi İstanbul'a gönderdikleri arzda; yine cemaatleri sakinlerinden, Sadıkoğlu, Mehmet, Kanber Alioğlu, Ali, Kanber Kethüda, Abdurrahman, Hüsamoğlu Mehmet adlı eşkıyalar daha önce Karaman Beğlerbeğinin arz ve ilâmı üzerine Konya kalesine kalebent olunmuşlardır. Konya Mütesellimi mezburların 900 kuruş rüsumlarını alarak, gönderilen mübaşirleri İstanbul'a gittiler diye aldatarak eşkıyayı himaye edip sonra da serbest bıraktırmıştır. Böylece kurtulan şakiler hakkında defaaten ahz ve kalebent olunmaları yahut Rakka'ya iskânlar istenmişse de bu mümkün olmamıştır. Mezburlar otuz kırk süvari adamla cemaatleri içinde gezip türlü şekavet üzere oldukları "ahalinin perişan ve perakende olmalarına" bais oldukları bildirilince Ekim 1716 tarihinde yeni bir hükümle yakalanmaları yazılmıştır.⁴⁹²

Daha önce şekavette bulduklarından Rakka'ya iskânı, kararlaştırılan Millî aşiret cemaatlerinden bazıları iskân mahalline gitmeyerek Ergani Kazası köylerinde şekavete devam ederler. Vaki şikayetler üzerine Kasım 1718 tarihli bir hükümle yeniden İskânları istenmiştir.⁴⁹³ Benzeri hareketleri Diyarbakır çevresinde reayanın perişan ve perakende olmasına bais olunca, sebep olan eşkıyanın mal ve eşyalarıyla birlikte Rakka'ya iskânı emr olunur. (20 Ekim 1718).⁴⁹⁴ Rakka firarilerinin bir kısmının Sivas tarafına gittiği haber alınınca 6 Nisan 1719 tarihli fermanla yakalanıp, Konya Valisine teslim ve yarar adamlar nezaretinde Rakka'ya götürölmeleri yazılmıştır.⁴⁹⁵

Eşkıyalığın yaygınlaşmasıyla yol ve ulaşım emniyetinin bozulmasından resmi görevliler ve hizmetlerde büyük ölçüde etkilenir. Mesela, Diyarbakır Valisi Osman Paşa'nın Kapıcı Başısının Çukadarı, Malatya yakınlarında Koyunoğlu ve

⁴⁹⁰ **Mühimme**, 122 s. 54. Hükümde Anadolu Beğlereği Şehsuvaroğlu Mehmed Paşa'nın iskânâ memur, Aydın Menteşe Sancakları muhassılı El-hac Ahmed'in maiyetine tayin olduğu muhassıla hitaben Haziran 1714 tarihli hükümden anlaşılmaktadır.

⁴⁹¹ Ahmed Refik, a.g.e., s.151-153.

⁴⁹² **Mühimme**, 124, s. 28.

⁴⁹³ **Mühimme**, 127 s. 276.

⁴⁹⁴ Yusuf Halaçoğlu, a.g.e., s. 114.

⁴⁹⁵ **Konya Şer.Sic. Nu: 51, s. 262.**

Keliçorlu aşiretleri eşkiyasınca yolu kesilip katl edilip, eşyası ahz edilirken⁴⁹⁶ Damat İbrahim Paşa'nın hac görevlilerinden Hüseyin, Şam Valisi ve mir-i hac olan Osman Paşa'nın yanından hacla ilgili evrakla gelirken Misis ile Adana arasında soyulur. Yapılan incelemede eşkiyanın Okçuizzettinli cemaatinden Büyük Şeyh Musa denilen şâki ile 60 kadar adamı olduğu öğrenilir.⁴⁹⁷ Yine Sivas Beğlerbeğinin Amasya tarafında tahsili ferman olan "emvâl-i miriyî" tahsil için görevlendirdiği adamları, tahsil olunan mal-ı miriyle avdetlerinde Canikli belinde ektrat taifesinden 16 nefer kutta-î tarik eşkiyası önlerine inip eşyalarını ve nakiti garet, çarpışmalar esnasında bir çukadarı katl, ve bir adamı da yaralarlar. O tarafta bulunan Delibaşanın haberi olunca hemen eşkiyanın peşine takılır, birisini yakalarsa da diğerleri evlerine ulaşınca, geriye döner. Ancak Milli taifesinden 200 süvari, 100 kadar piyade eşkiya, Delibaşı Musa adlı köye geldiğinde köyü muhasara ederek yakalanan Şakiyi kurtarırlar. Mezkurlar türlü sekavetle meşhur olduklarından, Eylül 1719 tarihinde, Sivas Beğlerbeğine cezalarının tertibi ve cemaatlerinin "vatan-ı aslileri" olan Çemişgezek'e iskânı emredilmiştir.⁴⁹⁸

Yeni-il Voyvadalığına tabi Gündeşli cemaatine baş olan Bektaş nam şâki kendisine tabi binden fazla adamla yurtlarından kalkıp Selendi civarında Marmara Kazası köylerine gelerek, ahalinin ekinlerini hayvanlarına yedirip, eşya ve hayvanlarını gasp ve garet edince, Aydın Muhassılı Elhac Abdullah mezkur cemaatin kaldırılıp iskân sahalalarına nakline, Eylül 1719 tarihinde me'mur olunur.⁴⁹⁹

İskânı mümkün olmayan, Afşar Türkmeni eşkiyasından 50 kadarı Sivas ve Amasya arasında konup göçerek ele girmezler. İskanları için ferman, karşı koymaları halinde öldürülmeleri hakkında fetvâ-î şerif olduğu hatırlatarak ittifakla ahz ve iskân sahasına nakli için 15 Eylül 1719 tarihinde Sivas ve Amasya Kadılarına hitaben, ferman gönderilmiştir.⁵⁰⁰

Boz-Ulus Türkmeni aklâmından Kara Yağı cemaatinden Elhac Alioğlu Mehmet Kethüda ve Kalanderoğlu Ahmed, fesad üzere olduklarından, bundan önce üç defa Rakka'ya iskân olunmaları için evâmir-î şerif sâdir olmuşkan, itaat etmeyip,

⁴⁹⁶ Mühimme, 129 s. 315. (1719)

⁴⁹⁷ Mühimme, 129 s. 100. (1719). 1725 yılında, Payas, Kurtkulağı arasında Demirkapı denilen mahalde Türkmen eşkiyası bir yolcuyla katl, birini de yaralayarak, eşyalarını gasp ederler. (Mühimme, 133, s. 212).

⁴⁹⁸ Mühimme, 129, s. 133.

⁴⁹⁹ Mühimme, 129, s. 104.

⁵⁰⁰ Amasya Şcr. Sic. Nu: 29, s. 58.

Bolvadin Kazası Naibi İbrahim; "hilâf-ı inha bir arz edip, kendilerini iskândan itlak" ettirip hala kendi hallerinde olmadıklarından Rakka'ya iskânları hakkında hüküm yazılmıştır.⁵⁰¹

Malatya Kazasının Çobaş Nahiyesinde sâkin İzollu aşiretinin de, yolları kesip reayanın eşya ve hayvanlarını gasp ve bazılarını da katl etmeleri üzerine, Rakka'ya iskânı, firarlarına mani olmak için, Maraş Beğlerbeği ve Malatya kadısının adamlar tayin etmesi emr olunmuştur.⁵⁰²

Kayseri ve Kırşehir Sancaklarında yaşayan Cerid Türkmeni kutta-î tarîk eşkıyasından oldukları ahalinin şikayetleriyle sabit ve 1690 yılından Rakka'ya iskânlarına karar verilmiş ve iskân olunmuşlardır. Mezkur cemaat iskân yerlerinden firar ederek bölgeye gelip ahali üzerinde türlü şer ve şekavetlere devam ettiğinden, kaldırılıp Rakka'da münasip bir mahalle iskânları için yeniden, Ocak 1721 tarihinde ferman gönderilmiştir.⁵⁰³

Teke Sancağında iskânı kararlaştırılan Yörükân taifesi bir araya toplanıp Teke Sancağında buldukları mahalden hareketle Hamit Sancağına doğru firar ve yol üzerinde kapatılan boğazda onbeş nefer adamı katl edip, Anamus (!) dağı tarafına gittikleri Girmeği kadısı tarafından ilâm ile haber verilmiştir. Mezkurların gittikleri istikamette bir iki boğaz daha olduğundan, sed ve bendi için mahalline emr-i şerif sureti gönderilmiş olup, üç, dört yüz miktar süvari tayin ve Anadolu Valisi Ali Paşa'da bizzat takip eder. Ancak, ne kadar kutta-î tarîk ve eşkıya yaramazları varsa, sair aşiret ve kabileler ile bir araya gelip "ikibinden müteceviz piyade ve süvari Yörükân ve Türkmen taifesi bir yerde müctemi olduğun vukufu olanlar haber vermeleriyle" ittifakla üzerine varılması muharebeye cesaret ederlerse muharebeyle itaatlerinin temin olunması istenmiştir. Mart 1721 tarihli fermanla aşiretlerin ahz, eşkıyasının cezasının tertib, iskânları ferman olunanların iskân, kalanların da kendi hallerinde olmaları şartıyla nezre bağlanması bildirilmiştir.⁵⁰⁴

⁵⁰¹ **Mühimme**, 129, s. 133. Anadolu Valisine hitaben gönderilen Eylül 1719 tarihli fermanın kenarında başka yere iskân teklifi ile rencide edilmemeleri için yeniden emr-i şerif yazıldığı kaydı vardır. (Kasım 1719)

⁵⁰² Yusuf Halaçoğlu, **a.g.e.**, s. 114-115

⁵⁰³ **Mühimme**, 130, s. 22.

⁵⁰⁴ **Mühimme**, 130, s. 94.

Bütün gayretlere rağmen, iskânı ve kontrol altına alınmaları mümkün olmayan aşiretlerden ikisi de Koyunoğulları ve Karaçorlu aşireleridir. Harput çevresinde Kızılcayır mevkiinde bulunan mezkur eşkıyalar yolları keserek çok sayıda yolcuyla soyarlar.⁵⁰⁵ Eşkıya üzerine Diyarbakır Valisi Ahmed Paşa başbuğ, civardaki görevlilerde maiyetine memur edilirler. Aynı konuda Ağustos 1721 tarihli bir başka hükümde Koyunoğullarının amcazaderinde Zeyve köyünde oturan 20 kadar hane ile Dürükan oymağı mezkur eşkıyanın hamileri olduğu, Koyunoğullarından Kucur uşakları denilen 4 hane Şeyh Efendi nam Şakiye tabi olup Malatya tarafına firar ettiği, mezkurların ahz ve iskân mahallerine nakli bildirilmiştir.⁵⁰⁶

Diyarbakır Valisi Ahmed Paşa müfettişliğinde eşkıya tedibinde büyük ölçüde başarılı olmuştur. Harput çevresindeki Koyunoğlu ve Karaçorlu eşkiasını yakalayıp, suçluların cezalarını tertibden sonra, yüzelli kadar "etfâl ve iyallerin" ahalinin yardımıyla ahz ve haps ederek o havaliyi eşkıyanın tasallutundan kurtarır.⁵⁰⁷ Buna rağmen iskân olunan Koyunoğulları eşkiasının, "hududu iskândan gayri herhangi bir yere gitmelerine bir türlü rızâ-i hümayunun yokken", mezkur eşkıyadan bazıları Keban madeni ve Arabkir Sancağı havalisinde zuhur ve şekavete başlamaları, yeni bir fermanın gönderilmesine sebep olur. Ağustos 1727⁵⁰⁸

Zaman zaman aşiretler arasında cereyan eden çatışmalar şiddetli husumetlere dönüşmekteydi. Diyarbakır Valilerinin hasları reayasından Şikaki aşiretiyle, Millü taifesi arasındaki husumet bu kabilden olup uzun zamandan beri devam etmekteydi. 1721 yılında Şikaki aşireti yaylaktan dönerken, iki aşiret kavga edip iki taraftan da bazı kimseler öldürülürler. 1722 yılı baharında Şikaki aşireti ittifakla varıp, Habur nehri kıyısında Mardin reayasından Şeyhan aşiretinin seksenden fazla rical ve iyallerin haksızca katl ve bütün mal ve hayvanlarını garet ettikleri, Mardin Voyvodası ve ahalisi tarafından ilâm ve mahzarla bildirilir. Mübaşir tayin olunursa da, içlerinden iki nefer ahz ve haps olunmasının ötesinde netice alınmaz. Firar ederek Musul, Cizre ve Hazo taraflarında dolaşırlar. Aralık 1722 tarihinde Diyarbakır Valisi Ahmed Paşa eşkıyanın ahzı ve cezalarının tertibinden sonra iskân mahallerine yerleştirilmelerine

⁵⁰⁵ **Mühimme**, 130, s. 107-108. (1720).

⁵⁰⁶ **Mühimme**, 130, s. 165.

⁵⁰⁷ **Mühimme**, 131, s. 123. (1723). 1723 yılı sonlarında, Koyunoğulları ve Karaçorlu aşiretine mensup bazı eşkıyalardan "bakıyyetüs-süyuf" diye söz edilmesi yukarıdaki hükmünüzü doğrulamaktadır. (**Mühimme**, 131, s. 21.)

⁵⁰⁸ **Mühimme**, 134, s. 165.

görevlendirilir.⁵⁰⁹ Rakka firarilerinden Delsimli (Dersimli?) ve Hanlu eşkıyasının yakalanmasına me'mur olunan Maraş Mütesellimi Rışvan-zade Ömer ayrıca Millü aşireti eşkıyasının tedibine de katılmıştır.⁵¹⁰ Bir türlü ele girmeyen Millü aşireti firarileri, Erzurum bölgesine kadar yayılıp şekavetlerine devam ederler. Bu gailenin bir hayli uzun sürdüğünü Şubat 1729 tarihinde, eşkıyanın teftişine tayin olan Rakka Valisi Ahmed Paşa'nın maiyetine tayin olan Diyarbakır mütesellimine hitaben gönderilen hükümden öğreniyoruz.⁵¹¹

Rakka firarisi aşiretler eşkıyalıklarını bütün Anadolu'ya yayarlar. Kırıntılı cemaati eşkıyası Hacıbekaş çevresinde⁵¹² Lekvanik eşkıyası da Ankara'nın batısından yol kesip soygun yaparlar. Ahz ve iskân mahalline nakl olunmalarına 1725 yılında Konya mütesellimi memur olur.⁵¹³ Netice alınamayınca Mart 1726 tarihinde Karaman Valisi İbrahim Paşa, Niğde, Aksaray Sancakbeğleri ve Adana mütesellimi, bölgenin eşkıyadan temizlenmesi eşkıyanın cezalandırılıp, iskân firarilerinin kaldırılarak iskan yerlerine irsâline tayin olunmuşlardır.⁵¹⁴

Danışmendlü Türkmenlerinden Şerefli cemaati reâyâsı Kayseri, Niğde, Aksaray, Kırşehir taraflarında gezip ahalinin ekinlerini yedirip, zaman zaman yolları kestiklerinden, ahaliyi tasallutlarından kurtarmak düşüncesiyle Rakka'ya iskânlarına karar verilir.⁵¹⁵ İskân olunanlardan yüzden fazla eşkıya geri gelip burada sakin Boynuincelü cemaatinin içine konup, Kethüdarları Ebubekir vs. kimselerle ittifakla Kırşehir ve Karaman köylerinde türlü eşkıyalık yaparlar. Zulümleri Kırşehir kadısı tarafından ilâm olununca, yakalanmaları için Aralık 1725 tarihli hükümlerle Konya mütesellimi tayin ve bölgedeki diğer görevliler de maiyetine memur olunmuşlardır. Bu gayretlere rağmen eşkıyanın tamamının, izalesi mümkün olmaz. 1729 yılına gelindiğinde mezkur cemaatin eşkıyasıyla ilgili şikayetler halen devam etmekte olup, haklarında yeni hükümler gönderilmiştir.⁵¹⁶

⁵⁰⁹ **Mühimme**, 131. s. 20.

⁵¹⁰ **Mühimme**, 133. s. 314.(1726).

⁵¹¹ **Mühimme**, 135. s. 261.

⁵¹² **Mühimme**, 131. s. 127.

⁵¹³ **Mühimme**, 132. s. 320-321, Haziran 1725 tarihinde soyulan yolcular tarafından lekvanik eşkıyasının şikayeti vesilesiyle sudur olan başka ir ferman vardır. (**Mühimme**, 132, s.328)

⁵¹⁴ **Mühimme**, 133, s. 147, 148.

⁵¹⁵ **Mühimme**, 133. s. 49, Ayrıca Ahmed Refik a.g.e., s. 166, 167, Yusuf Halaçoğlu, a.g.e., s. 115 Aynı konuda Karaman Valisi İbrahim Paşa'ya, Şubat 1726; (**Mühimme**, 133, s. 94), Ekim1726; (**Mühimme**, 133. s. 207), tarihlerinde ayrı ayrı ferman gönderilmiştir.

⁵¹⁶ **Mühimme**, 135, s. 437.

Banaz ve Uşak çevresinde, Uluyörük taifesinden, Hardallı, Tırtır, Çakır, Çepni vs. Türkmen, Ektrat ve Yörük taifesi cemaatleri perakendelerinin dağlar ve yollarda gezip, yolcu ve reayaya envaî hasarat üzere olduklarından, şerlerinin def ve münasip bir mahale iskânı kararlaştırılır.⁵¹⁷

Rumeli ve Anadolu tarafında vakî "Rakka perekendesî" reayaları mukataası, malikâne olarak matbah-ı amire emini Elhac Halil'in uhdesine verilir. Reayanın refahı ve nizamı için mir-î aşirete muhtaçtır diye Cemkânlu cemaatinden Yadigâr oğlu Mustafa mir-i aşiret nasb olduğunda "Calib-i mâl sevdasıyla" reaya fukarasına zulm ve teaddî üzere olduğundan reâyayı perakende ve perişan etmiş mir-î aşiretlikten azl olunup, kalebend olunması istenmiştir. Kendisi hakkında Ankara civarındaki ahalinin de türlü şikayetleri de vaki olunca her nerede olursa ahz ve 29 Haziran 1726 Konya kalesine hapsi istenmiştir.⁵¹⁸ Aynı şahıs ve cemaatin ihtiyarlarından kardeşleri, Hüseyin ve Mehmed'in ahaliyi tahrik ederek mal-ı mirînin tahsiline mani olmakla beraber, zimmetlerinde, 200 kuruştan fazla mal-ı mirî olduğundan söz edilerek, her ne kadar daha önce mir-î aşiret nasb olunmuşsa da voyvadanın kimi isterse mir-i aşiret tayin edebileceğinden bahisle mezburların cemaatin umuruna karışmamaları karışınca haklarından gelineceğine dair ferman sadır olunca firar ederek Rumeli'ne geçtikleri kayd edilmektedir.⁵¹⁹ Aynı tarihli bu hükümde haps olununca, ahalden tahsil ettiklerini vermeleri kaydıyla buldukları mahalde sakin olmalarına müsaade edilmesi, aksi fiillerde bulunmaları halinde kürek cezasına çarptırılacaklarının ihtarı mevcuttur. Benzeri karışıklara yol açtıklarından Cemkânlu ve Batılı cemaatlerinin Rakkaya iskanına teşebbüs olunmuştur.⁵²⁰

Aslen Kiğı Kazası reayasından Şeyh Hasanlı ve Delsimli Ektratı denilen aşiretler kadim yerlerinden kalkıp, Diyarbakır'a giderek Çarsancak reayasını yerlerinden atıp, köy ve arazilerini zabt ederler. "öşr ve rüsumat-ı mal-ı mirîlerin vermediklerinden gayri reayanın emval ve erzaklarını nehb ve garet eyleme adet-i müstemirreleri olmalarından" haklarında defalarca evâmir-î şerif sadır olmuşsa da, itaat etmeyerek şer ve fesatlarını günbegün artırmışlardır. Temmuz 1726 tarihinde

⁵¹⁷ **Mühimme**, 132, s. 324. Ağustos 1725 tarihli bu ferman, Kütahya mütesellimi ve civardaki Sancak ve kaza yetkilerine hitaben gönderilir.

⁵¹⁸ **Konya Şer.Sic.** Nu: 50, s. 285.

⁵¹⁹ **Konya Şer.Sic.** Nu: 50, s. 284. Vesikanın kenarında ayrıca Rakka'ya iskanlarına dair fermanın olduğu kaydı vardır.

⁵²⁰ **Ahmed Refik**, a.g.e. s. 185, 186. **Yusuf Halaçoğlu**, a.g.e. s. 116.

şikayetlerin artması üzerine gönderilen fermanda,⁵²¹ mezkur aşiretler hakkında yeni iddialar dikkat çekicidir. Veziriâzâm Damat İbrahim Paşa'nın İran'ın iç karışıklığını fırsat bilerek 1723 de başlattığı İran seferi devam etmekteydi.⁵²² Mezkur eşkıya Şikak nahiyesi köylerini basarak evlerini harap, emval ve eşyalarını garet ellerinde bulunan "kızılbaş esirlerini" kurtarıp, kendileri de "harici mezhep" olduklarından, İranlılara verdikleri arz ve ilâm olunmuştur. Ser-cemiyetlerinden Hüseyin Kulu ve diğer eşkıyanın cezalandırılması kalanların Rakka'ya iskanı için adamlar tayin olunmuşsa da itaat etmeyip görevlilerin bir çoğunu katl ederler. Eşkıyanın cezalandırılması ve iskânlarına Maraş mütesellini Rışvan-zade Ömer, maiyetine; Diyarbakır, Palu, Kîğı, Arapkir Mütesellimleri, Kuruçaylı Şehsuvar zade Mehmet, Küçük Alibeyoğlu Hasan, Sağıroğlu İbrahim ve Halil memur olunmuşlardır.⁵²³

Konar göçer cemaatlerin kalabalık guruplar halinde"eyyam-ı baharda sevhilden huruç" ve yaylak mahallerine gelip, buralarda buldukları sürede yolcular ve ahalinin şikayetlerine bais davranışlarda bulduklarını görmüştük. 1728 baharında İç- İl' den kalkıp , Hamit, Teke, Karahisarı sahip, Beğşehir ve Akşehir Sancaklarında köylere konup, ahalinin bağ , bahçe ve ekinlerine zarar veren yörük cemaatleri benzeri bir şikayete konu olurlar. Bu cemaatlerin kethüdaları, Şeyhoğlu, Abdülâdil, Emrullah ve oğlu İbrahim , Çakaloğlan, Muslu Kethüda, Kara Osman vs., idaresinde, ahalinin malını gasb ve kimilerini öldürmeleri yanında adamlar gönderip, zahire tevzi ve mallarını gasb ettikleri civarda ki 25 kazanın kadılarının arzıyla ortaya konulmuştur. Üzerlerine giden mübaşire karşı koyarlar. Mübaşirin arzıyla, eşkıyanın tedibine memur olan Sandıklı Serdarı 150 askeriyle gelirken, eşkıya Serdarı ahz adamlarının kimisini katl, kimisini yaralayıp eşya ve silahlarını gasb ederler. Bu şikayetlerinden Sonra Hamit Sancağında ki Anamus dağı tarafına gittikleri, yolda karşılaştıkları Kütahya Müteselliminin 30 adamını katl, bir çoğunu da yaraladıkları yeniden ilâm olunur. Eşkıyanın tedibi için Anadolu Valisiyle ittifak etmeleri için İç-il Mütesellimi, Sunullah Paşa zadeler, Karataş Kazasından Sarınebioğlu vs. görevlendirirken,⁵²⁴ yeniden Anadolu Valisi ve Aydın

⁵²¹ **Mühimme**, 133, s. 260.

⁵²² Ayrıntı için bk. Uzunçarşılı. a.g.e. IV. Cilt. 1. Böl., s. 175-203

⁵²³ Adı geçen görevlilere de ayrı ayrı emirler yazılmıştır. (**Mühimme**, 133, s. 281-282). (**Mühimme**, 133, s. 282, 283)

⁵²⁴ **Mühimme**, 134, s. 135, 136.

Muhasılı eşkıyanın ahzı için uyarılmış, suçsuz olanlarının kadim yerlerine iskânı ve cemaatlere nizâm verilmesi söylenmiştir.⁵²⁵

Rakka firarilerinin sebep olduğu büyük karışıklığı önlemek bir türlü mümkün olmaz. Mutat tedbirlerden birine başvurularak Anadolu'da ki firarilerin ahzı için mübaşir tayin olunur⁵²⁶ Rakka firarilerinden Millü aşireti eşkıyası Malatya'da sakin İzollu aşireti üzerine üç yıldır müstevli olup, 30500 kuruş nakit, 9500 koyun, 20 katır, 23 at vs. emval ve eşyalarını gasb ederler.⁵²⁷ Yine 1729 senesinde Tokat Sivas arasında 40 tüccarı soyup 8 kese akçelerini gasb edip, Hemedan muhafızının çukadarını soyan 7 nefer kutta-î tarik eşkıyası da Millü ve Kevli (Kâvi?) aşiretlerinden olduğu anlaşılır. Mübaşir eşkıyadan Hasan'ı ahz, Arap nâm şaki de Rakka'ya firar eder. Diğer eşkıya da mezkur aşiretin, Tokat, Kazaabad, Turhal civarındaki cemaatleri arasında kaybolur.⁵²⁸ Sivas Valisine gönderilen diyer bir hükümde de Barak, Rişvan vs, Rakka iskânı perakendelerinin şekavetlerinin önlenip, eşkıyasının cezalandırılmasından sonra iskân mahaline nakli emr olunur.⁵²⁹ Musacalu Aşireti ve tabii cemaatler de Anadolu Eyaletinde gezip, şekavet üzere olduklarından iskân mahaline kaldırılmalarına karar verilmiştir.

Kiği Sancağında yaşayan Delsimli ve Şeyh Hasanlı aşiretleri bölgedeki eşkıyalıkları sebebiyle tedib olunmalarına çalışılmış ise de bu mümkün olmamıştır. Ahaliye zulümleri, Ergani ve Keban madenlerine kömür çeken köylüleri soyup hayvanlarını aldıklarına dair şikayet üzerine tamamının kaldırılıp Alacahan⁵³⁰ civarına iskanlarına kara verilir. Ancak ihtiyarlarının kendi hallerinde olacaklarına söz verip aksi takdirde 50.000 kuruş nezr vermeyi taahüt ederler. Sözlerinde durmayınca nezrin tahsili ve iskanları emredilir. Ele girmemeleri yanında, bir iki senedi de Kiği Sancağında sakin Şadili aşireti âyânından Yazıcıoğlu İsmail adlı şaki ile ittifak edip şekavet üzere olduklarından mezkur aşiretler halkının iskân mahaline nakline Diyarbakır Valisi Ali Paşa görevlendirilirken, Mayıs 1731 tarihinde Erzurum Valisinden Yazıcıoğlu İsmail'in yakalanıp Erzurum kalesinde hapsi istenmiştir.⁵³¹ Israrlı takiplere rağmen yakalanmaları

⁵²⁵ Mühimme,134. s. 325.

⁵²⁶ Mühimme,135, s. Ahmed Refik, a.g.e. s. 178, 179. (1729).

⁵²⁷ Mühimme,135, s. 320.

⁵²⁸ Mühimme,136, s. 3.

⁵²⁹ Mühimme,135, s. 378. (Temmuz 1729).

⁵³⁰ Alacahan Sivas'ın bugünkü Kangal Kazasına bağlıdır. (Yusuf Halaçoğlu. a.g.e. s. 25)

⁵³¹ Mühimme,136, s. 88.

ve iskânları mümkün olmaz.⁵³² Eşkîyanın yakalanması ve iskânı devam eden “şark seferi takribi ile” aksamış, gereken tedbirler alınmamıştır. Otorite boşluğundan istifadeyle eşkıyalıkların artırırlar ve Çarsacak nahiyelerinden Şakakı Nahiyesini 600 eşkıya ile basarak 1100 koyun 300 katır, 650 at, 130 merkep, 650 kara sığır vs, emval ve eşyalarını gasb, 11 kişiyi katl ederler. Bundan Başka Mazgirt Kazası batısında Haran (?) adlı köyü basıp 5 kişiyi katl ve mallarını garet etmişlerdir. Eşkîya hakkında fetva ve tedipleri için katî ferman gönderilerek bölgede ki bütün yetkililer bu meselelerin haline memur edilirler.⁵³³

Antep ve Kilis çevresi aşiretlerin yoğun olarak yaşadıkları merkezlerden olduğundan, gerek kendi aralarında, gerek ahaliye yönelik suçlarıyla şikayete ve tedibe konu olmaktadır.

Elbeyli (il-beylü) aşireti vergilerini ödemeyince, ileri gelenlerinden Ahmet oğlu Hikmet ve Hasan, Rakka Valisi Ahmed Paşa'nın buyrulduzu ile rehin olarak Antep kalesinde haps edilirler. Bir kaçgün sonra, mezkur aşiretten Çam oğlan ve Kör Murat oğulları 10 arkadaşı ve başka haydutlarla, gelip kalenin yakınında saklanarak, kale açıldığında, içeri girip zindanı basarak Hikmet ve Hasan'ı kaçırlar. Bu suçu işleyenlerden Hüseyin, Bayezid ve Ali yakalanmış suçlarının sabit olduğu anlaşılınca, öldürülerek cezalandırılmaları için fetva verilmiştir.⁵³⁴ Yine çeşitli aşiretlere mensup eşkiyalar bir araya gelerek, köy köy gezip meccanen yem ve yiyecek alıp, Halep, Antep, Birecik yollarını kapatarak yolcuları soymaktadırlar. Rakka Muhafızı Hüseyin Paşa, gönderdiği buyrulduzunda, eşkiyanın dağıtılması ve yol emniyetinin sağlanmasını, Antep voyvadası ve vilayet ayanından ister.⁵³⁵

Kilis'de sakin Okçu İzzettinli, Tacirli, Kılıçlı ve Bektaşlı cemaatlerinden üçyüzden fazla eşkıya ve tabileri çok sayıda kimseyle gurup gurup gezerek, köyleri yağma ve yolcuları soymaktan başka. Şubat 1731 tarihinden beri Antep şehrini kuşatıp halkın perişanlığına sebep olurlar. Hatta bir fırsatını bulup şehre girerek 3 kişiyi katl nicesini yaralayıp, mallarını gasp ve "envaî şekavete cesaret" ederler. Eşkîyanın yakalanıp cezalarının tertib ve ailelerinin Kıbrıs'a sürgün ve iskânına Halep Valisi

⁵³² **Mühimme**,139, s. 31. Aralık 1732 tarihli bu hükümle Diyarbakır mütesellimine bölgede ki diğer eşkıyayı da teftiş yetkisi verilmiştir.

⁵³³ **Mühimme**,139, s. 354. (Kasım 1733.)

⁵³⁴ Cemil Cahit Güzelbey-Hulûsi Yetkin. **Gaziantep Şer'i Mahkeme Sicillerinden Örnekler**, Gaziantep, 1970, s. 1-2.

⁵³⁵ **A.g.e.** s. 3.

Mehmed Paşa tayin olunur. Ayrıca Haziran 1731 tarihli fermanlada Maraş mütesellimi maiyetine memur olunmuştur.⁵³⁶ Rakka Muhafızı Hüseyin Paşa bizzat eşkıyanın üzerine hareket edeceğini buyrulduyuyla Antep naibi ve voyvodasına yazarken, ayrıca yetişinceye kadar Çepni, Bahadırılı ve Reşi oymaklarının civarda ki görevlilerle Antep'in imdadına gitmelerini ister.⁵³⁷ Ayrıca eşkıyanın sıkıştığında firar edeceği tahmin olunan güzergah üzerinde bulunan Sof derbendinin tutulması ve firarların engellenmesi tedbiri de düşünülür.⁵³⁸ Hadiseler çoğalıp önü alınamayınca Adana Valisi Ahmed Paşa, Anadolu müfettişi ünvanıyla bölgeye gönderilir. Antep'e gelip Değirmişem mevkiine indiğinde, Kilis reayasından Amiki, Çom, Musabeyli, Şeyhler cemaatleri ileri gelenleri ve boybeyleri, Kilis mukataasından İkenlü, Öksüzler, Okçu İzzettinlü, Çobanoğlu oymaklarının kadimden beri kendi hallerinde olmayıp, nice kimseyi öldürüp, Halep Valisi Mehmet paşa ile savaştıklarını söylerler. Kervan soyup nice haydutluklar yaptıkları halde, cezalandırılmadıklarından taşkınlıklarını artırıp Kilis voyvodasının üzerine de saldırarak kendisini yaralayıp bir kaç adamını öldürmüşlerdir. Receptlü Afşarı ile birleşerek Mehmet Paşa'nın üzerine saldırırlarsa da 30 adamları öldürülüp yüzden fazla esir alınır. Kurtulanları Gavur dağlarında Çobanoğluna sığınır. Eşkiyadan rahatsız oldukları bir an evvel cezalarının verilip, kaldırılarak başka yerlere iskanlarını isterler.⁵³⁹ Eşkiya üzerin varan Maraş Valisi Süleyman Paşa, bir kısmını ahz ve cezalarını tertip, kadın ve çocukların bir miktarını da Maraş Kalesinde haps eder. Firar edenlerin Antep, Kilis, Antakya taraflarına gittiğini öğrenince buyrulduyla yakalanmalarını bildirir.⁵⁴⁰ Maraş Valisi Süleyman Paşa'nın "eşkiya-î merkumenin ricallerinden bazıları ahz ve cezaları tertib ve nisâ ve sibyanlarından ikiyüz miktarı Maraş kalesine vâz' olunduğu" haber verilince, Mart 1734 tarihinde yeni bir ferman gönderilerek, yakalananların defter olup Maraş'tan Payas limanına varıncaya dek yol üzerinde olan görevlilerle ittifak üzere hareket edip nakledilerek Kıbrıs'a iskanları emredilmiştir.⁵⁴¹ Devlet işledikleri bunca suça rağmen, eşkiya takibine memur olanların adil ve itidal üzere olmalarını ısrarla istemiştir. Buna

⁵³⁶ **Mühimme**, 138. s.49 Aynı fermanını Antep Sicillerinde ki suretinde eşkiyaca öldürülenlerin sayısı 53 olarak yazılmıştır. (Cemil. C. Güzelbey. a.g.e. . s. 5-6.)

⁵³⁷ **A.g.e.**, s. 3-4.

⁵³⁸ **A.g.e.**, s. 6.

⁵³⁹ **A.g.e.**, s. 7-8. (10 Haziran 1732)

⁵⁴⁰ **A.g.e.**, s. 14.15. Paşa yakalananların başlarının kesilip, İstanbul'a ulaştırılmak üzere kendisine gönderilmesi tenbih edilir.

⁵⁴¹ **Mühimme**, 140. s. 6. Kasım 1734 tarihli başka bir fermanla Süleyman Paşa. eşkiyayı Kıbrıs'a göndermekte ağır davrandığından dolayı uyarılır. (**Mühimme**, 140, s. 213)

rağmen intikam hissiyle hareket eden görevliler çıkmıştır. Mesela Okçu İzzettinli eşkıyasının yakalanmasına vazifeli Kilis voyvodasının evi eşkıya tarafından basılıp eşyası ve topladığı otuz kese has malını garet edilince, Kilis voyvodası mezkurlara intikam saikiyle "cevr ve teaddi" edince azl olunur.⁵⁴²

Okçu İzzettinli aşiretinden Sergünelü ve diğer cemaatlerden tesbit olunup isimleri defter olunan eşkıyanın yakalanması Maraş Beğlerbeği Rışvan zade Süleyman Paşa'ya bildirilmişse de, ihmal ve rehavete kapılarak yakalamadığından sert bir dille ikaz edilir. Ancak eşkıyayı ahz cezalarını tertib, ellerindeki mal-ı miriyi geri almak şartıyla af edilmiştir. (Ağustos 1734)⁵⁴³ Görevinde kalan Süleyman paşa Eylül 1734 tarihinde, teftişe çıkan Rakka Valisi Ahmet Paşa'nın maiyetine tayin edilecektir.⁵⁴⁴

Okçu İzzettinli aşiretinden Ekintilü ve Sayratlu cemaatlarından bir kısım eşkıya, Kurtkulağı menzilin atlarıyla ahalinin atlarını gasb, ayrıca Adana ve Payas menzillerinin atlarından 80 kadarını gasb ederler. Kale dışında ki 20 kadar haneyi basarak eşyaları, 250 baş öküz ve ineklerini garet edip yolcuları soydukları haber verilir. Eşkıyanın ahz ve haps, ellerindeki malların sahiplerine verilmesi, Kilis voyvodası, Sayratlu, Ekintilü cemaatleri kethüda ve ihtiyarlarından istenmiştir.⁵⁴⁵

Alınan bütün tedbirlere rağmen eşkıyanın ele girmemesi, aşiretler ve görevlilerin menfaat karşılığı sağladıkları himayeden de kaynaklanmaktaydı. Mesela; İfraz-ı Zülkadriye Voyvodası Cin Hasan hükümeti dahilini eşkiyadan temizlemeye görevli olduğu halde, eşkiyadan firar edenleri himaye ve reayası içine dahil ederek, ittifak üzere hareket edip ahaliye zulm ve teâdi etmektedir. Yine izalesi için defaaten ferman gönderilen Kılıçlı, Bektaşlı, Koyunoğlu eşkıyasını da reayası içine aldığı ve "eşkıya yatağı" olanlarla ilgisi olduğu öğrenilir. Ahz ve cezasının tertibi, Mart 1735 tarihli ferman ile Adana Valisi Yakup Paşa'ya yazılır. Cezanın "bilâ âmân tertib ve ser-î maktuasının" İstanbul'a gönderilmesi de ayrıca istenmiştir.⁵⁴⁶ Kılıçlı, Bektaşlı cemaatleri eşkıyalarının öldürülüp, 200 kadın, çocuk ve ihtiyarlarının Kıbrıs'a iskanına karar verildiğini görmüştük. Bunlardan bazıları, kendi hallerinde olup, Halep mütesellimine vermekte oldukları mirîyelerini ödeyeceklerini bildirirler. Sağlam sened

⁵⁴² Mühimme, 140, s.140.

⁵⁴³ Mühimme, 140, s.141. Belgenin devamında eşkıyaların isimlerinin tam listesi mevcuttur.

⁵⁴⁴ Mühimme, 140, s.323. Aynı fermanın suretleri, Siverek, Kale, Gerger ve Kahta kazalarına da yolların.

⁵⁴⁵ Mühimme, 140, s. 179.

⁵⁴⁶ Mühimme, 141, s. 35.

ve kefiller vermeleri kaydıyla uygun bir mahale iskân ve kaleden itlak olunacaklarına dair ferman gönderilir. Maraş Beylerbeyi ferman mucebince defaaten buyruldu gönderdiği halde itaat etmeyip şekavetlerine devam ederler. Tacirli, Ceritli ve Reyhanlı cemaatlerinin içine girerek onlarla beraber, yüzden fazla süvariyle yolları kesip, soygun yaparlar. Yeniden tedip ve Rakka'ya iskanları bildirilince, bu defa içlerinden bazıları, pişmanlık duyup, kendi hallerinde olacaklarını bildirirler. Sözlerinde durmazlarsa 5.000 kuruş nezr ödemeyi taahhüd ederler. Reyhanlı cemaati boybeyi kefil olur. Cemaatlerden 5 kişi kefil olarak Maraş kalesinde haps olunur. Bu tetbirlerden sonra kaledeki mahbuslar serbest bırakılır.⁵⁴⁷

Okçu İzzettinli aşiretine bağlı cemaatlerin kamilen tedip, eşkiyasının cezalandırılması, kalanlarının Rakka'ya iskânı için, yeniden fetva ve ferman gönderilir. Mart 1736 tarihli bu fermanla Adana Valisi Ali Paşa, eşkiya üzerine Kilis voyvodasıyla birlikte gönderilir.⁵⁴⁸ Maiyetine Kars-ı Maraş mütesellimi⁵⁴⁹ Yeni-il Voyvodası Ahmed⁵⁵⁰ Recebli Afşarının tedibine mübaşir olan Mehmet⁵⁵¹ tayin olunmuştur.

Kilis'te sakin cemaatlerden bir grup eşkiya Kilis Mutasarrıfı Süleyman Paşa'yı A'zaz yakınlarında kuşatırlar. Çarpışma devam ederken, Halep Valisinin üzerlerine geldiğini öğrenince 15-20 kişilik gruplar halinde Antep köylerine dağılmışlardır. Halep Valisinin buyrulduunda, eşkiyayı her kim sağ veya ölü olarak ele geçirirse, eşkiyayı öldürmüşse kafasını teslim etmesi halinde, mal ve eşyalarını alabilecekleri söylenerek ahali eşkiya takibine teşvik edilmektedir.⁵⁵²

Çobanoğlu cemaati de, yaşadıkları Gavur dağlarında şekavetleri veya eşkiya himayeleriyle şikayete konu olmaktaydılar. Nihayet Halep Valisi Hüseyin Paşa bunların da tedibine yollanırken, buyrulduuyla Antep voyvodasını maiyetine çağırmıştır.⁵⁵³

Eşkiyalıkları ve itaat kabul etmez tutumlarıyla devleti uzun süre uğraştıran, aşiretlerden birisi de Recepli Afşardır. 1729-1730 yıllarında Kayseri çevresinde, yaylaya gidiş gelişte, ahaliyi rahatsız ettikleri yolları kestikleri, vergilerini ödemeyip

⁵⁴⁷ Mühimme, 141. s. 23. Taahhütlerinde durmadıkları takdirde, aile ve eşyalarıyla Rakka'ya iskân kararının uygulanması kaydı da mevcuttur. (Ağustos 1735).

⁵⁴⁸ Mühimme, 142, s. 73.

⁵⁴⁹ Mühimme, 141, s. 91.

⁵⁵⁰ Mühimme, 141, s. 73.

⁵⁵¹ Mühimme, 142, s. 63.

⁵⁵² Cemil C. Güzeybey, a.g.e., s. 26. (21 Eylül 1737).

⁵⁵³ A.g.e., s. 28-29. 20 Mayıs 1737 Tarihli buyruldu da şehirde savaşa kudreti yeterlerinde gönderilmesi istenmiştir.

itaatten uzaklaştıklarından, eşkıyasının haps, kalanlarının da Rakka'ya iskânı ferman olunursa da⁵⁵⁴ önceki teşebbüsler gibi başarılı olunamaz.⁵⁵⁵ Yeniden, Anadolu müfettişi Ahmed Paşa 1732 yılında, asi aşiretleri ve Recepli Afşarını Rakka'ya iskâna görevlendirilmiştir.⁵⁵⁶ Aynı zamanda Recepli Afşarının üzerine giden Maraş Beğlerbeği Rişvanzâde Süleyman ve Kayseri Sancağı Mutasarrıfı Zaralı-zâde Osman'ın geldiği⁵⁵⁷ haber alınınca aşiret mensupları ifraz-ı zülkadriye toprağına kaçarlar. Bu gelişme üzerine ifraz-ı zülkadriye Voyvodası Ali, firar edip hükümetine gelen eşkıyayı cezalandırıp "acuze ve sibyanlarını" Rakka'ya iskâna, Kasım 1734 tarihli fermanla vazifelendirir.⁵⁵⁸ Afşar, Kılıçlı ve Bektaşlı eşkıyasından 200 kadarı Örüklü Han mevkiinde oldukları ihbar edilir. Maraş Beğlerbeğini kethudası askeriyle üzerlerine gider. Çıkan çarpışmada "kırk adet ricallerini katl ve yüz miktarı nisa ve sibyanları ve bakiyyetü'l süyüflarından" Receboğlu Süleyman kardeşi Ahmet, Bekir vs. 30 kadar adamlarıyla, Kozanoğlu Ruşen'in semtine firar ederlerse de onun tarafından yakalanırlar. Yakalananlardan eşkıya olanların idam kalanlarının Rakka'ya iskan olunması Kökvelioğlu tarafına firar edenlerin de yakalanıp Kozanoğlu Ruşen'in yanında olanlarla Adana'ya getirilip kalede haps edilmeleri için ferman gönderilir.⁵⁵⁹

Tedib ve takipten kurtulanlar Bozok, Sivas ve Kayseri taraflarında gezip eşkıyalık yapmaya devam ederler. 1735 yılında Kılıçlı ve Bektaşlı cemaatleri eşkıyasıyla birlikte Zamantı Kazasına gelerek yağma ve ahaliye zulm ederler. Haklarında Maraş Beğlerbeği Süleyman ve civardaki görevlilere hükümler yollanmıştır.⁵⁶⁰ Eşkıya yakalanmadan Süleyman Paşa'nın sefere çağrılması üzerine, yerine Sivas Valisi Ahmet Paşa tayin olur. O'nun da Rakka'ya vali olmasıyla bu vazife Sivas mütesellimine verilir.⁵⁶¹ Aynı hususta Ekim 1735 tarihinde Kayseri mütesellimi Zaralı-zâde Osman'a da bir hüküm gönderilmiştir.⁵⁶² Seferler sebebiyle Anadolu'nun idari ve askeri bakımından boşalması, görüldüğü gibi eşkıya takibini aksatmaktaydı.

⁵⁵⁴ Mehmet Karagöz. a.g.t., s. 192.

⁵⁵⁵ Yusuf Halaçoğlu a.g.e., s. 80.

⁵⁵⁶ Mühimme, 138, s. 357.

⁵⁵⁷ Mühimme, 140, s. 177. Kozan Dağı yolunun Bayezidoğulları ve Kozanoğlu Ruşen ile birlikte tutulması bildirilir. Firarilerin İfraz tarafına gitmesi tedbirin caydırıcı olduğunu gösteriyor.

⁵⁵⁸ Mühimme, 140, s. 225.

⁵⁵⁹ Mühimme, 140, s. 266.

⁵⁶⁰ Mühimme, 140, s. 90.

⁵⁶¹ Mühimme, 141, s. 39.

⁵⁶² Mühimme, 140, s. 185-186

Cerid Türkmeninden Çobanoğulları cemaati eşkıyası üstüne gidilince bir miktarı Ankara taraflarına firar ederler. Mezkur cemaatten 40 süvari eşkıya Ayaş ve Beğpazarı arasında bir grup zımmi sof tücarını İstanbul'a giderken soyarlar. 30 kese nakit ve 30 keselik soflarını nehb ve garet etmişlerdir. Eylül 1733 tarihinde Karaman Valisi Abdullah Paşa'ya eşkıyayı yakalayıp Çaldıklarını sahiplerine iade, kendilerini de cezalandırmak üzere ferman gönderilmiştir.⁵⁶³

Adana Valisi ve Anadolu Müfettişi Ahmet Paşa'nın iskanına memur olduğu Silsüpür Ceridi karara uymayıp firar ederek, gelip Mamalu ve Tabanlı aşiretleri arasına girerken, bazıları Kırşehir batısında eski yerlerine yerleşirler. Burada kendi hallerinde durmayıp, Pehlivanlı aşireti reayasının hayvan ve eşyalarını gasb, evlerini harap ederler. Bir kızı öldürüp nicesini yaralarlar. Ahalinin emniyeti ve rahatı kalmayıp, köyleri dışına çıkamazlar. Durum, ilâm ve iskânları ricâ olunur. Zaten Ahmet Paşa iskâna memur olduğu halde başka vazifesi sebebiyle görevi tehir olunmuş, bu kez Kütahya, Ankara, Çankırı mütesellimleri, Aydın muhassılı vs. ittifakla “ağaçlar yapraklanmadan” eşkıyayı ahz ve kalebend, ahaliyi de Rakka'ya nakl ve iskâna görevlendirilmiştir.⁵⁶⁴

İfraz-ı Zülkadriye reayası, Cerid eşkıyanın tahriki ile, mukataanın “mal-ı mirîyesinden” eksik kalan 25.574 kuruşu ödemezken⁵⁶⁵ Rakka'ya iskanı kararlaştırılan Köçeklü ve Silsüpür Cerid'i cemaatlerinden zuhur eden eşkıyanın yakalanması hakkında İç-il Sancağı Mutasarrıfı Mustafa Paşa asker gönderince, ele girmeyip Aydın taraflarına firar ederler. Kaçamayıp, itaat eden, ekseri kadın, ihtiyar ve çocuk olan 66 hane ahali defter olup, Adana'ya getirirler. İskân mahalline gitmeye kudretleri olmadığı ilâm olunca, Mayıs 1736 tarihli fermanla Adana'da münasip bir yere iskanları bildirilmiştir.⁵⁶⁶ Ancak “aşireti merkum ve ahalisinin ekseri ehl-i ırz ve daire-i itaatte olup” iskân yerine gitmeye kudretleri olmadığından, kendi hallerinde olmak, eşkıya zuhurunda yakalamak ve vergilerini vermek kaydıyla af olunurlar. Yurtlarında Kırşehir Sancağına bağlı Dinek Keskin'de oturmalarına izin verilir.⁵⁶⁷

⁵⁶³ Mühimme, 139, s. 319

⁵⁶⁴ Mühimme, 139, s. 93. (Ocak 1733).Kırşehir. Çorum Mütesellimine de Ağustos 1732 tarihinde ayrıca hüküm yazılmıştır.(Mühimme, 138. S, 333.)

⁵⁶⁵ Mühimme, 139, s. 149-150.

⁵⁶⁶ Mühimme, 139, s. 195.

⁵⁶⁷ Mühimme, 142, s. 94-95. Aynı tarihlerde Cerid Boybeyi Mirza Sait tabii eşkıya ile Reyhanlı cemaatinin 50 adet evlerini basarak, adamları katl, mal ve eşyalarını yağmalar. Adana Valisi Ali Paşa ve civardaki aşiret beyleri ile yetkililer ittifakla eşkıya üzerine sevk edilir.(Mühimme, 142, s. 60).

Kara Hacılu cemaatinden Osman, Hasan, Kara Musaoğlu Ebubekir, kardeşi Mehmed ve Ciritcioğulları vs. tabî eşkıya ile iskân mahallini beğenmeyip Teke Sancağına gelerek, konup göçtükleri yerlerde eşkıyalık yaparlar. Şikayetlerin artması üzerine, yakalanıp Kıbrıs'a sürülmeleri hakkında Ağustos 1732 tarihinde hüküm gönderilmiştir.⁵⁶⁸

Çepniler Giresun'dan Batum'a kadar uzanan Doğu Karadeniz Bölgesinde oturmakta olup⁵⁶⁹ cemaat yapısını muhafaza eden bir Türkmen topluluğudur. Aşiret hayatı yaşayan "Çepniyan tâifesi" uzun süre bölgenin asayişini tehdit etmişlerdir. Özellikle maden sahalarında, reaya ve madencilere yönelik eşkıyalıklar yapmışlardır. Mesela 1728'de Espiye madeni etrafında ki eşkıyalıkları şikayet konusu olunmuştur.⁵⁷⁰ Maden bölgelerinin dağlık olması eşkıyalığı kolaylaştırmaktaydı. eşkıya madencilere zulm ve teaddi edip hatta birçoğunu haksızca öldürünce, eşkıyanın üzerine gidilmesi istenir. Tirebolu, Giresun, Keşab ve Ordu tarafına firar edebileceklerinden gereken tedbirlerin alınıp, yakalanmaları buraların kadılarına da ayrıca bildirilmiştir.⁵⁷¹

Trabzon Mütesellimi Murtaza'nın malikhânesine dahil Görele (Pavabolu) Kazası mukataası reayalarından Çepni tâifesi yurtlarını terk ederek kara ve deniz yollarını kesip yolculara çeşitli zulumlerde bulunmaktaydılar. Vaki şikayetler üzerine, haklarında sadır olan emr-i şerîflerle asker sevk edilmiş fakat kışın şiddetli geçmesinden dolayı netice alınamamıştır. Espiye madenine yerleşen eşkıyanın, buradan kaldırılarak Görele Kazasına yerleştirilmesi için 1732 yılında Espiye madeni Emîni Ebubekir'e emir gönderilmiştir.⁵⁷²

Görele Kazasında Çavuş karyesinden İkizoğlu Hacı Osman ve Oğlu Mehmed nam şakiler Çepni tâifesini tahrik ettiklerinden yakalanıp cezalarının verilmesi, Espiye madeni tarafına firar edenlerin de maden Emîni Ebubekir tarafından yakalanmasının istendiği hatırlatılarak, Trabzon müteselliminin de eşkıya teftişine memur olduğu, Mart 1733 tarihli yeni bir hükümle bildirilmiştir.⁵⁷³

⁵⁶⁸ **Mühimme**, 138, s., 347-348.

⁵⁶⁹ Ayrıntı için b.k.z. Faruk Sümer, **Çepniler**. İstanbul 1992.

⁵⁷⁰ **Mühimme**, 135, s. 70.

⁵⁷¹ **Mühimme**, 138, s. 236. Ahmet Refik. **Osmanlı Devrinde Türkiye Madenleri (967-1200)**, İstanbul, 1989, s. 34-35.

⁵⁷² Ahmet Refik **Anadolu'da Türk Aşiretleri**. İstanbul 1989, s. 188-189

⁵⁷³ **Trabzon Şer.Sic. Nu:** 1896, v. 59.

Çepni tâifesinin iskanı için gönderilen mübaşir aynı hususa memur olan Trabzon Mütessillimi Murtaza' nın öldürüldüğünü İstanbul'a yazar. Mütessillimin ölümünü aydınlatmak üzere yeniden mübaşir gönderilir.⁵⁷⁴ Yapılan incelemede Murtaza öldürülmeden önce, haklarındaki şikayet sebebi ile mübaşir olan Sekbanbaşı Abdurrahman ve Mütessillim Murtaza görevden alınmışlar, bu esnada mezkur mübaşir Trabzon'da Mütessillim Murtaza'yı yolundan çevirip konağına götürerek öldürdüğü anlaşılmıştır. Mesele aydınlatılınca mübaşirin gitmesi muhtemel yerlere hüküm gönderilerek yakalanıp kalebend olunması istenmiştir.⁵⁷⁵

Çepni tâifesinin eşkıyalığının önlenmesi ve iskânları mahallî yetkililer tarafından gerçekleştirilemeyince Erzurum Valisi İsmail Paşa müfettiş olarak bölgeye gönderilmiştir.⁵⁷⁶

Darbhâne Nazırı Sadullah arzuhal gönderip, halen Görele Voyvodası ve Tonya zeameti zaptına memur olan oğlu Ömer cesur ve güçlü olmasından dolayı, Gümüşhane ve Espiye madenlerinin eşkıyadan korunması ve maden nakli vazifesini başarıyla ifâ etmektedir. Yeniden Görele ve Tonya zeametlerinin uhdesine verilmesini ister. Bu talep hizmetinin devamı şartıyla kabul edilmiştir.⁵⁷⁷ Eşkıyaların üzerine kararlılıkla gidilmiş olacak ki birkaç yıl zarfında haklarında şikayete rastlanmıyor.

Yeniden 1748 tarihinde Kürtün Nahiyesinde oturan Çepni tâifesinden 40-50 kadarının eşkıyalığa başladığını görüyoruz. Kapıcıbaşlarından Hüseyin vazifeye Trabzon tarafına giderken Karahisar-ı Şârki menzilinden ayrıldıktan sonra Şiran menziline üç saat mesafede Fındıklı beli denilen yerde mezkur eşkıya önlerine inip 5 adamını katli, 6 adamını da yaralarlar. Eşya, nakit ve silahlarını gasb ve garet ederler. Eşkıyaların yakalanmasına Trabzon Valisi Vezir Çeneci Abdullah Paşa görevlendirilir.⁵⁷⁸ Yine Espiye ve Kızılkaya madenleri arasında yerleşen Çepni tâifesinden Dede Mehmed'in zaman zaman başına topladığı adamlarıyla yolları kesip madenci reayasının evlerine girip, şekavet üzere olduğu hakkından gelinmediği için

⁵⁷⁴ Trabzon Şer.Sic. Nu: 1896, v. 65.

⁵⁷⁵ Trabzon Şer.Sic. Nu: 1896, v. 63. Bu vesikada Murtaza dan Gümüşhane mütessillimi diye söz edilmektedir.

⁵⁷⁶ Trabzon Şer.Sic., Nu: 1897, v. 76. Vesikada ki "... bu makule hilâf-ı mezhep mülhid-i edep." ifadesinden Görele reâyâsı Çepnilerin Alevi olduğu anlaşılıyor. Ayrıca bk. (Faruk Sümer, a.g.e., s. 115) Ayrıca yazar, bölgedeki Çepnilerin mühim bir kısmının Sünni olduğunu da söylemektedir. (Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s. 247)

⁵⁷⁷ *Mühimme*, 141, s. 94.(Nisan 1736.)

⁵⁷⁸ *Mühimme*, 153, s. 341

şımardığından söz edilmektedir. Nihayet, yakalanmaları hakkında Şubat 1749 tarihinde Gümüşhane emini ve Dizdaroğlu Hüseyin'e ferman gönderilmiştir⁵⁷⁹.

Kıbrıs'a sürgün ve iskân olunan yörük eşkiyasından Hacı İshakoğlu Abdulmümin ve kardeşleri Süleyman ve Hasan vs. ile firar ederek İç-il Sancağına gelirler. Burada Kırkılı cemaati eşkiyasından Sarıkaya oğulları, Nurullah Bölükbaşı, Kelağa, Çerkezoğulları, Çolak Hasan vs. Eski Yörükten bir kısım eşkiya ile Kumalar⁵⁸⁰ dağına giderek Çakal cemaatinden Arap Kasım oğulları ve Hamdi oğulları adlı eşkiyalar ile birleşirler. Sarıkaya oğlu vs. 30-40 atlı avaneleriyle, Akşehir ve Karaağaç tarafından, Bursa, İzmir ve Antalya tarafına giden yolları kesip yolcu ve ahaliyi soymaya başlamışlardır. 1740 yılında, tüccar tâifesinden Manavgatlı Seyyid Hacı Ali, Çaycıoğlu Mustafa, Beyşehirli Kara Mehmed, Türkmen Ahmed ve Sarı Mehmed İstanbul'a giderken Beyşehir'in batısında bu eşkiyalar tarafından soyulurlar. 2 yük ibrişim vs. bir buçuk keselik eşya, 700 kuruş nakit, 7 deve, 1 katırları gasp edilir. Yine aynı eşkiyalar, Alaiyye Kazasından Halil Ağa-zâde Seyyit Mustafa, Sarı Hacı Musaoğlu, Serdar oğlu Hasan vs. tüccarı Konya'ya giderken Mayıs (?) nam mevkide soyarlar. Kahve, pirinç, sabun, bez vs. emtiadan müteşekkil 19 yük mallarını ve 20 katırlarını alırlar. Bunun emsali nice zulm ve teaddi üzere olan eşkiyanın halen Hamit Sancağında oturdukları, birkaç gün içinde Teke Sancağı ve Aydın sahiline gidecekleri haber alındığından, Anadolu Valisi Veli Paşa'nın üzerlerine varması emredilir. Fermanla cezalarının tertibi ve gasb ettikleri malların ele geçirilip, hak sahiplerine verilmesi özellikle tenbih olunmuştur.⁵⁸¹

Kıbrıs'a iskânlarına karar verilen Yörük taifesinden Kara Hacı, Gedüklü, Güzelbeğlü, Eski Yörük, Saçıkara cemaatleri ile Serik eşkiyası, Alaiyye ve Beğşehir ahalileri üzerinde şer ve mazarrata sebep olduklarından biran evvel kaldırılıp iskân mahalline nakli yeniden istenir. Memur olanların emre itaat etmedikleri, rehâvete kapılanların cezalandırılacağı, ikazı görevlilerin üstüne düşeni yapmadıklarını gösteriyor. Mayıs 1740 tarihli fermanla cemaat mensuplarının Alaiyye limanına getirilmesi, Kıbrıs'ın 260 mil-yarda mesafede olduğundan hayvanlarının değerince

⁵⁷⁹ Mühimme, 154, s. 16.

⁵⁸⁰ Aksu Vadisinde Bucak karşısında Kumar Dağı diye adlandırılan dağ vesikada kumalar diye yazılmış olabilir. (Hüseyin Saraçoğlu, Akdeniz Bölgesi, İstanbul, 1989, s. 281-282).

⁵⁸¹ Mühimme, 147, s. 297-298.

satılması da bildirilmiştir.⁵⁸² Şubat 1741 tarihinde aynı hükmün tekrarlanması henüz iskânın gerçekleşmediğini gösteriyor.⁵⁸³ İskân teşebbüsünün sürüncemede kalması, kanun dışına itilmiş sürekli takip edilen aşiretlerin eşkıyalığının devamlılığını ve yaygınlaşmasını teşvik etmekteydi. Böylece aşiret mensupları açısından haklı gerekçe teşkil etmekteydi.

Uzun zamandır iskânına çalışılan Recepli Afşarı, firarda gezmeye, devam etmekte olup özellikle Kayseri ve Zamantı civarında halkın bitim tükenmez şikayetlerine konu olmaktaydı. İskân için görevlilerin yanından, civarındaki aşiret ve kabile beğlerinden de yardım istenmekteydi.⁵⁸⁴ Firarilerin Karaman tarafına gitmesi ihtimali dikkate alınarak Mayıs 1742 tarihinde aynı hüküm Karaman ve kazalarına da gönderilmiştir.⁵⁸⁵ Maraş Beğlerbeği Rışvanzâde Süleyman Paşa, Afşar eşkıyasının kaçacakları yolları tutturup. Kayseri, Zamantı tarafına geldiğinde eşkıyanın ekseri Cerid, Bozdoğan, Kerimoğlu, Akçakoyunlu, Köçerlioğlu vs. cemaatlerinin içine girdiklerini öğrenir. Talep ettiğinde de himaye eden aşiretler vermezler. Vermedikleri gibi, buyrulduyla davetine de katılmazlar. Eşkıyayı himaye eden Cerit cemaati firarilerle Elbistan tarafına kaçarlar. Kayseri Mütesellimi ve Çaparoğlu⁵⁸⁶ eşkıyanın peşinden gidince, aşiret ahalişi Çukurovaya inerken, Boybeğleri Emir Beğ ikiyüzden fazla evleri ile birlikte Maraş tarafında Akçakoyunlu oynağına, sığınır. Kasım 1742 tarihinde yakalanmaları için yeniden ferman gönderilmiştir.⁵⁸⁷

Recepli Afşarıdan Göksun tarafına kaçanlar 1743 yılında büyük bir kervan soygunu yapmışlardır. Nevşehir vakfı reayasından Kurtulu, Heriklü, Karaca Kürd ve Boynuyoğunlu cemaatlerinden deveci, mekkari taifesinden bir gurup, Kayseri tüccarından, Ali, Seyyid Ömer, Halil nâm kimselerin mal ve eşyalarını Maraş'a götürürken, Afşar eşkıyasından Hacı Mustafa oğlu Mehmed, Meskel oğlu Mahmud vs. 52 nefer adamla yollarına inip. 2 adamlarını katl, 12 adamlarını yaralayıp, bütün mal ve hayvanlarını gasb ederler. Yine bir süre önce Karaca Kürd mekkarisinin hayvanlarını ve

⁵⁸² Mühimme, 147, s. 132-133

⁵⁸³ Mühimme, 147, s. 81.

⁵⁸⁴ Mühimme, 148, s. 222-223

⁵⁸⁵ Konya Şer. Sic. Nu: 55, s. 278.

⁵⁸⁶ Çapanoğlu Ahmed Ağa, Yeni-il Voyvodası iken Recepli Afşarının tedibine memur olmuş civardaki mahalli yetkiler de maiyetine verilmişlerdir. (Özcan Mert, XVIII ve XIX. Yüzyıllarda Çapanoğulları, Ankara, 1980, s. 26)

⁵⁸⁷ Mühimme, 149, s. 70. Etrafa dağılan Afşar eşkıyasından 2 kişi. Develioğlu ve İncesu Voyvodası tarafından yakalanmış, ilâmları üzerine Kayseri mütesellimine, katl edilmeleri için hüküm gönderilmiştir. (Kayseri Şer. Sic. Nu: 133, s. 308)

Gürün tüccarının kervanını soymuşlardır. Ayrıca bir düğün alayını basıp eşya ve hayvanlarını aldıkları, bunun emsali şer ve şekavetlerinin nihayeti olmadığı ilâm olunmuştur.⁵⁸⁸ Bu tür hadiseler ve şikayetler artınca, hükümet, eşkıyanın tedibine öncelik vererek, sefere davet olunan Maraş Beğlerbeğini, seferden muaf tutarak eşkıya teftişine görevlendirir.⁵⁸⁹ Nihayet tedipte başarılı olunur. “ricalleri katl ve ekserisi parekende ve perişan” olur. Tedipten kurtulanların kendi halinde olduklarından, ricaları üzerine, vergilerini vermek, eşkıya zuhurunda teslim etmek kaydıyla, nezre bağlanıp Zamantı'ya iskânlarına müsaade edilir.⁵⁹⁰

Lekvanik Ekradı da şekaveti sebebiyle tedip ve Kıbrıs'a iskanı kararlaştırılan aşiretlerdendi. Bu işte Rışvanzade Süleyman Paşa'ya verilmiş, o bu vazifede de muvaffak olmuştur. Aşiretin “ ricalleri katl” kadın ve çocuklarından 600 kadarı Kıbrıs'a gönderilmek üzere Adana kalesinde haps olunmuşlardır. Fakat bunların ekseri kadın, yaşlı ve çocuk olduğundan “ iskâna kudretleri kalmadığı ilâm” olunarak afları istenir. Temmuz 1742 tarihli fermanla, kaleden bırakılmaları ve istedikleri yerde oturmak üzere serbest olmaları bildirilmiştir.⁵⁹¹ Süleyman Paşa eşkıya takibinde 2.000 kadar askeriyle gereksiz yere Kayseri'de 10 gün, yol güzergahındaki köylerde birer gün kalarak hem eşkıyaya fırsat, hem de reayayı rencide ettiğinden dolayı uyarılmış, vakit geçirmeden firarilerin yakalanması hakkında sert bir dille tehdit edilmiştir.⁵⁹² Eşkıya takibi, zaman zaman eşkıyalık kadar, ahaliyi rencide etme noktasına varmaktaydı.

Tedipten kurtulup Kayseri tarafına firar eden Genç Osman Çerkes ve ağabeyi Osman Çavuş vs. 20 eşkıya ile birlikte, Yarık Kaya adlı yerde yolcuları soyunca üzerlerine gidilince yine kaçmayı başarırlar. Tekrar Mihaliç, Gönen arasında, oldukları haber alındığında, bir kısmı yakalanmışsa da bazıları kurtulmaya muvaaffak olmuşlardır.⁵⁹³

Cihanbeyli aşireti daha önce Rakka'ya İskân edilmiştir iskan firarilerinden bir kısmı Malatya Sancağına tabi Şure -ili (Pötürge) toprağına yerleşirler. Civar köylere

⁵⁸⁸ Mühimme, 149, s. 137.

⁵⁸⁹ Mühimme, 149, s. 171.

⁵⁹⁰ Mühimme, 151, s. 170. Vergilerinin toplanmasına ve idarelerine bu tarihlerde büyük nüfuz kazanmış. Yeni İl Volvodası Çapanoğlu Ahmed Ağa görevlendirilir.

⁵⁹¹ Mühimme, 148, s. 312

⁵⁹² Mühimme, 149, s. 47

⁵⁹³ Mühimme, 8, s. 82. (Ekim 1743)

teaddilerinin nihayeti olmayıp, 18 kişiyi katl, nice kadın ve kızlarını da kaçırlar.⁵⁹⁴ Aynı aşiretten iskân firarisi Osman Uşakları, yakalanmaları için gönderilen mütesellim ile muharebeye tutuşurlar. Bir kısmı öldürülürse de, kurtulanlar Ergani madeni kazalarından Ebu Tahir Nahiyesine kaçarlar. Oturdıkları köy ve mezra ahalisini rencide ve topraklarını terke zorlayınca, Nisan 1745 tarihinde, artan şikayetler üzerine yakalanmaları Ergani madeni eminden talep edilmiştir.⁵⁹⁵

Ergani, Çemişkezek Kazalarını tehdit eden aşiretlerden ikisi de, Şeyh Hasanlı ve Delsimlidir. Bu aşiretlerin ahaliye ve madenci reayasına teaddilerine mani olmak için Karaçorlu-zade Elhac Mustafa görevlendirilmiştir. Aynı aşiretten Osman Ağa oğlu Ahmed ve kardeşi Abdurrahman, Ömer Ağa oğlu İsmail nâm eşkıyalar refikleriyle ahali ve madencileri rencide ve teaddi üzere olduklarından, yakalanıp başka bir yerde hapsine karar verilir.⁵⁹⁶

Aslen Eğin'de sakin olan Şeyh Hasanlı ve Delsimli aşiretleri şekavetleriyle uzun zamandır. takip edilmekteydiler. Asli yurtlarından firar edip Çemişkezek köylerine yerleşmeden önce, Eğin köylerini yağmalamış, Erzurum, Gümüşhane hacılarını soyup bir kaçını da öldürmüşlerdir. Mart 1745 tarihli hükümde Çemişkezek köyleri ahalsinin malları ve arazilerini zorla işgal edip, reyanın göç ve perişanlığına bais olduklarına işaret edilerek bir an evvel yakalanıp cezalarının tertip, ahalinin zulm ve teaddilerinden kurtarılması bildirilmiştir.⁵⁹⁷

Rakka iskanından firar eden Kar Hacılı cemaatinden Oduncuoğlu Hamdi, Kolu kırık Ali vs. eşkıyalar adamlarıyla Çankırı Sancağında dolaşip yol keserler. 1743 yılında Ömerli köyü batısında, vazifeyle Erzurum'a gidip, dönen bir grup tatar ve görevliyi soyup eşya, binek ve nakitlerini almışlardır.⁵⁹⁸ Aynı yıl Manavgat'ta oturan Kara Hacılı cemaatinden bir grup eşkıya ve Kızıllı taifesinin nezirlerini tahsile Teke Sancağı mutasarrıfı görevlendirilmiştir. Eşkıyalar İç-il tarafına firar edince, Teke Sancağı Mutasarrıfı, Kızıllı taifesinden nezirini tahsil ve Teke, Hamid Sancaklarından

⁵⁹⁴ **Mühimme**, 150, s. 49. (Haziran 1743)

⁵⁹⁵ **Mühimme**, 151, s. 225.

⁵⁹⁶ **Mühimme**, 149, s. 135.

⁵⁹⁷ **Mühimme**, 151, s. 164.

⁵⁹⁸ **Mühimme**, 149, s. 154,155.

ihracına memur olduğu mekkari develerinin ihracı işinin önceliğinden dolayı eşkiyayı takip edemez.⁵⁹⁹

Kara Hacılu cemaatinden, Adana Sarı Çam Kazasında sakin bir grub eşkiya diğer Yörük taifesinden refikleriyle, Akköprü adlı yerde, Halep'ten gelen Mustafa Çavuş'un önünü keserler. Bazı mukataalardan topladığı 21,473 kuruş salyaneyi ve eşyalarını soyarlar. Haziran 1749 tarihli hükümlerle, mübaşir tayin ve Adana Beğlerbeği eşkiyayı yakalayıp gasb ettikleri salyaneyi kurtarmak üzere vazifelendirilir.⁶⁰⁰

Tecirli Türkmeni ve Kılıçlı Ekradının “ekser ricâli istâr olan emr-î şerîfimle kahr ve tedmir ve nisvan ve sibyanları Kıbrıs ceziresine iskân” olmuşken kurtulabilenler, halen Maraş ve Antep taraflarında gezip eşkiyalık yapmaya devam etmektedirler. Temmuz 1747 tarihli hükümlerle, bunların da yakalanıp Rakka'ya iskanı için Maraş Valisi görevlendirilirken,⁶⁰¹ Adana Mütesellimi ve bölgedeki yetkililer de, iskân kararına me'mur olunmuştur.⁶⁰²

Yeni-il hassına tabi aşiretlerden Ödemişli aşiretine tabi cemaatlerden bazıları da kadimi yaylaklarını terk ederek, Niğde yakınlarında Üçkapulu ve Hasan Dağı, yaylaklarında yaylayıp, Kışı geçirmek üzere, Niğde vs. mahallere de konarak ahaliye türlü-zarar ve teaddi üzerine oldukları, defaaten şikayete konu olur. 1740 yılında Yeni-il voyvodası, eşkiyanın cezalandırılması, kadim yurtlarına yerleştirilmelerine memur olunmuştur.⁶⁰³

Şerefli cemaati şekaveti sebebiyle Rakka'ya iskân olunmuşken. bilahare “ıslâh-ı nefis” olduk diye af talebinde bulunmuşlar ve istekleri kabul olunarak Koçhisar Kazasında oturmalarına müsaade olunmuştur. Kendi hallerinde olacaklarını aksi halde, 15.000 kuruş nezdî ödemeyi taahhüt ederler. Buna rağmen içlerinden Bölükbaşı namıyla birisi çıkıp, etrafına aşiretten ve kapılı, kapısız levend toplayarak, köy köy gezip meccanen yem ve yiyecek almaktan maada, yolları kesip yolcuları soyup, ahalinin hayvan ve mallarını alarak türlü eşkiyalıklarda bulunurlar. Yine 30 kadar “ser-î cemiyet” ile başlarına topladıkları 200 eşkiyayla, Nevşehir vakfi mülhakatından Boynuinceli mukataası cemaatlerinden Aksaray Sancağında sakin Kuzulu cemaati

⁵⁹⁹ Mühimme, 150, s. 8.

⁶⁰⁰ Mühimme, 154, s. 85, 86.

⁶⁰¹ Mühimme, 153, s. 277.

⁶⁰² Mühimme, 153, s. 153.

⁶⁰³ Ahmed Refik, a.g.e., s. 206, 207.

ahalisinin köyünü basıp, 5 kişiyi darb ve mecruh kıymetli eşyaları ve hayvanlarını götürürler. 1741'de eşkıyanın cezalandırılması, çalınan malların iadesinin temini hakkında Konya Valisine ferman gönderilmiştir.⁶⁰⁴

Malatya'da sakin İzollu aşiretine tabi bir gurup eşkıya civardaki, tımar ve malikane köylerinden kırktan fazlasını basıp reayasını perişan, mallarını gasb ederek arazilerini ellerinden almışlar, Diyarbakır tarafındaki yolları tutarak yolcuları soymuşlardır. Fırat üzerinde seyreden 2 gemiyi batırarak, etraftaki reayanın hayvanlarını sürüp, evlerini ihrak ettiklerinden bunların teaddilerinin, önlenmesi ahali tarafından mahkemeye gelerek istenir. Eşkıyanın cezalanmasından sonra Rakka'ya iskânlarına karar verilir.⁶⁰⁵

Yörükân-ı Anadolu cemaatlerinden Kara Hacılu ve Tekelü cemaatleri, İç-il ve Adana'da kışlayıp Kayseri civarında Erciyes ve Biğ dağında yaylak yaparken, bir süredir Niğde ve Aksaray taraflarında köyleri vurup teaddi üzere olduklarından, buradan kaldırılıp, iskan mahalleri olan Aydın, bölgesine nakli için Karaman Valisi görevlendirilmiştir.⁶⁰⁶

Rakka iskânı firarilerinden Lek Kürdü (lekvâ'nik) eşkıyası, Pehlivanlı aşiretine tabi, Humurlu (حو مورل) cemaatinin köyünü basarlar. 2 adamlarını katl ve 6 adamlarını yaralayıp, nakitleri yanında, çok sayıda hayvanlarını sürüp götürürler.⁶⁰⁷

Karaman Eyaletinden Kadın Han'ı etrafında oturan Türkmen eşkıyası ahaliyi rencide edip, sabık Han Ağası Hüseyin'i haksızca öldürmüşlerdir. Tayin olunan mübaşir marifetiyle eşkıyanın yakalanması, etrafın güvenliğini sağlamak üzere, Boz Ulus Türkmeninden Oğulbeğlü cemaatine tabi bazı oymakların Kadın Han'ına iskânına karar verilir.⁶⁰⁸

Beğdili aşireti 1743 yılında, iskân mahalli Rakka'dan firar ederek gittikleri yerlerin ahalisinin perişan ve perakende olmalarına sebep olduklarından, yeniden

⁶⁰⁴ Konya Şer.Sic. Nu: 55., s. 340

⁶⁰⁵ Mühimme, 147, s. 348.

⁶⁰⁶ Ahmed Refik. a.g.e. s. 207-209.

⁶⁰⁷ Mühimme, 148, s. 114. 1741 tarihli fermanla, Adana Valisi eşkıyayı her nerede olursa yakalamaya, tayin olunurken, firar edebilecekleri, yerlerin, ayan, ileri gelen ve yetkilileri de uyarılmıştır.

⁶⁰⁸ Mühimme, 148, s. 250. vesikanın kenarında Mayıs 1742 tarihli kayıta, Hüseyin Ağa'nın katillerinin bulunup verilen fetva gereğince cezalarının tertib olunduğu yazılmıştır. Ayrıca, mezkur oymakların iskânı 1721 yılında istenmişken, bu talebin yenilenmesi iskânın bu tarihe kadar gerçekleşmediğini

iskânları istenir. Rakka Valisi Ahmet Paşa görevlendirilir.⁶⁰⁹ Bu esnada Kilis Ekradı eşkıyasından Okçu İzzeddinli aşiretinin tedibine de memur olduğundan Antep Voyvodası ve ayanına buyruldu göndererek 1000 asker toplayarak kendisine katılmalarını bildirmiştir.⁶¹⁰

Aşiretlerin yaptıkları eşkıyalıkların en yaygını, yaşadıkları bölge ve yaylak sahalarında, kervan, yolcu ve ahalinin can ve malına yönelik olanlardır. Mardin Kazasına tâbi Turaçlı aşiretinden bir grup, yolcuları soyup yaralarken⁶¹¹, aynı bölgede Kiki (...کیکي...) aşiretine mensup eşkıyalar da bir ticaret kervanını soyup tüccarları döverler.⁶¹²

Adana, Sivas ve Konya civarında yaşayan Konar-Göçer Yörükân-Türkmen aşiretlerine tâbi eşkıya, 4 Haziran 1701 tarihinde Kayseri'nin Kırkaya Köyü ve Sarıkaya mezrasına gelerek, bazılarını öldürürler.⁶¹³ Yine Yörük taifesinden Günceli Bayadı'na tabi Kubad, Doğanlı ve Torbalı cemaatinden bir grup şâki, 11 Haziran 1701'de Kırkaya köyü civarında şekavette bulunurlar.⁶¹⁴

Aşiretlerin yerli ahaliye yönelik tecavüzleri yanında kendi aralarında da soygun ve yağma hareketlerine sıkça rastlanır. Menteşe'ye tâbi Sincan Nahiyesi'nde, Türkmen taifesinden Hüseyin ve Abdurrahman'ın obalarını yine konar-göçer Türkmen taifesinden Kör Bayram ve İbrahim adamlarıyla basıp iki tüfek ve 200 kadar keçilerini alıp kendilerine türlü eziyet ve tarizde bulduklarından, Ekim 1701 tarihinde, cezalarının tertibi ve "ihkâk-ı hak" olunmaları için, Karesi Sancağı Mutasarrıfı'na hüküm gönderilmiştir.⁶¹⁵

Mamalı Türkmeni de bulunduğu mahallerde türlü kanunsuzluklara bais olduğundan tedibine karar verilir. Amasya, Alaybeyinin de bu hususa memur olduğu, Sivas'ta toplanacak kuvvetlere katılması bildirilmiştir. (12 Ocak 1702)⁶¹⁶

gösteriyor. (Cengiz Orhonlu- a.g.e., s. 110.) İskân isteği 1727 yılında da tekrarlanmıştır. (Yusuf Halaçoğlu, a.g.e., s.127.)

⁶⁰⁹ Mühimme, 149, s. 112.

⁶¹⁰ C. Cahit Güzelbey, a.g.e., s. 41.

⁶¹¹ Mardin Şer. Sic. Nu: 248, s. 140.

⁶¹² Mardin Şer. Sic. Nu: 248, s. 34.

⁶¹³ Mehmet Karagöz, a.g.t. s. 188

⁶¹⁴ A.g.e., s. 188

⁶¹⁵ Balıkesir Şer. Sic. Nu:712, S. 22

⁶¹⁶ Amasya Şer.Sic. Nu: 23.S. 75. Aynı konuda. Sivas Beğlerbeği Süleyman Paşa, vs. hüküm gönderilmiştir. Ahmed Refik, a.g.e., s. 127. 128. Burada . " Mamalı ve Cerid ve Pehlivanlı ve Güven vs, " aşiretler birlikte anılmaktadır (1701). Bu tedbirlere rağmen, Mamalı Türkmenine tabi Şerefli,

Aşiretlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerden birisi de Doğu Anadolu'dur. Bu bölgede de aşiretlerden kaynaklanan, şikayet ve kanunsuzluklar sık, sık gündeme gelmekteydi. Konar-göçer taifesi ağalarından Çoban adlı kişi, aşiretinden kalabalık bir grupla, bir kaç senedir, Van eyaletine tabi Hoşap "nam-ı diğer Mahmudi hükümetinde" oturmaktadır. Burada kendi halinde durmayıp civarda yerleşmiş, "tevaif-i acem"vs, reâya ve "Ebna-i sebin" yollarını kesip mallarını gasb ve garet ettiğiinden, suçları sabitse cezalarının verilmesi için hüküm gönderilmiştir. (Temmuz 1702)⁶¹⁷ Bölgedeki aşiretler önemli yaylaklarından, Erzurum bölgesinde buldukları sürede ve gidip gelirken, civar köylerde, benzeri davranışlarla tedibe bais olurlar⁶¹⁸

Anadolu'da, ulaşım ve ticaretin cereyan ettiği yol şebekesi göz önüne alındığında, bir bakıma , yol kesme ve soygun türü eşkıyalıkların da haritası çıkarılmış olur. Yol şebekesinin ana güzergahlarında, yolcu ve kervan soygunlarının yoğunlaştığı görülür. Bu yönüyle sık sık bahsi geçen, geçit ve derbentlerden ikisi, Misis ve Kurtkulağıdır.⁶¹⁹ İfrazı Zulkadriye mukatası reayasından bazı eşkıya, Misis'ten Kurtkulağı'na kadar bazı mahallerde "kat'-ı tarik" ve yolcuların mal ve eşyalarını soydukları, "fesad-ı şekavete" cesaret ettiklerinden, ahz ve cezalarının uygulanması için Adana Valisine, Mart 1703 tarihli hüküm gönderilmiştir⁶²⁰

Malatya, Kahta, Gerger kadılarının gönderdiği mektupta yer alan Kahta Köyleri ahalisinin şikayetleri, büyük bir eşkıyalığı aydınlatmaktadır. Rışvan aşiretinden Tiryakioğlu Sefer, Kara Baba, Kara Ali, Kara İsmail, Kasımoğlu Hasan, Kartal, Mir Mehmed, Mehmed Han, Paşa, Gönüllü Hüseyin ve Ömer Bölükbaşı adlı eşkıyalar kendilerine tabi iki bin kadar süvari ve piyade eşkıya ile, köyleri basıp otuz kişiyi yaralayıp, ondokuz kişi ve üç hatunu katl, türlü zulm ve ırza geçme cürümlerini işleyerek fesat ve yağma etmişlerdir. Bu fesadın önlenmesi, ihkâk-ı hâk olunup cezalarının tertibi için Maraş Beğlerbeğine ferman yazılmıştır. (Haziran 1703)⁶²¹ Yine

Güllü, Kızıllu ve Nefesli cemaatlerinden bazıları Kayseri, Çankırı, Sivas Eyaletlerinde kervanları vurup insanları katl edip türlü zulm ve teaddi üzere olmaya devam ettiklerinden, Sivas Beğlerbeğinden, nezrlerinin tahsil ve kendilerinin taş evler yapıp ziraatla uğraşmalarının temini istenir. (Halaçoğlu, a.g.e., s. 47, 48)

⁶¹⁷ **Mühimme**, 112. s. 291.

⁶¹⁸ **Mühimme**, 114. s. 163. (Mayıs 1703)

⁶¹⁹ Yusuf Halaçoğlu, a.g.e., s. 45, 46, 50, 56, 62, 71. Bk. Cengiz Orhonlu, **Derbend Teşkilatı**, s. 16, 18, 28, 105, 125, 24, 66, vs.

⁶²⁰ **Mühimme**, 114. s. 104. Aynı konuda, Adana Yeniçeri Serdarına, Niğde Sancakbeyi ve civar Sancaklar ve ayanlarına ayrı ayrı hüküm mevcuttur.

⁶²¹ **Mühimme**, 114, s. 197.

Rışvan taifesinden Hısn-ı Mansur'da (Adıyaman) sakin Ali şir, Ktek oğlu Zeynel. vs. ve yukarıdaki hadiseye karışan Kara Baba, Kara Ali, Kara İsmail adlı eşkıya, Hısn-ı Mansur Voyvodası tarafından kazaya zabıt tayin olunan mer, topladığı 2250 kuruş mal ile "iltizam-ı hass"ın voyvodasının yanına giderken menzilini basıp, para ve malları yağma ederler. Kendisini öldürmek isterler. Ahz ve cezalarının tatbiki için hüküm gönderilir. (Haziran 1703)⁶²²

Güneydoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde sakin Ulus⁶²³ Ekradına tabi Milli aşiretinden Yazgri, Hastiman(حستان). Ddegn ve onlara tabi Yezidi taifesinden Halidi aşireti eşkıyası her sene çölden yaylağa ve yaylaktan le dolaştıklarından yol güzergahındaki, kasaba, köy ve yaylaklarda türlü şekavet üzere oldukları ilam olunmakla isimleri belli eşkıyanın ahz ve cezalarının verilmesinden sonra kalanlarının münasip bir mahalle iskânı Diyarbakır Valisinden istenmiştir. (Eylül 1703)⁶²⁴

Güneydoğu Anadolu'da Arap aşiretleri de, zaman zaman bölgede şikayetlere; bais olup, yağma ve garet sebebiyle haklarında hükümler yazılmıştır.⁶²⁵

Konar-göçer taifesinden, Bektaşlı Nebi adlı eşkıya adamlarıyla, kervan soyup, bazılarını katl edince, tedibi için Kudüs Mutasarrıfı İslam Paşa görevlendirilir. Bütün sıkışan eşkıya gruplarının yaptığı gibi Bektaşlı Nebide firar ederek Antep taraflarına gelir. Durum haber alınınca 27 Aralık 1704 tarihli hükümle Antep Sancakbeği, mezkur eşkıyaların yakalanması için memur tayin edilir.⁶²⁶

lbd Kadısı gönderdiği mektubunda sabık veziriazam ve halen Kastamonu ve Kocaeli Sancaklarına Mutasarrıf olan Hasan Paşa'nın Karahisar-ı Sahib Sancağı lbd Kazasında olan iftliğini Türkmen taifesinden Küçük Süleyman cemaatinden bir gurup eşkıya, kırk atlı ve otuz piyade ile basarlar. Sekiz hizmetkn yaralayıp çok sayıda hayvan, eşya ve nakit gasb ederek kaçarlar. Anadolu Valisi ve

⁶²² Mühimme, 114, s. 197.

⁶²³ Diğer ismiyle Cihanbeyli aşireti, yaptıkları eşkıyalıklar zerine. Keli-orlu ve Samakulu aşiretleriyle birlikte Rakka'ya sürülmeleri istenmiştir. (Yusuf Halaçoğlu. a.g.e., s. 46.)

⁶²⁴ Mühimme, 114, s. 229. Daha ncede Milli ve şikaki vs. kabileler, Yezidi taifesiyile birleşerek Erzurum taraflarında, Erzurum Valisi Numan Paşa'dan eski yerlerine nakli istenmiştir. (Halaçoğlu a.g.e., s. 46)

⁶²⁵ G.Antep şer. Sic. Nu: 54, s. 328. Ayrıca yol kesip türlü şekavette bulunan Arap aşiretlerinden El-Vahap kabilesi Antakya, Bakras, Amik kazaları, civarında oturtulmayarak, A'zaz Kazasına iskanlarına karar verilmiştir. (Halaçoğlu. a.g.e., s. 50)

⁶²⁶ G.Antep şer.Sic. Nu: 55, s. 278.

civar kazalardan Eylül 1706 tarihli emirle, eşkıyanın ahz ve cezalarının verilmesi istenir.⁶²⁷ Aynı tarihlerde yine Simav çevresinde konar-göçer Türkmen taifesi geçtikleri yol güzergâhında reayaya türlü zulüm ve teaddileri şikayet konusu olunca yeniden Anadolu Valisine bu tür teaddilerin önlenmesi yazılır.⁶²⁸

İfraz-ı Zülkadriye cemaatlerinin tedip ve iskânına görevlendirilen Karaman Valisi Hasan Paşa'ya, verilen diğer bir vazife de eşkıyadan oldukları söylenen, Bayazıdoğlu, Muhammed, Çobanoğlu Kasım, Kerimoğlu Halil ve Kozanoğlu nam şakilerin yakalanmasıdır. Çobanoğlu Bayezıdoğlu ve Kerimoğlu Halil ahz ve ele getirilmiş, ancak Kozanoğlu yanına gelmeyip itaat etmediği ilâm olduğundan, her ne şekilde olursa ahz ve mübaşir marifetiyle asitaneye irsali emredilir. (Şubat 1707).⁶²⁹ Daha önce kendilerinden Tacirlü cematının tedibinde yardım istenmişken böyle bir muameleye tabi tutulmaları vazifede suistimal ihtimalini düşündürmektedir. Aynı vesikanın kenar kaydında Nisan 1707 tarihinde Abdulkerim oğlu Halil'in serbest bırakılması için emr-i şerif yazıldığını görüyoruz. Mezburun kısa sürede bırakılması isnad olunan cürümün fazla ağır olmadığını gösteriyor.

Kozanoğulları ailesinin adının duyulması ve bölgede nüfuz kazanmaları XVIII. yüzyılın başlarında gerçekleşir. Ahmet Cevdet Paşa, Kozanoğullarının soyunun, Farsak (Varsak) olduğunu ve Antep Kazasının Kozan köyünden geldiklerini ifade etmektedir.⁶³⁰ Kozanoğullarının adlarının karıştığı bilinen ilk hadise, Sis Sancağında Zaim Mustafa'nın mallarına zorla el koymalarıdır.⁶³¹ Ayrıca 1707 yılında Kozanoğlu Yusuf, kardeşi Kadir, oğlu Ruşen vs. aşiretlerden topladıkları adamlarla, Kozan dağında Gümüşhane'den ustalar getirilip ihya edilen madene saldırarak çalışan zımmileri soyup madenin kapanmasını, bais olmuşlardır.⁶³² Bu davranışları sebebiyle tedibine karar verilen Kozanoğullarından Derviş Ağa, Adana Beğlerbeği Abdulgafur Paşa tarafından yakalanıp Niğde kalesinde hapsedilir. Hatta Niğde Mutasarrıfı emr-i şerif gelmedikçe serbest bırakmayıp hiç kimseye teslim etmemesi hususunda tenbih edilmiştir. (Şubat 1708)⁶³³ Bilahare Ağustos 1708 tarihinde kendi halinde olacağına söz verince kefil

⁶²⁷ **Mühimme**, 115, s. 110.

⁶²⁸ **Mühimme**, 115, s. 120.

⁶²⁹ **Mühimme**, 115, s. 222.

⁶³⁰ Ahmet Cevdet Paşa. **Tezakir**. III, Ankara. 1986. s. 109. Kozanoğulları hakkında ayrıntılı bilgi için bu esere bakılabilir.

⁶³¹ Cezmi Yurtsever, **Kadirli Tarihi**, İstanbul. 1981. s. 78

⁶³² **Mühimme**, 115, s. 429.

⁶³³ **Mühimme**, 115, s. 519, Ahmet Refik, a.g.e., s. 138.

alınarak serbest bırakılmıştır. Ancak Derviş Ağa sözünde durmayarak bölgedeki Ermenilerin ve 1711’de Sis’te oturan Divanoğlu Kubat’ın mallarını yağmaladı⁶³⁴

Yaşadıkları bölge dağlık olduğundan, her türlü kontrolden uzak olan Kozanoğulları etraftaki aşiretlerin eşkıyalarından istifade ederek Şekavetlerini giderek artırdılar. Sis ve Kadirli’de çeşitli vergileri kendi adlarına topladıkları gibi, beşyüzden fazla zımmi reayanın “haraç ve İспенçelerin kendileri ahz”, edip halkı soyarlar. Mart 1721 tarihinde cezalandırılmaları hakkında yeniden ferman gönderilir.⁶³⁵ Kozanoğulları cezalandırılmadığı gibi, her geçen gün nüfuzlarını devlete kabul ettirip, 1734 yılında Kozan mukataâ emirliğini⁶³⁶ ve Arıklı cemaatini Kethüdalığını ele geçirip⁶³⁷ güçlenerek büyük bir hanedan haline geleceklerdir.

Aşiret dayanışması içinde, eşkıyalık yapan fertler rahatlıkla himaye bulmaktaydı. Mamalu cemaatinden Elçi oğlu Hüseyin ve Ahmed, rüfekasından, Halife Himmet, Kara Halit ve oğlu Musa, Sefer, Kethüdaoğlu Musa, Bektaşoğlu Muhammed, Öküz İbrahim vs. yirmi dört, nefer eşkıya Anadolu yakasında bazı mahallerde kuttâ-i tarîk eşkıyalığı yaptığı ihbar olunur. Tayin olunan mübaşir, eşkiyanın miriaşiret Ömer Beğ tarafından himaye edildiği ve kendisine verilmesi talep olduğunda vermeyerek yok denilir. Bunun üzerine miriaşiret Ömer Beğ’e hitaben sert bir hüküm gönderilerek eşkıyayı himaye etmeyip mübaşire teslimi talep olunur.⁶³⁸

Aşiretler hakkında sık sık şikayet konusu olan hususlardan biri de, hayvanlarını otlatırken, ahalinin ekili arazilerini tahrip etmeleridir. İshaklı üzerinde vaki dağda sakin yörükân taifesi Çan Kazası ahalsinin ekinlerini yedirip, türlü şekavete bais olduklarından eşkiyasının ahz ve cezalarının tertibinden sonra Karahisar-ı sahip kalesine hapsi emredilir.⁶³⁹

Mamalu Türkmeninden Deli Ali denilen şaki, yirmi miktar eşkiyasıyla Kırşehir yakınlarında Sipahi Satır Abdullah’ın yoluna inip kendisini katl eşyasını nehb ve garet ederler. Bununla kalmayıp halen Beğrek nâm mahalde yolcuların ve reayanın üzerindeki teaddi ve fesatları devam etmekte olduğundan, vaki şikayetler doğru ise

⁶³⁴ Cezmi Yurtsever, a.g.e., s. 88.

⁶³⁵ Mühimme, 130, s. 80,81.

⁶³⁶ Cezmi Yurtsever, a.g.e., s. 89.

⁶³⁷ Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e., s.109.

⁶³⁸ Fermanında “bu tür makuleyi bir daha himaye edersen hakkından gelineceğini mukarrer ve muhakkak bilip” ona göre hareket etmesi istenir. (Mühimme, 115, s. 361)

⁶³⁹ Mühimme, 115, s. 373 (Eylül 1707)

yakalanıp cezasının uygulanması için Ankara Mutasarrıfı Halim Paşa görevlendirilir. (Kasım 1707).⁶⁴⁰

Manisa çevresinde konar-göçer yörük aşiretlerinin önemli yaylaklarından birisi Yurt dağı çevresiydi. Bu aşiretlerden zaman zaman şikayetler ahali üzerine zulm ve teaddileri olduğu hakkında arzlar gönderilmekteydi. Böyle bir şikayet üzerine Aydın ve saruhan Sancakları muhassıdı Nasuh Paşa'ya, Mart 1708 yılında yazılan hükümde bu tür eşkıyalıkların önüne geçilmesi istenmektedir.⁶⁴¹

Antep çevresinde eşkıyalık eden Bozkoyunlu, Elçi cemaatlerinden dört kişi yakalanır. Eşkıyalıkları sabit olduğu ilamı üzerine Rakka Valisinin buyrulduyuyla 1Kasım1709 tarihinde idam edilip "ser-i maktualarının" Rakkâ'ya gönderilmesi yazılır.⁶⁴²

Afyon Sandıklı Kazası civarında Pınarbaşı mevkiinde Sakin Salmanlu-i kebir cemaatinden Mehmet nam kimse "ilâm-ı hal" edip yine aynı cemaatten, Kara Yusuf, Kara Çakır, Deli Veli, El-hac Yusuf, Ebubekir vs., topladıkları eşkıya ile 1708 senesinde öldürmek kastıyla evini basıp 1.000 kuruşluk eşyasını garet, yedi atının kuyruğunu kesip, hanımının "ırzını hetk ettiklerinden", cezalarının verilmesi için gönderilen emr-î şerif mucebince tayin olunan adamlara itaat etmeyince kırk miktar tüfekli adam ile karşı durup itaat etmemiştir. Sandıklı naib'li de bizzat yanlarına gittiğinde üzerine hücum ve dört adamını yaralayıp firar ederler. İşlerinden El-hac Yusuf yakalanır. Nisan 1709 tarihinde, Karahisar-ı sahip Paşa'sına, Sandıklı naibine firarilerin yakalanıp cezalarının verilmesi hususunda yeniden ferman gönderilir.⁶⁴³ Yine aynı tarihlerde Karahisar-ı sahip Sancağına tabi Barçınlı Kazası yakınlarında Ketişoğlu cemaatinden, Tüysüz diye tanınan şaki yirmi kadar kuttâ-i tarîk eşkıyasıyla, Kıbrıs'tan gelen Çukadar Mehmed, Kıbrıs Valisi Yusuf Paşa'nın Çukadarı Ali, Sabık Kıbrıs Beğlerbeği Mustafa Paşa'nın adamı Mehmed'in yolunu kesip üzerlerinde olan 700 kuruşluk nakid ve eşyalarını soyarlar. Bayat köyünden himaye görürler. Kendilerinden defalarca istendiği halde eşkıyayı ele vermezler. Karahisar-ı sahip Mutasarrıfı Levendat tayin edip ve bizzat gittiği halde yakalandıkları ilam olunmuştur. Eşkıyanın her ne

⁶⁴⁰ Mühimme, 115, s. 454

⁶⁴¹ Mühimme, 115, s. 558

⁶⁴² G.Antep Şer.Sic. Nu: 60, s. 13. Yine Elçi Türkmeni cemaatinden Rakka'da ki iskan mahallinden firar eden birkaçı aileleriyle Antep'te ahz ve haps olunmuşlar. Rakka Valisi Yusuf Paşa mezburların iskan mahalline nakli için buyruldu gönderir. (G.Antep Şer.Sic. Nu: 57, s. 31)

⁶⁴³ Mühimme, 116, s. 103

şekilde olursa yakalanıp himaye edenlerin haps ve defter olunarak kayıtlarının asitaneye irsali için mübaşir tayin olunur.⁶⁴⁴

Aşiretler tarafından intikam bahanesiyle de büyük karışıklıklar çıkarılmaktaydı. Reşi aşireti ve tabîî Yezidi eşkıyası bir adamları katledildiği iddiasıyla Rumkale Halfeti Kasabasını yağmalarlar. Ahalinin şikayeti üzerine mahkemeye davet olunduklarında itaat etmezler. Eşkıyanın ahzı ve Harran'a iskânı için Birecik Mütessellimi Mustafa Ağa, Rakka Muhafızı Yusuf Paşa tarafından görevlendirilir. Antep Sancağı mukatası Mutasarrıfı Ahmet Ağa'da buyruldu ile, 24 Eylül 1709 tarihinde bu hususa memur olunur.⁶⁴⁵

Ekim 1711 tarihinde Harput Malatya sınırında Koyunoğlu, Herdili zeameti ekrâdı ile Zeyk ve Bickân aşiretleri eşkıyası İranlı hacıları soyup kimisini de yaralarlar. Fermanda hac yollarının güvenliğinin sağlanması için müteaddit defa ferman gönderildiğinden söz edilerek eşkıyanın yakalanması ve gasb olunan eşyaların iadesi emredilir.⁶⁴⁶ Hac kervanlarına yönelik bu tür tecavüzler sık sık gerçekleştiğinden⁶⁴⁷ devlet bu işe ehemmiyet vermekte olup, her yıl hac mevsiminde hacıların geçecekleri güzergahlara gereken tedbirlerin alınması için hükümler yollanmaktaydı. Bu soygunların ekseri Arap aşiretlerinin oturduğu güzergahta gerçekleşmekle beraber⁶⁴⁸ Anadolu'da da zaman zaman bu tür hadiseler görülmekteydi.

Erzincan civarında yaşayan Şeyh Hasanlı ve Savanlı vs. ektrat eşkıyası gece Kemâh Kazasını basıp, pasbanlarını öldürüp, ahalden bazı kimseleri katl, bazılarını yaralayarak hayvan ve eşyalarını gasb ederler. Kadının ilâmı üzerine Erzurum Mütessellimi eşkıyanın üzerine gider. Bazısın katl ve ahz ederse de bir miktarı civara firar ederler. Eşkıyadan bazıları Karaçor Nahiyesinde Karaçorlu Osman Ağa'nın yanına sığınırılar. Şekavetlerine devam ederler. Şubat 1712 tarihinde, Diyarbakır Valisi, Erzurum Mütessellimi ve civardaki kadılara gönderilen fermanda eşkıya her nerede olursa ahz ve "ihkâkî hak" olunması emredilmiştir.⁶⁴⁹

⁶⁴⁴ Mühimme, 116. s. 113. (Mayıs 1709)

⁶⁴⁵ G. Antep Şer.Sic. Nu: 60. s. 1

⁶⁴⁶ Şaban Bayrak, XVIII, yüzyılın ilk yarısında Harput ve Çevresinde Eşkyaalık Olayları (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Malatya 1992. s. 34. 35. Bölgedeki eşkıyalık olaylarının ayrıntısı için bu teze bakılabilir.

⁶⁴⁷ Münir Atalar, Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayun ve Surre Alayları, Ankara, 1991, s. 136-145. Tarih-i Raşid. II, s. 593-594.

⁶⁴⁸ Bk. Eşkyaalığın önlenmesi için alınan tedbirler bölümü ve Münir Atalar, a.g.e., s. 131-136.

⁶⁴⁹ Mühimme, 119, s. 561.

Sivas önemli bir idarî merkez olmanın yanında Sivas Beğlerbeği de kalabalık kapı halkıyla bölgenin güvenliğinde çok etkiliydi. Sivas Beğlerbeğinin sefer-i hümayuna memur olması üzerine doğan otorite boşluğundan istifadeyle birçok mahalde eşkıya zuhur eder. Ektrat, Türkmen, Levent eşkıyasından bazı gruplar, Sonisa, Sirke, Karabiga, Taşabad vs. kaza ve kurrallarından ahalinin emval ve erzaklarını gasb ve yolları kesip yolcuları soyduklarından başka, "bayrak akçesi" vs. tekâlif talebiyle "sükkân-ı vilayete isâli hasarat üzere oldukları" ilâm olunur. Sivas ve civarında askeri ve görevliler, eşkıyanın teftişine görevlendirilir.⁶⁵⁰ 1714 yılında da bölgede eşkıyalık olayları devam eder. Bozok Sancağı Boğazlıyan Kazasında yaşayan Pehlivanlı Türkmeni taifesinden Bozkara İbrahim ve yeğeni Kara Mustafa, Abdulkadir, Koroğlan, Deli Çopur, vs. kimseler hevalarına tabi eşkıyalar ile köyleri basıp ahalinin yem ve yiyeceklerini yağmalarlar.⁶⁵¹ Sipahi Mustafa İstanbul'a giderken Osmaniye Kazasına tabi Sarmaşık derbendi nâm mahalde Lek Ektradından reis-i eşkıya Osman, Ahmed Mamalu Türkmeninden Çakır hevalarına tabi otuz eşkıyaya ile önüne inip, ikiyüz kuruş nakit, iki katır ve bir atını alırlar. Mezburun oğlunu üç yerinden mızrakla yaralarlar.⁶⁵² Yine Lekvanik Ektradının Kethüdası Selim aşireti ve kuttâ-i tarik eşkıyasından altmış kadar adamıyla bir kaç seneden beri İskilip Kazasına müstevli olup, yem ve yiyeceklerini alıp türlü şer ve şekavet üzere oldukları. Kızıl viran dağında kışlayıp Türkmen taifesinden Çetmi (Çepni), Levlak, Karahacılı vs. kendilerine tabi ehl-i fesad eşkıyasıyla Tokat kazalarında vaki kurra ahailerinin hayvan, eşya ve mallarını garet edip ahaliyi perişan edip, perakende ettiklerinin ilamı üzerine, her üç konu ile ilgili, Sivas Beğlerbeğine ve ilgili kazalara ferman gönderilir.⁶⁵³ Haklarında ferman-ı âli sadır olan Kılıçlı, Koyunoğlu, Elçi ve Bektaşlı eşkıyalarından bir kısmı ahz ve Antep'e irsâl olunurlar. 27 Mart 1714 tarihinde Rakka Valisi Antep naibi ve dizdarına gönderdiği buyrulduca, mezburların vüsulünde münasip bir yere vaz ve muhafaza, altına alarak, ihtiyaçlarının karşılanması, lakin bir ferdinin firarına meydan verilmemesi hususu vurgulanır.⁶⁵⁴ Diyar taraftan Koyunoğullarından, elegeçen kadın, erkek ve ehl-i iyallerinden bir kısmı da Diyarbakır'da haps ve defter olmuştur. Ele girmeyenlerinde ahz ve Tacirli cemaati arasına girip Çemişgezek, Harput taraflarına firar edenlerinde

⁶⁵⁰ Mühimme, 120, s. 50 (Kasım 1713)

⁶⁵¹ Mühimme, 121, s. 367.

⁶⁵² Mühimme, 122, s. 50

⁶⁵³ G.Antep Şer.Sic. Nu: 65, s. 227

⁶⁵⁴ G.Antep Şer.Sic. Nu: 65, s. 227

yakalanarak, eşkıyasının cezalarının tertip ve kalanlarının Rakka'ya iskânı için Diyarbakır Valisine Temmuz 1714 tarihinde ayrı bir ferman gönderilmiştir.⁶⁵⁵ Alınan neticeler görevlilerin meseleyi ciddiyetle takip ettiklerini göstermektedir.

Ağustos 1714 yılından Kilis hassına tabi aşiretler eşkıyası muhtemelen intikam için Kilis Kazasını basarlar. Okçu İzzettinli Şeyhli, Amiki ve Hoştuvanlı cemaatinden beş, altıyüz miktar eşkıya Kilis'in batısında Zeytunlu nam mahalde toplanırlar. Mahkemeye davet edilip, davalarının görülmesi istenince itaat etmeyerek Kilis Kazasına gelip voyvodanın sakin olduğu saraya hücum ederek Voyvoda El-hac Mehmet, kethüdası ve beş nefer çukadarı katl olunur. Çıkan çarpışmalarda iki yeniceriye de katl, toplanan mâl-ı hass voyvodanın mal ve eşyasını yağmalarlar. Durum ilan olunca Maraş Valisi Vezir Ali Paşa kapu halkıyla eşkıyanın ahzına tayin ve eyalet askeri vs. görevlilerle ittifak üzere hareketle eşkıyanın cezalandırılmasından sonra kalanlarının Rakka'ya iskânına karar verilmiştir.⁶⁵⁶ Hadisenin cerayanından reayanın haksızlıklara maruz kaldıkları iddiasıyla Voyvodalarını cezalandırmak için bu yola başvurdukları anlaşılıyor.

Yeni-il hassına tabi cemaatlerin yeniden tahririne, karar verilmiş, tayin olunan. adamlar Aydın havalisinde yaşayan Gargın cemaatini tahrir için gittiklerinde kurşun atıp muharebeye cesaret ederler. Dışardan çoğunluğu Türkmen Levendatı eşkıyasından kimseler cemaate yardım edince görevlilerden birini katl ederler. Durum ilâm olunca eşkıyanın ahzı, Haziran 1714 tarihli hükümle Aydın ve Menteşe Sancakları Muhassılı El-hac Ahmed'den istenir.⁶⁵⁷ Aşiretin kontrol altına girmeyip, vergi yükünün artmasını engellemek düşüncesiyle tahrire direndikleri anlaşılır.

Adana Beğlerbeği Elhac Ahmed Paşa Anadolu'nun nizâmına ve eşkıyalığın önlenmesine müfettiş olur. Bu vazife esnasında kendisinden, Maraşta bulunan Mektûbiye Medresesinin vakfına tâbi Kara Beğdil Türkmenleri iskândan firar edip Aksaray civarına gelerek ahali ve yolcuları soymaktan başka vergilerinde ödediklerinden, bunların eşkıyalıklarının önlenmesi de istenmiştir.⁶⁵⁸

Eğridir Kadısı mektup göndererek Teke Sancağına tabi Karahisar Kazası ahalisinden, Doğancıoğlu Karamanlısı, Alaylı vs. karyeleri cemaatleri, ilkbahar

⁶⁵⁵ Mühimme, 122, s. 87.

⁶⁵⁶ G.Antep Şer.Sic. Nu: 65. s. 243-245.

⁶⁵⁷ Mühimme, 122, s. 45.

⁶⁵⁸ Yusuf Halaçoğlu, a.g.e., s. 53.

mevsiminde ziyade hayvanlarıyla kazalarına gelip, sonbaharda giderken ahaliye envâî zararları verip, yollarda, köylerde şekavet, üzere olduklarından, mezburlar 20.000 kuruş nezre bağlanırlar. Halen tenbih olmadıklarından, Mayıs 1719 tarihli fermenda, taahhüd ettikleri nezrin tahsili ve şekavetlerinin engellenmesi Anadolu Valisinden istenir.⁶⁵⁹

Sadrîâzâm Ağalarından Ahmed İrkid Hanı mevkiinde soyulur. Eşkiyanın ahzı için İç-il Sancağı Mutasarrıfı Mustafa, Karaman ile Maraş Eyaletlerine Mutasarrıf olan Ahmed Paşa, adamlar tayin ettiğinde, bu fesada cesaret eden eşkiyanın Danişmendli Türkmeni cemaatlerinden Cevanişur oymağından oldukları anlaşılır. Yakalanmaları için varıldığında mezbur aşiret, eşkiyayı himaye edip ele vermemiştir. Bu defa Haziran 1720 tarihinde Anadolu Valisi Ali Paşa'ya hitaben yeniden ferman gönderilerek eşkiya ve hamilerinin yakalanıp cezalandırılması istenmiştir.⁶⁶⁰ Yine Antep'te toplanan mal-ı mirî Haleb'e nakl olunurken, Türkmen eşkiyasından bir grup görevlileri soyarlar. Haberdar olan mal-ı mirinin tahsiline me'mur Mehmed Ağa 21 eşkiyayı ahz ve gasb ettiklerini yanlarında, bulunca tamamını haps eder. Halep Valisi Recep Paşa 21 Ekim 1720 tarihli buyrulduyla eşkiyanın Haleb'e gönderilmesini ister.⁶⁶¹

Bu esnada Anadolu Valisi Ali Paşa'ya verilen bir diğer vazife de Saruhan Sancağından Haremeyn-i şerifeyn evkafı reayasından bazı Türkmen ve Yörük reayasının ahali üzerindeki şer ve fesadın defolunmasıdır. Her ne kadar Saruhan Sancağı muhassılı Elhac Mehmed eşkiyasından iki neferi ahz ve "ser-i mak'tuaların" irsal etmişse de bu işi mezkur valinin bilgisi ve ehliyetine havale olunmuştur (Mart 1721)⁶⁶².

Şekavetleriyle defaaten tedibe uğrayan Kilis sakinlerinden Okçu İzzettinli Aşiretinden, olup aranan Gocu denilen Şaki bir kaç gündür Antep'te olduğu ihbar edilince, Halep muhafızı Recep Paşa 6 Ağustos 1721 tarihli buyrulduyu ile mübaşir gönderir.⁶⁶³ Yine Kilis Ekradının reayanın ihtilaline bais ve mâl-ı mirinin toplanmasına engel olduklarından eşkiyanın ahzı ve taahhüd ettikleri nezrin tahsili için Halep, Rakka ve Maraş Mütesellimleri tayin olur. Konuyla ilgili mübaşirin gönderdiği arz ve

⁶⁵⁹ Mühimme, 129, s. 6.

⁶⁶⁰ Mühimme, 129, s. 393.

⁶⁶¹ G.Antep Şer.Sic. Nu: 70, s. 229.

⁶⁶² Mühimme, 130, s. 83.

⁶⁶³ G.Antep Şer.Sic. Nu: 73, s. 248. Mezkur şaki Gocu yakalanamaz. Rakka sükkanından Tacirliü. Kılıçlı. Elçi kabilelerini başına toplayarak büyük bir eşkiya cemiyeti oluşturur. Sivas Malatya arasındaki yolları tutarak, katl-i nüfus ve soygunlarıyla korku salar. Bütün tadbirlere rağmen evlerinin dağlık bölgede olması sebebiyle yakalanmaları mümkün olmaz. Eylül 1728 tarihinde nasıl olursa

kaimesinde, eşkıyanın ahzı için çok askere ihtiyaç olduğu anlaşılınca, yeni bir fermanla Sabık Sivas Mütessellimi Rışvanzâde Ömer de görevlendirilir (Aralık 1725).⁶⁶⁴

Koyunoğulları, Karaçorlu, Atmalı, Tecirlü vs. aşiretler buldukları mahallerde yolları kesip "gasp-ı emval ve katl-i nüfus" üzere olduklarından maada Halep kervanını Arapkir'in batısında incebel denilen mevkiye vururlar ve bir miktar eşyalarını gasp ederler. Bundan birkaç gün sonrada Erzurum kervanı Kudüsü şerif ziyaretçileriyle giderken yoluna inip emvâl ve eşyalarını garet bir kaç adamlarını da katli ederler. Eşkıyanın yakalanması istendiğinde Arapkir Kazasında bazı kimseler eşkıyaya yardım ettiklerinden bu mümkün olmamıştır. Mart 1723 tarihli fermanla Sivas Valisi ile Maraş Beğlerbeğine, hadise mahallindeki görevlilere ittifakla hareket edip, eşkıya ve yardımcılarının ahz, cezalarının tertibinden sonra, ahalinin eşkıyaya yardım etmemeleri, zuhuru halinde ittifakla yakalanmaları şartıyla nezre bağlanıp "birbirine kefil" edilip, hüccetinin gönderilmesi emr edilir.⁶⁶⁵

Çankırı Sancağına tabi Kalecik Keskini Kazasında, Bağbasan köyünden Akkuzulu Türkmeni cemaatinden Süleyman Kethüda adlı şakı, buraya geldiğinden itibaren kutta-î tarik eşkıyalığı yaptığından, hakkında birkaç defa evamir-î şerif sadır olmuşsa da yakalanamamıştır. Diğer cemaatlerden eşkıyayı da başına toplayarak "levendat kıyafetinde" gezerek şer ve mazarratlarının nihayeti olmadığından, haklarında Nisan 1723 tarihinde yeniden ferman gönderilmiştir.⁶⁶⁶

Aşiretlerin gidip geldikleri yol güzergahlarında soygunlarının sıklaşması yöneticileri sıkı tedbirler almaya yöneltir. Karaman Beğlerbeği Mehmed Paşa yeterli korumanın olmadığı yollarda seyahat edilmemesi, Beğlerbeği tarafından adam verilmedikçe gidilmemesi sıkı sıkıya tenbih olunmuştur. Buna rağmen, Karamanda Ilgın, Beğşehir, Kır-ili arasında Bağırsak deresi denilen yer dağlık olup "tarik-i cadde" olmamakla, adamsız gidilmemesi gerekirken 5-6 tüccar, bu dağ yolu ile gidip, böylece eşkıyadan kurtulacakları fikriyle Isparta tarafına yöneldiklerinde, mezkur mahale geldiklerinde 9 nefer piyade eşkıya önlerine inip birini katli ve 1000 kuruşluk mallarını gasb ederler. Mirimiranın haberi olup adam göndermişse de, adamları süvari, eşkıya

olsun yakalanmaları için Maraş Beğlerbeği ve Sivas Mütessellimine ferman gönderilir. (Mühimme, 135, s. 140)

⁶⁶⁴ Mühimme, 133, s. 43-44

⁶⁶⁵ Mühimme, 131, s. 97.

⁶⁶⁶ Mühimme, 131, s. 121.

piyade olduğundan yolların dağlık ve sarp oluşu takibi zorlaştırmış yakalanmaları mümkün olmamıştır. Eşkîya, Hamit Sancağından geçerek Anamus dağında sakin yörükân taifesinden Çolakoğlu cemaatinin arasına karışırlar. Ekim 1723'de Anadolu Valisine, mezkur eşkıyanın Çolakoğlu cemaatinden olduğu haber verilerek yakalanmaları istenmiştir.⁶⁶⁷

Eşkîyalığın en çok zararlı olduğu hususlardan biride, Anadolunun maden istihsal bölgelerinde, yürütülen faaliyetin aksamasına sebep olmasıdır. Gümüşhane'deki madenlerde çalışan madenciler ve bölge ahalisi, sık sık Çepni eşkiyasının tasallutundan şikayetçi olurlar. Çoğunluğu Görele ve Tirebolu Kazalarında sakin Çepni taifesi yolları "sed ve bend" ederek gelip geçenleri soyarlar. Bu fesad ve şekavetlerinin nihayeti olmadığından 1725 tarihli bir fermanla Trabzon, Karahisar-ı şarkı mütesellimleri ve kadılarından eşkıyanın ahzı ve müstahak oldukları cezalarının tertibi istenmiştir.⁶⁶⁸

Teke Sancağında sakin Yörükandan Karahacılı cemaatinden olup "şekavetleriyle meşhur reisî eşkıyadan" Çolak Receb oğlu Abdülkadir, Çerkez oğlu İsmail, Eski-Yörük cemaatinden Deli Hasan, Köekli cemaatinden Hasan Kethüda kayınları denilen şakiler, 50-60 miktar "tüfenkendaz" eşkıyayı başlarına toplayıp, Alaiyye Sancağına tabi Manavgat Kazasında sakin kendi hallerinde olan Yörükandan Tartarlı cemaatinin evlerini basarlar. Kethüdaları Ahmed ve 2 kişiyi "bî gayri hâk" katl ederler. Irzlarına tasallut, 2.000 koyun, 27, kısrak, 70 baş sığır, emvâl ve eşyalarını garet, ve yine, tahsil olunmuş 1000 kuruşluk "mâl-ı miriyî" gasb ederler. Aynı cemaatten, Lolo (لولو) Suhte nâm şaki de 20 adamıyla "katl-i nüfus ve garet-i emvâl" ederken, yine mezkur cemaatten Kara Mustafa oğlu Bekir nâm şaki Kızıllı cemaatinden 10 kadar evi basıp mallarını yağma ve bakire kızlarını dağlara kaldırdığı ve bunun gibi türlü şekavet üzere olduğu ilâm olunur. Haklarında yakalanmalarına dair hüküm gönderilmişse de firar ederek ele girmemişlerdir. Haziran 1726 tarihli hükümde mezburların adetleri üzere fesatlarına devam ettikleri görülmektedir.⁶⁶⁹

Sefer sebebiyle, doğan otorite boşluğu ana ulaşım şebekesinde de hissedilir. Karaman Beğlerbeği Konya'dan Çiftehan'a kadar, Anadolu'nun orta kolunun teftişine çıkarılır.⁶⁷⁰ Eylül 1726 tarihli emirle Yeni-il hassı voyvodası Çamlıbel denilen mahalde,

⁶⁶⁷ Mühimme, 131, s. 272-273.

⁶⁶⁸ Mühimme, 132, s. 352.

⁶⁶⁹ Mühimme, 133, s. 243.

⁶⁷⁰ Mühimme, 125, s. 104. (1726)

Sivas yolcularından ikisini katl ve eşyalarını gasb eden kutta-î tarik eşkiyasının, Recebli ve Pehlivanlı aşiretlerinden olduğu istihbar edildiğinden yakalanmaları istenir.⁶⁷¹ 1727 yılında Karaman Eyaletinden mekkari deve ihracına mübaşir olan Destari Ali, dönüşünde, Kayseri'ye tabi Tuzhisarı(!) köyüne geldiğinde, Afşar eşkiyası gece köyü basıp, çok sayıda mekâri develeri gasb ederler. Bu eşkiya grubu, Maraş hududunda da köyleri yağmalayıp Bozok tarafına giderek şekavetlerine devam ederler. Karamanlı kervancılarından Hacı Mehmed'i soyup yaralarlar. Şerlerinden yolların ve ahalinin emniyeti kalmadığından, yakalanıp ahalinin emniyet ve huzurunun temini bildirilmiştir.⁶⁷²

Konar göçer Türkmen ve Ektrat eşkiyasından Kel Hasan Oğlu Kara Kulak (?) ve refikleri Kara Mustafa ve Çakır denilin şakiler tabileri obalarıyla Ab-sâfi Kazası ve köylerine konarak civar kasabalarda gezip, ahalinin ekin ve mallarını itlak, yolları keserek türlü şekavette bulunurlar. İstanbul'dan "serhâd-ı mansureye giden ve taşradan gelen miri hazineleri" yağma edip, bunun emsali suçları sebebiyle Kara Kulak'ın babası Hüdavendigâr mutasarrıfı tarafından ahz ve cezası tertip edilmiştir. Mezkurlar "ıslahı nefis" etmeyerek Ab-sâfi Kazasında sakin "hırsız yatağı" olan Tarancıoğlu denmekle meşhur İsmail ve Kurdoğlu nam şakilerle ittifak halinde olduklarından ahalinin emniyet ve rahatı kalmamıştır. Hüdâvendigâr Sancağı mutasarrıfı ve Akyazı voyvodasına eşkiyayı yakalayıp cezalarını tertib etmeleri için ferman gönderilmiştir (Şubat 1729).⁶⁷³

Türkmen taifesinden İmam Kulu, Bahrilü ve Lekvanik Ektradından Mirsatlu cemaatleri Adana bölgesinde kışlayıp, Niğde'de Üçkapulu yaylağında, Develi ve Kayseri etrafında yayladıklarından, her sene gelip giderken ahaliye zarar verdiklerinden, Develi'de sakin Develioğlu Seyyid Mustafa, eşkiyadan bir kaçını ahz ve gasb ettikleri emval ve eşyayı kurtarır. Bu cemaatler civarda gezip kimseye zarar vermeyecekleri, kendi hallerinde olacaklarına dair söz verirler. Sözlerinde durmaları için "lekvanik Ektradından Mirsatlu. göçebe Türkmeninden İmâm Kulu cemaatlerinden herbir neferi canib-i mirîye yüz kuruş ve Bahrilü Türkmeni dahi beşbin kuruş" nezre bağlanarak, Develü Kazasında sicil, baş muhasebe defterinede kayd olunmuştur. Mezkurlar taahhüdlerinde durmayınca Develüoğlu Seyyid Mustafa Haziran 1728 tarihinde tekrar

⁶⁷¹ **Mühimme**,133, s. 333.Eşkiyanın himaye edilmemesi ve ele verilmesi için Pehlivanlı mir-î aşiretine de hüküm yazılmıştır. (**Mühimme**,133, s. 333, 334)

⁶⁷² **Mühimme**,134, s. 214, 215.

⁶⁷³ **Mühimme**,135, s. 272.

asker toplayarak nezirlerini tahsil ve eşkiyasının cezasını tertibe me'mur olunur.⁶⁷⁴ Aşiretleri itaat altına alma, kanunsuzluklarını önlemek için nezre bağlanmaları en yaygın uygulamalardandı. Ankara'da sakin Tabanlı kabilesi mülhakatından şekavete karışanlar ayrı ayrı nezre bağlanmış, sözlerinde durmayınca da taahhüd ettikleri nezrin tahsili istenmiştir.⁶⁷⁵ Yine Sivas Eyaletinde yaşayan Türkmen cemaatlerinden Dede Sülü (Dedeşlü), Küne, Kızık vs eşkiyası Çorum civarında reayaya zararları üzerine bu tür hareketlerde bulunmayacaklarına dair söz vermişler ve 22.500 kuruş nezre bağlanmışlardır. Sözlerinde durmadıkları ve şekavete devam ettikleri Çorum kadısının arzı ve Sivas Beylerbeyinin mektubuyla anlaşılınca, Haziran 1731 tarihli emirle Pehlivanlı aşireti beyleri nezrin tahsili ve cezalarının verilmesine görevlendirilmiştir.⁶⁷⁶

Diyarbakır bölgesinde yaşayıp, Ergani ve Erzurum çevresinde yaylaya çıkan Millü aşireti yaylakta ve gidip gelirken ahalinin can, mal ve bağ,-bahçelerine, ekinlerine zarar vermekteydiler. Alınan tedbirlerle bu zararların önüne geçilmiştir. Mart 1732 tarihli hükümle, Millü aşiretinin yaylaya giderken eşkiyalık yapmaması için Diyarbakır Valisinin tedbir alması istenir.⁶⁷⁷ Ancak alınan tedbirlere rağmen ahaliye zarar vermeye devam ederler. Nisan 1733 tarihinde Erzurum tarafındaki yaylaklarına giderken yol güzergahında verdikleri zararların ve halkın şikayetlerinin giderilmesi, eşkiyanın cezalandırılması, hükümeti hudutlarının eşkiyadan temizlenmesi yeniden Diyarbakır Valisine yazılmıştır.⁶⁷⁸ Millü aşireti ve tabî cemaatler Erzurum çevresinde yaylaya çıkmaya devam ederler. Haklarındaki şikayetlerde bitmez. Şiran, Kelkit arasında Sadrazam Çukadarlarından Gümüş Ali'yi soyup sürücüsünü öldürürler. Erzurum Valisi Ahmet Paşa'ya, Badıllu ve Hacibanlu (?) aşiretine tabi eşkiyaların bu işi yaptıkları bildirilerek yakalanmaları, mezkur aşirete tabi eşkiyaların ahali üzerindeki zulümlerine mani olunması bildirilir.⁶⁷⁹ Fermanda eşkiyanın tedibinde dikkatli davranılarak zulümlerine mani olunurken aşırı gidilip tamamen "itaatten huruç edecek"leri hareketlerden kaçınılması ikazı; yönetimin tedbirlerdeki hassasiyetini göstermesi bakımından önemlidir.

⁶⁷⁴ Mühimme, 135, s. 73

⁶⁷⁵ Ahmed Refik, a.g.e., s. 181, 182. (1729).

⁶⁷⁶ Mühimme, 138, s. 39.

⁶⁷⁷ Mühimme, 138, s. 232.

⁶⁷⁸ Mühimme, 138, s. 397. (Kasım 1732.)

⁶⁷⁹ Mühimme, 139, s. 186.

Sivas yakınlarında Kızılöz nam mahalde oturmakta olan Ektrat taifesinden Düdük Veliogulları "öteden beri katî tarik ve katl-î nüfus ve şer ve şekavetle meşhur olup" haklarında defalarca evâmir-î şerif sadır olmuşken cezaları verilmediğinden,⁶⁸⁰ zulümlerini artırmaktan maada, Musacalı cemaatinden Herkoğulları ve Cerit aşiretine tabi Lalalu mahallesinden Kel İsmail, kardeşi oğlu Tırtıl Hasan, Emiroğlu Solak ve oğlu Ali Bölükbaşı, Köçeklü aşiretinden Çobanoğlu vs. eşkiya aşiretlerinden ayrılıp mezkurların yanlarına gelerek, onlarla ittifak edip zulm ve teaddilerini artırır. Vaki şikayetler defaaten emir gönderilmesine konu olmuşsa da yakalanamamışlardır. Ekim 1733 tarihli bu fermanla Sivas mütesellimi Zaralı-zade Osman yakalanıp idam edilmeleri için eşkiya üzerine sevk edilir.⁶⁸¹ Bozok mütesellimi ve Mamalu mir-î aşireti Kantemur da eşkiya tedibine tayin olunmuş ancak Mamalu mir-î aşireti kendi aşireti içinde de eşkiya türediğini arz ederek affını talep eder. "Aşireti toprağının eşkiyadan temizlenmesi" kaydıyla isteği kabul edilir.⁶⁸²

Ankara Mutasarrıfı Ahmed Paşa İran seferine gidince "vilayet korumadan hâli kalıp" Cerid eşkiyası Ankara ve çevresinde gezerek kaza ve köyleri soyup ahalinin hayvanlarını gasb ederler. Can, mal emniyeti kalmayan reaya şehirlere göç etmişlerdir. Otorite boşluğundan istifadeyle türeyen eşkiya grupları da Cerid eşkiyası olduklarını söyleyerek zulümlerini artırır. Kırşehir Sancağı ahali silahlanıp ittifakla Sancaklarını eşkiyadan temizlemişler, buradan kaçanlar da Ankara tarafına gitmişlerdir. Ankara ahali de aynı yola başvurup mahkemeye gelerek şikayette bulduktan sonra, silahlanmak için müsaade isterler.⁶⁸³

"Katl-î nüfus ve nehb-î emval adetî müstemirresi olan" Lekvanik Ekradı eşkiyası Boynuyoğunlu mirâşireti Battal Beğ'in hanesini basarak kendisini çocuklarını ve 14 adamını katil ederek emval ve eşyalarını gasb ederler. Etrafta ki köyler ahali ittifakla üzerlerine gidip bir miktar muharebeden sonra bazı kimseler ölmüş ancak yakalanmaları mümkün olmamıştır. Sıkışan eşkiya Kozanoğulları tarafına firar eder.⁶⁸⁴ Yine Lekvanik aşiretine bağlı Kırıntılı cemaatinden "ser- eşkiya" Hamdioğlu Emir Ali ve oğlu Emir Ali, Küçük Ahmet, Emir Salimoğlu Halil vs. başlarına topladıkları eşkiya

⁶⁸⁰ "Bu durum belgede: Şakiler ahz ve cezalarının tertibi olmadığından etikleri kabahat yanlarına kalıp tüfyanları gün be gün devam edip" diye ifade edilmektedir.

⁶⁸¹ *Mühimme*, 139, s. 348.

⁶⁸² *Mühimme*, 139, s. 385.

⁶⁸³ *Mühimme*, 139, s. 195.

⁶⁸⁴ *Kayseri Şer.Sic.*, Nu: 128, s. 130 (Haziran 1734)

ile “envaî fesad ve melanet” ve zulüm üzere olduklarından başka, bir süredir vergilerini de vermedikleri ilân olunmuştur. İtaatleri istendiği halde etmeyince, Şubat 1735 tarihli fermanla Adana Valisi yakalanmaları ve cezalarının verilmesi için görevlendirilir.⁶⁸⁵

Tarsus'ta sakin Tekyeli cemaatinden Kethüda Ahmed aynı cemaatten bir grup Şakıyı tahrik ederek, aynı cemaatten Abdulkadir'i öldürtür. Tarsus Voyvodası tarafından, adam tayin edilip mahkemeye çağrılınca firar ederek, meşhur eşkıya Barla (?) Hadioğlu Emin'in yanına sığınır. Beş altıyüz silahlı adam toplayarak eşkıyalığa başlarlar. Konar göçer taifesinden olup mekanları bilinmediğinden, yakalanmaları hakkındaki hüküm gitmeleri muhtemel; Adana, Niğde, Aksaray ve Konya'da ki yetkililere gönderilir. Haziran 1736⁶⁸⁶

Yol güzergahı üzerinde oturan aşiretlerin, yolcu ve tüccarlara yönelik soygun ve tehdidinden, başka merkezden taşraya vazifeli olarak gidip gelen resmi görevlilerde büyük ölçüde etkilenmekteydiler. 1735 senesinde İzmir'deki görevini bitirip avdetinde Mudanya yakınlarına gelen Karasulu Tatar Mahmud ve Çukadar Mehmed'in önü sekiz piyade eşkıya tarafından kesilir. Çatışmada Cukadar tüfekte öldürülür. Tatar ve sürücüsü kaçarak kurtulurlar. Yapılan araştırmada eşkıyanın Koduna Pınar mevkisinde kışlacı yörük taifesinden Kubaş (?) cemaatine mensup Musaoğlu bin Hamza ve adamları olduğu anlaşılır.⁶⁸⁷

1742 yılında 300 İran'lı hacı Ergani yakınlarında Cihanbeyli ve Terbekânlu (?) aşiretleri eşkıyası tarafından soyulurlar. 2 hacıyı da öldürürler. Eşkıya takibinde 20 kadarı öldürülmüş, kalanlarının da yakalanıp hacıların çalınan mallarının sahiplerine teslimi, Diyarbakır. Valisi Ali Paşa'dan istenmiştir.⁶⁸⁸

Adana Eyaletinde Ayas, Berendi ve Kınık kazalarında sakin ifraz-ı Zülkadriye mukaatası cemaatlerinden Karalar Ceridi “öteden berü şekavetiyle maruf” olduğundan ıslah edilmeleri ve Dünderlı mukataasına tabi Kara Hacılar cemaatinden gasb ettikleri hayvanları ve eşyayı öldürdükleri 7 kişinin şer'en icabeden diyetlerinin tahsili, Adana Valisine yazılır. Yeterince levendat ve adamları bizzat gidip mezkur cemaatlerinin eşkıyasını cezalandırıp, kendi hallerinde olmak şartıyla “müceddiden kavi

⁶⁸⁵ Mühimme, 140, s. 305.

⁶⁸⁶ Mühimme, 142, s. 90.

⁶⁸⁷ Kamil Kepecioğlu. Bursa Kütüğü. II, s. 80.

⁶⁸⁸ Mühimme, 149, s. 100,101.

nezre kat eylemek” için civardaki görevlilerle ittifak üzere hareket edip, firar ve muhalefetlerine fırsat verilmemesi hakkında özellikle uyarılmıştır.⁶⁸⁹

İç-il Sancağında sakin Cerid cemaatinden Kuşcuoğulları denilen Hanefi, Memiş ve Mustafa 1745 yılında Karataş, Sarı Kavak, Divle Kazalarında ki, aşiretlerin eşkiyasıyla birleşerek kalabalık bir eşkiya gurubu teşkil ederler. Kıbrıs, İç-il, Aladağ yollarını tutarak, yolcuları katl, eşyalarını garet etmekten maada, Larende Kazası yakınında olan değirmenleri ve civardaki köylere envâî hasar ve teaddidide bulunurlar. Daha önce sadır olan fermanla Larende ayanından Çavuş zade Abdurrahman ile Voyvodası ahaliyle ittifak üzere eşkiya üzerine giderek, eşkiya reislerinden Seyyed İbrahim'in 1 adamını katl ve 2 adamını yaralarlar. Muharebe esnasında kendiside kolundan kurşunla yaralanmış, sonrada bu yaranın tesiriyle öldüğü haber verilmiştir. Bu kararlı tutum karşısında eşkiyalar Larende bölgesini terkederek İç-il tarafına giderler. Firar edenlerin yeni şekavetlerine fırsat vermeden yakalanıp cezalarının tertibi hakkında, İç-il Mütesellimi, Karataş âyânından Hacı Halim, ve Halil, Sarı Kavak âyânından Osmanoğlu ve Divle Kazası ihtiyarlarına, Derbend ağası Osman, Sunullah paşa-zade Abdulmümin ve kardeşi Mahmud'a hitaben ayrı ayrı hüküm gönderilmiştir.⁶⁹⁰

Ekrat ve Türkmen taifesinden boybeyleri ve mîr-î aşiretleri, kendi halkının zabıtı ve oturdukları yerleri eşkiyadan korumak üzere ayrı ayrı emirlerle uyarılmış ve sorumlu tutulmuşlardır.⁶⁹¹ Buna rağmen Şam'dan İstanbul'a dönen bir gurup görevli, Karaman Eyaleti dahilinde bir gurup eşkiya tarafından soyulurlar. Yapılan araştırmada eşkiyanın Cerit Türkmeninden oldukları öğrenilir. Bu kabahatları ve kusurları sebebiyle aşiret sorumluları ve hadise mahallinde ki görevlilerin cezalandırılmalarına kara verilmiştir. Ancak, bir defalık mezkur eşkiyayı yakalayıp cezalarını tertib ederek “ser-i maktü” İstanbul'a göndermek kaydıyla af olunduklarına dair Ağustos 1746 tarihinde yeni bir ferman gönderilmiştir.⁶⁹²

⁶⁸⁹ **Mühimme**, 154, s. 4. Bu husus için görevlendirilen âyân ve mahalli yetkililer: Sis ahalisinden Divanoğlu Abdi, Kars-ı Maraş âyânından Eminoğlu İsmail, Gök Veliolu, Keremoğlu, Yörükândan Mahlencioğlu (?) Ahmed, Kara Nebioğlu'dur.

⁶⁹⁰ **Mühimme**, 151, s. 305

⁶⁹¹ “... Ekrat ve Türkmen taifesinin boybeyleri ve mîri aşiretleri ve söz sahiplerinden her biri kendi aşiretinin halkını zabıt ve rabta ve kat'ı tarik ve nehb-i emvâl ve katl-i nüfus gibi fesad ve şekavete cesaret eden yaramazları katâ himaye etmiyerek ahz ve zabıtana teslim edeceği, aksi zuhur ederse hangi aşiretten ise o aşiret halkı tedib ve köşmel olunmak üzere...” ferman sadır olmuştur.

⁶⁹² **Mühimme**, 152, s. 277.

Yeni-il ve Türkmen-i Halep hasları mülhakatından Pürnek (**پورنگ**) aşireti reayaları “ fitne ve ser-i cumhur olan” 5 kimsenin etrafında toplanıp, ödemeleri gereken mal-ı mirîyi ödemede muhalefet ettikleri , emr-î şerîfle ahz olunmaları murad olduğunda, firar ederek mezkur aşiretin mahallelerinden Muradlu ve Koca Hacılı vs. derinlerine girerek, zorla ve şart koşturarak yerleştikleri bildirilir. Burada yaptıkları şekavetlerinden maada, Seferhisarlı Deli Hüseyin nâm şakiye istinaden Seferhisar'ın batısına yerleşerek Deli Hüseyin'in maiyetinde olan altıyüzden fazla eşkıya ile ittifaken envaî zulm ve teaddide bulunurlar. Durumu ihbar eden Yeni-il hassı voyvodası Hacı Mustafa⁶⁹³ teftişe müsaade ister. Mayıs 1740 tarihli hükümle buna müsaade edilirken, maiyetine ve ittifakla hareket etmek üzere, Kütahya, Bozok Mütesellimlerine, Pehlivanlı aşireti mir-î aşiretine Beypazarı Voyvadası Mihalic sakinlerinden Kocabeyoğulları vs. yetkililere ayrı ayrı emir gönderilmiştir.⁶⁹⁴

Sivas Eyaleti “göçebe makulesinin ve Türkmen taifesinin güzergâh ve makarraları” olduğundan içlerinden çıkan eşkıyaların ahaliye envaî teaddileri olduğundan sık sık haklarında şikayet vakı olmaktadır. Hükümeti hududunda zuhur eden eşkıyaları yakalanması için Sivas Beğlerbeği Murtaza Paşa'ya 1740'da yeni bir ferman gönderilmiştir.⁶⁹⁵

Hasankeyf Sancağında oturan Eşni aşireti öteden beri yolları tutup, yolcuları soymak adetleri olduğu, yine Diyarbakır, Musul ve Trabzon'lu tüccarlar Bağdat'a giderken mezkur eşkıya tarafından vurularak, 60 keselik malları garet olunmuştur.⁶⁹⁶

Aydın sevahilinde kışlayan Yörük ve Türkmen cemaatleri ilkbaharda, Kütahya ve Karahisar-ı Sahib taraflarına giderek, ahalinin mal ve ekinlerine zarar vermektedirler. Temmuz 1741 tarihinde cemaat yetkililerine, bu tür hadiseler meydana verilmemesi, zuhur edecek eşkıyaların yakalanması bildirilmiştir.⁶⁹⁷

⁶⁹³ Çapanoğlu Hacı Mustafa 1729'da Bozok Sancağı mütesellimliği ve voyvodalığına getirilmiştir. (Özcan Mert, a.g.e., s. 26) Bu vesikaya göre, daha önce babası Ahmed Ağa tarafından yürütülen Yeni-il voyvodalığı da Mustafa'ya verilmiştir. (Mühimme, 147, s. 118.)

⁶⁹⁴ Mühimme, 147, s. 118.

⁶⁹⁵ Mühimme, 147, s. 292.

⁶⁹⁶ Mühimme, 147, s. 394. (1741)

⁶⁹⁷ Mühimme, 148, s. 42.

Erzincan, Erzurum arasında Sasa⁶⁹⁸ deresi gibi geçit noktalarını tutan yerli ve göçebe eşkıyalar, civardaki köylerden himaye görerek, gelip geçen yolcu ve tüccarları soymaktadırlar. 1747 tarihli fermanda, konunun önemine işaret edilerek, bizzat Erzurum Valisi İbrahim Paşa'nın eşkıyayı ahz ve tard etmesi bildirilmiştir.⁶⁹⁹

Denizli mukataası köylerinde zulm ve teaddisi sebebiyle hakkında hüküm gönderilen miri aşiret Kara Yakuboğlu Ahmed ve adamlarından 2 neferin yakalanıp haps olduğu ihbar olunur. Temmuz 1747 tarihinde Anadolu Valisine gönderilen yeni hükümde, şikayetçileriyle "ihkak-ı hak" olunduktan sonra cezalarının tertibi emr olunmuştur.⁷⁰⁰

Karakeçili aşiretinden Şeyhlüoğlu Ahmed ve oğlu Hüseyin, Kırşehir Sancağında Cebi (?) köyü ahalisinden 4 kişiyi öldürerek eşya ve hayvanlarını gasb ettikleri, üzerlerine gönderilen mübaşirle giriştikleri çarpışmada, mezkur Ahmed ve Hasan'ın öldürüldüğü, Kırşehir Sancağı Mutasarrıfı tarafından bildirilmiştir. Kırşehir Kadısı, Ankara Mutasarrıfı ve Naibi mezkurların kuttâ-i tarîk eşkıyasından olduklarını ilâm ve inha etmişken, ahali ve ihtiyarları Keskin de mahkemeye giderek mezkurların kendi halinde olduğu halde, Mutasarrıf Gazi Mehmed Paşa "mal sevdasıyla" evlerini basıp kendilerini katli mallarını yağmaladıklarını ilâm ve ihbar ederler. Hadisenin araştırılıp, gerçek yüzünün aydınlatılması Karaman Valisi Mustafa Paşa'dan talep olunur.⁷⁰¹

Kuruçay Kazası voyvodası Şehzuvarzade Seyyid Süleyman Gümüşhane madeni emini tarafından verilen, 3.000 kuruş mirî salyaneyi naklederken, yanındaki 2 çukadarıyla Gercaniş Kazası köylerinden Biçer (?) adlı köye geldiğinde, Badıllı Ekradından Hacı Ömer Beğ adamlarıyla üçyüzden fazla eşkıya, mezkur Süleyman'ı muhasara ederler. Kendilerini yaraladıktan sonra nakit ve eşyalarını alıp kaçarlar. 1750'de Erzurum Valisi İbrahim Paşaya Sivas Valisi ve etraftaki vilayetlerin yetkilileriyle ittifakla hareket edip, eşkıyanın yakalanması için görevlendirilmiştir.⁷⁰²

⁶⁹⁸ Sasa deresi, bugün Erzurum, Erzincan arasında Sansa deresi denilen yer.

⁶⁹⁹ **Mühimme**, 153, s. 23 .

⁷⁰⁰ **Mühimme**, 153, s. 91 .

⁷⁰¹ **Mühimme**, 154, s. 40. (Mart 1749)

⁷⁰² **Mühimme**, 154, s.289.

IV. FERDİ EŞKIYALIKLAR

Herhangi bir aşirete bağlı olmayan resmi görev ve sıfatı bulunmayan, resmi görevi olsa dahi bu görevinden ayrılmış bulunan, münferit veya organize olarak faaliyet gösteren eşkıyaları ferdi eşkıyalar olarak isimlendirip tasnif etmeyi uygun bulduk. Çünkü vesikalarda ferdi eşkıya olarak adlandırılacak, çok sayıda hadiseye rastlamaktayız. Bu tür hadiseleri çoğu zaman tek bir belge vasıtasıyla öğrendiğimiz ve akıbetini tespit etme imkânından mahrum olduğumuz için, münferit hadiseler olarak ele almak zorunda kaldık.

Rize, Of ve Sürmene ahalisinden bir kısım eşkıya toplanarak ahalinin perişanlığına sebep olup, mahkemeye davet olunduğlarında itaat etmeyerek şikayetlerine devam edince, şikayet üzerine Kasım 1701'de mübaşir gönderilerek büyüyen karışıklıkların önüne geçilmeye çalışılmıştır.⁷⁰³

Amasya'da Arıcık köyü ahalisinden bir grup mahkemeye gelerek, köyleri halkından Recep bin İbrahim, yollarını kesip kendilerini soyduğu şikayetinde bulunurlar. Araştırıldığında mezburun eşkıyadan olduğu, doğrulanarak durum ilam olunmuştur.⁷⁰⁴

Sivas Beğlerbeğisi Süleyman Paşa, Bozok Sancağında oturan Mamalu Türkmeninin taahhüd ettikleri nezri tahsil için gittiğinde, bir kaç gün içinde ödeyeceklerine söz verip, yirmi kadar adamlarını rehin verirler. Paşa Sivas'a gelirken, Geldiklan Kazasına vardığında, Baytoklu, Karaşar, İncesu, vs, köyler ahalisi, yüzbaşılık iddiasında olup bayrak açan, Sefer Ağanın dörtüzdenden fazla adamıyla birlik olup, üzerine saldırıp 10 adamını katl edip, yanındaki rehinleri serbest bırakırlar. Mart 1702 tarihli fermanla. Aydın ve Saruhan muhassılı olup, eşkıya teftişinde bulunan Nasuh Paşa, bölgede olması hasebiyle, bu iş için de görevlendirilmiştir.⁷⁰⁵

Hassa Silahşorlarından Veli, vazifeli olarak Erzurum'a giderken Karahisar-ı şarkî yakınlarında bir grup "türedi eşkıyası" tarafından öldürülerek emval ve eşyası gasb edilmiştir. Eşkıyaların yakalanmaları için, Temmuz 1702'de bölgedeki kadılara

⁷⁰³ Mühimme, 112, s, 58

⁷⁰⁴ Amasya Şer.Sic. Nu: 24. s, 7

⁷⁰⁵ Mühimme, 112. s, 174

emir gönderilir.⁷⁰⁶ Eşkîyaların Malatya taraflarında olduğu haber verilince, burada ki yetkililer de uyarılır.⁷⁰⁷

1702 yılında Hamit Sancağında, büyük bir eşkıya gurubu zuhur eder. Gölhisâr-ı Karaağaç Kazasının Karaköy adlı karyesinden, Kılıçoğlu Himmet, Kethüdaoğlu Ömer, Sarı Mustafa, Koca Kuş ve yeğeni Bölükbaşı vs. hevalarına tabi ikiyüzdenden fazla eşkıya ile köyleri basıp gasb-ı emval ve adamlarını katl edip, kadınlara ve bakire kızlara tacizde bulunurlar. Eşkîyanın yakalanması Anadolu müfettişi Nasuf Paşa'ya bildirilir.⁷⁰⁸

Divriği sakinlerinden Abdi Bey kendi halinde olmayıp, başına topladığı eşkıya ile halkı rencide ve perişanlığına sebep olduğundan yakalanıp, mahkeme olunması istenmiştir.⁷⁰⁹ Yine, Gülnar Kazasında türeyen bir gurup eşkıya da, halkın canına ve malına kast ettiklerinden, şikayet üzerine yakalanıp cezalarının tertibi bildirilmiştir.⁷¹⁰ Ermenek Kazasında Alamuş nam köyde yerleşen Yusuf Ağaoğlu adlı şaki bir süredir, “türedi eşkıyası” ile birlik olup, köyü ve civar köylerde, faaliyet göstermektedir.⁷¹¹

Ankara mütesellimi, bir süredir Ankara çevresinde eşkıyalık yapan Ahmed Ali nam Bölükbaşının yakalanmasına gönderilmiş, eşkıyayla girdiği çarpışmada birisi yaralı olmak üzere yedisini yakalamıştır. Kalebend olunan eşkıyadan yaralı olanı ölmüş, birisi de Çorum Ekradından zorla alıkonulan bir genç olduğu anlaşılınca serbest bırakılmıştır. Mayıs 1703 tarihli fermanla durumlarının “sicil-i hüccet” olunup, yeterli adamlar koşularak İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.⁷¹²

Malatya'dan Mehmed ve Abdurrahman, suçları sabit olduğundan cezalarını çekmek üzere Kıbrıs'ta Magosa kalesinde haps olunurlar. Suçlu olmadıkları anlaşılıp, kendilerine iftira olunduğu ortaya çıkınca, Temmuz 1703 tarihinde serbest bırakılması bildirilmiştir.⁷¹³

⁷⁰⁶ Mühimme, 112. s. 283.

⁷⁰⁷ Mühimme, 112. s. 405.

⁷⁰⁸ Mühimme, 112. s. 415.

⁷⁰⁹ Mühimme, 114. s. 124.

⁷¹⁰ Mühimme, 114. s. 145.

⁷¹¹ Mühimme, 114. s. 146.

⁷¹² Mühimme, 114. s. 160.

⁷¹³ Mühimme, 114. s. 224.

Antep sakinlerinden Baharoğlu El-hac Osman hakkında “fesad ve mirfeyenin ta'tiline bais” olduğuna dair şikayette bulunulur. Tenbih olunduğu halde islâh olmadığından Halep kalesinde hapsine karar verilir.⁷¹⁴

Yine Antep'in eski Mahzarbaşı Ali nam kimse, kendi halinde olmayıp, yeniçerilik iddiasıyla halkın işlerine karışıp türlü şekavet üzere olduğundan yakalananıp Antep kalesinde haps edilmesi bildirilmiştir.⁷¹⁵

Gürcü ve Abaza eşkıyası Atakara (**اناعره**) kalesine saldırarak, neferatının dağılmasına ve perişanlığına sebep olurlar. Dağılan neferatın Trabzon tarafına firar ettikleri öğrenilince, Temmuz 1705 tarihinde Trabzon kadısı ve Yeniçeri Ağası Süleyman Ağa'ya ferman yollanarak, parekende neferatın toplanıp mezkur kaleye gönderilerek, muhafazasının temini istenmiştir.⁷¹⁶

Develi Kazasına tabi Sendel Höyük köyü sipahisi öldürülür. Katillerinin aynı köyden Kara Bekir ve hevasına tabi reâyâ ve Ekrad taifesi olduğu anlaşılır. katiller tayin olunan mübaşir marifetiyle yakalanmak istenince itaat etmiyerek, üçyüz kadar silahlı adamlarıyla karşı koyup, mübaşiri öldürmeye kast ettikleri arz olununca; Mayıs 1706 tarihinde gönderilen fermanla kethüdayeri, âyân-ı vilayet, yeniçeri serdarı ittifakla eşkıyayı yakalamaya gönderilir. Niğde Sancakbeği de maiyyetiyle mezkur görevlilerin yardımına gidip eşkıyayı yakalayıp, Konya kalesinde hapsi için görevlendirilmiştir.⁷¹⁷ Yine Yahyalı Kazası Kuyucu köyünden Mehmed nam şaki kendi halinde olmayıp zulm ve teaddisinden ahalinin perişan ve perakende olmasına sebep olur.⁷¹⁸

Sultanönü ve Akşehir Mutasarrıfı Abdülkadir, eşkıya teftişine memur olup, Akşehir'de eşkıyalık yapan, Deresenk köyünden Abdülkerim, Tatar Ahmed kardeşi Ömer, Yakaseki köyünden Tiryaki adlı kimseleri yakalamak ister. Aynı zamanda “eşkıya yatağı” olan mezkurların yakalanmasına, Akşehir'den İbrahim Beğ ve kendisine tabi âyândan bazıları ittifak edip mani olur. Temmuz 1706'da yeniden hüküm gönderilerek, eşkıya ve yakalanmalarına mani olanların haps edilmesi istenmiştir.⁷¹⁹ Teftiş esnasında Tuzlukcu köyünden Deli Mevlüt yakalanıp, Limni kalesine haps edilir.

⁷¹⁴ G. Antep. Şer. Sic..Nu: 53. s, 62.

⁷¹⁵ G. Antep. Şer. Sic. Nu: 55. s.260.

⁷¹⁶ Trabzon. Şer. Sic..Nu: 1869. v, 68

⁷¹⁷ Mühimme, 115.s. 35.

⁷¹⁸ İbnülemin. Ş.Ş. Nu:167.

⁷¹⁹ Mühimme, 115. s.63.

Ancak “bir tarikle” kurtularak memleketine gelmişse, zulm ve teaddide devam ettiğinden yakalanması için Kasım 1706'da tekrar ferman gönderilmiştir.⁷²⁰

Trabzon Eyaletine tabi Görele Kazasında türeyen bir grup eşkıya etraftaki “türedi eşkıya” ile ittifak edip, ahalinin ırz ve mallarına tasallut etmektedirler.⁷²¹ Eşkıya teftişine memur Ali çavuş görevlilerle eşkıyanın üzerine vardığında, Görele kazası ahalisi itaati kabul edip, 8 kese nezr ödemeyi taahüt ederler. Buna rağmen, Esbiye köyünden Sinicioğlu Halil, Ali Kethüdaoğlu İbrahim, Uzun Hamza, İlyaslı köyünden İbrahim kethüda, Ramazan, Tirebolu kazasına bağlı Karakaya köyünden Deli Ali vs. hevalarına tabi dört beşbin eşkıyayı başlarına cem ve “adet-i müstemirreleri” üzere eşkıyalığa başlayınca, Nisan 1707'de tekrar eşkıyanın tedibi istenmiştir.⁷²² Bu esnada teftişi istenen üçyüzden fazla eşkıya da Bayramlı Kazasında türeyip yolları keserek, yolcuları ve bir gurup sof tüccarını soymuşlardır.⁷²³

Kalyoncu kıyafetiyle ve silahlı olarak, Bursa'ya gelen beş kişi, şarap içip sarhoş olarak dönerken, yolda genç erkek ve kadınlara sarkıntılık edip, yolcuları soyarlar. Hadisenin duyulması üzerine, gönderilen kuvvetlerle muharebeye tutuşup iki adamı katl ederler. İki yakalanırsa da diğerleri kaçınca, firarilerin yakalanıp, ele girenlerle birlikte İstanbul'a gönderilmesi için ferman gönderilmiştir.⁷²⁴

Antep sakinlerinden Monla Mansuroğlu Ali hevasına tabi 10 nefer kimseyle, Ali nâm kişiyi evine davet ederek, zorla sarhoş ettikten sonra ırzına tasallut ederler. Yakalanmaları ve mahkeme olunmaları hakkında ferman mucebince Rakka muhafızı Yusuf Paşanın buyrulduyu gönderilmiştir. Şubat 1707.⁷²⁵ Mezkurlar mahkeme olunduklarında suçları sabit olunca, Mansuroğlu Ali'nin öldürülmesine karar verilir. Kararın uygulanması mahalli yetkililerce geciktirilince, Yusuf Paşa yeni bir buyrulduyla cellat göndererek cezanın uygulanmasını sert bir dille emreder.⁷²⁶

Serkes (Çerkeş) ve Keşderesi kadısı gönderdiği mektubunda Satılmış kazası sakinlerinden, Hasan nam şaki bir kaç seneden beri, kendine tabi eşkıyalar ile ittifak

⁷²⁰ **Mühimme**, 115. s. 122. Islâh olduğuna hükm olunarak Eylül 1707'de serbest bırakıldığını vesikanın kenar kaydından öğreniyoruz.

⁷²¹ **Trabzon Şer.Sic.** Nu: 1869. vesika, 75.

⁷²² **Mühimme**, 115. s. 273.

⁷²³ **Mühimme**, 115. s. 293.

⁷²⁴ **Mühimme**, 115. s. 195

⁷²⁵ **G.Antep Şer.Sic.** Nu: 58. s, 10.

⁷²⁶ **G.Antep Şer.Sic.** Nu: 58. s, 18.

edip, üçyüzden fazla “ tüfenkendaz piyade eşkıyasını” toplayarak, türlü eşkıyalık yaparak, “bayrak çıkarıp” ahalinin akçelerini aldığını bildirir. Nisan 1707 tarihli fermanla Sivas Valisi eşkıyayı cezalandırmaya gönderilmiştir.⁷²⁷

Kayseri'nin Efkere karyesine sonradan gelip yerleşen (*اعتر*) adlı zımmi gammaz ve eşkıya olduğundan köy halkı tarafından şikayet edilir. Suçu sabitse cezasının verilmesi ve eski köyüne iskânı istenir.⁷²⁸

Ladik kazası ahalisi mahkemeye giderek, kaza sakinlerinden Seyyid Mustafa'nın reisî eşkıya olduğu başına topladığı adamlarıyla kaza umuruna karışıp ahalinin akçelerini aldığı şikayetinde bulunurlar. Şikayet doğruysa, yakalanıp ihkak-hak olunduktan sonra başka bir yerde haps edilmesi yazılmıştır. Daha sonra gönderilen arz ve mahzarla şikayetin “bühtan ve iftirâ” olduğu bildirilince kendi halinde hanesinde oturmasına müsaade edilir. Haziran 1707⁷²⁹

Ağustos 1707 tarihinde Ladik ahalisi tarafından benzeri bir şikayet daha gönderilmiştir. Seyyid Mustafa, Çorbacı Mehmed, Seyyid Ömer, Kalenderoğlu Mehmed, Güdük Hüseyin, Seyyid Hamza vs. nam kimseler askerîlik iddiasıyla ahaliye zulm ettikleri, mahkemeye çağrıldıklarında itaat etmeyerek gelmedikleri bildirilir.⁷³⁰ Bunlardan Seyyid Mehmed ve diğer Seyyid Mehmed, halkın malına, canına ve ırzına tasallut ettiklerinden yakalanıp Sivas kalesinde haps ve cezalarının tertibi için ayrıca hüküm gönderilmiştir.⁷³¹ Seyyid Mustafa'nın suçsuz olduğuna dair mahzar gönderilmişken, tekrar suçlanması korunmaya çalışıldığını düşündürüyor.

Denizli ahalisinden Tataroğlu Hacı Mustafa, kardeşi Hacı Mahmud, Karslıoğlu Hacı Mustafa, oğlu Hacı, Abdurrahman Ağa, Talib ve Eyyüp Ağa nam altı kişi fesad ve şekavete cesaret ederek, üçyüzden fazla adamlı mahkemeyi basarak cebren kadından arz alırlar. Aydın ve Saruhan Sancakları Muhassılı Nasuh Paşa bu fitneye sebep olanları yakalamaya gönderilir. Ayrıca, daha önce şekavetinden dolayı yakalanması buyrulan, Simav kazası yeniceri Serdarı Çavuşoğlu Mehmed ve altı adamını ele geçirilmesi de Nasuh Paşa'dan istenir. Şubat 1707. Vesikanın derkenarında, Ekim

⁷²⁷ Mühimme, 115. s. 268.

⁷²⁸ Mühimme, 115. s. 276.

⁷²⁹ Mühimme, 115. s. 260

⁷³⁰ Mühimme, 115. s. 558

⁷³¹ Mühimme, 115. s. 558

1707'de "itlakları için emr-i şerif yazılmıştır" kaydından mezkurların yakalanıp cezalarını çektiklerini öğreniyoruz.⁷³²

Konya'da Sarı Hasan mahallesi sakinlerinden Halil bin Osman tanımadığı birisi tarafından elinden ve kafasından yaralanır.⁷³³ Yine Konya sakinlerinden Mehmed adlı şahıs, kavga esnasında İsmail tarafından sol memesinin altından bıçakla yaralanmış, bu durum mahkemece tesbit olunmuştur.⁷³⁴

Aydın ve Saruhan Muhassılı Nasuh Paşa, (Acemi) isimli bir zımmiyi "iki kıta'sahte emir" le yakalar. Bu emirlerin kim tarafından yazıldığıнын araştırılması, bulunursa yakalanan zımmiyle birlikte İstanbul'a gönderilmesi için mubaşir tayin olunmuştur.⁷³⁵

Şekavetiyle meşhur Sındırgılı Sakar Mustafa'nın⁷³⁶ yakalanması için ferman gönderilmiş, üzerine gidildiğinde firar ettiğiinden bu mümkün olmamıştır.⁷³⁷ Sakar Mustafa, Karakayalı Mehmed, Yanık Mehmed, Sardlı Mehmed ve Delioğlan nam meşhur eşkıyalar seksen kadar adamlarıyla Söke Kazasında Yeniköy çiftliğinde misafir olan Sığıla Sancağı mütesellimi Ali'yi ve bir gulamını katl ve bir kaç adamını mecruh ederler. Emval ve eşyalarını yağmaladıktan sonra İzmir tarafına giderler. Burada Yanık Mehmed ve Sartlı Mehmed bir miktar refikleriyle ayrılıp, Tire Kazasına tabi Bergos ovasında Subaşı adlı köyü basıp, teaddi ürereyken, köyün dışında bulunan ahalişi yetişerek eşkıya ile muharebe edip, Sartlı Mehmed'i katl ve yedi adamını sağ olarak ele geçirirler. Aydın Sancağı mütesellimi İbrahim, Sartlı Mehmed ve Yaylaoğlu İsa'nın "ser-i maktularını" İstanbul'a gönderir. Sıkı takibe uğrayan Karakayalı Mehmed, Kırım tarafına firar ederse de, bir süre sonra dönerek, Saruhan Sancağında Yurtdağında yatağı olan fazlı Bölükbaşı nam şakinin yanına gider. Sakar Mustafa, Yanık Mehmed ve Delioğlanı başına toplar. İzmir, Kuşadası taraflarını vururlar. Karataş Bağlararası mevkiinde Güzelhisar kervanını soyarlar. 12 katır emval erzak garet ederler. Mezburların ittifakla yakalanmaları hakkında Şubat 1709'da tekrar ferman gönderilir.⁷³⁸

⁷³² Mühimme, 115. s. 221.

⁷³³ Konya Şer.Sic. Nu: 43. s. 169

⁷³⁴ Konya Şer.Sic. Nu: 43. s. 231.

⁷³⁵ Mühimme, 115.S, 479.

⁷³⁶ Çağatan Uluçay. a.g.e, s, 86

⁷³⁷ Balıkesir Şer.Sic. Nu: 713. vesika 72.

⁷³⁸ Mühimme, 116. s. 60,61. (Çağatay Uluçay. a.g.e, s, 106-109.)

Bu tarihlerde Saruhan Sancağında Aydınli namıyla bir eşkıya gurubu türediği, otuzar kırkar guruplar halinde gezip ahaliyi soyduklarından maada kadın ve kızlarını kaçırıp dağlarda gezdirdikleri görülür. Üzerlerine gidildiğinde “Aydınli kıyafeti” ni soyunup, civarda ki derbend ve köy ahalisi tarafından himaye edilerek verilmedikleri ilâm olunur. Eşkıyanın yakalanması gerekirse hamilerinin de cezalandırılmaları hakkında hüküm gönderilir.⁷³⁹

Karakayalı Mehmed'in adamlarından Delioğlan, Türkmen reâyâsından Mustafa ağa tarafından basılır. Üçü ölü dokuz adamı yakalanıp Manisa naibine teslim edilir.⁷⁴⁰ Sağ olarak ele girenlerin münasip bir kalede haps ve kalebend edilmeleri bildirilir.⁷⁴¹

Kütahya'nın Afranos Kazasında sakin Ali ve Yarıcı Ahmed eşkıya ve "ehl-i fesad" olup, on seneden beri o havalide türeyen kuttâ-i tarik eşkıyasına yataklık etmektedirler. Hatta eşkıyadan Tatar Ahmed bir süre önde Yarıcı Ahmed'in evinde basılıp öldürülerek “ser-i maktuası” İstanbul'a gönderilmiştir. Ancak kendisi firar etmeyi başararak ele girmez. Bir süredir yine evinde onbeş nefer eşkıyayı barındırarak, eşkıyalık yapmalarına yardımcı olduğundan, Nisan 1708'de yakalanıp Kütahya kasinde haps olunmaları istenmiştir. Nihayet yakalanıp haps edilmişseler de kısa bir süre sonra serbest bırakılmışlardır.⁷⁴²

Eşkıya yataklarına ve yardımcılarına iki üç ay gibi caydırıcılıktan uzak cezaların verilmesi, ayrıca eşkıyanın desteği ve mali imkanlarının cazibesi eşkıya yataklığını yaygınlaştırmaktaydı.

Trabzon Valisinin mektubunda, Of Kazasında İyazoğlu Kanlı Hasan ve Kardeşleri Mahmut ile Ali, Kirlioğlu Mehmed, Kosioğlu Hacı Mehmed vs. kimseler, bir süredir, silahlanıp, kazanın umuruna karışıp, ikiyüzyıldır aynı yerde kurulan pazarın yerini değiştirip, türlü fesad ve şekavate cesaret etmekte oldukları yazar.⁷⁴³ Suçluların cezalandırılması ve kazaya nizam verilmesi yine Trabzon Valisine tevdi olunur.

⁷³⁹ Çağatay Uluçay, a.g.e. s, 109, 110.

⁷⁴⁰ Mühimme, 116. s, 87.

⁷⁴¹ Mühimme, 116. s, 144.

⁷⁴² Mühimme, 115. s. 558. Vesikanın kenarında. Mayıs 1708 tarihinde Yarıcı Ahmed'in Ağustos 1708 tarihinde de Ali serbest bırakıldıkları kaydı vardır.

⁷⁴³ Mühimme, 115. s,559

Zaman zaman, suçluların takibinde yakınlarıda hırpalanmakta ve şikayetlere konu olmaktadır. Tavşanlı nahiyesinde Gedik namı şaki yirmi senedir şer ve fesad üzere olup, bir türlü yakalanamamıştır. Ele geçenlerin cezalandırılması esnasında yakınlarının rencide edildiğinden, buna meydan verilmemesi Kütahya Valisi ve Tavşanlı naibine bildirilir.⁷⁴⁴

Adana'da Mustafa Paşa oğullarından malikaneler voyvodası olan Kara Ahmed fesad ve teaddi üzeredir diye şikayet olunca, yakalanıp Kıbrıs'ta "cezire bend" olunur. Şubat 1709'da Adana alaybeği ve ahaliden bir gurup arz göndererek, mezburun iftiraya uğradığı, af edilmesini isterler. İstekleri kabul edilerek, Adana'ya dönmek kaydıyla serbest bırakılır.⁷⁴⁵

1709 yılında Çal Kazasında sebebini tesbit edemediğimiz büyük bir karışıklık yaşanır. Çal kadısı Muharrem katl edilir. Hadisenin muharriki Deli Ali'dir. Aydın Sancağı mütesellimi kazaya gelince suçluların büyük bir bölümünü yakalarsa da Deli Ali firar eder. Cinayete katıldığı anlaşılan Koca Kavuk Hüseyin, ile İvaz bin Ömer öldürülerek, kesikbaşları İstanbul'a gönderilir. Eşkiyanın refiklerinden 30 kişi Kütahya kalesine haps edilirler.⁷⁴⁶ Haziran 1709'da bunlardan altısı hastalıktan ölüp, diğerleride hastalığa yakalanınca serbest bırakılmışlardır.⁷⁴⁷ Ekim ayında Deli Ali ve rüfekasının kazada oldukları ihbar edilince, yakalanıp cezalarının tertib olunması bildirilmişse,⁷⁴⁸ bir süre sonra "ıslâh-ı nefis" ettikleri haber verilince, kendi hallerinde olmak kaydıyla af olunmuşlardır.⁷⁴⁹

Menemen Kazasında Koca-i Cedid kalesi muhafızı Musa Çavuş vazifeye İstanbul'a gidince yerine Abdullah nâm birini vekil bırakır. Bu da Yund dağlı, "zümre-i eşkiyadan" Emiroğlu Mehmed'i kaleye alır. Eşkiya ertesi gün mezbur Abdullah'ı kurşunla vurup öldürdükten sonra kaçır. Eşkiyanın bir an evvel yakalanmasına Saruhan Sancağı Mutasarrıfı tayin olur.⁷⁵⁰

Günyüzü kazasına tabi Bazarlu köyü sakinlerinden öteden beri eşkiyalıklarıyla tanınan, Receb ve Küçük Mustafa, Mehmed'i yaralayıp, İsmail'i

⁷⁴⁴ Mühimme, 116. s. 7

⁷⁴⁵ Mühimme, 116. s. 57

⁷⁴⁶ Mühimme, 116. s. 60

⁷⁴⁷ Mühimme, 116. s. 144

⁷⁴⁸ Mühimme, 116. s. 242

⁷⁴⁹ Mühimme, 116. s. 242

⁷⁵⁰ Mühimme, 116. s. 70

öldürünce, Ankara Mutasarrıfı tarafından Küçük Mustafa ahz ve haps olunursa da Recep firar eder. Bilahare gönderilen ilâmda Receb'in de yakalanıp Mutasarrıfın kethüdasına teslim edildiği haber verilmişse de kethuda firar ettiğini söyler. Fakat Receb'in yakalandığı sıhhaten haber verildiğinden meselenin araştırılması, firari her neredeyse yakalanması Beğpazarı voyvodasına bildirir.⁷⁵¹

İç-il Sancağı Mutasarrıfı Ali Paşa gönderdiği mektubunda Nevahi Kazasından olup “rüesây-i eşkıya” dan Abdurrahman, kardeşi İnce Ali, Ataullah, Abdulkasım, Abdulkadir, Abdürrezzakoğlu Mehmed ve kardeşi Abdulbâki vs. şakilerin her biri başına eşkıya toplayıp on seneden beri "katl-i nüfus ve garet-i emvâl" üzere oldukları defaaten ilâm olunmuş sadır olan emr-i şerifle yakalanmaları istendiğinde yüzer ikişeryüzer eşkıya peyda ve karşı koyduklarından yakalanamamışlardır. Bundan başka Nevahi Kazasında sakin Kadı İsmail ve kardeşi Abdulkadir'in evlerini basıp envaî, hasar vermişlerdir. Nisan 1709'da yakalanıp, durumlarının ilâmı için yeniden ferman gönderilmiştir.⁷⁵²

İznik çevresinde zuhur eden eşkıyalardan Başikel Mehmet ile Numanoğlu Hasan yakalanırlar. Kadı gereken cezalarının verilmesini arz eder.⁷⁵³

Antakya Kazasında Süveyde nahiyesine bağlı Abdi köyü sakinlerinden Mehmed bin Mahmud eşi Leyla, babası Mahmud ve kardeşi Halil, gece Davut bin Bektaş ve Halil adlı eşkıyalar idaresinde dokuz kişinin saldırısına uğrarlar. Eşkıyalar Mahmud'u öldürüp diğerlerini de yaralamışlardır. Şikayetin gerçek olduğu, Antakya mahkemesince doğrulanmıştır.⁷⁵⁴

Karahisar-ı Teke kadısı gönderdiği mektubunda, kazanın sakinlerinden Türkmenoğlu İbrahim ve adamı Sakatoğlu Ahmed, İç-il Sancağına iskânı ferman olup iskân yerine gitmeyen Türkmen taifesinin başbuğlarından Solak Receboğlu Abdulkadir. Ferman vs. şakileri yanlarına alarak beşyüzden fazla tüfekli eşkıyayla “envai fesad ve şekavet” üzere olduklarından yakalanıp Mağosa kalesine haps olunmalarını arz eder. Nisan 1709'da Karaman Valisine eşkıyanın yakalanması hususu yazılır.⁷⁵⁵

⁷⁵¹ Mühimme, 116. s. 41

⁷⁵² Mühimme, 116. s. 108

⁷⁵³ İbnülemin, Ş.Ş. Nu: 240

⁷⁵⁴ Mustafa Öztürk, “XIII. yüzyılda Antakya ve çevresinde Eşkıyalık Olayları” *Belleten* Cilt.LIV/ S 211, s.981.

⁷⁵⁵ Mühimme, 116. s. 50

Nevahi-i Ermenek Kazasından Yusufoglu Mehmed, Kara Hüseyin, Emir Alioglu Ahmed, Deli Süleyman, Kara Abdullah, Top Memiş vs. kimselerin, eşkıya oldukları ahali tarafından ihbar olunur. İç-il Sancağı Mutasarrıfı İslâm şikayetleri mahallinde incelemek üzere, Ermenek kazasına gelip eşkıyadan on kişiyi ele geçirerek kaleye haps eder. Haps olunanların adamları ve eşkıyadan 500 tüfekli kimse ile, iskân firarisi Yörük taifesinden Karahacılı ve Köseler cemaatinden 400 adam birleşerek İslâm Paşa'nın ordusunu, geceyi geçirmek üzere konakladığı yerde basarlar. Askerlerin bazısını öldürüp yaralarken, Paşanın ve adamlarının mal ve eşyalarını yağmalarlar. Civardaki kadılar tarafından, bu fitnenin tahrikcisinin Abdülmümin Paşa oğlu Sunullah'ın olduğu ilâm olunarak eşkıyanın cezalandırılması istenir. Bu vazifede Karaman Valisi Osman Paşa'ya verilir.⁷⁵⁶

Eşkilyalık kadar, eşkıya takibi de, ahalinin rencide edilmesi ve zulme uğramasına vesile olmaktadır. Ermenek'te zuhur eden büyük kargaşayı bastırmak üzere görevlendirilen Karaman Valisi Osman Paşa kapısı halkıyla memur olduğu halde “emr-i şerife mugayir” etraf ahalisinden, sekban toplar veya “sekban bey'i namıyla külli akçelerini” alır. Bundan başka ayak sürüyerek yol güzergahındaki köy ve kasabalarda, birer, ikişer gün bazen beş on gün konaklıyarak, ihtiyaçlarını meccanen temin ettirmiştir. Bu sırada İslâm Paşa tarafından yakalanıp Karaman kalesinde hapsolunan Abdülmümin Paşa oğlu Seyyid Sunullah, Osman Paşa'nın mütesellimi tarafından serbest bırakılır. Ancak birkaç adamı yardımıyla firar etti diye ilâm olunur. Osman Paşa; halka zulmetmemesi, topladığı sekbanları derhal dağıtması ve firari Seyyid Sunullah'ı yakalayıp İstanbul'a gönderilmesi hakkında sert bir dille uyarılır.⁷⁵⁷

1709 yılında Erzurum'da kalabalık bir gurup, sabık Erzurum Valisi İbrahim Paşa şehirden ayrılmak üzere iken, sarayına hücum ederek, kendisine hakaret edip mallarını yağmalarlar.⁷⁵⁸ Paşa'nın görevden alınmış olması ve hadisenin ahali tarafından gerçekleştirilmesi daha önce bazı meselelerin yaşandığını düşündürüyor.

Sivas tarafında aranan Deli Ahmed nam eşkıyanın adamlarından Yüzbaşı Hacı Veli Amasya'ya firar eder. 1711 yılında yakalanması için, buyrulduyla mübaşir

⁷⁵⁶ Mühimme, 116. s. 210. (1709)

⁷⁵⁷ Mühimme, 116. s. 281. Derkenar olarak Karaman kalesi dizdarının af olunduğu kaydı vardır. (Temmuz 1710) Dizdar suçsuz olduğu anlaşıldığından serbest bırakılmış olabilir.

⁷⁵⁸ Mühimme, 116. s. 245

gönderilir.⁷⁵⁹ Amasya'daki bütün yetkililerin mübaşire yardımcı olmaları ayrıca bildirilmiştir.⁷⁶⁰ Deli Ahmed'in refiklerinden kardeşi yakalanır.⁷⁶¹ Temmuz 1711'de mezkur eşkıya civardaki kaza ve köylerden çok sayıda eşkıya toplayarak köy köy gezip ahaliye zulmetmekten maada, on miktar adamını göndererek Kasaba-i Eskisine'yi üç yerinden ateşe verdirip bir kaç mahallesini yaktırır. Kazıyaka Kazasında sakin sabık Bölükağası Bektaşın evini basarak kendisini öldürüp iki oğlunu yaralayarak bütün emval ve eşyasını gasb eder.⁷⁶²

Bir süredir Balıkesir'de Manyas sakinlerinden Uzun Alioğulları, İsmail, Ali ve Mehmed başlarına topladıkları eşkıyayla “katl-i nufus” ve yol keserek eşkıyalık yapmaktadırlar. Yakalanmaları için Karasi Sancağı mütesellimine ferman gönderilmiştir.⁷⁶³

Atala (Adala) sakinlerinden Kuduzoğlu diye tanınan Mehmet'in bir kaç seneden beri altmış kadar eşkıya ile gezip reâyâyâ zarar verdiği kadı tarafından ilâm olunur. Şikayetler doğruysa eşkıyaların yakalanıp haps olunmaları hususu Kütahya mütesellimine bildirilir.⁷⁶⁴

Bir gurup ahali tarafından eşkıyalık yaptıklarına dair şikayet üzerine tutulup haps olunan ancak bilahare iftira olunduğu anlaşılıp serbest bırakılan kimselere rastlanmaktadır. Mesela, Bayramlı Kazasından Hacıoğlu Ali'nin Rakka firarisi Türkmen ve Ekrad taifesinden ikiyüzden mütecaviz eşkıyaya baş olup, kendi halinde olmadığı ihbar olunca yakalanıp Sinop kalesine haps olunur. Suçsuz olduğu anlaşılınca 1710 yılında serbest bırakılır.⁷⁶⁵ Yine Kastamonu ulemâsından Muharremzade Kızıl Kadı Mustafa Efendi “eşkıya zümresinden” olduğu iftirasıyla yakalanıp Sinop kalesine haps olunur. Kendisinin af isteği, Kastamonu Araç kadısının mektubuyla ilâm olununca, itlak olunması için Sinop kalesi dizdarına hüküm gönderilir.⁷⁶⁶

Gümüşhane madenleri dağlık ve yerleşim merkezlerinden uzak olduğundan madenciler sık sık eşkıya tasallutuna maruz kalmaktaydılar. Madenci reâyâsından,

⁷⁵⁹ Amasya Şer.Sic. Nu: 265. s.72.

⁷⁶⁰ Amasya Şer.Sic. Nu: 26. s,71.

⁷⁶¹ Amasya Şer.Sic. Nu: 26. s,71.

⁷⁶² Amasya Şer.Sic. Nu: 26. s,70.

⁷⁶³ Balıkesir Şer.S. Nu: 721. V. 34.

⁷⁶⁴ Mühimme, 116. s, 326.

⁷⁶⁵ Mühimme, 116. s, 326.

⁷⁶⁶ İbrahim Güler. “XVIII. yüzyılda. Osmanlılarda Kale Muhafızlığı Hakkında Bazı Bilgiler”, Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan, Samsun 1993, s, 406.

Körköse köyünden Vasil veledi Ashos nam zımmi Yavabolu kazasına tabi Çayırçukur köyü yakınlarında ölü bulunur. Bir kaç yıldır, Yavabolu kazasına tabi Akköy'den Taşıroğlu, Haliloğlu Murtaza, Martol Hasan, Hasan Kethüdaoğlu Mehmed vs.şakiler madenciler ve yolcuları soymakta olduklarından cinayeti bunların işlemiş olabilecekleri düşünülmektedir. Mayıs 1711 tarihli fermanla, mezkurların yakalanıp mahkeme olunduktan sonra “diyâr-ı âhere nefy ve iclâ” olunmaları istenir.⁷⁶⁷

Karahisar-ı Şarki kazalarından Habsamana, ahalisinden Çukadar oğlu Mehmed bir süredir kırk elli miktar eşkıyaya baş olup, vergilerin toplanmasına karışıp, evlenecek kızları istediklerine değil, kendi rızası olanlarla evlendirdeği, ahalinin mal ve eşyalarını garet ettirdiğinden, yakalanması hakkında ferman sadır olmuşsada firar ederek kurtulur. Bir süre sonrada “bir tarikle ıtlak” olunur. Fakat kendi halinde durmayınca Giresun kalesinde kalebend olması emredilir.⁷⁶⁸ Yine Aybastı kazası köylerinden Yaras'lı (?) Deli Mehmed'de bir miktar eşkıyayla, ahaliye zulm edip yedi sekiz yaşında kızları cebren ahz edip esir gibi sattığı, yolları kestirip geçenleri soyduğundan, defaaten yakalanması murad olunmuşsa da mümkün olmamıştır. Kasım 1710 tarihinde Erzurum Valisi ve Karahisar-ı Şarki Paşa'sına gönderilen hüküm ve bunların gayretiyle yakalanıp hapsedilir. Bilahare Eylül 1711 tarihinde islâh olduğu kanaatiyle serbest bırakılmıştır.⁷⁶⁹

Maraş'a bağlı İlbasan (bugünkü Elbistan) kazası ahalisi, Kara Receb, Hamza ve Kara Ebubekir'in kendilerine zulm ettiklerine dair birkaç defa şikayette bulunurlar. Mağosa kalesine hapislerine karar verilirse de, güvenilir kefiller gösterip, kendi hallerinde olacaklarına söz verince af olunurlar. Diğerleri sözlerinde dururlarsa da Kara Receb hevdarlarıyla zulm ve teaddiye devam edince, kasabadan uzarlaştırılıp, hapsedilmeleri ferman olunur.⁷⁷⁰

Karahisar-ı Şarki köylerinde Eşharova (?) ve Arabdar ahalisi şikayette bulunarak; köylerindeki Vank kilisesi rahibi Kabriyel, kendi halinde olmayıp ahaliyi gammazlayıp türlü şer ve şekavet üzere olduğundan fermanla başka yere sürülmüşken, bir yolunu bulup köye dönerek zulmüne devam edip, işbirliği yaptığı ehl-i örfе istinaden

⁷⁶⁷ Mühimme, 117 s, 82.

⁷⁶⁸ Mühimme, 117 s, 101.

⁷⁶⁹ Mühimme, 117 s, 48.

⁷⁷⁰ Mühimme, 117 s, 108.

haksızca zimmi reayanın akçelerini gasb ettiğini söylerler. Şikayet doğru ise yakalanıp kalebend olunması Mayıs 1712 tarihinde Erzurum Valisine bildirilir.⁷⁷¹

Halil adlı eşkıya bir süredir Sandıklı kazası çevresinde eşkıyalık yaptığı, ahali tarafından şikayet olununca, yakalanması için iki defa mübaşir gönderilmişse de, mübaşirler ve adamlarını katl ettiğinden yakalanamaz. Mezkur şakinin yakalanması Anadolu Valisine yazılır. Kazaya vardığında, daha önce Doğancılık⁷⁷² iddiasıyla vegilerini vermeyen Dolanhan köyü halkından, bir süre önce, Anadolu Valisi Abdi Paşa'ya ödemeği taahhüt ettikleri nezri vermeyenleri hapsetmesi de istenir.⁷⁷³

Bazarcık kazası ve Akköy halkı mektup göndererek, Giresun sakinlerinden Şeyhoğlu Deli Hüseyin ve Delmeci İbrahim nam şakiler bir süredir kendilerine zulm etmekte olup, haksızca salyane toplatıp, mal erzaklarını gasp ettirmekten maada, "bayrak açıp" 150 nefer eşkıya ile evlerini basıp, 7 kişiyi katl, 750 baş hayvanlarını sürüp gittiklerini haber verirler. Mezkurlar hakkında daha önce vaki olan şikeyetler üzerine tayin olan mübaşir durumu incelinmiş ve suçları mahkemece sabit olmuşsa da "zeyn-i kudret ve sahib-i cemiyet" olmalarıyla icrâ-i hak olunamaz. 1712 yılında eşkıyayı yakalamaya bizzat Trabzon Valisi tayin edilir.⁷⁷⁴

Bazı kazaların ileri gelenleri güç birliği yaparak reâyânın işlerine müdahale edip kendi adlarına, zor kullanarak mal biriktirme sevdasında olmaları sık rastlanan bir durumdu. Bu şekilde işbirliyi yapan sabık Serdar Abdurrahman, Demircioğlu Ahmed, Hacı Yusuf, Küçük Hasan, Eski Çarıklı Ahmet, Şamlıoğlu, Çeribaşı, Mağriboğlu Hacı Mehmed vs. kimseler Larendе ahalisinin evlerini basıp eşyalarını gasb ve türlü teaddi üzere olduklarından defaten şikayet edilmişlerdir. Yakalanmaları için iki defa adam tayin olunmuşsa da ahaliyi tahrik ederek görevlilerin kazaya girmesine mani olurlar. Temmuz 1712 tarihinde, yakalanıp Konya kalesinde haps edilmeleri hakkında hüküm yazılır. Ağustos 1712'de Larendе kadısının arzıyla sabık Serdar Abdurrahman serbest bırakıldığına göre, diğerleri de haps edilmişlerdir.⁷⁷⁵

⁷⁷¹ Mühimme, 117, s, 157

⁷⁷² B.k.z: Mehmet Zeki Pakalın. **Osmanlı Tarihi Değimleri ve Terimleri Sözlüğü**. I. İstanbul, 1993. s. 470. Midhat Sertoğlu. **Osmanlı Tarih Lugatı**. İstanbul, 1986. s, 24-25. Reâyâdan bazıları saraya avcı kuşları yetiştirmek hizmeti karşılığ, vergiden muaf tutulurlardı. Dolanhan köyü halkının iddialarına rağmen Doğancı olmadıkları anlaşılıyor.

⁷⁷³ Mühimme, 117, s,164

⁷⁷⁴ Mühimme, 117 s, 185.

⁷⁷⁵ Mühimme, 117 s, 187.

Borlu (Taraklu-Borlu) Kazasından Kuruçaylı Ahmed ve Kalyoncu Siyamoğlu Hasan, eşkıyalıkları sebebiyle yakalanıp Kastamonu kalesine haps edilirler. "Islâh-ı nefis" ettiklerine kanaat getirilerek af istedikleri kabul edilip, 1712 yılında serbest bırakılırlar.⁷⁷⁶

Eşkîya takibine görevlendirilenler, zaman zaman mahalli yetkililerle aralarında çıkan ihtilaf veya eşkıyanın himaye edilmesi sebebiyle, başarısız olmaktadır. Denizli kazası Akça köyünden Tataroğulları Hacı Mahmud ve Hacı Mustafa, Kara Bayraktar, Suhteoğulları ve adamları bir gurup eşkıya ile Ezine-i Lazkiye (Denizli) Kazasından iki kişiyi öldürüp onbeş kişiyi de yaralarlar. Eşkîyanın yakalanıp Magosa kalesine hapsedilmeleri hususuna Denizli hassı voyvodası görevlendirilmiştir. Voyvoda adamlarıyla, eşkıyanın üzerine gittiğinde, çıkan çatışmada eşkıyadan ikisi öldürülür ve Çakalbel denilen mevkide kuşatılırlar. Ele geçirilmek üzere iken, Denizli kadısı Abdulgani ve Serdarı Yusuf ile eşkıyanın yakınlarından "yeniçerilik iddiasında olan" Hacı Himmed oğlu Halil, Mehmed, Dokuzcuoğlu Hacı Mehmed vs. müdahale ederek eşkıyanın kurtulmasını sağlarlar. Gönderilen ilâmda mezkurların eşkıyayı himaye etmekten başka, emr-i şerife aykırı davranışlar içinde oldukları ifade edilmiştir. Eylül 1712 tarihinde Anadolu Valisine; durum ilâm olduğu üzere ise, eşkıyanın ve hamilerinin yakalanıp Magosa kalesinde haps olmaları hakkında hüküm gönderilir.⁷⁷⁷ Vesikanın kenar kaydından Kasım 1712 tarihinde Denizli kadısı ve serdarının serbest bırakıldıklarını öğreniyoruz.

Rişvan hassı reâyâsı vergilerini ödedikleri halde, Zaralı Osman kendine tabi eşkıya ile vergi toplama bahanesiyle halka zulmedip, kimisini katl ve kimilerinin mal ve hayvanlarını yağmaladığından, tayin olunan mübaşir, Zaralı Osman'ı yakalayıp götürürken, adamları zorla mübaşirin elinden alırlar. Bütün ikazlara rağmen zulme devam eder.⁷⁷⁸

Çorum Kazasında oturan Karabekârlı Kara Mehmed'in bir süredir Türkmen eşkıyasıyla ittifak halinde yol kesip, ahalinin akçelerini alıp mallarını yağmaladığı ihbar olunur. Şikayette Kara Mehmed'in daha önce Denizli'de 9 adamı katl ettiği iddiasına da

⁷⁷⁶ Mühimme, 117 s, 191.

⁷⁷⁷ Mühimme, 117 s, 209.

⁷⁷⁸ Mühimme, 117 s, 217.

yer verilmiştir. Ocak 1712'de yakalanıp Samsun kalesinde haps olunması istenir. Kara Mehmed yakalanır ve Kasım 1712'de serbest bırakılır.⁷⁷⁹

Sefer esnasında ordunun ihtiyaçlarının vergi veya satın alınarak karşılanmaya çalışılması zaman zaman şikayetlere ve karışıklıklara yol açmaktaydı. Zira alınan malların bedeli bazen ödenmediği gibi ödenen miktarda piyasa değerinin altında olmaktaydı.⁷⁸⁰ Böyle olunca halkta talep olunan malları vermemeye hahane aramaktaydı. Meselâ; 1712 yılında İç-il, Alaiyye ve Teke Sancaklarında sürsat deve ve katır mübâyaa olunmuştur. Ertesi yılda bedel-i sürsat talep olununca, Akseki sakinlerinden eski Antalya kadısı Seyyid Yusuf, seferin bertaraf olduğu iddaasıyla halkı tahrik edip, silahlandırarak yolları tutup görevlilere mani olurlar. Seyyid Yusuf daha öncede fitne ve şekaveti sebebiyle haps olunmuştur. Nisan 1713 tarihinde bu karışıklığa yol açanların yakalanıp Antalya kalesinde haps olunup, mübayaası istenen katır ve develerin alınması istenmiştir. Temmuz 1713'de yakalananlardan Abbas oğlu Hasan ve Abbas itlak olunur.⁷⁸¹

Göhlisar-ı Hamid köylerinden Hızıroğlu Çingene İvaz, Şaban oğlu Elhac Ali, Veli oğlu Elhac Mehmed, Osman oğlu Mehmed, Hüseyin oğlu Elhac Ali nam şakiler, otuz kırk eşkiya ile işbirliği yaparak zulm ve teaddileriyle ahalinin perişanlığına bais oldukları, kadının mektubuyla haber verilir. Eşkiyanın yakalanıp başka bir yerde haps olunmalarına Terkimiş hassı voyvodası görevlendirilmiştir.⁷⁸²

Muğla kazası ileri gelenlerinden sabık Isparta kadısı olan İsmail, Elhac Halil, Mumcuoğlu Hüseyin, Süleyman Çavuş, diğer Hüseyin, Turul oğlu Hacı Mehmed ve Abdurrahman ittifakla, kazanın işlerine karışıp ahaliyi tahrik ederek vergilerin toplanmasına mani olduklarından, Rodos adasında hapisleri istenir. Mart 1714 tarihli bu hükümlerle adı geçen şahıslar haps olunmuş olmalıları, Temmuz 1714'de, bunlardan, İsmail, Hacı Halil, Abdurrahman ve Hüseyin serbest bırakılırlar.⁷⁸³

⁷⁷⁹ **Mühimme**, 117 s. 116. Kara Mehmet hakkındaki iddiaların bir kısmının gerçek dışı veya isbat edilemediği anlaşılıyor.

⁷⁸⁰ Sürsat veya Bedel-i sürsat denilen bu işlem hakkında bkn. (Mehmet Zeki Pakalın, a.g.e. III. s.300.)

⁷⁸¹ **Mühimme** 117,s.254.

⁷⁸² **Mühimme**, 121 s. 360. (1714)

⁷⁸³ **Mühimme**, 122 s. 29.

Teke Sancağında Mutana⁷⁸⁴ cemaatine mensup reis-i eşkıyadan Molla Hüseyin, bir süredir bölgede eşkıyalık yapmaktadır. Üzerine gönderilen Teke Sancağı Mutasarrıfı Hasan Paşa, şakının kardeşi Molla Ahmed, babası Abdulkerim vs. 51 nefer eşkıyayı sağ olarak yakalayıp Antakya kalesinde hapseder. Şeyhülislâm'ın verdiği fetvayla cezaları icra olunur. Ancak, eşkıyayla birlikte yakalanan 3 kişinin zorla tutuldukları anlaşılınca serbest bırakılır. Ayrıca bu hükümde, eşkıyanın bütün mallarının mübaşir tarafından "... defter ve miri için ahz ve kabz..." olunup yeterince adam tayin olunarak İstanbul'a gönderilmesinin istenmesi dikkat çekicidir.⁷⁸⁵

Sincanlı Kazasından Seyyid Abdullah topladığı eşkıyayla ahaliye zulmettiğinden yakalanması hakkında ferman gönderilmişse de ele girmemiştir. Sincanlı kadısı yeniden mektup gönderince, Nisan 1714 tarihinde Karahisar-ı Sahip Mutasarrıfına yeniden hüküm gönderilir.⁷⁸⁶

Ermenek Kazasında görevlilerin işlerine müdahale edip karışıklıklara yolaçan sabık Kale Kethüdası Altıparmaklı Mehmed, Kara Ali oğlu İbrahim ve Sağıroğlu Mehmed, yakalanıp Kıbrıs adasında haps olunurlar. (Temmuz 1714) Bunlardan Sağıroğlu Mehmed Aralık 1714'de cezasını çektiğine kanaat getirilerek bırakılırken, Kara Ali oğlu İbrahim Mayıs 1716 tarihinde kendi halinde, olmak kaydıyla salıverilir.⁷⁸⁷

Antalya'lı Kökoğlu nam şaki, komşu vilayetlerde takibe uğrayıp barınamayacağını anlayınca firar ederek Antalya'ya gelip maiyetiyle bir hana yerleşir. Üzerine asker sevk edildiğinden haberdar olunca firar ederse de iki oğluyla iki adamı ele geçirilip, Antalya kalesinde haps olunurlar.⁷⁸⁸

Çankırı kazası eşrafından Halil, Arasta şeyhi Çizmecioglu Mehmed, Taş mescid imamı Molla Hasan, Emir Ali, Çakıroğlu Mehmed ve İsfendiyar'ın kardeşi Mustafa, Levend eşkıyasıyla ittifak edip zulm ve teaddi üzere oldukları şikayetiyle

⁷⁸⁴ Teke yöresinde Murtana adıyla bir cemaatin varolduğu hakkında bkz. (Cevdet Türkay, a.g.e. s, 593.)

⁷⁸⁵ Mühimme, 120. s, 176

⁷⁸⁶ Mühimme, 122. s, 13

⁷⁸⁷ Mühimme, 122. s, 110. Sabık kethüda Mehmed'in mahkumiyetiyle ilgili kaydın olmayışı, mahkemeden sonra suçsuz bulunmuş veya idam edilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

⁷⁸⁸ Mühimme, 122. s, 39.

Konya kalesine haps olunurlar. Bir süre sonra aflatrını istemeleri üzerine, Ocak 1715 tarihinde Konya kadısı ve kale dizdarına serbest bırakılmaları yazılmıştır.⁷⁸⁹

Çemişkezek Kazasında oturan Hamza Efendi, Elhac Fazlı ve Çavuşoğlu Osman bir miktar adamlarıyla ÇarSancak voyvodalarının konaklarını basıp burada ki mahkumları serbest bırakırlar. Bundan başka ahaliyi tahrik edip vergilerin toplanmasına mani olurlar.⁷⁹⁰

Vergi toplanmasıyla ilgili ihtilaflar, hatta çatışmalar sık rastlanan hadiselerdendir. Yine Antalya'da Haymana hassı voyvodası reâyânın ödemesi gereken resm-i bennak vs. rüsumatın tahsiline çalışınca Hasan bölükbaşı adamlarıyla voyvodanın evini basıp adamlarını yaralarlar. Hasan bölükbaşı ve müttelikleri Günarlı cemaatinden Bölükbaşoğlu Himmet, Arablar cemaatinden Murtaza oğlu Mustafa ve Koca cemaatinden İlbaş'ın yakalanıp, mani oldukları rüsumatın tahsili için, 1717 yılında Kütahya mütesellimine hüküm gönderilmiştir.⁷⁹¹

Eşkıya takibinde zaman zaman önemli başarılar elde edilmekteydi. Sabık çavuşbaşı olup, Yeni-il ve Bolu hasları voyvodası Ahmed'in oğlu Yusuf ve damadı İbrahim "türedi eşkıyasının" tedibine görevlendirilirler. Eşkıyanın ileri gelenlerinden on kişiyi ve refiklerinden seksendört nefer eşkıyanın "rüûs-i maktuaların" İstanbul'a gönderirler. Temmuz 1717 tarihli hükümle hizmetlerinin büyüklüğü takdir edilerek, "reis-i eşkıyadan" olup yirmibeş adamıyla firar eden Kars'lı Abdullah'ın takip edilip her nerede olursa yakalanması işi deruhdelerine verilmiştir.⁷⁹²

Eğın ve Arapkir Ermeni marhasası (piskoposu) olan Palpus, "kendi halinde olmayıp şerir ve gammaz zümresinden" olup, bir süredir İstanbul'da yerleşerek yine fitne ve fesada bais olur. Ermeni patriğinin isteği üzerine kendi halinde olmak kaydıyla, Eğın ve Arapkir'e nefy ve iclâ edilir. Burada halkın işlerine karışıp mal toplamak için zımmi ahaliye zulmedip, halkı birbirine düşürerek "adavet ve harb-ı kıtale" sebep olunca, Ekim 1717 tarihinde yakalanıp başka bir viyayette nefy ve iclâ olunması için

⁷⁸⁹ Konya Şer.Sic. Nu: 45. s, 283.

⁷⁹⁰ Mühimme, 124. s, 63. (1717.)

⁷⁹¹ Mühimme, 124. s, 70.

⁷⁹² G. Antep Şer. Sic. Nu: 67, s.596-597

yeniden ferman gönderilmiştir. Ocak 1718 tarihinde de vilayetinde kendi halinde olmak şartıyla af edilmiştir.⁷⁹³

İzmir sakinlerinden Hüseyin, Dervişoğlu, Macar Halid, Hüseyin Can, Dervişoğlu'nun oğlu Ahmed nâm şakiler, uluslararası bir liman olan İzmir'de yabancı tüccarları “calib-i mal için teaddi ve rencide” etmektedirler. Fransız tüccarlardan ikisini yakalayıp, zorla akçelerini alarak Menemen hududunda ki yasakçıyı⁷⁹⁴ da yaralayınca, İstanbul'daki Fransız elçisinin şikayetine konu olurlar. Şikayet üzerine Kasım 1717 tarihinde yakalanmaları hakkında hüküm gönderilir.⁷⁹⁵

Kıbrıs Adası sürgün cezasına çarptırılanların gönderildiği yerlerdendir. Konya sakinlerinden olup işledikleri suç sebebiyle Kıbrıs'a sürgün edilen Hacı Halil ve Molla Halil adlı şahıslar Temmuz 1718 tarihinde af olunup, Konya'ya dönmelerine müsaade edilerek serbest bırakılmaları Lefkoşe kadısına bildirilir.⁷⁹⁶

1719 yılında Kars'ta büyük bir fitne baş göstermiştir. Sebebini tesbit edemediğimiz hadiseler esnasında Kars beğlerbeği Ömer Paşa katil edilir. Olaylara sebep olanların, böyle hadiseler meydana vermemek ve 30.000 kuruş ödemelerini taahhüd etmeleri üzerine takibat yapılmaz. Ancak suçluların ödemesi gereken para, 200 keseden fazla olarak zulmen halktan toplandığından maada, taahhüd olunan miktarda ödenmez. Aynı zamanda gönderilen mübaşirler red ve tard edilirler.⁷⁹⁷ Temmuz 1719 tarihinde, fitneye sebep olanların cezalandırılmasına Erzurum Valisi Mustafa Paşa tayin olunur. Ayrıca bir kaç senedir Doğubeyazıt kalesini zapt edip civarda eşkıyalık yapan Osman ve refiki Abazalı İsmail'in de yakalanması Mustafa Paşa'dan istenir.⁷⁹⁸

Bayramiç kazası ahalisi Işıkili adlı köy sakinlerinden Alaca Ahmed ve kardeşi Kara Mahmud; Çopur Hasan, Gönen'li İsmail, Türkmen İbrahim, Kemerli Mustafa, Laz Mehmed ve Yakub oğlu vs. hakkında şikayette bulunurlar. Bir kaç senedir başlarına tapladıkları yirmi otuz kadar haramzade ile köy köy gezip ahalinin can, ırz ve mallarına tasallut ettikleri evli kadın ve bakire kızları dağa kaldırıp, işret yaptıkları,

⁷⁹³ Mühimme, 124. s. 72.

⁷⁹⁴ Yasakçı: Sefarethanelerin muhafazasına ve taşra kulluklarına memur edilen yeniçerilere verilen addır. Bkz: (Midhat Sertoğlu. a.g.e. S, 361.)

⁷⁹⁵ Mühimme, 124 s, 78

⁷⁹⁶ Konya. Şer. Sic. Nu: 48. S. 268.

⁷⁹⁷ Mühimme, 129. s. 345. Çıldır ve Kars beğlerbeğine gönderilen Eylül 1719 tarihli bu hükümde Erzurum Valisinin Abdullah Paşa olduğunu görüyoruz. Burada da görüldüğü üzere sık sık görevlilerin değişmesi, eşkıya takibini de aksatmaktaydı.

⁷⁹⁸ Mühimme, 129.s. 80

mahkemece sabit bulunup ilâm olunca, “buldukları mahalde katl” olunmaları için emir gönderilmiştir. Tayin olunan mübaşir eşkıyayı yakalamak isteyince çıkan çatışmada, mübaşirin adamlarından biri öldürülür. Eşküyadan, Kara Mahmud, Çolak Hasan, Gönenli İsmail, Yakuboğlu, Kemerli Mustafa öldürülürken Laz Mehmed ve iki adamı sağ yakalanır. Yakalananlar Bayramiç Kazasında mahkemede suçlarını kabul edince kadının verdiği hüccetle asılarak idam edilmişlerdir. Firar eden Alaca Ahmed ve üç nefer adamının da yakalanması hakkında Aralık 1719 tarihli yeni bir hüküm gönderilmiştir.⁷⁹⁹

Sabık Adana Valisi Osman Paşa zamanında toplanması ferman olunmuş imdad-ı hazariyye Alaiyye kazasına tabi Dim ve Milan karyesi tarafından ödenmez. Cemiyet olarak gönderilen memurlara karşı gelirler. Yine Senirme Düşünbe kazası köylerinden Eksere'den Hatip Akı ve İsmail nam şakiler Manavgat'ta beş kişiyi öldürdüklerinden, Alaiyye kalesinde cezaları tertib olunmak üzereyken, Eksere köyü ahalisinden Murtazaoğulları yeğenleri Osman, Mehmed ve amcaları vs. şakiler 400 kadar adamlarıyla ittifak edip kalenin kapısını kırarak, bir kaç kişiyi yaralayıp mezkur iki suçluyu kurtarırlar. Bunun emsali nice fesada bais olduklarından, eşkıyaların yakalanıp cezalandırılması, bu tür olaylara meydan verilmemeleri için ahalinin birbirine kefil edilip, nezre bağlanmaları 1720'de Karaman Valisine yazılmıştır.⁸⁰⁰

Bursa bölgesinde zuhur eden eşkıyaların teftişine memur olanlar, eşkıyayı sıkıştırınca, firar edip Biga kazası tarafına gidip burada nüfuz sahibi olan yataklarına sığınır. Bu eşkıyalar hamilerinden talep olunduğunda firarileri vermezler. Öte yandan Aydın tarafından kaçan bir gurup eşkıya da bunların yanına gelince, toplanan kalabalık gurup civarda yol kesip köyleri yağmalarlar. Eşküyanın sayısı ve hamilerinin gücü dikkate alınarak bizzat Hüdavendigâr Sancağı Mutasarrıfı, Mayıs 1720 tarihli hükümle yeniden görevlendirilir.⁸⁰¹ Farklı bölgeleri soyan eşkıyaların birbiri ile ilişkili olduğu, ortak hamî ve yataklarının bulunması, bu kanunsuz hareketlerin, zaman zaman, organize bir hal aldığını göstermektedir.

İskilip'te Elhac Abdullah, Kenan oğlu Ahmed, Suhteoğlu Hacı İsmail, maiyetlerine on onbeş eşkıya alarak ahaliye zulm ve teaddide bulunup nicesinin ırzına

⁷⁹⁹ Mühimme, 129. s, 161.

⁸⁰⁰ Mühimme, 129. s, 234.

⁸⁰¹ Balıkesir Şer.Sic. Nu: 717. s.7

tasallut ederler. Kaza ahalişi bunların yakalanıp kalebend, maiyetlerinden olan eşkıyanın da tedib ve tazir olunmaları işteği ile şikayette bulunurlar. Mezburların yakalanıp Amasya kalesinde hapsi için hüküm gönderilir.⁸⁰²

Manyas ovasında türeyen Bulgar Ahmed nam şakı, 34 eşkıya ile Aydıncık, Bandırma iskeleleri ve civarda ki köyleri soymaktadır. İskeleler ve yollarda rastladığı, müslim ve gari müslim yolcu, tüccar taifesini soyarak ahalinin perişanlığına bais olduğundan, her nerede zuhur ederse ittifakla yakalanması istenmiştir.⁸⁰³

Anadoluda bazı görevlerin elde edilmesinde, nüfuzlu kimselerin çekişmesi ciddi karışıklıklara sebep olmaktadır. Emekli yeniçeri ağalarından Ahmed Bursa'ya bağlı Kızılca Tuzla Kazasında serdar nasb olunur. Kazada düzeni sağlamakta başarısız olunca, Mollaoğlu Ali serdarlığı zabt etmek sevdasıyla, yetmiş seksen eşkıya toplayarak, ahaliye türlü zulüm ve teaddi yapmaya başlar. Yakalanması için mübaşir tayin olduğunda civardaki kaza ve nahiyelere firar edip, "adamlarını hanlar, hamamlar ve çiftliklerde sakladığı", sonra tekrar gelerek şekavetine devam ettiği ilâm olunur. Tekrar kaza ahalisinin birbirlerine kefil edilip, nezre bağlanmaları ve mezburun yakalanması için emr-i şerifle mübaşir tayin olduğunda, Mollaoğlu Ali kaza ahalisinden kendisine tabi olanlarla ittifak edip, mübaşiri kazaya sokmazlar. Durumun tekrar ilâmı üzerine, Eylül 1721 tarihinde Hüdâvendigâr Mutasarrıfına ve civar kazaların yetkililerini ferman göndererek, mezkurun itaate davet edilmesi, kabul etmezse muharebeyle ele geçirilip "ser-i maktuunun irsali" istenir.⁸⁰⁴ Buna rağmen mezkur ele geçirilememiş, Ekim 1722 tarihinde yakalanıp Midilli kalesinde haps olunması yeniden yazılmıştır.⁸⁰⁵

Bozdoğan mukatâası reâyasından Velioğulları diye bilinen şakiler bir süredir eşkıyalık yapmakta olup, seferlere davet edildikleri halde itaat etmiyerek, başı boş eşkıyayı yanlarına alarak, türlü şekavet üzere olmaktan maada, İzmir ve Manisa taraflarında zuhur eden eşkıya ile de işbirliği yapmaktadırlar. Ekim 1721 tarihli hükümle Aydın muhassılı Abdullah Paşa'dan bunların ortadan kaldırılması istenirken; aksi takdirde bahar mevsiminde adı geçen eşkıyalarla birleşmeleri halinde "büyük fitne

⁸⁰² Amasya. Şer.Sic. Nu: 30. s, 88,89.

⁸⁰³ Mühimme, 130. s, 155.

⁸⁰⁴ Mühimme, 130. s.205

⁸⁰⁵ Kalebend, 41. s, 148.

ve fesada sebep olacağı"na işaret edilmiştir.⁸⁰⁶ Eşkîyalık için en müsait mevsim olan ilkbahar ve yaz ayları gelmeden türeyen şaki guruplarının ortadan kaldırılıp, ittifaklarının önlenmek istenmesi Batı Anadolu 'da eşkıyalığın organize bir hal aldığı delilidir.

Yeniçeri olmadıkları halde, yeniçerilik iddiasıyla bazı kimselerin halka zulmettikleri sık rastlanan hadiselerdendir. Canik muhassılı Ahmed arz göndererek, Batıca Kazasından Kaptanoğlu Mustafa Efendi'nin hevardarı olup yeniçerilik iddiasında olan Dürzi, Vezir Ali ile birlikte halka zulmetmekte oldukları, mal-ı mirinin toplanmasına karıştıklarını yazar. Kaptanoğlu Mustafanın sahte arz ve ferman vermek dahi, adeti olduğundan ıslah oluncaya kadar Amasya kalesinde kalebend olunması talebi, Kasım 1721 tarihli buyruldu ile kabul edilmiştir.⁸⁰⁷

Anadoludaki maden işletmeleri umumiyetle dağlık bölgelerde olduğundan sık sık eşkıya tacizine maruz kalmaktaydı. Bu saldırılar madenlerin terkedilmesine veya üretimin aksamasına yolaçmaktaydı. Balya ve Bigadiç kazalarında işletilen sim madenleri böyle bir saldırıyla bir sene üretim dışı kalmıştır. Bigadiç köylerinden Suhteoğlu Osman maiyyetinde olan Türkmenoğulları ve bir kaç nefer eşkıya ile madeni basarak mühimmatları alıp, maden işçilerini yaralayıp soyarlar. Mağdurlar 1722 yılında Balıkesir'de mahkemeye başvurarak eşkıyanın yakalanması talebinde bulunmuşlardır.⁸⁰⁸

Beğpazarı köylerinden Çayırköyü ahali mahkemeye giderek Ali Beğzade denilen kimsenin kendi halinde olmayıp, ahaliye zulm ve teâdisinin nihayeti olmadığından, yakalanıp başka bir yerde kalebend olunmasını isterler. Mayıs 1722 tarihinde Anadolu Valisine, mezburun Magosa kalesine haps edilmesi yazılır. Fakat bir ay sonrada bırakılması için ayrıca ferman gönderilmiştir.⁸⁰⁹ Kısa süre sonra bırakılması himaye gördüğü veya iddiaların abartılı olduğunu düşündürüyor.

Çok yaygın olmasa bile zımmi reâyâdan şikayete konu olanlar çıkmaktadır. İstanbul Patriği Ovannis arzuhâl göndererek kendisine tabi Tokat zımmilerinden Tarakcioğlu diğе tanınan Samak (?), ahalinin işlerine karışıp zımmi reâyayı rencide

⁸⁰⁶ Mühimme, 130. s. 227

⁸⁰⁷ Amasya Şer.Sic. Nu: 30. s.113

⁸⁰⁸ Balıkesir Şer.Sic. Nu:719.s. 15

⁸⁰⁹ Kalebend, 41. s. 62

ettiği, ırzlarına tasallut edip, iftira ettiğinden yakalanıp ıslah oluncaya dek hapsini talep eder. Aralık 1772 tarihli hükümlerle, Karahisar-ı şârki kalesinde haps olunmasına hüküm olunur.⁸¹⁰ Mezkur Ocak 1729 tarihinde ıslah olduğuna kanaat getirilerek kendi halinde olmak şartıyla serbest bırakılmıştır.⁸¹¹

Firari aşiret eşkıyasına dayanarak, bölgesinde nüfuz kazanmaya çalışanlara da rastlanmaktadır. Mesela; Boğazlıyanlıoğlu Deli Mehmed Adana eyaletinde Anavarza ya iskânına karar verilen Lekvanik Ekradından bir miktarını Boğazlıyan civarına yerleştirip, bunlardan kırk süvariye yanına alıp civar köylerde ahaliye “cevr ve teaddi” üzere olduğu ilâm olunur. Aralık 1722 tarihli hükümlerle başındaki haşaratı dağıtıp Kayseri’de ki hanesinde sakin oturması tenbih edilmesi aksi halde cezalandırılması istenmiştir.⁸¹²

Adana ahalisinden Seyyid Halil kendi halinde olmadığı için şikayet edilmiş, Kıbrıs'ta hapsi için ferman gönderilmişse de rüşvet vererek bir yolunu bulup af olmayı sağlar. Ancak yine Fellah Yusuf nam kimseyle ittifak yaparak vilayetin umuruna karışıp, fitneye sebep olunca tekrar yakalanması Aralık 1722 tarihinde Adana beğlerbeğine bildirilir. Yakalanıp Kıbrıs'ta Magosa kalesinde haps olunur. Yine serbest bırakılması için, başka başka emr-i şerif tahrir olunmussa da, 6 Ocak 1723 tarihinde, henüz serbest bırakılmadan hapsinin devamına karar verilmiştir.⁸¹³ Burada da görüldüğü gibi nüfuz ve servet sahipleri, kadınlara suçsuz olduklarına dair arz yazdırarak kurtulabilmekteydiler. Bir çok hadisede ciddi suçlamalara rağmen cezanın hafif olması, bu tür kayırmaların yaygın olduğunu düşündürmektedir.⁸¹⁴

Veziriazam Damat İbrahim Paşa'nın tatarı Musul'dan dönerken, Malatya yakınlarında, bir kaç eşkıya tarafından soyulduktan sonra öldürülür. Malatya voyvodası hükümet hudutlarını eşkıyadan temizlemediği için sert bir dille uyarılarak, suçluların bir an evvel yakalanması istenir.⁸¹⁵

⁸¹⁰ **Kalebend**, 1. s. 22

⁸¹¹ **Kalebend**, 2. s. 50

⁸¹² **Mühimme**, 131. s. 27

⁸¹³ **Kalebend**, 1. S, 23. Vesikadaki; "... kuvvet-i maliyesi sebebiyle adem-î itâat ve bir tarikle itlakna emr-i şerifim isdar ittirir..." ifadesi kurtuluşunun rüşvetle olduğunu göstermektedir.

⁸¹⁴ Adalet teşkilatında rüşvetin yaygınlığı ve sebebi için, bkz. (Cengiz Orhonlu, “Osmanlı Teşkilatına ait küçük bir risale "Risale-i Terceme", **Belgeler**, IV. S, 7-8. (Ankara 1993), s. 39-48.)

⁸¹⁵ **Mühimme**, 131. s. 78, 79 (1723.)

Karahisar-ı Teke Kazasında “ şekâvet ve tûfyanı” zuhur eden eşkıyalar, defaaten itaate davet olunduğu halde gönderilen mübaşirlere silahla karşı koyarlar. Alaiyye Sancakbeği ve Teke Sancağı mütesellimi ittifakla eşkıya üzerine giderek, Karataşbeli denilen mevkide karşılaşırlar. Muharebe esnasında tamamı tüfekli ikiyüzden fazla eşkıyanın başbuğlarından; Deli Ömer oğlu Ali ve refiklerinden, Akbaşlı Ayar Halife oğlu Hasan, Demircili Deli Hasan, Akbaşlı Gök Ali oğlu oğlu İsmail, Ayar, Kamalağlı Veli ve Devrihan nam kimseler ölü ele geçirilirler. Sağ ele girenlerden Eğri Veli ve Yörükoğlu nam şakilerin cezaları hemen tertib olunurken, sekbanlardan Kara Mustafa, Kara Hasan, Keskin emirü'l-halı oğlu Osman, Mansuroğlu ve yeni Müslüman nam şakiler haps olunurlar. Firar eden Türkmenoğlu İbrahim ve oğlu Mustafa Kaşıkçıoğlu Hamzanın oğulları, Osman'ın oğulları, Serikli Mehmed ve Katırcıoğlu refikleriyle, Kıbrıs firarisi olup Karahisar-ı Teke Kazasında oturan Yörük taifesinin arasında saklanırlar. Mayıs 1723 tarihli yeni bir hükümlerle, mahpus olanların gereken cezalarının uygulanması ve firarilerin mutlaka yakalanmaları emr olunmuştur.⁸¹⁶

Niksar kazasına tabi leğan (leğen) köyünden Yağmuroğlu ve Taşabant Kazasından Karnıyarık nam şakiler bir gurup piyade eşkıya ile civarda ki köy ve kasabaları soymaktadırlar. Defaaten yakalanmaları için adam gönderilmişse de müttefikleri köylülerin yardımı ve dağlık bölgelere kaçmalarıyla bir türlü ele girmezler. Bu esnada Kars tarafından gelen bazı suvari Levendat eşkıyasıda bölgede faaliyet göstermektedir. Haziran 1723 tarihinde eşkıyanın yakalanması için bölgeye ferman gönderilmiştir.⁸¹⁷ Aynı zaman Sivas Valisi Osman Paşa'ya da şöhreti artan ve bir türlü yakalanamayan Yağmuroğlu ve refiklerinin yakalanması emr edilir. Paşa bir miktar kapı halkıyla başbölükbaşını görevlendirir. Bölükbaşı bu bahaneyle halkı soyup türlü eziyetlerden maada onbeş kese akçelerini alacaktır. Şikayetler üzerine Sivas Valisinden bölükbaşının cezalandırılıp gasp ettiği paranın mağdurlarına iadesi istenir.⁸¹⁸

Malatya'nın Gerger kazası ahalisi şikayette bulunarak, Suval (Suvarlı) karyesinden şekaveti ile meşhur Kadı Hüseyin oğlu Süleyman, amcazadesi İbrahim, Hüseyin oğlu Hamit vs. kimselerle karyeleri ahalisinden 200 kadar silahlı ile Sulu (Sulak?) karyesi üzerine hücum ederek, haksızca Şahkulu nam kimsenin kardeşi

⁸¹⁶ Mühimme, 131. s. 145, 146.

⁸¹⁷ Mühimme, 131. s. 170.

⁸¹⁸ Mühimme, 131. s. 159, 160. Yağmuroğlu'nun ölüm tarihini kesin olarak tesbit edemesekte, Mart 1727 tarihi öncesinde ortadan kaldırılmıştır. (İbnülemin Ş.Ş. Nu: 223.)

Abdulhamit ve Esseyid Şahin'i katl, kardeşlerini haps, bütün eşyalarını ve mallarını yağma etmekten başka, otuz kadar evin bütün eşyalarını yağma edip 200 hayvanlarını sürüp götürürler. Rakka firarisi bir miktar ekrad taifesinide himayelerine alarak, bunun emsali zulm ve teaddide bulununca, Haziran 1723 tarihli hükümle mezkur köyün ahalisinden bir fert kalmamak üzere başka bir memlekete sürülmelerine karar verilmiştir.⁸¹⁹

Merzifon'da Hacı Hüseyin ve Hafız Efendi'nin haklarında şikayet olunca, Sivas'ta kalebind olunmaları için Amasya mütesellimine ferman gönderilir. Fermanın ulaşınca mezkurun suçlularının af ve itlaklarını havi ilâm gönderilince, cevabı gelinceye kadar, şehrin ileri gelenlerinden bir gurup mahkemeye baş vurarak kefil olduklarını söyleyince, Kefillik kaydı tutularak mezburlar bırakılır.⁸²⁰

Harput sakinlerinden “şekavetle meşhur Zehir Mustafa İbn-î Yusuf” adlı eşkıya, bir çok hadiseye sebep olunca, Diyarbakır Valisinden cezalandırılması için hüccet, buyruldu ve mübaşir istenmiştir. Mayıs 1723 tarihli buyrulduyla yakalanıp cezalandırılmasına mübaşir tayin olunur.⁸²¹

Sultanönü Sancağına tabi Karacaşehir hududunda Kaya boğazı mevkisinde iki tüccar soyularak öldürülür. Tekrar dört zımmi tüccar aynı mevkide soyulmak üzere iken, eşkıyalardan Halil yakalanır. Murad oğlu Osman ve Hüseyin firar ederler. Halinin suçu sabit olduğundan cezası tertib ve kesik başı İstanbul'a gönderilir.⁸²²

Adana'da büyük bir fitneye sebep olan Balcıoğlu elhac Mustafa hakkında, fetvaî şerifle ölüm cezası verilir. Balcıoğlu yakalanamaz. 1725 yılında İfraz-ı Zülkadriye Kazasında Afşar Türkmeni arasında saklandığı ihbar edilince, yakalanıp cezası tertib olunarak kesik başının İstanbul'a yollanması hakkında yeniden hüküm yazılmıştır.⁸²³

Bazı eşkıyaların, bir kaza halkı tarafından korunması da görülen hadiselerdendir. Bayramlı kazasına tabi Fındıklı köyünden Sarı Hüseyin oğlu Elhac Ali, Bayramlı ve Ulubeğ kazalarından bazı kimselerin rüfekası eşkıyadan kırk neferi yanına

⁸¹⁹ Mühimme, 131. s. 173

⁸²⁰ Amasya Şer.Sic. Nu: 32. s. 184

⁸²¹ Harput. Şer.Sic. Nu: 396. v, 64

⁸²² Mühimme, 132. s. 173. (1725.)

⁸²³ Mühimme, 132. s. 372.

olarak Elhac Ali 'nin menziline basarak kendisini ve ailesini yaralayıp, ırzlarına teaddi ve bütün para ve mallarını yağmalarlar. Yine kazada çarşı, pazarı yağmalayıp türlü zulm ve teaddide bulunurlar. Tayin olunan mübaşir mezburları yakalamak isteyince bazıları kefil olmuşken, bu defa ele vermeyip bunlardan Alaybeği oğlu Derviş, kardeşi Hüseyin ve oğlu Mustafa hevalarına tabi eşkıya ile mübaşirle ittifak eden halkın üzerine gidip, evlerini basıp kimini katl kimisini de yaralayarak mallarını yağmalarlar. Barındıkları Milas kazası ahalisi de eşkıyalar istendiğinde vermezler. Ekim 1725 tarihli hükümle sert tedbirlerin alınması istenir. Buna göre, eşkıyanın ve refiklerinin aileleri başka yere sürülüp evlerinin yıkılması, gerekenlerin nezre bağlanması öngörülür.⁸²⁴

Tarsus naibi gönderdiği mektubunda, Elvanlı nahiyesi ahalisi, voyvodalarına vergilerini vermiş, mutad üzere 1726 Mayıs ayında yaylalarına giderken, Elvanlı köyünden Elvanlıoğlu Süleyman, oğlu Osman, Zernel oğlu Mehmed, Mezidli Sarı Yusuf vs. kimseler 500 kadar tüfekli adamlarıyla önlerine inip mal-ı mîrîyi yağma. adamlarını mecruh ve hayvanlarını sürüp götürdüklerinden maada, bu tür şekavetlerinin nihayeti olmadığı bildirilir. Eşkıyanın yakalanıp gasb ettikleri mal-ı mîrî eşya ve hayvanların alınıp ihkak-ı hak olunduktan sonra Kıbrıs'ta "cezire bend" olunmaları hakkında ferman gönderilmiştir.⁸²⁵

Devlet mübayaaya olunan mal ve hizmetlere düşük ücret ödediğinden, bu talepler halk arasında hoşnutsuzluk hatta direnişlere sebep olmaktaydı. Mesela, Tebriz canibi seraskeri vezir Abdullah Paşa'nın, askerinin ihtiyacı olarak mübayaasına karar verdiği zahireden Karahisar-ı şârki ahalisine isabet eden miktar ödenmek istenmez. Kaza sakinlerinden Paşazade Seyyid Osman maiyetiyle görevlilere mani olduğu ve karışıklığa sebep olduğundan, yakalanıp Samsun kalesinde kalebend olunmasına karar verilir. Haziran 1726 tarihinde ki bu kararla yakalanıp haps olunan mezkur, bir yıl sonra Haziran ayında serbest bırakılır.⁸²⁶

Bu yıllarda Trabzon çevresinde de eşkıyalık olayları bir hayli yaygın durumdaydı. Trebolu, Görele ve Keşap halkının bu durumu defaaten şikayetleri üzerine

⁸²⁴ Mühimme, 133. s. 5.

⁸²⁵ Mühimme, 124. s. 24

⁸²⁶ Mühimme, 42. s. 57

Trabzon mütesellimi ve adı geçen kazaların görevlilerine, gereken tedbirlerin alınması, eşkıyanın cezalandırılması, isteği ile Ekim 1725 tarihli ferman gönderilmiştir.⁸²⁷

Trabzon'da Kürtün Kazasında zuhur eden eşkıyalardan yakalanan onbir neferi, tayin olunan mübaşir marifetiyle Trabzon kalesinde haps olunurlar. Mübaşirin avdetinden sonra sabık Trabzon mütesellimi Mehmed, âyândan Bolatoğlu vs. kimseler ittifak üzere "calibi mâl" için, sahte bir hüccetle hapisteki eşkıyaların 800 kuruşlarını alıp serbest bırakırlar. Ağustos 1726 tarihinde serbest bırakılanların ve bu hadiseye sebep olanların yakalanması Trabzon Valisine bildirilir.⁸²⁸ Trabzon âyânı ve ileri gelenlerinin bölgede ki eşkıyalara hamî oldukları, Eylül 1726 tarihinde başka bir hadisede de görülüyor. Of'ta ortaya çıkan eşkıyaların Trabzon ayanından Bolatoğlu Mustafa, Abacıoğlu Murtaza, Deve Mustafa, Arap İmam, Topaloğlu vs. kimselerin himmayesinde olduğundan, eşkıya tedib oluncaya kadar, tedbiren Samsun kalesinde hapsi için mübaşir gönderilmiştir.⁸²⁹ Eşkıyanın tedibine Gümüşhane emini görevlendirilmiş, Trabzon'daki askerlerde maiyyetine verilmiştir.⁸³⁰

Rize'de lefkama (?) deresi mevkiindeki köylerin ahalisi, on senedir ödemeleri gereken tekâliflerini vermemekten başka; "katl-i nüfus âdet-i müstemirreleri" olduğundan tediplerine karar verilir. Bu esnada Rize ileri gelenlerinden olup, eşkıyanın hamilerinden Matul (?) oğlu Uzun Hacı Mehmed, Mataracıoğlu Uzun Ahmed, Şaroğlu Kara Hüseyin, Küçük Mustafaoğlu Molla Hasan'ın tedbir olarak, eşkıya bertaraf oluncaya kadar Samsun kalesine kalebend olunması uygun görülür.⁸³¹ Bu iki hadisede görülen âyân, eşraf, eşkıya ilişkisi diğer bir çok vak'ada açıkca söz edilmese de sezilebilmektedir.

Selendi Kazasında eşkıyadan Arslan gazi oğulları Osman, oğlu Mustafa, kardeşi oğlu Mehmed vs, akrabalarından 150 neferden fazla tüfekli adamlarıyla, bir sene evvel Seyyid Hacı Süleyman'ın evini basıp, kendisini yaralayıp, oğlunu öldürerek bütün mallarını yağmalamışlardır. Yakalanmaları için görevlendirilen Alaiyye Sancakbeyi, başka bir işe memur edilince, eşkıya takipten kurtulur. Bunu fırsat bilerek

⁸²⁷ Trabzon Şer. Sic. nu. 1885. v. 170.

⁸²⁸ Kalebend, 42 s. 112.

⁸²⁹ Mühimme, 134. s.191

⁸³⁰ Mühimme, 134. s.191. Ocak 1728 tarihinde, Trabzon Valisine ve civardaki yetkilere, Of'ta zuhur eden eşkıyanın yakalanmasının bildirilmesinden, henüz bu fitnenin önlenemediğini anlıyoruz. (Trabzon Şer. Sic.Nu: 1890. V, 108, 109.), (Mühimme, 134, s. 309.)

⁸³¹ Mühimme, 134. s. 191. (1726)

zulm ve teaddilerine devam ederler. Artan şikayetler üzerine Eylül 1726 tarihinde, bu eşkıya gurubunun tedibine İç-il Sancağı Mutasarrıfı görevlendirilir.⁸³²

Diyarbakır'ın Kulb kazası ahalisi, bir süredir vergilerini vermemekten başka, zımmi reâyanın da cizyelerini ödemelerine mani olmaktadır. Ahaliyi "Tuğyan ve isyana" teşvik edenler, kazanın ileri gelenlerinden; Hüseyin oğlu Sako, Süleyman, Mahmud, Mirzade Ali ve oğlu Hayri, Diyadin oğlu Osman, Murad oğlu Bayezid vs. kimselerdir. Tekalif vermemekten başka, ittifak edip civardaki köyleri, basarak, yağmalayıp, yolları kesip yolcuları soymaktadırlar. Aralık 1726 tarihli fermanla, eşkıyanın cezalarının tertibinden sonra, kalanlarının Rakka'ya sürülmelerine karar verilmiştir.⁸³³

İzmir'de kalabalık bir gurup eşkıya zuhur eder. Civardaki eşkıyalar ile irtibatlı olan şakiler, sıkışınca etraf kazalara kaçarken bazıları da, Boğaz Hisarı, Bozcaada, Sakız, Midilli, Rodos, İstanköy, Sisam, Kuşadası taraflarına firar ederler. Ocak 1728 tarihinde adı geçen kazaların, kadı ve voyvodalarına ayrı ayrı hüküm gönderilir.⁸³⁴ "İzmir zorbalarıyla" ittifak halinde olan, Karaburun Kazasından bir gurup eşkıya da, başlarına topladıkları otuz kırk nefer "yeniçeri makulesiyle " şekavet üzere iken, üzerlerine asker sevk edildiğini öğrenince, İzmir iskelesinde bir gemiye binerek Sakız adasına firar ederler.⁸³⁵

Çorum sakinlerinden Karabikâr Mehmed bir süredir bölgede eşkıyalık yapmakta olup, yakalanması için bir çok defa hüküm gönderilmişse de ele girmez. Temmuz 1728 tarihinde yeniden Çorum müftüsüne ve mubaşire hitaben, yazılan fermanla eşkıyanın yakalanıp cezası tertib olunduktan sonra bütün mal ve hayvanatının defter olunup miri için el konulması istenirse de,⁸³⁶ Nisan 1729'da tekrar yakalanmasının bildirilmesi henüz ele girmediğini göstermektedir.⁸³⁷

Takibe uğrayan bazı eşkıyalar izlerini kaybedebilmek için, Anadolu ve Rumeli arasında gidip, gelmekteydiler. 1728 yılında Rumeli'den kaçan "haydut

⁸³² Mühimme, 133. s. 339, 340

⁸³³ Mühimme, 133. s. 384.

⁸³⁴ Mühimme, 134. s. 325. İzmir'deki hadise, yeniçeri zümresi ve voyvodanın adamları arasında ki kavgadan çıkmıştır. (Çelebi-zade Asım. Tarih. s. 541-543.) Ayrıca bkn, resmi görevlilerin eşkıyalığı bölümü.

⁸³⁵ Mühimme, 134. s. 371.

⁸³⁶ Mühimme, 135. s. 76.

⁸³⁷ Mühimme, 135. s. 317

eşkiyasından" onbeş nefer çoban kıyafetiyle, Bursa'ya gelerek Samanlı nam karye batısında bir mandıraya yerleşirler. Civarda eşkiyalığa başlayarak, Bursa'lı iki zımmiyi öldürerek, mal ve eşyalarını gasb ederler. Yakalanmaları için gönderilen iki çukadar'dan birisini kurşunla yaralarlar.⁸³⁸ Aynı tarihlerde dört süvari eşkiyası, Bursa civarında yolları kesmekte olup, Karabekar menzilcisini de öldürmüşlerdir.⁸³⁹

Mihalıccık kazası Doğanoğlu köyünden "ser- î cemiyet ve reîs-î eşkiya" olan Murat nâm şaki 1728 tarihlerinde Sultanönü taraflarını soymaktadır. Üzerine asker gidince "kale misüllü bina eyledüğü kaleye tahassün" ve dörtyüz kadar adamıyla çarpışmaya girer. Mübaşirin adamlarından birisini kurşunla yaralar. Anadolu Valisi Ali Paşa eşkiyanın etraftaki ahaliyle ilişkisini kesmek için taahhüd alır. Buna rağmen bazı köylülerin yardım ettikleri haber verilir. Bunun üzerine her ne şekilde mümkünse eşkiyanın yakalanmasına Hûdavendigâr Sancağı mutasarrafi tayin olmuştur.⁸⁴⁰

Zımmi reâyâdan bazı kimseler de az da olsa bazı hadiselere karışmışlardır. 1729 tarihli, Keban madeni eminine gönderilen hükümde, madende çalışan madencilerden dört zımmî şahsın "madenin ihtilaline bais ve muharriki fitne" olduklarından ıslâh oluncaya kadar Hasankeyf kalesinde haps olunmaları yazılmıştır.⁸⁴¹

Kayseri'ye bağlı İncesu kazası ahalisinden bir gurup müslim ve zımmi, kazada yaşanan bazı hadiseler sebebiyle olacak, öldürmek kastıyla voyvodanın sarayını basarlar. Bu fitneye önayak olanların Kayseri kalesinde kalebend olunmaları için ferman gönderilmiştir.⁸⁴²

1729 senesinde Manisa köprüsünde büyük bir kervan soygunu yapılır. Bu soygunu 12 kişilik çetesiyle Kozaklı Himmet gerçekleştirir. Bu sırada arkadaşları da deve mübaayasına mübaşir Numan Ağa ile Menemen naibini öldürürler. Tediplerine karar vermişse de akıbetleri hakkında bilgi yoktur.⁸⁴³

Gökçeoğlu ve kardeşleri Hüseyin, Ahmed, ve Mustafa on seneyi aşkın bir süredir Sivas ve Çorum civarını soymaktadırlar. Bir çoğunun evlerine girip eşya ve paralarını çalmaktan, maada, bir gurup Erzurum'lu yolcuyu soyup katl ederler. Mayıs

⁸³⁸ Mühimme, 135. s, 76

⁸³⁹ Mühimme, 135. s, 124

⁸⁴⁰ Mühimme, 135. s, 102

⁸⁴¹ Kalebend, 2. s, 123

⁸⁴² Kalebend, 2. s, 197. (1729).

⁸⁴³ Çağatay Uluçay, a. g.e, s. 86.

1730 tarihinde şikayetler üzerine Sivas Beylerbeyine yakalanıp cezalandırılmaları yazılmıştır.⁸⁴⁴

Kastamonu yakınlarında, Sandık, Eğridere, Çatal köprü vs, mahallerde, zuhur eden "piyade haydut eşkıyasının" yakalanması için gönderilen adamlar, bir kısmını ele geçirmeyi başarırlar. Kasım 1729 tarihli fermanla, yakalanmalarının cezalarının verilerek muhkem kalebend olunmaları, firar edenlerin de yakalanmaları istenmişse de,⁸⁴⁵ aynı konuda Haziran 1730 tarihinde, Bolu Voyvodasına ve Sivas Beylerbeyine hüküm gönderilmesi firar eden eşkıyanın yakalanamamış olduğunu göstermektedir.⁸⁴⁶

İstanbul'da zuhur eden Patrona Halil ayaklanmasının Anadolu'da da tesirleri görüldü.⁸⁴⁷ İsyan bastırılınca Patrona Halil'in Manisa yeniçeri serdarlığına tayin ettiği Toramanoğlu Hasan ve Kula Kazasında isyancılara dayanarak halka zulmeden Emir Hüseyin Şaban oğlu, Kırkıroğlu, Odabaşoğlu Gökçe, Çalgıcıoğlu CamuAhmed, Kethüdayeri oğlu Ahmed'in ortadan kaldırılmaları veya yakalanıp yargılanmaları istenmiştir. Gönderilen mübaşir yakalamak isteyince, etraf, kazalara sığınır.⁸⁴⁸

Patrona Halil isyanına katılıp, sonra Anadolu'ya firar edenlerin her nerede yakalanırlarsa "merhamet edilmeksizin" cezalarının tertibi için umumi ferman gönderilmiştir.⁸⁴⁹ Firarilerin bir kısmını himaye eden bazı şahıslar bunların gücüne istinaden halkı soymaya yeltenirler. Mesela, Alaşehir sakinlerinden Kör ağa denilen İbrahim ve Hüseyin beğ nam müfsidler Hızıroğlu Hacı Mustafa, Süleyman ağa, Dedeoğlu Kör Mustafa, Çakmak Hüseyin, Esir Hacı Mehmed vs. Kimselerle işbirliği yaparak, firarilerden bir kısmını himayelerine alarak köylerden haksız akçe toplayıp envai şer ve şekavet üzere olduklarından, Haziran 1731 tarihinde, bunların yakalanıp cezalarının tertibi hususuna Aydın muhassılı vekili görevlendirilir.⁸⁵⁰

⁸⁴⁴ **Mühimme**, 137, s. 67

⁸⁴⁵ **Mühimme**, 136. s 16

⁸⁴⁶ **Mühimme**, 136. s 115.

⁸⁴⁷ İsyan hakkında ayrıntı için. Bk. (M. Münir Aktepe, **Patrona İsyanı 1730**. İstanbul 1958.)

⁸⁴⁸ **Çağatay Uluçay a.g.e.** s. 86, 87

⁸⁴⁹ **Çankırı Şer.Sic.** Nu: 8. s. 88,89. Ayrıca, Kocaeli, Bolu, Kastamonu ve Karadeniz sahilinde ki kazalara hitaben ferman gönderilmiştir. (**Mühimme**, 138. s. 11.)

⁸⁵⁰ **Mühimme**, 138. s, 51.

Kocaeli ve Sancakları dahilinde, bahcivan, rençber ve kiremitçi bahanesiyle türeyen, Etrak, Ekrad ve müslim yahut gayr-i müslim Arnavut taifesinin halkın malına, canına kastettiklerinden, bin an evvel bertaraf edilmeleri bildirilir.⁸⁵¹

Menemen kazasına tabi Çalbaşçe köyü ve Bergama Kazasında toplanan eşkıyalar, sefer için buralardan deve ihracına memur, mübaşir ve hizmetkârını, Menemen'den Seyyid Hüseyin'i kaldıkları evde basıp hane sahibiyle birlikte öldürürler. Bu hareketlerinden başka yakın köylerin ahalisinin mallarını gasp ederler. Cezalandırılmalar için Hamit Sancakbeği tayin olunurken, İzmir voyvodası, yeniçeri serdarı ve zabitanı maiyetine memur olunmuşlardır.⁸⁵²

Bir süredir Manyas çevresinde eşkıyalık yapmakta olan Sefer Mehmed, Aydın muhassılı tarafından ortadan kaldırılmıştır. Bir süre sonra kardeşleri İsmail ve Ali yetmiş kadar eşkıyayı toplayarak zulme devam ederler. Hatta vergi toplamakta olan kethüdayı muhasara edip, birkaç adamını yaralayıp öldürdükten sonra, topladığı mal-ı miriyi gasb etmişlerdir. Mayıs 1730 tarihinde, bunlarında tedip vazifesi Aydın Muhassılı Abdullah Paşa'ya verilmiştir.⁸⁵³

Bu sırada yine Manyas ve Mihaliç kazalarında nüfuz kavgası vermekte olan Uzun Ali oğlu İsmail ile Emin Ali oğlu İbrahim, halkın perişanlığına sebep olurlar. Hamit Sancağı mutassarrıfı olup, aynı zamanda Anadolu müfettişi olan Ahmed Paşa Emin Ali oğlu İbrahim ve 29 nefer adamını yakalayarak cezalandırır. Uzun Ali oğlu İsmail firar etmeği başarır.⁸⁵⁴ Ahmed Paşa gönderdiği ilamında ele girenlerin “ser-i maktualarını” İstanbul'a gönderip, firarilerinin yakalanması için etrafa, adamlar ve casuslar gönderildiğini yazar. Eylül 1731 tarihli fermanla Paşanın çalışmaları takdir olunarak ne şekilde olursa olsun kalanların da cezalandırılmaları bildirilmiştir.⁸⁵⁵ Bu hükümün birer sureti firarilerin gitmesi muhtemel merkezlere de yazılır.⁸⁵⁶

Tebriz defterdarı Hüseyin Efendi Trabzon'da bulunduğu esnada, öldürülerek, malları gasp edilir. Katilleri takip eden Giresun voyvodası, üç neferini Karahisar-ı şarki Sancağında Akköy Kazasında yakalar. Kendilerini ve yanlarındaki

⁸⁵¹ Mühimme, 138. s. 73. (Temmuz 1731). Mühimme, 138. s. 178. (Ocak 1732.)

⁸⁵² Mühimme, 138. s. 10.

⁸⁵³ Mühimme, 136. s. 91

⁸⁵⁴ Mühimme, 138. s. 101, 102.

⁸⁵⁵ Mühimme, 138. s. 102.

⁸⁵⁶ Konya. Şer. Sic. Nu: 52. s. 253.

çalıntı eşyaları Trabzon'a gönderir. Kalan eşkıyalar etraf kazalara ve Bayburt, İspir taraflarına dağılırlar.⁸⁵⁷

İran seferi için Bozok Sancağından toplanması ferman olan, 500 nefer levent askerinin cemine memur mübaşir, Çıbık Kazasında Gemerek karyesinden emir gereği tayinatlarını talep edince, vermedikleri gibi silahla mukavemet ederler. Köyün ileri gelenleri 300 kadar, eşkıya toplayarak, mübaşire saydırıp, üç nefer levendatını katl, onyedisini yaralayıp, atlarını ve yanlarında ki miri akçeleri yağmalarlar. Haziran 1731 tarihli hükümle, gönderilen mübaşirden, Anadolu müfettişi ve Adana Valisi olan vezir Abdullah Paşa ve Sivas Mütesseliminden ittifak yaparak eşkıyaları yakalayıp cezalandırarak çaldıkları eşya ve akçelerin tahsili istenmiştir.⁸⁵⁸

1730 yılı itibariyle Karadeniz bölgesinde asayişin önemli ölçüde bozulduğunu görüyoruz. Aşiret yapısını koruyan Çepnilerin, dışında türeyen irili ufaklı eşkıya gruplarının da faaliyeti artmıştır.

1723 yılında, Görele, Trebolu, Keşap, Giresun taraflarında, ortaya çıkan Kürtünlü eşkıyasının zulmü cezalandırma veya asli vatanları olan Görele'ye nakl ve iskan edilmeleriyle önlenmiştir.⁸⁵⁹ Kürtünlü eşkıyası 1731 yılında yeniden ortaya çıkıp, zulm ve teaddiye başlayınca, tediplerine mübaşir ve Görele voyvodası tayin olmuştur. Mübaşir görevine gitmeyince, fırsat bulan eşkıyalar faaliyetlerini daha da artırırlar. Bu kez Trabzon mütessellimi ve Görele voyvodası eşkıyayı cezalandırıp, Görele'ye iskâna tayin olunurlar.⁸⁶⁰

Trabzon çevresinde olayların artmasının sebebi Vali Ahmed Paşa'nın vilayet dışında görevlendirilmesidir. Ocak 1732 tarihli fermanla, Paşa'nın Trabzon'a dönüp vilayetine nizam vermesi yazılmıştır. Fermanda, daha önce tedip edilen, "laz taifesinin" kılıç artıklarının da ortadan kaldırılıp huzurun bir an evvel, temini istenmektedir.⁸⁶¹

Erzurum Valisi İsmail Paşa kalabalık kapı halkıyla, Trabzon çevresinde eşkıya teftişine ve çepni taifesini Görele'ye iskana memur edilmiştir. Bu esnada

⁸⁵⁷ Mühimme, 136. s. 90. (1730)

⁸⁵⁸ Mühimme, 138. s. 58.

⁸⁵⁹ Mühimme, 138. s. 69.

⁸⁶⁰ Mühimme, 139. s. 5, 6. Görevine gitmeyen mübaşir azl edilip, hüküm yenilenerek, başka bir mübaşirle ulaştırılır. (Mühimme, 139. s. 162.)

⁸⁶¹ Mühimme, 138. s. 179.

Bayramili , Perşembe, Pazarcık civarında zuhur eden eşkıyaların tedibi işi de İsmail Paşaya tevdi olunur.⁸⁶²

Trabzon şehir merkezinde Teres Ali, Genç Osman, Mirzaoğulları, Çırıkçioğlu Ahmed, Bozbeğin kardeşi Ahmed, Sakaoğlu Mustafa vs. eşkıyalıkları sebebiyle yakalanmak istenince firar ederler. Hımayeden mahrum kalmaları ve şehirden ayaklarını kesmek için 8 Aralık 1733 tarihli fermanla, adı geçenlerin ailelerinin, Sohum'a akrabalarının da başka şehirlere nefis ve iskanına karar verilir.⁸⁶³

1734 tarihi itibariyle Rize Kazasında da büyük bir eşkıya grubu faaliyet göstermektedir.

(قفق) deresi denilen mevkide dokuz köy ahalisinden toplanan eşkıyalar etrafi soymaktadırlar. Üç bin kadar kişiden müteşekkil cemiyet oluşturarak, talep olunan imdad-ı seferiye ve hazariyeyi ödemeyeceklerini bildirerek, ihracı ferman olunan mekkari davarlarını da vermezler. Bundan başka Rize'de oturan hamilerinin yardımıyla Rize'yi de basarlar. Trabzon anbarı Emiri Ömer'in evini basarak, 20.000 kuruşluk emval ve eşyasını garet, hanesini yıkmaktan maada kasabada envai fesad ve zulm yaparlar. Durum kadıların ilamıyla öğrenilince Trabzon Valisi, mübaşir, civarındaki askerler ve il-erlerinin yardımıyla bu fitnenin önlenmesi, suçluların cezalandırılması hakkında ferman gönderilmiştir.⁸⁶⁴ Ayrıca daha önce eşkıyalık yapmayacakları, yapanları yakalayıp, teslim edeceklerine dair, sözleri de hatırlatarak, toplam onyedibin kuruşluk nezirlerinin de tahsili bildirilir.⁸⁶⁵

Trabzon çevresinde eşkıya teftişine memur olan Erzurum Valisi İsmail Paşa eşkıya cemiyetlerini dağıtarak bölgenin güvenliğini sağlar, lakin bölgeden ayrılır ayrılmaz bu eşkıyaların bazıları yeniden faaliyet imkanı bulurlar. Giresun sakinlerinden şekavetiyle meşhur Kandazoğlu Mahmut yakalanarak ıslah oluncaya kadar ve kazasına dönmek şartıyla Sinop kalesine nefy olunmuştur. Rûfekası da yargılandıktan sonra, başka yere sürülmüşlerken, Paşa'nın buradan ayrılmasından sonra Kandazoğlu Mahmud bir yolunu bulup serbest kalarak memleketine gelip yeniden Çepni eşkıyası vs. haydutları başına toplayarak eşkıyalığa başlar. Giresun'u kuşatarak ahaliyi kaleye

⁸⁶² Mühimme, 139. s, 360. (1723.)

⁸⁶³ Trabzon Şer.Sic. Nu: 1897. v, 103.

⁸⁶⁴ Mühimme, 140. s, 311.

⁸⁶⁵ Trabzon Şer.Sic. Nu: 1898. v. 52. 52, 53

kapatır. Üzerine gelen Görele voyvodası ve Dizdaroğlu Hüseyin vs. görevlilerle altı saat muharebeden sonra firar eder. Eylül 1734 tarihli fermanla vakit kaybetmeden, yakalanıp ihkak-ı hak olunduktan sonra cezasının tertib olması istenir.⁸⁶⁶

1731 yılında Kula Kazasında toplanan kalabalık bir gurup eşkıyanın ahzı için görevlendirilen Hamit Sancağı Mutasarrıfı Ahmed Paşa, gönderdiği arzında Kütahya müteselliminin de maiyetine tayinini ister. Bu talebi kabul edilerek eşkıyanın cemiyetinin zaman kaybetmeden dağıtılması bildirilmiştir.⁸⁶⁷

Hamit Sancağı Mutasarrıfı Ahmed Paşa'ya aynı yıl içinde verilen diğer bir görevde, Gördük Kazasında toplanan eşkıyalarının yakalanmalarındır. Deli Eyyüp, Zeyneloğlu ve Kara Mehmed nam şakiler, yüz kadar adamlarıyla, üzerlerine gelen kuvvetlerle muharebeye tutuşurlar. Muharebe esnasında Deli Eyyüp öldürülse de diğerleri firar ederek, Akhisar ve Saruhan'da sakin Şabanoğlu Elhac İbrahim'e sığınır. Elhac İbrahim Aydın muhassılı vekili Halil'in adamlarından olduğundan mezburları ele vermez. İtimat olunur şahısların ihbarıyla durum ilâm olununca, Aydın muhassılı vekiline, firari eşkıyayı her ne şekilde olursa yakalayıp, durumun bildirmesi emr olunur.⁸⁶⁸ Burada da görüldüğü gibi, eşkıyaların faaliyet alanlarının civarında nüfuzlu kimselerden himaye görmeleri, onları cesaretlendirmekteydi.

İznik Kazasında kalabalık bir eşkıya gurubu toplayan Hatipoğlu Süleyman, yağma ve çapuldan başka 1732 yılında üç nefer serdarı haksızca öldürtür. Gönderilen mübaşir, eşkıyanın bir çoğunu yakalayıp cezalarını tertib edersede, Hatipoğlu kaçmayı başarır. Gidebileceği kaza ve Sancaklara fermanlar gönderilerek, rastlandığı yerde yakalanması bildirilmişse dahi⁸⁶⁹ bu mümkün olmaz. Eylül 1733 tarihinde kırk elli eşkıya ile Kocaeli taraflarında ortaya çıkar. Halkı soyarken sıkıştığında sığınmak için birde kale inşa eder. Şöhreti arttıkça etraftaki eşkıyaları da başına toplar⁸⁷⁰ Sıkıştırılınca İznik tarafına geçerek, burada ki köyleri soymaya başlar. Alınan ihbarlara göre Çekmece derbendinde Halkayı çiftliğinde saklanmaktadır. Nisan 1734 tarihli fermanla

⁸⁶⁶ Mühimme, 140. s. 201.

⁸⁶⁷ Mühimme, 138. s. 64

⁸⁶⁸ Mühimme, 138. s. 77.

⁸⁶⁹ Mühimme, 138. s. 404. 405.

⁸⁷⁰ Mühimme, 139. s. 312.

saklandığı yerde yakalanmasına Hüdaverdigar Sancağı mütesellimi Zeynelabidin görevlendirilmiştir.⁸⁷¹

Karahisar-ı şarki Kazasında cemiyet olan eşkıyalar Erzurum mütesellimi tarafından tedib olunurlar. Ele girenlerden beş tanesinin, suçu sabit bulunarak cezaları verildiğine dair ilâm üzerine, Mart 1732 tarihinde firar edenlerinde yakalanmaları istenir.⁸⁷²

Kütahya, Simav, Görus, Eğrigözedâğı, Demirci, Kulaçal vs. kazalar ahalisi, Kütahya'da mahkemeye giderek bir süredir, etraftan firar eden eşkıyanın, kazalarında kırkar, ellişer guruplar halinde gezip ahalinin perişanlığına bais oldukları şikayetinde bulunurlar. Kadının ilamı istikametinde Anadolu Valisine teftiş için hüküm gönderilmiştir.⁸⁷³

Haziran 1732 tarihinde, Antep'te bir gurup mahkemeyi basarak naib Hacı Mustafa'yı öldürürler ve eşyalarını yağmalarlar. Şikayet üzerine durumu incelemek üzere Antep'e gelen Adana Valisi ve Anadolu müfettişi Ahmet Paşa'nın huzuruna çıkan şehrin ileri gelenleri mahkemeyi basanların isimlerini vererek, bunların öldürülmelerini isterler. Müftü Mehmet efendinin bu hususta fetva verdiğini de hatırlatırlar. Bunun üzerine Ahmet Paşa, İnce Mehmet, Abdülkadir, Seraceddin, Abdurrahman, Berber Mehmed ve Himmet'in öldürülmelerine karar verir. Katillere yardımcı olan Basmacı oğlu Şeyh Mehmed, Ramazan oğlu Ahmet, Debbağzade Mustafa'nın da ömür boyu Magosa kalesinde haps edilmeleri için kale dizdarına ferman gönderilir.⁸⁷⁴ Olayın sebebi ifade edilmemekle beraber, suçluların ahaliden ve esnaf olmaları, naibin onları rahatsız edecek bir uygulaması veya istenmediğini düşündürüyor. Şehirdeki resmi görevliler ve âyânın şikayetçi olmaları aynı zamanda maktûlün yanında yer almaları bunu doğruluyor.

Teke Sancağına bağlı Kalkanlı kazası ahalisinden Musabey oğlu Mustafa ve kathüdası Kara Abdi nam şakiler topladıkları eşkıyayla bir süredir yolları kesip, yolcuları soyup öldürmekten başka; Menteşe Sancağı köylerini de basarak yağmalayıp, kadın ve bakire kızlarını dağa kaldırırlar. Bu tür şekavetleriyle ahalinin perişanlığına ve

⁸⁷¹ Mühimme, 140. s, 20.

⁸⁷² Mühimme, 138. s. 207.

⁸⁷³ Mühimme, 138. s, 228.

⁸⁷⁴ C. Cahit Güzelbey, a.g.e., s, 8,9.

“mal-ı mirinin” tahsiline de mani olduklarından Aydın muhassılı vekilinden, bu eşkıyaların ortadan kaldırılması istenir. (Temmuz 1732.)⁸⁷⁵

Tarsus Sancağında Elvanlı nahiyesine tabi seğmenli köyünden 100 kadar, tüfekli eşkıya kendi köylerinde ve etrafta evleri yağmalayıp sakinlerini öldürürler. Mübaşir gönderildiğini öğrenince firar ederek Kozan dağlarında oturan farsak aşireti içlerine sığınır. Mübaşir dönünce köylerine gelerek eşkıyalıklarına devam ederler. Ahalinin şikayeti Tarsus naibi tarafından ilâm olununca Temmuz 1732 tarihinde yakalanmaları için tekrar ferman gönderilmiştir.⁸⁷⁶ Yine aynı tarihlerde Tarsus mukataası sakinlerinden Kürt oğlu Ahmet, Tur oğlu Süleyman, Koçakoğlu Yusuf, Ali Beşe ve Elvan oğlu İbrahim, bir miktar tüfekli eşkıya ile mukataa köylerini soyarken, vergi toplanmasına mani olup görevlilerle çatışır. Halkı vergi ödememek için kışkırtır. Bu fitnenin ortadan kaldırılması, mukataaya nizam verilmesi için Adana Valisi Ahmet Paşa tayin olunur.⁸⁷⁷

Mihaliçcik Kazasında ikibinden fazla eşkıya toplanıp bölgede nizamı alt üst edince Kütahya mütesellimi Seyyid Süleyman kazaya nizam vermek üzere gönderilir. Kazanın dağlık olduğundan kuvvetlerin yetmediğini yazınca Karahisar-ı Sahib Sancağı Mutasarrıfı ile civarda ki görevliler yardımına gönderilmiştir.⁸⁷⁸ Kürt oğlu Ahmet, Tur oğlu Süleyman, Koçak oğlu Yusuf, Ali Beşe ve Elvan oğlu İbrahim, bir miktar tüfekli eşkıya ile mukataa köylerini soyarken, vergi toplanmasına mani olup görevlilerle çatışır. Halkı vergi ödememek için kışkırtır. Bu fitnenin ortadan kaldırılması, mukataaya nizam verilmesi için Adana Valisi Ahmed Paşa tayin olur.⁸⁷⁹

Mihaliçcik kazasında ikibinden eşkıya toplanıp, bölgede nizamı alt üst edince Kütahya Mütesellimi Seyyid Süleyman kazaya nizam vermek üzere gönderildi. Kazanın dağlık olduğundan, kuvvetlerin yetmediğini yazınca Karahisar-ı Sahib Sancağı Mutasarrıfı ile civardaki görevliler, yardımına gönderilmiştir.⁸⁸⁰

1732 yılında Eskişehir hudutları dahilinde, Rumeli hac kafilesini soyulur. Soygunda kalabalık hac kafilesinin bütün eşya ve malları yağmalanır. Yapılan

⁸⁷⁵ Mühimme, 139. s, 7.

⁸⁷⁶ Mühimme, 139. s, 17.

⁸⁷⁷ Mühimme, 138. s, 333.

⁸⁷⁸ Mühimme, 139. s, 27, 28

⁸⁷⁹ Mühimme, 138. s, 333.

⁸⁸⁰ Mühimme, 139. s, 27,28.

araştırmalar sonunda, mutemet kişilerden alınan bilgilere göre bu soygunu Musacalı cemaatinden Herk oğlu Ali ve refiklerinin yaptığı anlaşılmıştır. Soygundan sonra Keskin Kazasında dağa çıkarak cemaati içinde saklandığı, kendisinin Afşar yeğeni olduğundan, bu aşiretlerin himayesine de sahip olduğu Cerit aşireti tarafından ihbar edilir. Refiklerinin de “Haremeyn-î Şerifeyn” reâyâsından, Hamza Hacı, Boynu İnceli Şerefli, Musabeyli, Tabanlı, Hacı Ahmetli, Piroğlu Şeyhlioğlu cemaatlerinden olup, yanlarına gittikleri öğrenilince, Anadolu müfettişi Ahmet Paşa saklandıkları yerlerde yakalanıp, cezalandırılmaları garet ettikleri malların hacılara geri verilmesi hususuna memur edilmiştir.⁸⁸¹

Kütahya'da şehrin ileri gelenlerinden kimini katl ve ahalinin evlerini yağmalayan, reis-i eşkiyadan Hasırcı oğlu İsmail'in peşine düşülünce Bursa taraflarına kaçar. Hüdaverdiğar Sancağı Mutasarrıfı Solak Mehmet Paşa eşkiyayı yakalamak hususunda ihmalkâr davranınca sert bir dille uyarılır.⁸⁸² Ayrıca gidilebileceği Sancak ve kazalar da uyarılır.⁸⁸³

1733 yılında Bursa şehir merkezinde de bazı silahlı “ erazil-i eşhas makulesi” gezip, ahaliye nice zulm ve şekavet üzere olduklarına dair şikayetler artar. Tedbir olarak şehirde silahlı gezilmesi yasaklanarak, bu hal üzere olanların mahallelerde imamların yardımıyla tesbit olunup cezalandırılmaları yoluna gidilir.⁸⁸⁴

Yol asayişinin bozulması, görevi gereği taşraya giden memurları da tehdit etmekteydi. Sadrazam çukadarlarından biri Adana yolu üzerindeki Şekerpınarı mevkiinde öldürülerek soyulmuştur. Katillerinden birisi yakalanarak Adana kalesine haps edilir. İfadesinde, eşkiyadan beş neferin Perçem oğlu Davut, iki neferin de Turoğlu'nun yanında saklandığını söyler. Eşkiya yataklarının yakalanması Adana müteselliminden istendiğinde, Perçemoğlu Davut, kardeşi Ali ve amca-zadesi yakalanırken Turoğlu ele girmez. Yakalananlar Adana kalesine haps edilirler. Temmuz 1734 tarihli fermanla Turoğlundan yakalanması istenirken, civardaki yetkililer de ayrı ayrı uyarılmıştır.⁸⁸⁵ Bir ay sonra Adana mütesellimi ve kale dizdarından Perçem oğlu Davut'un cezasının tertib idilmesi istenir. Mezburun “öteden beri eşkiya yatağı olup

⁸⁸¹ Mühimme, 139. s, 35.

⁸⁸² Mühimme, 139. s, 182.

⁸⁸³ Balıkesir Şer.Sic. Nu: 723. s, 63. v.31.

⁸⁸⁴ Mühimme, 139. s, 214.

⁸⁸⁵ Mühimme, 140. s, 102.

sahibü'l- fesad ve müfsidi ibâd” olduğundan söz edilerek, zaman kaybetmeden cezasının uygulanarak, kesik başının İstanbul'a gönderilmesi tenbih olunur. Kardeşi ve amcası oğlunun da firari eşkıyayı gördüklerinde ele vermeleri kaydıyla güvenilir kefiller alındıktan sonra salı verilmesine karar verilmiştir.⁸⁸⁶

Diyarbakır Valisi olan İsmail Paşa görev yerine giderken yol güzergahında olan Eğin kazasına indiğinde, ahali gelip, kazalarından bir kısım kimsenin kendi halinde olmadığı, öteden beri şekavet üzere oldukları hatta bazı seneler Dağıstan hacılarını da soydukları şikayetinde bulunurlar. Paşa eşkıyanın bir kısmını “ idam ve izâle” ederek ahalinin huzur ve sükununu temin etmişse de bir kısmı kaçarak kurtulmayı başarırlar. Haziran 1734 tarihli fermanla firar eden, İshak Paşa oğlu İbrahim, Bayraktar Osman ve babası Ağzıkara Ömer, Muhtar Hasan ve kardeşi Feyzullah, Kocaoğlan diye bilinen Muhammed, Ramazan oğlu Bekir, Budak oğlu Ali, Arap oğlu Osman, Mahzar oğlu Kör Hasan vs. kimselerin yakalanıp verilmesi Arapkir Sancağı Mutasarrıfına bildirilir.⁸⁸⁷ Mutasarrıf İstanbul'a gönderdiği mektubunda, Ağzıkara Ömerin yakalanıp Sivas kalesinde hapsedildiği, refiklerinden feyzullah'ın Veli nam kimsenin ve İshak Paşa oğlu İbrahim'in Çemişgezek tarafında Küçük Ali'nin hanelerinde saklandıklarını yazar. İsmail Paşa'nın firar eden eşkıyayı teslim etmeleri için ahaliyi 50.000 kuruş nezre bağlamış olmasının sayesinde İshak Paşa oğlu İbrahim, Çemişgezek halkı tarafından teslim ve voyvodaları marifetiyle Arapkir Mutasarrıfına irsal edilir. Yakalananların muhkem haps, firarilerinde yakalanması için ihtimam gösterilmesi, Ekim 1734 tarihinde, tekrar istenmiştir.⁸⁸⁸

Hamit Sancağına bağlı Bavlü kazası köylerinden Kesme'de sakin eşkıyadan Abdulkadir oğlu Ahmed, Burhan, Bodurcuk (?) oğlu ve avanelerinin yakalanmalarına Hamit Sancağı mütesellimi görevlendirilmiş, maiyetine de, Teke, Alaiyye, Beğşehir mütesellimleri tayin olunmuştur. Görevliler tembellik gösterip eşkıya üzerine gitmeyince, zulüm ve teaddileri günbegün artar. Etrafta ki eşkıyayla ittifak yaparak, güçlerini artırıp, köyleri yağmalayıp, suçsuz insanları öldürürler. Köyleri yakıp yıkarlar. Şikayetler artınca, tekrar ihmali görülen yetkililere, ikazla birlikte, hükümler gönderilir.⁸⁸⁹

⁸⁸⁶ Mühimme, 140. s, 149.

⁸⁸⁷ Mühimme, 140. s, 89.

⁸⁸⁸ Mühimme, 140. s, 195

⁸⁸⁹ Mühimme, 140. s, 112. (Temmuz 1734)

Bursa, Gölpaazarı köylerinde Mihal beğ vakfı reâyâsından Kiziroğulları Ali ve kardeşi Kara Veli, eniştesi Bali oğlu Ali ve oğlu Mehmet nam şakiler, yakalanmak istendiğinde, kazanın kadısı tarafından himaye edilerek teslim edilmezler. Kadıya hitaben gönderilen fermanla bu tavrının suç olduğu ancak eşkıyayı teslim etmesi halinde şimdilik af olunacağı bildirilir.⁸⁹⁰

Canik Sancağında Serkes kazasına tabi Göl karyesi ahalisinden Alaybeğioğulları Emin Mehmed ve Kardeşi Çavuş Mehmed ile Derviş Mustafa adlı şakiler bir süredir, ahalinin umuruna karışıp kiminin evini ihrak kimini katl ve mallarını ahz etmektedirler. Suçlarının sabit olduğu anlaşılınca verilen “hüccet-i şer' ile fatvarî şerif mucebince” Emin Mehmed idam edilirken, Çavuş Mehmed Samsun kalesine haps edilmiştir. Ele girmeyen Derviş Mustafa, kardeşlerinin tahrikiyle 500 kadar tüfekli eşkıyayı başına toplayarak, Canik civarında ki Karakuş kazasına giderek gördüğü himaye ile etrafta şekavete devam eder. Mayıs 1735 tarihinde bölgedeki görevlilere hitaben ferman gönderilerek eşkıyanın üzerine gidilmesi tenbih olunarak, mezkur kaza halkı himayeye devam ederlerse hepsinin “bağî” olacakları hatırlatarak, eşkıya ve yardımcılarının tedip ve haps edilmesi istenir. Ahalinin eşkıya himaye etmemesinin temini bakımından nezre bağlama yoluna gidilir.⁸⁹¹

Bor kazası sakinlerinden, Çakmak Hacı Abdurrahman'ın eşkıyadan olduğu rüfekasıyla yol kesip ahaliyi soyduğu ahali tarafından kadıya ihbar edilir. Kadının mektubu üzerine gönderilen fermanla yakalanıp Niğde kalesinde haps edilmesi istenir. 1730 yılında yakalanıp haps olunan şaki, Haziran 1735 tarihinde cezasını çektiğine kanaat getirilerek serbest bırakılmıştır.⁸⁹²

Antep'te Çulhalar (Cullah) taifesinden 100 kişilik bir grup Mayıs 1735 tarihin de voyvoda Hacı Mehmed'in sarayında bulunmadığı bir saatte sarayı basarak camlarını kırarlar. Kapıyı keserek içeriye girip zincirle bağlı olan kişiyi salıverirler. Voyvoda'nın eşyalarını yağmalarlar. Şikayetciler ve şahitler huzurunda, yaşanan olaylar ve katılanlar mahkemece tesbit edilmiştir.⁸⁹³

⁸⁹⁰ Mühimme, 140. s, 196. (Ekim 1734)

⁸⁹¹ Mühimme, 140. s, 381, 382.

⁸⁹² Mühimme, 3. s, 18.

⁸⁹³ C.Cahit Güzelbey, a.g.e., s, 17, 18.

Adana'da cinayet suçundan, yakalanıp haps olunan Mirza adlı eşkıyanın öldürülmesi hakkında ferman gönderildiği halde, Adana Valisi kararı uygulamaz. Durum öğrenilince Şubat 1736 tarihli yeni bir fermanla validen sebebi sorularak derhal kararın uygulanması istenir.⁸⁹⁴

Sis ahalisinden eşkıyalığa karışanların tedibine Niğde Sancağı Mutasarrıfı Abdurrahim görevlendirilir. Yahyalı Kazasından Bektaş oğlu Süleyman'da maiyetine verilir. Emir kendisine ulaştığında itaat etmeyen Bektaş oğlu Süleyman Mutasarrıfın adamını da yaralar. Madazı karyesine giderek, Madazılı İbrahim nam eşkıyayla ittifak yaparak beşyüzden fazla tüfekli adamlarıyla Madazı dağına çıkarlar. Defaaten itaate davet edildiğinde yine silahla mukabele ederler. Bundan maada civardaki Afşar ve Ekrad eşkıyasıyla ittifak üzere köy ve yollarda zulm ve soygun yapmaktan geri durmazlar. Bu suçlarıyla ilgili civardaki kadılardan sık sık ilâm gönderilince, yakalanmaları ve kalabalık eşkıya gurubunun ortadan kaldırılması için asker sevk edilir.⁸⁹⁵

İran Devleti adına, elçi olarak gönderilen Abdalbaki Han İstanbul'a gelirken Eskişehir'de ikâmet ettiği konak, bir gurup eşkıya tarafından basılarak eşyaları yağmalanır. Ayrıca şehirden ayrılan elçi ve yanındakiler Seyyidgaziye vardığında mezkur eşkıya peşlerinden gelip tekrar soymak kastıyla muharebeye cesaret etmişlerdir. Bu fitneye ve şekavete bais olanların yakalanıp cezalandırılmaları vazifesi Anadolu Valisi Ali Paşa'ya verilir.⁸⁹⁶

Konya'da Suvark(?) nâm karye sakinlerinden Deli Ahmed ve Konya'da oturan Abdulfettah çavuş zade Osman ahalden bazı "mevâdd" iddiasıyla akçe toplayıp zulmettikleri halde, birçok defa şikayet olundukları halde cezalandırılmadıklarından cesaretleri dahada artar. 1737 yılında, İnsuyu kasabasından 5.000 kuruş, Bayburt Kazasından 2.000 kuruş, Eski-il Kazasından 2.000 kuruş tahsil ettiklerinden ahali fukarasının "parekende ve perişan" olmalarına sebep olurlar. Böyle giderse ahalden, vergilerini toplamanın mümkün olmayacağı şikayeti üzerine yakalanıp Karahisar-ı sahip kalesinde kalebend olunmalarına hükm olunur.⁸⁹⁷

⁸⁹⁴ **Mühimme**, 142. s, 54

⁸⁹⁵ **Mühimme**, 141. s, 15 . (Ağustos 1735)

⁸⁹⁶ **Mühimme**, 143. s, 222. (Ocak 1737)

⁸⁹⁷ **Konya Şer.Sic.**, nu. 53. s, 66.

Aydın'da Haremeyn evkafından Türkmen mukataası voyvodası gönderdiği arzuhaliinde, ahalinin gelip köylerinde ve kazalarında türeyen eşkıyadan emniyetlerinin kalmadığı şikayetlerinden sözeder. Karaağaç kazasına tabi Kızılhisar nam karyesinden Mehmed, Güzelhisar-ı Hamid Kazasından olup şekaveti sebebiyle öldürülen Şeyh Hüseyin'in oğlu Hasan ve bölükbaşıları Satılmış, Delibeğ Bekir, Katırcı oğlu Ahmed ve kardeşi Mustafa, Ahmed nam şakilerin bir süredir etrafta, yol kesip, soygun, yaptıkları ahalinin arzuhallareyle sabit olduğundan tediplerine karar verilir. Gönderilen mubaşirle, Aydın muhassılı, Ağustos 1737 tarihli hükümlerle, bölgenin nizamının teminine görevlendirilmişlerdir.⁸⁹⁸

Eylül 1737 tarihinde Erzurum'da vali Ali Paşa'ya karşı, şehirdeki bir kısım ahali ve askerinin katıldığı ayaklanma yaşanır. Valinin yönetiminden memnun olmayan kalabalık, Ali Paşa'nın şehirden ayrılmasını isteyerek saraya hücum ederler. Bu esnada şehrin dükkanlarını kapatıp, iç kaledeki sarayı da muhasara etmişlerdir. Paşa durumu kontrol edemeyince şehirden çıkarak, bir saat mesafede olan Yarımca köyüne giderek beklemeye başlar. İtimat edilen kimselerin İstanbul'a gönderdikleri mektuplarında, Paşanın iyi hizmet ettiği, vilayeti eşkıyadan temizlediği, kimseye hilaf-ı kanun hareketi olmadığını yazarak mezkur eşkıyanın iddialarında haksız olduklarını cezalandırılmaları gerektiğini ifade ederler. Erzurum mollasına, müftüsüne, yeniçeri zabıtına ve âyânına gönderilen fermanla, tayin olunan mübaşir marifetiyle durumun incelenmesiyle, mezkurların Paşa'nın "zimmetinde şer'en edai hakları" varsa, "ihkâk-ı hak" olunmaları, buna rağmen islah olmayan olursa haklarından gelinmesi istenir.⁸⁹⁹ Bu arada Vali görevden alınarak fitnenin yatırılması yoluna gidilmiştir.⁹⁰⁰ Valinin görevden alınması, suçlu olduğundan mı yoksa tedbiren mi olduğu mevcut bilgilerden anlaşılmıyor.

Canik Sancağının Mutasarrıfının kethüdası Küçük Ali onbeş kese mal-ı miri ile avdet ederken, Serkes kazasına indiğinde, şekaveti sebebiyle hakkında bir kaç kez ferman sadır olan Beğioğlu Derviş, üçyüzden fazla eşkıya ile, kethüdanın üzerine hücum ederek mal-ı miriyi gasb eder. Üç saatten fazla devam eden çarpışma esnasında, eşkıya arasında tefrika baş gösterip cemiyetleri dağılınca, Beğioğlu Derviş 23 nefer

⁸⁹⁸ Mühimme, 143. s, 130.

⁸⁹⁹ Mühimme, 143.s, 163

⁹⁰⁰ Mühimme, 143. s, 46. Şubat 1738 tarihli hükümde Ahmed Paşa'nın Erzurum Valisi olduğunu görüyoruz. Bu bilgidan anlaşılıyor ki Ali Paşa olaylardan sonra görevden alınmıştır.

refikiyle yakalanarak öldürülürler. Kaçmayı başaran eşkıyadan, Kavak Kazasından Deli Ahmed, Bafra'dan Yeniçeri oğlu Mehmed, Akçay'dan Derviş vs, öteden beri fesad ve şekavetiyle maruf olmaktan başka devlet tarafından talep olunan mekkâri develerinin teslimi ve vergilerin toplanmasına halkı tahrik ederek mani olmuşlardır.⁹⁰¹ Halka zulmeden, zararına davranışlardan çekinmeyen eşkıyanın devletin taleplerine mani olarak halkın koruyucusu gibi davranması, şüpesiz sempati ve destek temin etmek ihtiyacından kaynaklanmaktaydı.

Sancağında türeyen eşkıyaya karşı sert tedbirler alan mutasarrıf Üçüncüzade Ömer Paşa, eşkıya ve eşkıya hamisi nüfuzlu kimselerin de husumettini kazanmıştı. Denizli bölgesinde zuhur eden Sarıbeğöglü Mustafa'nın tedibine görevlendirilen Ömer Paşa'nın Sancaktan uzaklaşmasını fırsat bilen, hasımları harekete geçerler. Ser-i cemiyet olan şakilerden Görele'li Yavaşca Mehmed, Sipahi oğlu Ahmed, Hacı Bayraktar, Hacı İbrahim, Dalevere oğlu Süleyman vs, eşkıya Ömer Paşa'dan intikam almak kastıyla bundan önce, Canik'e varıp şer ve şekavete cesaret etmekten başka, bu defada üçbinden fazla eşkıya ile Paşa'nın hanesini basıp yağma, cami ve medreseyi tahrip, müftünün eşya ve kitaplarına zarar vermekten başka, nice bakire kızlar ve kadınların ırzlarına tecavüzde bulunan eşkıyanın, fesadının bertaraf edilmesi muhassıl ve yakın Sancakların yetkilerine yazılır. 1739 yılı itibariyle Sarıbeyoğlu'da ortadan kaldırılmış, Ömer Paşa'nın da Sancağına avdet etmekte olduğu haber verilerek gereken itimamın gösterilmesi bildirilmiştir.⁹⁰² Muhtemelen Paşa'nın dönüşüyle eşkıyanın cemiyeti dağıtılıp, bir kısmı ortadan kaldırılırken, bazılarında haps edilmiştir. Belgenin derkenarında hadisenin ileri gelenlerinden Hacı İbrahim'in Kırım Hanı'nın iltimasıyla Ocak 1741 tarihinde serbest bırakıldığı kaydı bu görüşümüzü teyid etmektedir.

Bölgede, asayişin bozulduğu kazalardan birisi de Ladik'tir. Amasya'daki hasların mart ayı vergilerini toplamaya memur görevli, bir kaç süvariyle şekavet ve isyan üzüre olan Ladik sakinlerinden bir gurup eşkıyanın saldırısına uğrar. Tahsildar Mustafa'yı katli adamlarını dahi yaralayarak yanlarındaki 1170 kuruş nakid ve eşyalarını gasb etmişlerdir. Nisan 1739 tarihli hükümlerle eşkıyayı cezalandırma ve bölgeye nizam vermeye Rakka Valisi ve Anadolu müfettişi Ahmet Paşa görevlendirilmiştir.⁹⁰³

⁹⁰¹ Mühimme, 145. s. 22.

⁹⁰² Mühimme, 140. s. 380.

⁹⁰³ Mühimme, 145. s. 407.

Eşkîyaların vergi ve angaryalar karşısında tavır almaları sık rastlanan hususlardandır. Akyazı Kazasında toplanan önemli bir eşkıya gurubu bir süredir bölgeyi soymanın yanında değişik tarihlerde 15 kişiden fazla kimseyi de katl ederler. Muhtemelen kendilerine mani olmaya çalışan Sarıçam kazası naib'inin evini basıp, kendisini yaralamışlardır. Ayrıca bu fiilleri işlemekle kalmayıp ahalinin ödemesi gereken tekaliflerin ödenmesine muhafalet edip, 1740 yılı itibarıyla tersanenin ihtiyacı olarak talep, olunan kerestelerinde kesilmesine ve İznikmid'de ikâmet eden İran elçisinin masraflarının karşılanmasında, Akyazı ahalisine isabet eden miktarın tahsiline mani olurlar. Eşkîyanın cezalandırılması ve kazaya nizam verilmesi Koca-ili Mutasarrıfına bildirilmiştir.⁹⁰⁴

Maraş şehir merkezinde, türeyen eşkıyalar da ahalinin türlü şikayetlerine konu olurlar. Şehirdeki haydutlukları yanında kalabalık bir eşkıya görünümüyle kaleyi basıp zorla kapısını açarak beş altı nefer suçluyu kurtararak zulm ve teaddilerine devam ederler. Bunlarında yakalanıp cezalandırılarak, halkın şikayetlerinin sona erdirilmesi için hüküm gönderilmiştir.⁹⁰⁵

Bir süredir Ezine ve Bayramiç kazalarında nizamın bozulmasına, şer ve şekavete cesaret eden Çakıroğlu ile Hacı Bekir yakalanarak ortadan kaldırılır. Ayrıca yakalanamayan eşkıyanın ileri gelenlerinden fazıl oğlu Ahmed, Kuyumcu Ahmed, Tabanlı oğlu Hüseyin ve Hacı Bekir oğlu'nun ortaya çıkması halinde yakalanmaları, kalyon kerestesi vs. tekaliflerini ödemeleri için ahalden söz alınır ve nezre bağlanırlar. Fakat ahali sözlerinde durmayınca taahüt olunan nezrin tahsili için Haziran 1740 tarihinde kat-î ferman gönderilir.⁹⁰⁶ Ayrıca bu kazaların ahalsinin içinde askerî taifesinden iki üç nefer kimse bulunurken, ahalinin tamamının hatta reşit olmayan çocukların dahi "bিরer ziraî bıçak ve çifte tabanca ve boylu tüfenk", kuşandıkları hatta giyimlerinin dahi, diğer kazalar halkından farklı olduğu, "belinde kalun ve kebir kuşak" bir tür, eşkıyalık adeti olduğundan, ahalinin silahlı ve bu kıyafetle gezmemesi hususunda sıkıca tenbih olunmaları istenir. Bu davranışlarında ısrar ederlerse, elbise ve silahların toplanması ve böylece kazaların nizamının sağlanması da emr edilmiştir.⁹⁰⁷

⁹⁰⁴ Mühimme, 147, s. 131.

⁹⁰⁵ Mühimme, 147, s. 179.(1740)

⁹⁰⁶ Mühimme, 147, s. 216. Tahsili istenen nezrin miktarı, Ezine kazası için 51.000 kuruş, Tuzla kazası için 43.000 kuruştur.

⁹⁰⁷ Mühimme, 147, s. 218.

Bu dönemde, kadı ve mahkeme görevlilerini baskı altında tutmak veya uygulamalarından duyulan rahatsızlıkla, mahkemelere yönelik saldırılarda bulunur. Mesela 1741 yılında Erzincan’da bazı “erazil-î eşhas” ittifak ederek mahkemeyi basarlar ve müderrisi öldürürler.⁹⁰⁸

Hacı Himmet oğlu ve Kaşlı Ömer adlı eşkıyalar 1741 yılı itibariyle ittifak ederek büyük bir güç haline gelirler. Aydın ve Saruhan tarafında ki kazaları soymaya başlarlar. Eşen âyânı Osman’ın çiftliğini basarak, eşya ve hayvanlarını gasb ederler. Peşlerine düşülünce sıkışan eşkıyalar ancak çaldıkları eşya ve hayvanları bırakarak canlarını kurtarabilmişlerdir. Civardaki bütün görevliler bu kalabalık eşkıya gurubunu dağıtıp cezalandırmaya, görevlendirilirler.⁹⁰⁹

Seferihisar halkı mahkemeye giderek, kazaları ahalisinden, “ser-î eşkıya” olan Kocabeyoğullarının, şekavet üzere oldukları şikayetinde bulunurlar. Gönderilen fermanla itaate davet edildikleri halde, civar köylerin ahalisine zulme devam ederler. 1742 yılında verilen fetvayla, üzerlerine gidildiğinde kuvvetlerle çatışmaya girince, öldürülerek ortadan kaldırılmışlardır.⁹¹⁰

Kısacık Davut adındaki eşkıya altmış adamıyla, Gaziantep çevresinde eşkıyalık yapmakta olup Arıl köyünü basarak üç kişiyi öldürmüştür. Bunun gibi bir çok hadiseyle suçlanan eşkıyanın yakalanması hususunda ahalinin de görevlilere yardımcı olması, Rakka Valisi tarafından buyrulduyla istenmiştir.⁹¹¹

Sivas’a bağlı Kedeğra kazası ahalisinden, Seyfullah oğlu Mehmed, Hüseyin ve Bayburtlu oğlu Mehmet şekavetleri sebebiyle yakalanarak haps edilirler. İslah olduklarına kanaat getirilerek serbest bırakıldıklarında, kendi hallerinde durmayınca, kadının ilâmına binaen 1742 yılında tekrar kalebend olunmalarına karar verilmiştir.⁹¹²

Yalvaç Kazasından Esseyid Elhac Halil ve Çolak Ömer kendi hallerinde olmadıklarına dair şikayet üzerine, naibin arzıyla Antalya kalesine haps edilirler. Naib değişince ahali, mahkemeye giderek, mezkurlara iftira edildiğini bildirilince serbest bırakılırlar.⁹¹³

⁹⁰⁸ Mühimme, 148, s. 80.

⁹⁰⁹ Mühimme, 148, s. 149.

⁹¹⁰ Mühimme, 148, s. 177.

⁹¹¹ C.Cahit Güzelbey, a.g.e. s, 35, 36.

⁹¹² Kalebend, 7, s. 95

⁹¹³ Kalebend, 7, s. 283.

Çal kazası ahalisi arzuhal göndererek; bir süredir kazalarının eşkıya tasallutuna maruz kaldığı, gece gündüz silahlı olarak kazalarında gezerek türlü fesad ve şekavete sebep oldukları, ayrıca ahalinin perişanlığı ve fakir düştüğünden avarız, bedel-î nüzul vs. tekâlifleri ödemeye kudretleri olmadığını bildirirler. Kazaya nizam verip eşkıyayı yakalamaya Haziran 1743 tarihli fermanla Kütahya mütesellimi görevlendirilir.⁹¹⁴

Boğazlıyan'dan İbrahim Ağa topladığı eşkıyalar ile ahaliye zulmedip, eşya ve erzaklarını yağmalamaktadır. Defaten yakalanması murad olunmuşsa da itaat etmez. Nüfuzuna güvenerek kanun dışı hareketlerine devam eder. 1743 yılında şikayetlerin devam etmesi üzerine tekrar, yakalanıp Sivas kalesinde kalebend olunması hakkında ferman gönderilmiştir.⁹¹⁵

Eşkıyaların resmi görevlilerin himayesinde gerçekleştiği iddiasına da zaman zaman rastlamaktayız. Tarsus ahalisinden yetmiş, seksen kadar eşkıya Tarsus voyvodası Ali'nin himayesinde, ahalinin evlerini basıp, mallarını gasb etmekten maada ırzlarına tasalluta bulunup, bir kişiyi katl ve bir kişiyi de yaralamışlardır. Eşkıyanın cezalandırılıp, durumun şikayet üzere olup olmadığının araştırılarak sıhhat üzere ilâm olunması istenmiştir.⁹¹⁶

Bu tarihlerde Sıracalı Himmet, Kılıcı Ebubekir, ve Kaypakçı eşkıyası Gediz ovasını soymaktadırlar. Bunların içinde en güçlü olanı Eğri Köy'den Sıracalı Himmet idi. Tedibine Saruhan'daki bütün kuvvetler memur olunarak, barınmalarını zorlaştırmak için kendisi ve refiklerinin malları zabtedilir.⁹¹⁷ 1743 tarihinde Himmet Ağa'nın af isteği "yüzelli nefer etbaı ve adamıyla " Diyarbakır seraskeri maiyetinde İran seferine katılmak şartıyla kabul edilmiştir. Affına rağmen eşkıyalığa devam eden Himmet Ağa Süleymanlı yaylası denilen yerde Süleyman Ağa'yı basarak envaif zulm ve teaddidi bulunur. Voyvoda'nın ilâmı üzerine. İç-il Sancağı Mutasarrıfı olup, Rakka tarafına memur olan Ahmet Paşa'ya görev yerine giderken Himmet Ağa ve adamlarını da maiyetine alıp götürerek Manisa'dan uzaklaştırması bildirilir.⁹¹⁸ Sefere gidip gitmediğini tesbit edemediğimiz Himmet Ağa, sonraki yıllarda eşkıyalığa devam

⁹¹⁴ Mühimme, 150, s. 37.

⁹¹⁵ Kalebend, 8, s. 52.

⁹¹⁶ Mühimme, 150, s.258.

⁹¹⁷ Çağatay Uluçay, a.g.e, s, 87.

⁹¹⁸ Mühimme, 150, s. 164.

ettiğinden ortadan kaldırılır. 1745 tarihli fermanda Himmet Ağa'nın ortadan kaldırılmasından sonra, rüfekasından ve bölükbaşısı olan Koca İbrahim ve oğlu Deli Veli bir süre ortadan kaybolmuş bilahare, Manisa'da yeniden ortaya çıkıp, Boğaz nam vakıf köye giderek yerleşirler. Burada savunmaya elverişli "palanga misalü kale-i azime bina" inşa ederek etrafı soymaya başlarlar. Tediblerine Aydın muhassılı Muhammed Paşa görevlendirilir.⁹¹⁹ Burada da görüldüğü gibi büyük eşkıya guruplarının dağıtılmasından sonra, bakiyelerinin küçük guruplar halinde şekavete devam etmesi sık yaşanan hadiselerdendir.

Bütün tedip gayretlerine rağmen Himmet Ağa'nın çocukları nüfuzlarını artırarak Manisaya yerleşip, zamanla şehrin ayanları arasına girerler.⁹²⁰

Resmi görevlilerin çocukları veya yakınlarının aile nüfuzlarını kullanarak servet biriktirmek sevdasıyla halka zulm etmeleri zaman zaman karşılaşılan hadiselerdendir. Mesala; Canik Mutasarrıfı Ahmed'in oğlu Süleyman'ın hakkında defaaten ahaliye zulm ve teaddi yaptığına dair arz gönderilmiştir. Bu tür hareketlerine son verilip yakalanarak İstanbul'a gönderilmesi Canik müteselliminden istenmiştir.⁹²¹

Aynı şekilde, Tokat âyânından şehir kethüdası'nın oğlu Ebubekir Ağa, Cebeci Osman oğlu Hacı Mehmed ve diğer şehir kethüdası'nın oğlu Hafız Seyyid Ömer, Tomaç Hüseyin vs. kimseler "umuru memleketin ta'tiline" sebep olduklarından tutuklanıp Tokat kalesine haps edilirler. Bunlardan Tomaç Hüseyin firar ederek ele girmez.⁹²²

Eşkıyalık ahalinin yer ve yurdunu değiştirmesinde en önemli sebplerden birisi olduğu görülüyor. 1745 yılında Ünye Kazasında türeyen iki fırka eşkıya da kaza merkezinde, ahalinin perişanlığına sebep olarak, çarşı ve pazarı yağmalarlar. Can emniyeti kalmayan ahalinin bir kısmı Amasya'ya göç emek zorunda kalırlar.⁹²³

Amasya'ya bağlı Şeyhsadi köyü ahalisinden, askerlik iddiasından olan Kör Mehmet ve kardeşi Deli Mahmut, Deli Hasan ve Cizmeci Abdurrahim, başlarına topladıkları kapısız Levendat ile Canik muhassılı vekilini öldürmek için muhassara

⁹¹⁹ Mühimme, 151, s. 93.

⁹²⁰ Çağatay Uluçay, a.g.e, s. 87.

⁹²¹ Mühimme, 151, s. 141. (Mart 1745)

⁹²² Amasya Şer.Sic. nu. 43, s. 101.

⁹²³ İbrahim Güler, "XVIII. Yüzyılda Orta Karadeniz Bölgesinde. Eşkıyalık Hareketleri" Osmanlı Araştırmaları, XV. İstanbul 1995, s. 196. 199.

edip, muharebeye kalkıştıkları, civarda işledikleri suçların nihayeti olmadığı ihbar olununca, Ekim 1745 tarihli hükümlerle mezkurların her nerede olursa olsun yakalanmalarına Sivas Valisi görevlendirilmiştir.⁹²⁴

Düzce Kazasında ortaya çıkan “yaya haydut eşkıyası” etraftaki yolları kesip yolcuları soymaktan başka, kaza merkezinde oturan Camusoğlu Çakır Mehmed’in evini basıp, 10 adamını öldürerek mallarını yağmalarlar. Eşkıyanın ekserisi Düzce ve Hendek Kazasından olup, civardaki menzilci ve sürücülerden adamları olduğundan, onların yardımıyla her hadiseden sonra kaçmayı başarırlar. 1745 yılında artan şikayetler üzerine eşkıyaların cezalandırılması görevi Bolu voyvodasına verilmiştir.⁹²⁵

Bozkır kazasının Meyre köyünden Siyami oğlu Mustafa yirmi yıldır şer ve şekavet üzerine olduğu halde bir türlü yakalanıp cezalandırılmaz. Her geçen gün nüfuzunu artırarak etrafı soymaktan başka, kazaya gelen naibleri iftira ve baskı ile makamlarından uzaklaştırarak, yerine adamlarından Abdi Bey oğlu Halil’i naib atanmasını sağlar. 1746 yılı, itibariyle, kazanın kontrolünü ele alan şaki, zulmünü ve soygunlarının iyice artırır.⁹²⁶ Hakkında şikayet olduğunda kadıdan suçsuz olduğuna dair ilam alıp göndererek kurtulmayı başarır. Bu fesat ve şekavetinin nihayeti olmadığından etraftaki bütün yetkililer ittifakla mezkur “bağinin” ortadan kaldırılmasına görevlendirilmiştir.⁹²⁷ Alınan bu tedbirler sayesinde Siyami oğlu Mustafa yakalanıp cezası tertip olunarak, kesilen başı mübaşirle İstanbul’a gönderilir. Yetkililerden aynı şekilde rüfekasının da cezalandırılması istenir.⁹²⁸ Maktülün adamlarından olduğu iddia edilen, yeğenin Boz-Ulus Türkmeni arasında olduğu haber alınınca Karaman Valisi Mustafa Paşa’nın gayretiyle yakalanıp Konya kalesinde hapsedilir. Ancak mezburun suçsuz olduğu güvenilir kimselerce haber verilince, Nisan 1747 tarihinde serbest bırakılması için ferman gönderilir ve Eylül ayı başlarında kendi halinde olmak kaydıyla itlak olunur.⁹²⁹ Bütün bu kargaşa esnasında eşkıyanın en yakınlarından birisinin hemen cezalandırılma yoluna gidilmeyip, suçlu olup olmadığı araştırılması, olup bitene rağmen yetkililerin adalet endişesini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

⁹²⁴ Kalebend, 9, s. 99

⁹²⁵ Mühimme, 152, s. 55

⁹²⁶ Mühimme, 152, s. 147.

⁹²⁷ Mühimme, 153, s. 31.

⁹²⁸ Mühimme, 153, s. 101..

⁹²⁹ Mühimme, 153, s. 70

Amasya köylerinden Çukurviran sakinlerinden bir gurup eşkıya yolları kesip ahaliye zarar vermektedirler. 1746 yılında Ladik'ten gelmekte olan yolcuları da soyarlar. Ahali tarafından Etrafta yol emniyetinin kalmadığına işaret edilen şikayetler gönderilir.⁹³⁰

Eski Simav voyvodası şer ve şekavete yönelince yakalanıp ortadan kaldırılması için ferman gönderilmişse de ele girmez. Zulüm ve teaddisine devam eden sabık voyvoda, 1746 yılında “calib-i mal sevdasıyla” Kızıl Keçili cemaatini basarak, 6 adamlarını katl ederek, hayvan ve eşyalarını yağmalayınca, Aydın muhassılı Şerif Halil Paşa, eşkıyayı tedibe görevlendirilir.⁹³¹

Eski Erzurum kadısı Ahmed, Erzurum'dan Trabzon'a giderken, yolda soyulur. Trabzon Valisinin yaptığı araştırmada, kadıyı soyup iki adamını katl eden eşkıyanın Rıdvan oğulları ve 35 kadar adamları olduğunu tesbit eder. Takip sonunda eşkıyadan ikisi yakalanarak haps edilir. Kalanlarının garet ettikleri eşyayı aralarında taksim ederek etraf kazalara dağıldıkları ilâm olununca, Ağustos 1746 tarihli fermanla, gereken tedbirlerin alınarak gidebilecekleri yerlerde ele geçirilmeleri istenmiştir.⁹³²

Söğüt yakınlarında Ömer Ağa'yı soyan eşkıyalarda Kütahya mütesellimi Ömer'in sıkı takibi sonunda yakalanırlar. Hadiseyi gerçekleştiren 12 eşkıyadan; Söğütlü Yazıcı'nın kardeşi Halil, Gördesli Deli Ahmed ve Gökçedağ Kazasında eşkıyanın “makarrı” olan Deli Beğ yakalanıp Kütahya kalesinde kalebend olunurlar. Aralık 1746 tarihinde hepsinin, cezalarının tehir olunmadan, uygulanıp kesik başlarının İstanbul'a gönderilmesi İstenmişse de, Şubat 1747 tarihli hükümle Halil'in serbest bırakılmasının talebi, mezburun ölüm kararının, suçunun hafifliği sebebiyle hapis cezasına çevrildiğini gösteriyor.⁹³³

Karahisar-ı şarki Kazasından Ömer adlı eşkıya yakalanıp cezası uygulanmak üzere iken, mezburun adamlarından Kürdoğlu Muhammed, Feyzullah vs. 40-50 kadar eşkıya mahkemeyi basarak, kurşun atıp Ömer'i kurtarmak isterler. Bunun gibi başka bir çok şer ve şekavete bais olduklarından bu karışıklıktan rahatsız olan ahalinin bir kısmı, civardaki köylere göçmek zorunda kalır. Kasım 1747 tarihinde

⁹³⁰ Amasya Şer.Sic. Nu:44, s.4. Yolların kesilmesi suretiyle yapılan eşkıyalığın Sinop çevresinde de yaygın olarak görüldüğüne dair. bkn. (İbrahim Güler. a.g.m. s.197-199.)

⁹³¹ Mühimme, 153. s.67-68.

⁹³² Mühimme, 152. s. 266, 267.

⁹³³ Mühimme, 152, s. 342.

Erzurum Valisine, kazanın bozulan nizamın düzeltilmesi, eşkıyanın cezalandırılması için hüküm gönderilmiştir.⁹³⁴

Canik Sancağından Kınacıoğlu Mehmet, bir süredir, Terme, Akçay ve Arım kazalarında eşkıyalık yapmaktadır. 1748 yılında Canik Sancağı Muhassılı Fatsalı Elhac Ahmed'i öldürme cesaretini gösterir. Memleketini ziyaret etmek için yola çıkan Muhassıl'ın Terme 'de konakladığı konakladığı Paşa Halil oğlu Hacı Mehmed'in evini basarak Elhac Ömer ve 40-50 adamını katl ederler. Bütün mallarını yağmalarlar.⁹³⁵ Bölgedeki görevliler eşkıya üzerine görevlendirilince, yakın vilayet ve kazalara firar ederler.⁹³⁶ Eşkıyanın takibine tayin olan Trabzon Valisi eşkıyayı sıkıştırarak bir miktarını yakalarsa da "ser-i eşkıya olan Kınacıoğlu" bir kaç adamıyla gece kurtulmayı başarak Sivas tarafına firar eder. Trabzon Valisi vilayetindeki kılıç artıklarını takiple uğraştığı için, Şubat 1749'da Kınacıoğlunu yakalamaya Sivas Valisi görevlendirilmiştir.⁹³⁷ Kınacıoğlu sıkıştığında deniz yoluyla kaçabilmenin tedbirini de alıp iki gemiyi hazır beklettiğine dair ihbarlar alınınca, Mayıs 1749 tarihinde Karadeniz sahilindeki görevliler de uyarılmışlardır.⁹³⁸

1748 yılında Canik'te olduğu gibi büyük bir karışıklıkta Antalya'da yaşanır. Teke Sancağından Karakoyunlu Osman efendi ve Teke Sancağı Alaybeyi Mustafa'nın tahrik ettiği oğlu Hacı Çakır, kendi adamlarından başka 500 kadar eşkıya toplayarak uğursuz bazı söylentiler yaydıkları için "bir kıta tezkire tahrir ve irsal" ederek Antalya'nın üzerine yürürler. Şehre girmek isterlerse de kaledeki ahali kapıları tutarak içeri sokmayıp, yardım isterler.⁹³⁹ Tedip esnasında Osman Efendi öldürülür ve ele girmeyen adamları etrafa dağılarak, Antalya civarında çiftlik ve çarşıları yağmalarlar. Bu defa eşkıyaya Çakır Hacı Osman reislik yapmaktadır. Osman Efendi'nin intikamını almak için Antalya kalesine hücum edince "Teke Sancağında ihtilâl bais" olduğu, Antalya ve Elmalı kadıları tarafından ilam olunur. Anadolu Valisi Çeneci Mehmed Paşa, Nisan 1749 tarihinde eşkıya üzerine gönderilir. Paşa tarafından eşkıyanın cemiyeti dağıtılarak Çakır Hacı Osman yakalanıp haps edilir. 11 yıl sonra 8 Şubat 1758 tarihinde

⁹³⁴ Mühimme, 153. s. 166.

⁹³⁵ Mühimme, 153. s. 342.

⁹³⁶ Amasya Şer.Sic. Nu: 44, s. 83.

⁹³⁷ Mühimme, 154, s. 35.

⁹³⁸ Mühimme, 154, s. 103, 104.

⁹³⁹ Mühimme, 153. s.225,226. Fitneye sebep olan hadiseden açıkça söz edilmezken, "hilaf-ı şer'i bazı türrehat ile meşhur Antalya ahalisine" ifadesi mezburlar hakkında bazı söylentilerin, söz konusu olduğu, hadiselerin bundan kaynaklandığını gösteriyor.

cezasını çektiğine kanaat getirilerek, Teke Sancağına gitmemek kaydıyla af edilmiştir.⁹⁴⁰

Zile ve tabî mukataanın Voyvodası Ebubekir, ahalden vergilerini toplamak için gittiğinde, vergilerini vermedikleri gibi, silahla mukabelede bulunurlar. Bilahare Suçluların yakalanmaları için gönderilen mübaşiri dahi yaralayarak ölümüne sebep olurlar.⁹⁴¹

Menemen hassı civardaki Yunt Dağı, öteden beri eşkıyaların barınaklarından. Burada tedip edilen eşkıyaların bakiyelerinden olan Hamitoğlu Zeynelabidin, ahalinin ödemesi gereken tekalifleri kendi adına, toplamaktan başka, köyleri basıp yağmalayıp, kimisini öldürerek ahalinin perişanlığına bais olur. Mezburun cezalandırılıp, Yunt Dağının kâmilen eşkıyadan, temizlenmesi için Aydın Valisi Ragıp Paşa'ya hüküm gönderilmiştir.⁹⁴²

Bolu hassına bağlı köylerde eşkıyalık yapan Bozoklu Mustafa, mübaşirin gayretiyle yakalanıp ortadan kaldırılır. Ancak adamlarından Kalafatoğlu Mehmet kaçmayı başarır. Memleketi Çarşamba'ya gidebileceği dikkate alınarak, eşkıyayı görünce yakalamaları için ahali nezre bağlanır. Trabzon'da görülen Kalafatoğlu Mehmet, buradaki eşkıyayla işbirliği yapıp onların himayesine girdiği, ahalinin de bu durumda onu yakalamaya güçlerinin yetmeyeceği göz önünde bulundurularak, kesilen nezrih tahsilinden vaz geçilir.⁹⁴³

Trabzon ve çevresinde eşkıyalık olayları artınca 1750 yılında büyük bir teftiş başlatılır. Gerçekleştirilen teftiş esnasında defter olunan eşkıyaların bir kısmının cezaları uyarlanır. Yakalanamayıp şekavete devam edenlerden bir kısmı Gümüşhane tarafına gittiği öğrenilince, bunların da yakalanması istenir.⁹⁴⁴ Trabzon'da eşkıyanın tahrikçilerden, şehrin müftüsü ve Hatuniye medresesi müderrisi Kamil Efendi'nin de İstanbul tarafına kaçtığı ihbar olununca bulunduğu yerde haps olunup, başka bir şehirde nefy olunması yetkililere bildirilmiştir.⁹⁴⁵

⁹⁴⁰ Mühimme, 154, s.82

⁹⁴¹ Mühimme, 153 s.371

⁹⁴² Mühimme, 154, s. 96, 97. (Haziran 1749)

⁹⁴³ Mühimme, 154, s. 268.

⁹⁴⁴ Mühimme, 154, s. 369.

⁹⁴⁵ Mühimme, 154, s. 332, 333 (Mayıs 1750)

V. YOL KESEN, “KUTTÂ-Î TARÎK”, “HAYDUTLARIN” EŞKİYALIKLARI.

İncelediğimiz dönem itibariyle Anadolu’da en sık rastlanan eşkıyalık biçimlerinden birisi de yollar kesilerek yolcuların canına ve malına kastedilmek şeklinde gerçekleşmekteydi. Eşkîya guruplarının büyük bir bölümü, diğer eylemleri yanında yol kesme suçunu da işlemekle beraber, çoğunlukla yol kesmekle tanınan ve şöhret olan eşkıyalar, diğer suçluların aksine bu eylemleriyle tavsif edilmekteydiler. Bunlardan vesikalarda “kuttâ-î tarîk “ veya “haydut” diye söz edilmektedir. Bu yaklaşımdan hareketle, “kuttâ-î tarîk” eşkıyalıklarını ayrı bir başlık altında tasnif etmeyi uygun bulduk.

Seydişehir’li Deli Sefer “türedi kuttâ-î tarîk” eşkıyasında olup, uzun bir takipten sonra Karahisar’da mütesellim Türkmen Ahmed Ağa tarafından yakalanıp hapsedilmiştir. Deli Sefer’in mallarına el konulup, kaydı yapılır.⁹⁴⁶ Yüklü bir servete sahip olması, eşkıyalığın kolayyoldan önemli miktarda mal biriktirme imkanı verdiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Amasya kadısı, memleketi Bolu’ya giderken Zeytun kazası yakınlarında Kızılırmak kıyısında onsekiz eşkıya tarafından soyulmuştur. Aynı eşkıyalar, başka yolcuları da soyup, Zeytun kazasına firar ederler. Aynı tarihlerde Osmancık yolunda da soygunların yapıldığına dair, 1701 tarihli şikayet gönderilmiştir.⁹⁴⁷

Bir süredir Aksaray haValisinde yol kesip eşkıyalık yapan Kara Mustafa’nın adamlarından 25 neferi yanından ayrılarak, Erkili taraflarına giderek şekavete devam ederler. Aksaray mutasarrıfı eşkıyayı takip ederek başbuğları Çaylak Ali ile Kara Mehmet’i ele geçirerek cezalarını tertip edip, kesik başlarını İstanbul’a göndermiştir. Mart 1703 tarihli hükümde, hizmetinin büyük olduğuna işaret edilerek bölgeyi bu gibi yaramazlardan temizlemesi istenir.⁹⁴⁸

1706 yılında Akşehir ve civar yollarda, doksan altı ile altmış altı kişiden oluşan iki bölük eşkıya faaliyet göstermektedir. Yoldaşlara ve ahalisine çok zarar veren bu eşkıyalar, sabık Acemi Ağası Mahmut ile Karaman müftüsünü de soymuşlardır.⁹⁴⁹

⁹⁴⁶ Edip Ali, Baki, a.g.e, s. 94.

⁹⁴⁷ Amasya Şer.Sic, Nu: 23, s. 63.

⁹⁴⁸ Mühimme, 114, s. 89

⁹⁴⁹ Mühimme, 115, s.48

Basra tarafına görevli olarak giden bir kafilе Turhal yakınlarında soyulurlar. Soygunu yapan Katırcıoğlu Halil ve adamlarından Mustafa ile Recep yakalanırlar. İhkak-ı hak olunmadan, kefil alınarak mütesellim tarafından bırakılırlar. Gasb edilen malların bir kısmı dahi eşkıyanın yanında kaldığından, Haziran 1706 tarihinde, kefilleri tarafından, eşkıyanın yakalanıp, kalebend olunması ayrıca bütün malların defter olunarak, İstanbul'a bildirilmesi yazılmıştır.⁹⁵⁰

Toros adlı zımmi İstanbul'a giderken, Taraklıborlu ile Torbalı Göğnüğü arasında bir gurup kutta-i tarik eşkıyası tarafından soyulur. Eşküyalar bütün emval ve eşyasıyla birlikte küçük yaşta bir oğlunu da yanlarında götürmüşlerdir.⁹⁵¹

Bu eşkıyalar bir kaç yıldır, ahaliye zulm ettiklerinden dolayı yakalanmaları için de efaaten ferman gönderilmiş ancak bu mümkün olmamıştır. Ekseri Göymük, İznik ve Pazar, köyünde sakin olan eşkıyalar sıkıştıklarında, buralara giderek "Ayan ve zabıtanadan birine istinad" ederek takipten kurtulmaktadırlar. Durum haber alınınca Temmuz 1706 tarihinde, eşkıyanın saklandıkları yerlerde yakalanıp cezalandırılmaları istenmiş. hamilerinin vermek istememeleri durumunda onlarında cezalandırılmaları emr edilmiştir.⁹⁵²

Aynı tarihlerde Ankara çevresinde, türeyen eşkıyalarda, yol emniyetini tehdit edince Ankara sancağı mutasarrıfı eşkıya teftişine çıkartılmıştır.⁹⁵³ Eşküyanın faaliyeti yoğunlaşınca Anadolu'daki Sancaklar ittifakla hareket etmek hususu için uyarılmıştır. Öte yandan, Beğpazarı batısında Kayseri kervanını vurup yirmibeş kadar adam öldüren, Alacaoğlu, Erzurumluoğlu Mehmet, Genç Ali, Genç Mehmed, Bezgin Hüseyin, Ak Mustafa vs. eşkıyanın yakalanması hususunda gereken ihtimamın gösterilmesi istenir.⁹⁵⁴

Soygunlarda elde edilen eşya ve nakdi paylaşma fikri, eşkıyaların koruyucu ve yatak bulmalarını kolaylaştırmaktaydı. Anadolu'nun sol kolunda zuhur eden "kutta-i tarik" eşkıyası ve Elçioğlu Hüseyin Ahmet, Bozok sancağı Budak özü kazasında sakin Sungur oğlu Muhammed'i soyduklarından hissedar edince, çiftliklerinde saklanırlar.

⁹⁵⁰ Amasya Şer.Sic. Nu: 25, s.125. Mühimme,115, s.62.

⁹⁵¹ Mühimme, 115, s.50

⁹⁵² Mühimme, 115, s. 61

⁹⁵³ Mühimme, 115, s.52,334.

⁹⁵⁴ Mühimme, 115 . s. 64,169. Eşküyanın faaliyet gösterdiği yol güzergahında ki, Sancaklara ayrı ayrı hükümler gönderilmiştir.

Hatta, yakınları ve adamları eşkıya ile ittifak halindedirler. Ağustos 1707 tarihinde Çankı Sancağı mutasarrıfı, bölgeyi teftişe gönderilir.⁹⁵⁵ Elçioğlu'nun rüfekasından Kör Abdalbaki'de beş adamıyla Bolu- Ankara yolunda soygun yapmaktaydı. Bolu Voyvodası üzerlerine gittiğinde bir nefer adamlarını yakalarsa da diğerleri İstanbul'a kaçarlar. İstanbul'da araştırıldığında bir süre Karagömrük semtinde oturdukları tesbit edilirse de, buradan da ayrılmışlardır. Nihayet Bolu voyvodası sürekli takip sonunda 1708 yılında Abdalbaki ve iki adamını ele geçirip haps etmiştir.⁹⁵⁶

Bursa yakınlarında Karakaya ve Çoban Kalesi adlı mevkide yedi, sekiz nefer yaya kutta-i tarik eşkıyası türeyip, yolcuları ve reâyâyı rencide etmekteydiler. Kocaeli müteselliminin adamları eşkıyadan dört tanesini yakaladılar. Suçlarını kabul eden, eşkıyanın gasb ettikleri eşyalar sahiplerine teslim edilmiştir. Ayrıca Kocaeli sancağında eşkıyalık yapan Deli Mehmedoğlu ile Boduroğlu'da yakalamışlardır. Suçlarının sabit olması halinde cezalarının uygulanması için ferman gönderilmiştir.⁹⁵⁷

Suç işleyen eşkıyalar suç mahallini terk edip civar vilayetlere firar etseler de, bir süre sonra yakalanmaları mümkün olabilmekteydi. Maraşlı Fetullah'ı İstanbul'a giderken, soyup sonra katl eden eşkıyalardan ikisi Antep'te yakalanıp hapsedilmiştir. Maraş Valisi Halil paşa durumdan haberdar edilince 17 Temmuz 1708 tarihli buyrukla, cezalarının uygulanması için Maraş'a gönderilmelerini istemiştir.⁹⁵⁸

Aynı şekilde eşkıyadan Sarı Şahin bir kaç adamıyla Eskişehir'in batısında bir kısım yolcuyla soyduktan sonra Akşehir tarafına firar ederler. Eşkıya hakkında haber verilen Akşehir Sancakbeyi eşkıyanın ekserini yakalarsa dahi, Sarı Şahin ile adamlarından Delioğlan kurtularak Teke sancağından Yörük taifesinden Kaşıkçioğlu Süleyman'a sığınır. Bu defa Teke sancağı mutasarrıfı Yusuf Paşa firarileri yataklarının elinden alarak, Antalya kalesine kapatır. Şubat 1709 tarihinde eşkıyaların davalılarıyla mahkeme olunduktan sonra güvenli bir biçimde İstanbul'a gönderilmeleri istenmiştir.⁹⁵⁹

⁹⁵⁵ **Mühimme**, 115. s. 363 " Elçioğlu Hüseyin Ahmed denilen şaki nehb ve garet eyledikleri emvalden merhum Sunguroğlu Muhammed'i hissedareyip ve eşkıya-i mezkura ihtifa lazım geldikte mezbur Sunguroğlu'nun çiftliklerinde saklanıp"

⁹⁵⁶ **Mühimme**, 115, s. 480

⁹⁵⁷ **Mühimme**, 115, s. 519. (1708)

⁹⁵⁸ **G. Antep Şer.Sic.** Nu: 59, s. 14

⁹⁵⁹ **Mühimme**, 116. s. 67 Belgede Antalya kalesinin güvenli olmadığından söz edilir Sebebi açıklanmamakla birlikte, kalenin zaman zaman mahkum yakınları tarafından kuşatılmış olması, hatta

İznik'te Çinicibaşı Hacı Hüseyin'in kethudası olup Bilecik kazasına tabi Abbaslık karyesinden Abdullah nam şaki⁹⁶⁰ bir süredir başına topladığı elli kadar "kuttâ-i tarîk" eşkıyasıyla İstanbul'a gidip gelen, yolcu ve tüccarları soyarak zulm etmektedir. Eşkîyanın ortadan kaldırılması ve yolların güvenliliğinin sağlanması, bölgedeki yetkililerden ısrarla istenmiştir.⁹⁶¹

Vergi toplamaya memur Elhac Mehmet ve iki adam Balıkesir'e dönerken Gölcük köyünden ayrıldıktan sonra bir kaç "kuttâ-i tarîk" eşkıyası tarafından soyulurlar. Gönderilen mübaşirin araştırması esnasında, mezkur köy ahalisi hadiseyi on beş kadar Cepni Türkmeninden eşkıyanın yaptığını söylemişlerse de gerçekte eşkıyanın köy ahalisinden olduğu tespit edilir. Konuyla ilgili Kasım 1711 tarihli hükümlerle yetkililer eşkıyanın ortaya çıkarılıp gasp edilen "mal-ı amûrî"nin tahsilinin temini yanında, günahsız olanlara zulmedilmemesi için uyarılır.⁹⁶²

Amasya Mütesellimi aranmakta olan eşkıyadan üçünü yakalayınca suçları sabit olan eşkıyanın cezaları tertib olunduktan sonra, yanlarında ki eşyalar kaydının yapılması ve muhafaza edilip, sahipleri çıkarsa iade edilmesine dair hüküm gönderilmiştir.⁹⁶³

"Kuttâ-i tarîk" eşkıyasından Baloğlu Halil, Deli Hüseyin ve İmam Bekar vs. on beş kişi Bursa civarında yolları kesip, bir çok şekavete adları karışmıştır. Sıkıştırıldıklarından çarpışmaya girerlerse de, Deli Hüseyin ve İmam Bekar öldürülüp Baloğlu Halil sağ olarak yakalanmıştır. O'da suçu sabit olduğu için mahkeme kararıyla öldürülmüştür.⁹⁶⁴

1712 yılında önemli bir eşkıya gurubu dağıtılmış ise de civarda ki kazalarda himaye bulan eşkıyalar fırsat buldukça, saklandıkları yerlerden çıkararak yollarda soygun yaptıklarından, Ağustos 1714 tarihli başka bir hükümlerle Hüdavendigâr sancağı mutasarrıfı, teftişe görevlendirilmiştir.⁹⁶⁵

kaleye girilerek mahkumların kurtarılması gibi hadiseler yaşandığından, böyle bir tedbire başvurulmuş olunabilir.

⁹⁶⁰ Mühimme, 116, s. 261

⁹⁶¹ Mühimme, 116, s. 247

⁹⁶² Balıkesir Şer.Sic. Nu: 714, v, 42, 43.

⁹⁶³ Amasya Şer. Sic. Nu: 27, s. 84.

⁹⁶⁴ Mühimme, 119, s. 229

⁹⁶⁵ Mühimme, 120, s. 221

Çankırı'ya on iki saat mesafede olan Geçitbeli mevkiinde, İstanbul'a dönen iki Çukadar ve adamları 1712 yılı yazında soyulurlar. Soygunu dokuz nefer "kutta-i tarik" eşkiyasının yaptığı haber verilir.⁹⁶⁶

Balıkesir sancağı hudutları yol güvenliği bakımından büyük öneme sahipti. Sık sık eşkiya tehdidine maruz kaldığından, vaki şikayetlere binaen eşkiya teftişine çıkılmaktaydı. 1713 senesinde Karesi sancağı mutasarrıfı sefere çağırılınca, doğacak boşluktan eşkiyanın istifade edebileceğine işaret edilerek, gereken tedbirlerin alınması için kadı, mütesellim vs. yetkililer uyarılmışlardır.⁹⁶⁷

Eşkiyalığın sürdürülebilmesi, gerektiğinde, sığınılacak "yatağa" ve çalıntı malın muhafazasıyla beraber pazarlanmasını yapacak, işbirlikçilerin varlığına bağlıydı. Kayseri'den Deli Mehmet Bey ve eniştesi Yusuf'un "kuttâ-i tarik" eşkiyasının yatağı olduğuna dair bir kadı ilamı gönderilmiştir. Eşkiyayı korudukları gibi, çalıntı malları da paraya çevirmekteydiler. Yakalanan eşkiyaların itiraflarıyla suçları sabit olduğundan öldürülmeleri için Ağustos 1713 tarihinde fermanla mübaşir gönderilmiştir.⁹⁶⁸ Kayseri de eşkiyalığın artması üzerine ertesi yıl umumi teftiş istenmiştir.⁹⁶⁹

İlgın ve Ladik'te toplanan dörtüzdenden fazla "kuttâ-i tarik" eşkiyası, Bursa kervanını soyup, bütün mal ve nakitlerini almışlardır. Aynı eşkiya gurubunun, Şam'dan gelip İstanbul'a gitmekte olan büyük bir kervanı da vurmak hazırlığı içinde oldukları ihbar edilmiştir. Eşkiyanın dağıtılıp, yakalananlarının cezalandırılmasına Anadolu Valisi vezir Yusuf Paşa tayin edilmiştir. Mart 1714 tarihli hükümde, bölgedeki görevlilerin dışında, ahalinin savaşa kudreti yetenlerle "İl erlerin" den de istifade edilmesi ahaliye müşfik davranılması gibi tedbirlere de işaret edilmektedir.⁹⁷⁰

Aynı tarihlerde Elhac Hasan ile bir acem, iki zımmi tüccar Ağlasun kazasında haydut tarafından soyulmuşlardır. Yapılan araştırmada eşkiyadan on tanesi, Ağlasun kazasında Hisar nam çiftlikte saklandıkları öğrenilir. Bir nefer eşkiyanın da Seydi karyesinde Yusuf Ağa'nın çobanı diğerinin de Şah adlı eşkiya olduğu anlaşılır. Mübaşirin gayretiyle eşkiyalardan üçü yakalanıp Kütahya kalesine hapis edilirken

⁹⁶⁶ Mühimme, 119, s. 238.

⁹⁶⁷ Balıkesir Şer.Sic. Nu: 715, v. 17.

⁹⁶⁸ Mühimme, 120, s. 9, 10.

⁹⁶⁹ Mühimme, 122, s. 75.

⁹⁷⁰ Mühimme, 120, s.157.

çalınan malların önemli bir kısmı da kurtarılmıştır. Kalan mal ve eşyanın elde edilip, firari eşkıyanın da yakalanarak cezalandırılmaları Anadolu beğlerbeyinden istenir.⁹⁷¹

Seferleri fırsat bilen eşkıyalar askerilik iddiasıyla toplanıp, sefere gittiklerini söyleyerek, zulmetmeye devam ederler. Bu tür bahanelerle türeyip Kocaeli sancağı⁹⁷² ve Bolu sancağında nehb ve garet üzerine olan eşkıyaların teftişi için ferman gönderilmiştir.⁹⁷³

İznikmid kazası sakinlerinden Karacaoğlu Bodur Mustafa “kuttâ-i tarîk” eşkıyasından olup adamlarıyla bir çok defa yol keserek yolcuları soymaktan maada İstanbul’a giden Çukadar Ali’yide soyarak katl ederler. Tayin olunan mübaşir, Bodur Mustafa ve rüfekasından Kel Bayram’ı yakalar. Suçlarını itiraf edince, Ağustos 1716 tarihinde İznik kadısından İstanbul’a gönderilmeleri istenir.⁹⁷⁴

1718 yılında Sivas eyaleti hudutlarında “kuttâ-i tarîk” eşkıyası zuhur edince, umumi bir teftiş gerçekleştirilmiş. Bu teftiş neticesinde eşkıyalar büyük ölçüde bertaraf edilmiştir. Eşkıya takibinde, şekavetle ilgisi olmayanlarında taciz edildiği, halka zulmedildiğine dair şikayetler gönderilince. Nisan 1718 tarihli fermanla, bu tür davranışlara müsaade, edilmemesi, ahalinin rencide edilmemesi, gereken tedbirlerin alınması Sivas beğlerbeğine bildirilmiştir.⁹⁷⁵

Eğrigöz kazasına tabi Emed kasabası civarında Solta nam karyeden olan eşkıyaların bir kısmı yakalanıp cezaları tertib olunarak, kesilen başları İstanbul’a gönderilmiştir. Kaçmayı başaranlardan Danacı Mehmet ile iki adamı 1720 yılında yeniden ortaya çıkarak yolcuları ve ahaliyi rahatsız etmeye devam etmişlerdir. Ahalinin şikayetleri üzerine izaleleri hakkında ferman sadır olmuştur.⁹⁷⁶

Sındırgı kazasından Elhac Mustafa oğlu Hasan seksen miktarı kutta-i tarik eşkıyası ve haramzadeyi yetmiş seksen kadar Çepni Türkmen’inden eşkıyayı toplayarak Demirci ve Simav taraflarını yağmalar. Yolları, belleri tutarak tüccar ve yolcuları soyarlar. Ahalinin mal ve hayvanlarını gasp ederler. Ahalinin emniyeti ve rahatı kalmadığından kimse ticaret vs. sebeple evinden köyünden çıkamaz hale gelirler.

⁹⁷¹ Mühimme, 122, s. 108.

⁹⁷² Mühimme, 124, s. 7

⁹⁷³ Bolu Şer.Sic. Nu: 844, s. 71

⁹⁷⁴ Mühimme, 124, s. 20.

⁹⁷⁵ Mühimme, 124, s. 5.

⁹⁷⁶ Mühimme, 130, s. 11.

Eşkîya büyük kuvvet ve kudret sahibi olduğundan Karesi Sancağı mutasarrıfları üstesinden gelememişlerdir. Demirci ve Simav kadılarının mektubu üzerine Ocak 1720 tarihinde eşkıyanın tedibi için Anadolu Valisi Ali Paşa görevlendirilmiştir.⁹⁷⁷

1721 yılında Saruhan sancağında türeyen, “kuttâ-i tarîk” eşkıyası da köy köy gezip, yolcuları soymaktan başka, ahaliye zulmedip zevcelerini yanlarına alıp dağlarda gezdirdikleri bunun emsali nice zulm ve teaddi üzere olduklarından, yetkililerin ittifakla hareket edip eşkıyayı yakalayıp cezalandırmalarına karar verilmiştir.⁹⁷⁸

Rehanik (!) demirciler şeyhi Ömer ve iki zimmi yardımcısı demir nakli için Antep'e gelirken, dört nefer eşkıya yollarına inip kendilerini soyduktan sonra, zımmilerden birisini katl ederler. Eşkîyadan üç neferi yakalanınca, mahkeme olunmak üzere, 28 Ocak 1721 tarihinde Rakka'ya gönderilmesi istenir.⁹⁷⁹

Alaiyye sancağından “şekavetiyle meşhur ve maruf” olan, kara Alioğulları ve Güzel Ağa, Abdulkerim ile Abdulfikar adlı şakiler bir kaç adamlarıyla, Molla Ahmed ve üç adamını Konya'ya giderken Çadır Yaylasında soyarak yaralamışlardır. Mağdurların arzuhalleri üzerine takip edilen eşkıyanın Bozkır kazasında bazı kimselerin yakınında saklandıkları öğrenilince, 1721 Ağustos tarihli fermanla karaman Valisine eşkıyayı yakalayıp cezalandırması bildirilmiştir.⁹⁸⁰

1723 yılında İran'dan gelen bir gurup tüccar Erzurum gümrüğüne, mallarının gümrüğünü ödedikten sonra, Eğili ile Arapkir arasında “kuttâ-i tarîk” eşkıyası tarafından soyulup bir kaç adamları katl edilir. Bu hadise üzerine bölgeye umumi bir teftiş fermanı gönderilir.⁹⁸¹

Kocaeli sancağında Torbalı ile Köstebek Hanı arasında yol kesen bir kaç eşkıya, Kargasekmez mevkiin de Ankara sancağı mütasarrıfının çukadarını soyarlar. Konuyla ilgili gönderilen mübaşir henüz Bursa'da iken Yenişehir de yol kesildiğini haber alıp gittiğinde dört eşkıyayı yakalayıp Yenişehir Voyvodasına teslim eder. Göl pazarı'na vardığında Aydın tarafından firar eden dokuz nefer eşkıyayı da ahz ve

⁹⁷⁷ Mühimme, 130, s. 11.

⁹⁷⁸ Mühimme, 130, s. 141

⁹⁷⁹ G. Anten Şer.Sic. Nu: 72/ A, s. 246.

⁹⁸⁰ Mühimme, 130, s. 181.

⁹⁸¹ Mühimme, 131, s. 47.

voyvodaya teslim eder. Fakat mübaşirin gitmesi akabinde Yenişehir Voyvodası eşkıyayı serbest bırakır. Temmuz 1723 tarihinde Kocaile ve Hüdavendigâr Sancakları mutasarrıflarına bir ferman gönderilerek, eşkıyayı serbest bırakan Voyvodayı ve civarda ki eşkıyaları yakalayıp cezalandırmaları istenir.⁹⁸²

Bozok sancağı ahalisi eşkıya zuhurunda ittifaka yakalamayı taahhüd etmiş, aksi taktirde nezr ödemeye söz vermişlerdir. 1723 yılında gönderdikleri arzuhalde, eşkıyanın ekserisinin “süvari tüfenkendaz ve müselleme cengaver” olduğundan bunları yakalamaya kudretleri yetmediğini bildirmişlerdir. Halkın haklı talebi kabul edilerek, eşkıyanın üzerine Bozok hassı Voyvodası ve diğer askeri zümreler tayin edilmiştir.⁹⁸³

Hamit sancağında İrle kazasına iskan olunan Danişmendlü Türkmeni aklamından Karalar cemaatinden Altıparmaklı İbrahim ve kardeşi Halil, Emmioğlu ve Çenganeoğlu İbrahim'in “kuttâ-i tarîk” eşkıyasından oldukları Danişmendlü kadısı tarafından ilam olunur. Eşkıya talep olduğunda cemaati sahip çıkararak vermeyip görevlendirilen bölük başılar ve adamlarını yaralamışlardır.⁹⁸⁴

Kürtün kazasında türeyen “kuttâ-i tarîk” ve soyguncular, buradaki sim madeni çalışanlarını tehdit etmekteydiler. Madenci reâyâsının emniyet ve rahatı kalmadığından üretimi de engellemektedir. Aralık 1725 tarihli fermanla bölgenin eşkıyadan temizlenmesi istenmişse de⁹⁸⁵ bu mümkün olmadığından ertesi yıl tekrar ferman gönderilmek zorunda kalmıştır.⁹⁸⁶ 1727 yılında Sürmene kazasında zuhur eden eşkıyalarda şikayetlere sebep olmuştur.⁹⁸⁷

Osmancık ve Hacı Hamzalı arasında Sarmaşıkaya mevkiini tutan on iki nefer eşkıya yolcuları keserek mal ve eşyalarını garet etmektedirler. Şikayetler artınca Mayıs 1726 tarihinde Çorum mütesellimi eşkıyayı tedibe memur edilirken Bolu voyvodasıyla⁹⁸⁸ Yeni-il voyvodası ve Pehlivanlı mir-i aşireti de maiyetine tayin olunmuştur. Alınan tedbirlere rağmen. Osmancık, Tokat ve Sivas yollarında eşkıyaların faaliyetleri giderek artmıştır. Hatta Haziran 1728 tarihli hükümlerle Sivas mütesellimi

⁹⁸² Mühimme, 131, s. 191. 192.

⁹⁸³ Mühimme, 131, s. 288.

⁹⁸⁴ Mühimme, 132, s. 54.

⁹⁸⁵ Mühimme, 133, s. 51.

⁹⁸⁶ Mühimme, 133, s. 292.

⁹⁸⁷ Mühimme, 134, s. 191.

⁹⁸⁸ Mühimme, 133, s. 217.

eşkıyaları yakalamak hususunda “rehavet ve tekasül’ünden” dolayı sert bir dille uyarılmıştır.⁹⁸⁹

Malatya yakınlarında yollarda eşkıyalık yapan haramzadelerin ortadan kaldırılması için görevlendirilen Malatya mukataası mutasarrıfı Rışvanzâde Ömer,⁹⁹⁰ aynı zamanda Keban madeninde üretilen gümüş madenin nakledilmesinde eşkıya tacizinden korunması, bölgenin eşkıyadan temizlenmesi hususunda gereken tedbirleri almak hususunda yetkili kılınmıştır.⁹⁹¹

Karesi sancağı mutasarrıfı Ömer Paşa Susurluk etrafında türeyen kuttâ-i tarik eşkıyasıyla, girdiği muharebe esnasında, yaralanıp hayatını kaybeder.⁹⁹²

Adana tarafında Misis havalisinde ve Kurtkulağı mevkiinde bir süredir yolcuların ve tüccarların yolları kesilip soyulmaktaydı. Bölge Üzeyr Beğ’in toprağı olduğundan eşkıyayı takip ve cezalandırması gerekirken bu hususta ihmalkar davrandığından, eşkıyalık günbe gün artmış olduğundan Adana Valisi 1727 yılında eşkıyayı tedibe tayin olunurken Üzeyr Sancağı Beği de ikaz edilir.⁹⁹³

Hüdavendigâr Sancağı da uzun süredir “kuttâ-ı tarîk” eşkıyasının faaliyet gösterdiği bölgelerdendir. Yetkililerin eşkıyayla mücadelede isteksiz davranmaları Temmuz 1728 tarihinde, rehaveti devam eden görevlilerin öldürülerek cezalandırılacaklarına dair bir ferman gönderilmesine sebep olmuştur.⁹⁹⁴ Alınan tedbirlerle Sancakta sükunetin bir süre temin edildiği anlaşılıyor. 1735 yılında eşkıyanın yeniden faaliyete geçip, Mihaliç Boğazı’nda, İzmir’den gelen Karasulu Tatar Mahmud ve çukadar Mehmed’i soyup, çukadar Mehmed’i katl ederler.⁹⁹⁵ Aynı yıl “kuttâ-i tarîk” eşkıyasından serbölük Kürd Yusuf Manyas kazasında bir kale ihdas ederek, buraya yerleşip etrafı soymaya başlar. Ahaliyi soymaktan başka, suçsuz insanları kaleye kapatıp, paralarını almıştır. 30 kadar eşkıyayla Aydıncık kazasında Akçabıkar karyesinde bir kaleyi de zorla ele geçirip, silah temin ederek etrafta ki zenginlerden çiftliklerini yakmak tehdidiyle haraç toplar. Mihaliç Voyvodası ahalinin yardımıyla,

⁹⁸⁹ **Mühimme**, 133, s. 234

⁹⁹⁰ **Mühimme**, 135, s. 68. Şikayetlerin devam etmesi halinde “bila aman katl olunacağı mukarrer ve muhakkak bilüp ana göre hareket” etmesi ifade edilir.

⁹⁹¹ **Mühimme**, 133, s. 217.

⁹⁹² **Balıkesir Şer. Sic. Nu:** 701, s.20 (Mart 1727).

⁹⁹³ **Mühimme**, 134, s. 202. İfraz-ı zülkadriye voyvodası da eşkıya takibine görevlendirilmiştir.

⁹⁹⁴ **Mühimme**, 135, s. 94.

⁹⁹⁵ **Kalebend**, 3, s. 40

eşkîya alır. Mihaliç Voyvodası ahalinin yardımıyla, eşkıyanın bulunduğu kaleyi muhasara eder. Muharebe esnasında eşkıyanın bir kaçı öldürülmüş, ancak Kürt Yusuf ve Sadık nam şakiler ele geçirilememiştir.

Mihaliç naibi, eşkıyanın Kepsud Kazasında toplanmakta olduğuna, buna fırsat verilmeden ortadan kaldırılmaları gerektiğine dair ilam gönderir. Halk rencide edilmeden eşkıyanın ortadan kaldırılması görevi Hüdavendigâr sancağı mutasarrıfı Solak Mehmet Paşa'ya verilir.⁹⁹⁶

Çankırı sancağında "kuttâ-i tarîk" eşkıyasının zulüm ve teaddileri artınca şikayetler üzerine Mayıs 1731 tarihinde kadıya⁹⁹⁷ ve mutasarrıfa hitaben eşkıyanın tedibine dair ferman gönderilmiştir.⁹⁹⁸

Bir süredir Ulukışla ile Erikli arasında on iki nefer eşkıya bir çok kez yolcuların can ve malına zarar vermişlerdir. Yakalanmaları hakkında defaaten emr-i şerif sadır olmuş ise de gereken tedbirler alınmayıp yol güvenliği sağlanamamıştır. Mayıs 1731 tarihinde eşkıyanın teftiş edilip, cezalarının verilmesi için yeniden hüküm gönderilmiştir.⁹⁹⁹

Sivas'a bağlı Kangal yakınlarında Bağdat'tan gelen Karasulu tatar Ahmed 15 süvari eşkıya tarafından soyularak, bütün mal ve eşyası gasb edilir. Sivas mütesellimi eşkıyayı yakalamakta başarılı olamaz. 1733 yılında Adana Valisi olup Anadolu da eşkıya teftişine çıkan Ahmet Paşa'dan bu eşkıyaları da yakalayıp cezalandırması istenir.¹⁰⁰⁰

Devletin savaş halinde bulunduğu yıllarda, Anadolu da eşkıyalık olaylarında büyük bir tırmanış ve yaygınlaşma görülmektedir. Bu dönemlerde devlet, Anadolu'ya hitaben umumi fermanlar yayınlarak, var olan eşkıyalara karşı mücadelenin aksatılmadan devam ettirilmesi¹⁰⁰¹ yanında, zuhur edilecek şekavet hadiselerine karşı da gereken tedbirlerin alınması gerektiği uyarılarında bulunmuştur.¹⁰⁰²

⁹⁹⁶ Mühimme, 142, s. 34.

⁹⁹⁷ Çankırı Şer.Sic. Nu: 8, s. 98.

⁹⁹⁸ Çankırı Şer.Sic. Nu: 8, s. 82.

⁹⁹⁹ Mühimme, 138, s. 20.

¹⁰⁰⁰ Mühimme, 139, s. 18.

¹⁰⁰¹ Amasya Şer. Sic. Nu: 37, s. 115, 116

¹⁰⁰² Çankırı Şer.Sic. Nu: 10, s. 29.

Bu tedbirleri almakta ihmali olan yetkililerde sert bir biçimde ikaz edilmişlerdir. Sivas Valisi, Merzifon ile Osmaniye dolaylarında soygun yapan yedi sekiz eşkıyanın yakalanmasında ki ihmalden dolayı 1736 yılında ikaz edilmiş,¹⁰⁰³ 1738 yılında tekrar bölgeye Sivas kaymakamı tarafından eşkıya teftişine mübaşir gönderilmiştir.¹⁰⁰⁴ Bu tedbirlere rağmen 1739 yılında da bölge halkının “kuttâ-i tarîk” eşkıyasından şikayetleri devam etmiştir.¹⁰⁰⁵

Karadeniz bölgesinin önemli liman şehirlerinden Sinop v Samsun limanlarına mal sevkederek tüccar veya yolcular da eşkıya ve haramzadenin tasallutu altındaydı.¹⁰⁰⁶ Şüphesiz bu durum ticari hayatı ve mal fiyatlarını olumsuz olarak etkilemekteydi.

Karataş Kazası ahalisinden Abdulhalim nam şaki Sarı Kavak Kazası köylerine ve yolculara zulm ve teaddi üzere olduğundan, hakkındaki şikayetler üzerine mübaşir tayin olunarak cezalandırılması yoluna gidilir. Abdulhalim yüzelliden fazla eşkıyasından başka, etraftaki eşkıya guruplarının da başına toplayarak, Adana, Tarsus ve Karaman hudutlarında yolları kesip, yolcular ve ahalinin perişanlığına sebep olurlar. 1740 yılında eşkıyanın üzerine gidildiğinde, mübaşirle muharebeye girerek, üç adamını öldürüp dağlara çekilirler. Eşkıyaların, zulmünün ahalinin üzerinden kaldırılabilmesi için ittifakla hareket edilmesi fermanla istenirken, suçluların cezalarının uygulanmasından sonra yardımcılarının Kıbrıs’a sürülmeleri bildirmiştir.¹⁰⁰⁷

Demirci kazası köylerinden Çayıroğlu Mustafa yetmiş, seksen eşkıya toplayarak, köylülerin ve yolcuların soyulmasını organize etmektedir. 1740 yılında tedbine Anadolu Valisi Veli Paşa görevlendirilir.¹⁰⁰⁸

Mihaliç kazası batısında, kalabalık bir “kuttâ-ı tarîk” eşkıya gurubu yolcuları soyup, öldürdükleri şikayetleri ulaşınca, bölgenin teftişine karar vermiştir.¹⁰⁰⁹

Divle kazasından İncegölü Halil, Maksut oğlu Mehmed ve Çopur oğlu Mehmet'in “kuttâ-i tarîk” eşkıyasından oldukları mahkemece tesbit edilmiştir. Konya

¹⁰⁰³ Mühimme, 142, s. 31.

¹⁰⁰⁴ Amasya Şer.Sic. Nu: 40, s. 27

¹⁰⁰⁵ Amasya Şer.Sic. Nu: 40, s.116, Mühimme, 147, s. 349, Mühimme, 149, s. 74.

¹⁰⁰⁶ İbrahim Güler, a.g.m. s, 198.

¹⁰⁰⁷ Mühimme, 147, s. 79.

¹⁰⁰⁸ Mühimme, 142, s. 218.

¹⁰⁰⁹ Kamii Kepeci, a.g.e. s. 84.

kalesinde hapis olan eşkıyaların suçlarının kadı tarafından ilam edilmesi üzerine, cezalarının uygulanması için Aralık 1746 tarihinde ferman gönderilmiştir.¹⁰¹⁰

1748 yılında Tosya kervanı İstanbul'a giderken İznikmid Kazası hudutlarında soyulur. Soygunu yapan Köse köyü ahalisinden ve Kıpti taifesinden eşkıyalar çaldıkları eşyaların bir kısmıyla yakalanırlar. Eşyalar sahiplerine iade edilirken suçlular öldürülerek cezalandırılmışlardır.¹⁰¹¹ Bir yıl sonra yine Akyazı yakınlarında Eğridere mevkiinde otuz kadar yolcu eşkıya tarafından soyulup, bir kaç yolcu da katl edilmişlerdir.¹⁰¹²

Malatya sancağından avarız ve bedel-i nüzul malından, 400 kuruşu tahsil edip, Halep tarafına giden Osman nam görevli, Antep yakınlarında "kuttâ-i tarîk" eşkıyası tarafından öldürülerek, yanındaki nakid ve eşyaları gasb edilir.¹⁰¹³ Yol güvenliğinin kalmaması 1749 yılında cereyan eden bu hadisede de görüldüğü gibi devlet hizmetlerinin de önemli ölçüde aksamasına sebep olmaktadır. Aynı yıl benzeri bir hadise de Konya'da gerçekleşmiştir. İçel tarafından tahsil ettiği vergiyle Konya'ya dönen görevli Tokuz Han'ın mevkiinde kısacıklı Hüseyin ve Alemdar Halil isimli şakiler ve 11 nefer adamları tarafından katl edilerek nakit ve eşyaları gasb edilir. Köylüler hadiseyi Konya mütesellimine ihbar edince, hızla hareket eden mütesellim eşyayı yakalamayı başarır. Yakalanan mezburlar ve iki adamlarının öldürülmeleri için ferman gönderilir.¹⁰¹⁴

Şekavetiyle meşhur Karaoğlu Ömer uzun süre takip edilerek, cezalandırılmaya çalışılmış ise de bir türlü yakalanamaz. 1749 yılında hakkında şikayetlerin devam etmesi üzerine, bir kez daha yakalanması Ankara mutasarrıfından istenmiştir.¹⁰¹⁵

Sadırazam tatarlarından Elhac Yahya, Çıldırdan dönerken, 1750 yılında Karahisar-ı şarki Kazasının batısında Karaçayır adlı mahalde, eşkıya tarafından soyularak sürücüsüyle beraber katl edilmişlerdir. Erzurum Valisi İbrahim Paşa'ya

¹⁰¹⁰ Mühimme, 152, s. 346.

¹⁰¹¹ Mühimme, 153, s. 241.

¹⁰¹² Mühimme, 154, s. 109.

¹⁰¹³ Mühimme, 154, s. 34,35.

¹⁰¹⁴ Konya Şer.Sic. Nu: 57, s. 149.

¹⁰¹⁵ Mühimme, 154, s. 103.

eşkîyaların yakalanması için ferman gönderilir.¹⁰¹⁶ Yine Çukadar Mustafa görevli olarak Van'dan dönerken Erzurum yakınlarında karakulak mevkiinde kutta-i tarik eşkıyası tarafından öldürülerek 500 kuruştan fazla nakit ve eşyaları alınmıştır. Erzurum Valisinin tayin ettiği adamları eşkıyanın bir kaçını, nakit ve eşyanın bir kısmıyla birlikte ele geçirmeyi başarırlar.¹⁰¹⁷

¹⁰¹⁶ Mühimme, 154, s. 406.

¹⁰¹⁷ Mühimme, 154 . (Ekim 1750)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EŞKIYALIĞIN ÖNLENMESİ İÇİN ALINAN TEDBİRLER

Zaman içinde devletlerin değişmeyen sorumluluğu ve varlık sebebi asayiş ve otoritesini tesis etmek olmuştur. Eşkıyalık olayları yaygınlaştıkça devletin aldığı tedbirler ve yürüttüğü mücadele o nispette sertleşerek artmıştır. Devletin eşkıyalığa karşı yürüttüğü mücadelede; yakalayıp yok etmenin yanında köklü tedbirlere de yöneldiği görülmektedir. İncelediğimiz belgelere dayanarak eşkıyalığa karşı yürütülen mücadelede alınan tedbirleri şöyle sıralayabiliriz:

1 Eşkîya Teftişi: Devletin eşkıyalığa karşı aldığı en yaygın ve mutad tedbir teftiştir. Umumi teftiş kararı alındığında Anadolu'daki bütün görevlilere hitaben ferman yayınlanarak herkesin kendi "havza-i hükümetinde" bulunan eşkıyayı temizlemekten sorumlu olduğu bildirilirdi.¹ En yaygın uygulamalardan birisi de, bir müfettiş paşa tayin edip bütün yetkililerin yardımcı olmalarının istenmesidir. Mesela, Aralık 1701 tarihinde Anadolu'da eşkıya teftişine görevlendirilen Anadolu Valisi Abdi Paşa'ya yardımcı olmaları için bütün vilayet ve sancaklar uyarılmıştır.² Umumi teftişlerin dışında, eşkıyaların faaliyetlerine dair şikayetlere binaen vilayet ve sancak görevlileri kendi sorumluluk alanlarında teftişe çıkarılmışlardır.³

1703 yılında Sivas ve Karaman Eyaletlerinde eşkıyalık olayları artınca beylerbeyi ve civardaki bütün yetkililer teftişe görevlendirilmişlerdir⁴

1714 yılında levent ve aşiret eşkıyalıkları yaygınlaşınca yeniden umumi bir teftiş fermanı yayınlanarak, bu işe Adana Beylerbeyi görevlendirilir. Yeniden bir çok vilayet ve sancak yetkililerine hükümler gönderilerek Müfettiş Paşa'ya yardımcı olmaları istenmiştir.⁵

¹ Bolu Şer.Sic. Nu: 842, s.98. (Nisan 1700); Amasya Şer.Sic. Nu: 23, s.69; Mühimme, 112, s.50.

² Bolu Şer.Sic. Nu: 842, s.73, Mühimme, 112, s. 50; G. Antep Şer.Sic. Nu: 52, s.90,91. Kasım 1703 tarihinde Rakka Beylerbeği bölgede teftişe çıkarılınca, etraftaki yetkililer maiyetine görevlendirilmişlerdir.

³ G. Antep Şer.Sic. Nu: 52, s.45; Balıkesir Şer.Sic. Nu: 712, s.115; Kastamonu Şer.Sic. Nu: 422, s.31; Konya Şer.Sic. Nu: 40, s.7; Konya Şer.Sic. Nu: 41, s.293; Balıkesir Şer.Sic. Nu: 713, vesika, 74.

⁴ Amasya Şer.Sic. Nu: 24, s.61; Konya Şer.Sic. Nu: 40, s. 273.

⁵ Mühimme, 122, s.91.

Bu teftişler 1716 yılında Numan Paşa,⁶ 1717 yılında Rakka Valisi Osman Paşa tarafından tekrarlanır.⁷

Artan şikayetler üzerine 1721 yılında bütün Anadolu'da başlatılan teftiş⁸ aralıksız iki yıl devam eder⁹ Teftiş sonunda önemli başarılar elde edilip, “eşkıya ve haram zâde yatağı” olarak isimlendirilen Karaman eyaleti eşkıyadan temizlenmiştir. Ocak 1723 tarihli hükümde eyaletteki yetkililer uyarılarak “kılıç artığı” eşkıyaların heran ortaya çıkabileceğinden söz edilerek tedbirli olmaları istenmektedir.¹⁰ Nitekim teipten kurtulup sağda solda saklanan eşkıyalar toplanarak, 1725 yılı bahar aylarında yeniden faaliyete başlamışlardır.¹¹

Mutad teftiş uygulamalarından birisi de, her ilkbaharda eşkıyanın zuhur edebileceği hususunda, yetkililerin dikkatli olmaları, gereken tedbirleri almaları, eşkıyalar birleşmeden münferit ve küçük gruplar halinde ortadan kaldırılmaları ikazıyla umumi fermanların gönderilmesidir.¹²

Ayrıca maden istihsalinin yapıldığı bölgelerin güvenliği¹³ ve ticaret yollarının emniyetinin sağlanması hususunda da zaman zaman teftişler yapılmıştır.¹⁴

Anadolu'da umumi teftişler 1740-1950 yılları arasında devam etmiş¹⁵ ve önemli neticeler alınmıştır. Saruhan Sancağını eşkıyadan temizleyen Mütesellim Karaosmanoğlu Hacı Mustafa 1746 yılında Bursa ve Karesi Sancaklarındaki eşkıyaların da teftişine görevlendirilmiştir.¹⁶

2. Seferler devam ederken, eşkıya teftişlerinin aksaması ve yetkililerin sefer sebebiyle sancaklarından uzaklaşmaları eşkıyalar için büyük bir fırsat olmaktadır.

⁶ Konya Şer.Sic. Nu: 47. s. 277. Teftişte Vilayet âyanı ve iş-erlerinden de yardım istenir.

⁷ Mühimme, 124, s. 55; Balıkesir Şer.Sic. Nu: 76, vesika, 71

⁸ Mühimme, 130, s.208; Amasya Ş.S. Nu: 30, s. 95.

⁹ Amasya Şer.Sic. Nu: 31, s. 82, 83; Mühimme, 130, s.467; Balıkesir Şer.Sic. Nu.718, s. 93.

¹⁰ Mühimme, 131, s. 37.

¹¹ Mühimme, 132, s. 231.

¹² Adana Şer.Sic. Nu: 129, s. 76, 96. (Mayıs 1731) ; Amasya Şer.Sic. Nu: 35, s. 41; Çankırı Şer.Sic. Nu: 9, s. 12. Aynı şekilde 1733. (Mühimme, 139, s. 131) ; 1734. (Mühimme, 139, s. 450) ; 1735, (Mühimme, 140, s. 324); 1736, (Konya Şer.Sic. Nu: 53, s. 280); 1737, (Çankırı Şer.Sic. Nu: 11, s. 64) ; 1739, (Mühimme, 145, s. 395, 396.); (Diyarbakır Şer.Sic. Nu: 360, s. 42.); (Çankırı Şer.Sic. Nu : 8, s. 153); 1740, (Kamil Kepeci, Bursa Kütüğü, s. 82); 1742, (Çankırı Şer.Sic. Nu: 13, s. 65) ; 1745, (Amasya Şer.Sic. Nu : 43, s. 98) ; 1750. (Mühimme, 154, s. 258.)

¹³ Mühimme, 138, s. 238; Diyarbakır Şer.Sic. Nu: 360, s. 159.

¹⁴ Çankırı Şer.Sic. Nu: 9, s. 30; Konya Şer.Sic. Nu: 56, s. 269.

¹⁵ Mühimme, 147, s. 184, 185 (1740); Mühimme, 149, s. 10 (1742) ; Mühimme, 150, s. 138. (1743)

¹⁶ Mühimme, 152, s. 342.

Hükümet eşkıyalığın artış gösterdiği sefer dönemlerinde, Anadolu'yu sahipsiz bırakmamak için , mevcut yöneticiler tedbirli olmak hususunda uyarılırken,¹⁷ bazı görevliler de eşkıya teftişi için sefer görevinden muaf tutulmuşlardır. Mesela; 1732 yılında Revan muhafazasına memur Amasya Sancağı mutasarrıfı bölgede zuhur eden eşkıyaları ortadan kaldırmak şartıyla sefer vazifesinden muaf tutulmuştur.¹⁸ Yine 1731 yılında mutasarrıfların sefere gitmesini fırsat bilen bazı eşkıyalar Aydın, Saruhan ve Kütahya taraflarında zulm ve teâddiye başlayınca, Hamît Sancağı Mutasarrıfı Ahmet Paşa bölgede teftişe görevlendirilir.¹⁹ Anadolu'ya değişik tarihlerde benzeri bir çok hüküm gönderilmiştir.²⁰

3 Görevlilerin Uyarılması: Eşkıya takibine görevlendirilen bazı yetkililerin halka zulmettikleri, eşkıyayı himaye edip, yakalama hususunda ağır davrandıkları da şikayet konusu olmaktadır. 1723 yılında Diyarbakır bölgesinde eşkıya tedibine görevlendirilen Rışvan-zâde Ömer, vazifesini yapmakta ihmalkâr davranınca sert bir dille uyarılmıştır.²¹ Bu tür ihmallerde yetkililer umumiyetle ikaz ve tehdit edilmekteydiler. Bursa'da zuhur eden eşkıyaları yakalamakta adalet gösteren mütesellim Zeynelabidin, Haziran 1734 tarihli hükümle tehditle ikaz edilirken,²² Konya çevresinde eşkıyanın ortadan kaldırılamayışı yine mutasarrıfların rehabetinden kaynaklandığı, başka bir hükümde yazılarak ihmali olanların uyarılması tedibine başvurulmuştur.²³

Eşkıyaları yakalamakta ihmali olan yetkililere karşı uygulanan bir tedbirde, eşkıyanın zararlarının sorumlulardan tahsil edilmesidir. 1735 yılında Beypazarı yakınlarında soyulan bir kimsenin, malları eşkıyadan geri alınmadığı ve eşkıyalar cezalandırılmadığı takdirde, çalınan mal ve paranın yetkililerden alınacağı bildirilmiştir.²⁴

4 Levent ve Saruca-Sekbanların Kaldırılma Gayretleri: Levent ve saruca-sekbanların devam etmekte olan eşkıyalıklarının önüne geçmek için sert tedbirler

¹⁷ Amasya Şer.Sic. Nu: 33, s. 220. Ekim 1724 tarihli bu hüküm Anadolu'nun sol koluna gönderilmiştir. Amasya Şer.Sic. Nu: 38, s. 58, 59, 60. (1735); Konya Şer.Sic. Nu: 46, s. 264; Mühimme, 120, s. 27, 28.

¹⁸ Amasya Şer.Sic. Nu: 36, s. 91.

¹⁹ Çankırı Şer.Sic. Nu:9, s. 12.

²⁰ Ayrıntı için olayların incelendiği bölümlere bakınız.

²¹ Harput Şer.Sic. Nu. 396, vesika, 83.

²² Mühimme, 140, s. 70,71.

²³ Mühimme, 150, s. 38

²⁴ Mühimme, 141, s. 48

alınmıştır. Eşkîyalığa adı karışanların cezalandırılmasından başka, levent ve sekban bayraklarına yeniden nizam verme gayretleri dikkat çekmektedir.

1717 yılında süvari-sekban bayraklarına nizam verilip, müsaadesiz bayrak açan bölükbaşı ve leventatın yakalanıp “bilâ eman cezası tertib olunup” yok edilmelerine karar verilmiştir.²⁵

1719 yılına gelindiğinde Anadolu’da artan eşkıyalıkların önüne geçilmeyip, sekban ve leventlerin ıslahında ümit kesilince, yayınlanan fetva ve fermanlarla levent ve sekbanların tamamen ortadan kaldırılmalarına karar verilmiştir.²⁶ Alınan kararda; lağvedilen sekban bayrakları yerine, delil, gönüllüyan, farisan, azeban, adıyla yeniden açılacak bayraklara yazılıp kendi halinde olanların af olunacakları, aksi halde levent ve sekban bayrağıyla dolaşanların tamamen ortadan kaldırılacaklarından söz edilmektedir.²⁷ Savaşların devam etmesi, askere duyulan hükümeti leventlere yönelik kanlı tedipten vazgeçmeye zorladı. Yeniden vali ve beylerbeylerinin “kapulu levent” bulundurulmalarına müsaade edildi. Uzun süren İran harplerinin sebep olduğu karışıklıklar esnasında leventlerin eşkıyalıklarında büyük artış yaşandı. Bunun üzerine 1742 yılında tekrar levent-sekban bayraklarının kaldırılmasına karar verilip, “nefir-i âm” ilan edilmiştir. Hekimoğlu Ali Paşa’nın teftişi sonunda bir çok levent ve sekban ortadan kaldırılırken kurtulabilenler Suriye gibi uzak bölgelere sığınmışlardır.²⁸ Leventlik nihayet 1776 yılında ortadan kaldırılabilmiştir.

5 Göçlerin Önlenmesi ve İskân Gayretleri: Devletin leventlerle yürüttüğü mücadelede uygulamaya çalıştığı en önemli tedbirlerden birisi de, levent-sekban zümrelerinin insan kaynağı olan “çift bozan ve reâyânın” köylerine geri gönderilmeleridir. Eşkîya tasallutu veya çeşitli sebeplerle topraklarından kopup büyük şehirlere gelen insanlar büyük rahatsızlık sebebi olmaktaydılar. Bu kitlelerin eski yerlerine gönderilmesi hakkında birçok hüküm gönderilmiştir.²⁹

²⁵ Konya Şer.Sic. Nu. 47, s. 258.

²⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Levend” mad. İ.A. VII. , s. 46-48.

²⁷ Mühimme, 127, s. 1. (1720)

²⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.m., s. 46-48; Tarih-i İzzî, II, s. 68,76,246.

²⁹ Konya Şer.Sic. Nu: 48, s. 262; GaziG. Antep Şer.Sic. Nu: 63, s. 56,57.

Hükümet, göçün eşkıya tasallutundan³⁰ ve vergi yükünden kaynaklandığını biliyordu. Bu sebeple zaman zaman halkın vergi yükünü azaltmak tedbirine başvurmuş³¹ ancak bu uygulama uzun sürmemiştir.

Büyük şehirlerin göçlere kapatılması, Göçmen taşıyan gemi kaptanlarının ölümle tehdit edilmesi, halkın köylerine dönmeleri için fermanların gönderilmesi, halkın toprağını bırakıp büyük şehirlere göçmesini engellemeye yetmemiştir.³²

6 Aşiretlerin İskânı ve Sürgün Edilmeleri: Aşiretlerin eşkıyalıklarını önlemek için alınan en önemli tedbir, iskân edilmeleri olmuştur. Bu sebeple Devletin kuruluşunda XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar iskân meselesi gündemde olmuştur.³³

En önemli iskân sahası olan Rakka'ya iskân olunan aşiretleri burada tutmak için büyük mücadele verilmiştir.³⁴

Rakka'da iskân olundukları yerde tutulamayıp firar eden bazı aşiretlerin, muhafazası daha kolay olacağı düşüncesiyle Kıbrıs'a sürülmüşlerdir. 1712 yılında Rakka'ya iskân olunan Kılıçlı Ekradı burada tutulamayınca 1714 senesinde, haklarında "nefir-i âmm" ilan edilerek, eşkıyalarının öldürülüp, kadın ve çocuklarının Kıbrıs'a sürülmelerine karar verilmiştir.³⁵ 1733 yılında yenide, arta kalanların da yakalanıp Kıbrıs'a sürülmeleri istenmiştir.³⁶

Aşiretlerin iskân sahalarını terk edip eşkıyalık yapmalarını önlemek için önemli geçit noktalarının tutulup, derbentlerin onarılması tedbirlerinin de alındığını görüyoruz. Ayrıca aşiretlerin beğenmedikleri iskân yerleri değiştirildiği gibi, iskân olundukları sahanın su ve toprak imkânlarının yeterli olması dikkate alınmıştır.³⁷

³⁰ İç-il Sancağında bir çok köy, eşkıya tasallutundan boşalıp Konya ve köylerine sığınmışlardır. (Konya Şer.Sic. Nu: 48, s. 260.)

³¹ Tarih-i Raşit, II, s. 201,202.

³² Mühimme, 153, s. 281; M. Münir Aktepe, "XVIII. Asrın ilk Yarısında İstanbul'un Nüfus Meselesine Dâir Bâzı Vesikalar" İ.Ü.E.F.T.D., Cilt. IX, S, 13 (Eylül 1958)

³³ İskân meselesini ayrıntısı için; olayların anlatıldığı bölümlere bk.

³⁴ G. Antep Şer.Sic. Nu: 54, s.15; G. Antep Şer.Sic. Nu: 55, s. 250; G. Antep Şer.Sic. Nu: 64, s. 80,81; Konya Şer.Sic. Nu: 47, s. 259; Mühimme, 129, s. 172.

³⁵ G. Antep Şer.Sic. Nu: 65, s. 213-216. Yakalanan kadın, çocuk ve ihtiyarların tamamı 329 kişi olup, bunlardan 98 kişi sebebi belirtilmeyen bir sebeple Antep kalesinde hayatını kaybetmişlerdir.

³⁶ Mühimme, 139, s. 347.

³⁷ Cengiz Orhonlu, a.g.e., s. 93-97.

Aşiretlerin yaylak-kışlak arasında gidiş gelişleri esnasında halka zarar vermemeleri için gereken tedbirler alındığı gibi, bazen de, belli bölgeler yaylak olarak kullanılmaya kapatılmıştır.³⁸

7 Derbent ve Menzillerin Islahı: Yolların emniyeti açısından önemli olan derbent teşkilatı bozulduğundan, yolcu ve kervanlara yönelik eşkıyalık olaylarında önemli artış görülünce, yeni tedbirlere başvurulmuştur. Eşkya tasallatuna maruz kalan Balıkesir, Aydın, Saruhan yolu üzerinde ki köylülerden derbentci kaydedildiği gibi³⁹ Anadolu'nun genelinde benzeri tedbirlere başvurulmuştur. 1719-1720 yılı itibariyle önemli yerlerdeki derbentler müstahkem hale getirilerek, eskiden bir handan ibaret olan yerlerin etrafına palankalar yapılarak, askeri mahiyet kazandırılıp adeta birer kasaba haline getirildiler.⁴⁰

Derbentlerin muhafazası için yeniden derbentci yazılarak buraların takviye edilmesi yoluna gidilmiştir. Balıkesir'e bağlı Bayat Köyü ahalisinin Bağırsak deresi yakınlarındaki derbentin ve çevresinin muhafazası şartıyla derbentci olma istekleri kabul edilmiştir.⁴¹

Anadolu'nun ana ulaşım şebekesi üzerindeki önemli geçit noktaları ve hanların bulunduğu yerler, tamir ve yeni iskânlarla şenlendirilerek güvenliğin sağlanmasında önemli başarılar elde edilmiştir.⁴²

Derbentlere yeniden nizam verilme gayretlerinin bir sebebi de hac yolunun güvenlik altına alınmasıdır. Derbentler hacıların ihtiyaçlarının karşılanması ve can mal emniyetlerinin sağlanmasında büyük ehemmiyeti haizdi. Her hac mevsimin de görevliler, hac yolunun güvenliğinin temini hususunda uyarılmaktaydılar.⁴³ Sure-i Hümayun ve hacıların emniyeti için alınan bir tedbir de, her vilayet ve sancak yetkilisinin kendi hudutları dahilinde yeterince kuvvetle hacı kafilisine refakat etmesidir.⁴⁴

³⁸ *Mühimme*, 138, s.232. Ergani bölgesi maden sahası olduğundan, Milli aşiretinin yaylak olarak kullanılması güvenlik sebebiyle yasaklanmıştır.

³⁹ *Balıkesir Şer.Sic.* Nu: 713, v. 37. (1706)

⁴⁰ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilâtı*. İstanbul 1990. s.127.

⁴¹ *Balıkesir Şer.Sic.* Nu: 720, s.4. (1725)

⁴² *Mühimme*, 140, s. 73,74; *Kalebend*, 8, s. 66; Kanunun ayrıntısı için bkz, Cengiz Orhonlu, a.g.e., s. 128-134.

⁴³ *Mühimme*, 115, s. 174; *Mühimme*, 154, s. 361.

⁴⁴ *Konya Şer.Sic.* Nu: 50, s.293; *Mühimme*, 142, s.23; *Mühimme*, 153, s.84;

8. Eşkiyaların İlânı: Bazı şöhretli eşkiyalar “defter edilerek” vilayetlere bildirilip, yakalandıkları yerde derhal öldürülmeleri, bundan dolayı kimseden hesap sorulmayacağı hatta, üzerlerindeki mallarının katledenlerin olacağı ilan edilerek halk teşvik edilmiştir.⁴⁵

Bu tedbire saruca-leventlerin ortadan kaldırılmalarına karar verildiğinde de baş vurulmuştur.⁴⁶

9. Halkın Palangalara Çekilmesi ve "Nefir-i âmm" İlânı: Resmi görevlilerin zulümlerinden bıkan halk, palankalar yapıp, şehirlerde sokakları kapatıp, savunma tertibatı almak zorunda kalmıştır. Afyon’da halk sokakları duvarlarla örüp, sağlam kapılar yapınca 1694 yılında bunların yıkılması için buyruldu gönderilmiştir.⁴⁷ Yine aynı şehirde bir gurup ileri gelen şahıs 1750 yılında mahkemeye giderek, kendilerinden haksız bir talep olduğunda ittifakla karşı koyacakları, mücadele edeceklerine dair birbirlerine kefil olmuşlardır.⁴⁸

Halkın zulüm ve eşkıyalığa karşı kendi örgütlenmesi yanında, hükümet de zaman zaman “nefir-i âmm” ilân ederek eli kılıç tutan halktan yardım istemiştir. Özellikle saruca-sckban, levent zümrelerinin yok edilmesinde bu tedbire başvurulmuştur.⁴⁹ Ayrıca bir çok hükümde görüldüğü üzere il-erleri ve iş-erlerinden de istifade edilmiştir.

10. Kefalet Alınması ve Nezre Bağlama: Eşkıyalığın önlenmesi için alınan başka bir tedbir de halkın ileri gelenleri ve ehl-i örf, zümresinden, eşkıyaya yardım etmeyecekleri ve eşkıyayı ele vereceklerine dair teminat alıp, birbirine kefil yapılarak nezire bağlanmaları olmuştur.

1724 yılında Harput’ta toplan ehl-i örf zümresi, zulme engel olacakları, kanunları uygulayacakları, suçluları himaye etmeyecekleri taahhüdünde bulunmuşlar ve bu sözleri mahkemece kayıt altına alınmıştır.⁵⁰

⁴⁵Edip Ali Baki, a.g.e., s. 93

⁴⁶ Amasya Şer.Sic. Nu: 33, s. 223; Mustafa Cezzar, a.g.e., s. 341.

⁴⁷ Edip Ali Baki, a.g.e., s. 29.

⁴⁸ Edip Ali Baki, a.g.e., s. 29,30.

⁴⁹ Olayların anlatıldığı bölümlere bk; Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İşkânı, İstanbul 1987, s. 93.

⁵⁰ Harput Şer.Sic. Nu: 396, v. 349.

1721 yılında Karesi, Bursa ve Biga taraflarında hadden fazla eşkıya türeyip, ahali de eşkıyaya yataklık yapıp gönderilen emirlere itaat etmeyince, caydırmak ve eşkıyaları teslim etmek şartıyla nezire bağlanmalarına karar verilmiştir.⁵¹ Yine Balıkesir ahali 1723 yılında, Elhac Mehmet ve Dibağlar Kethüdası vs, eşkıyayı kazaları ve köylerine sokmayacakları gelirlere yakalayacaklarına dair söz verip, birbirlerine kefil olmuş, aksi halde taahhüdleri olan 4000 kuruş nezirlerini 6000kuruş olarak ödemeyi kabul etmişlerdir.⁵²

Giresun çevresinde türeyen eşkıyaya karşı aynı tedbire başvurulup, ahali “kefalet ile karye be karye birbirlerine kefil” ettirilip aksi halde “nezir akçesi” ödemek zorunda bırakılmışlardır.⁵³ Aynı şekilde 1738 yılında Bursa ahali de birbirine kefil yapıp mahkemece kayıt altına alınmıştır.⁵⁴

Eşkialığı sabit olmayıp, şüphelenilen kimselerde mutemet kabul edilen kişilerin kefaleti alınarak kontrol altında tutmuşlardır.⁵⁵

Kırsal kesimde eşkıyalık olaylarının yaygınlaştığı Çin ve Japonya’da XVIII. Yüzyılda benzeri tedbirler uygulanarak, her beş aileden oluşan birlikler oluşturularak, iş dayanışması yanında güvenlik dahil her hususta birbirlerine kefil edilmişlerdir.⁵⁶

Eşkialığa karşı alınan en yaygın tedbir kefil alma ve nezir akçesi ödeme mecburiyeti olmuştur⁵⁷

11. Silahların Toplanması: Eşkialığın önüne geçmek için ateşli silahların (Tüfek) toplanmasının başlangıcı bilinmemekle beraber, ilk tüfek teftişinin tarihi 14 Aralık 1523’tür. Bu ilk uygulamadan sonra 1528, 1560, 1577 yıllarında Anadolu’nun değişik bölgelerinde silah toplama yoluna gidilmiştir.⁵⁸

Devletin genelde ateşli silahlardan rahatsız olduğunu, ve bunları topladığını görüyoruz. XVIII. Yüzyılda da bu tedbire baş vurulmuştur. Reayanın silah taşınması yasak olduğundan, halk çeşitli bahanelerle bu engeli aşmaya çalışmışlardır. Afyon’a

⁵¹ Mühimme, 130, s.181

⁵² Balıkesir Şer.Sic.Nu: 717, s. 48, 49

⁵³ Mühimme, 135, s. 128.

⁵⁴ Kamil Kepeci, Bursa Kütüğü, II. S.82.

⁵⁵ Harput Şer.Sic.Nu: 396, v. 302

⁵⁶ W. Eberhard, Uzak doğu Tarihi, Ankara, 1986, s. 183.

⁵⁷ Konunun ayrıntısı için olayların anlatıldığı bölümlere bakınız.

⁵⁸ Mustafa Akdağ, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, İstanbul 1995, s.214,215.

bağlı Sandıklı kazasında bazı köylülerin sakinleri derbentçilik iddiasıyla, vergilerini vermedikleri gibi silahlanmışlardır . 1707 yılında gerçekleştirilen teftiş sonunda toplam 60 adet tüfek ele geçirilerek İstanbul'a gönderilmiştir⁵⁹ 1723 yılında da Konya çevresinde yörüklerin ellerindeki tüfekler toplanmıştır. Yine geçirilip Konya kalesinde muhafaza edilen elli adet tüfeğin İstanbul'a ulaştırılması istenmiştir.⁶⁰ Bu iki örnekten ve eşkıyalık olaylarında ateşli silahların büyük ölçüde kullanılması, bu dönemde ateşli silahların reâya arasında bir hayli yaygınlaştığını ortaya koymaktadır.

Mutad silah teftişlerinin tüfeklerin toplanması şeklinde gerçekleşmiş olmasına rağmen 1723 yılında Aydın'a bağlı Ezine-i Kazdağı kazasında bütün harp aletlerinin toplanması yoluna gidilmiştir. Halkın ekserisinin askerlik iddiasıyla, asker kıyafetinde silahlandığı şikayeti üzerine, "alet-i harp" cinsinden tüfek vs. bütün silahların toplanması ve bir ferdinin dahi asker kıyafetinde gezmeleri için ferman gönderilmiştir.⁶¹

12. Zeybek Kıyafetinin Yasaklanması: Dikkat çekici tedbirlerden birisi de bugün ki zeybek kıyafetine benzer bir elbisenin eşkıyalar tarafından bir sembol haline getirilmesi üzerine yasaklanmasıdır. Bir süredir Uşak kasabasında türeyen bazı kimsele, başlarına topladıkları beş-on sekban veya tüfekçi diye adlandırılan adamlarıyla eşkıyalık yapmaya başlarlar. Bunlar "gece ve gündüz de belerinde kebir yatağan tabir olunur bıçak ve çifte piştov ve tüfenk ve yedi sekiz kuşağı birbiri üzerine kuşanıp ve üçer top bezden dizlik ve gayet tavil küllah ile eşkıya kıyafetine getirip" dolaştıkları, ahali arsında bunlara özenenlerinde, bu şekilde giyinmeye başladıkları ilam edilince, Mart 1736 tarihinde gönderilen fermanda bu kıyafet yasaklanarak, herkesin eski kıyafeti üzere giyinmesinin temini istenmiştir.⁶² Bu ifadelerden zeybek kıyafetinin, eşkıyalık alâmeti olarak görülmesinin henüz teşekkül safhasında olduğu anlaşılıyor. Sonraki asırlarda, bu moda daha da yaygınlaşarak devam etmiş ve XIX. Yüzyılda defalarca yasaklanma yoluna gidilmiştir.⁶³

⁵⁹ Mühimme, 115, s. 454.

⁶⁰ Konya Şer.Sic. Nu: 49, s.292.

⁶¹ Mühimme, 131, s.98. Nitekim Mustafa Akdağ, tüfeklerin dışında, diğer silahların toplatıldığına rastlamadığını söylemektedir.(A.g e, s. 214.)

⁶² Mühimme,141, s. 72; Ezine ve Bayramiç kazalarında benzeri bir yasaklama için bkz.,(Mühimme,147, s.218.)

⁶³ Tuncer Baykara, "Zeybekler (Zeybek elbisesi giyme yasağı)", BTDD, S, 19, s. 59-61. Yazar bu makalede, zeybek kıyafetiyle ilgili ilk yasağın 1838 yılında gerçekleştiğini yazmaktadır.

13. Dini Tedbirler: Bazı eşkıya zümreleri ve meşhur eşkıya reislerini ortadan kaldırmada başvuru bir diğer tedbir de fetva alınmasıdır. Fetva alınmakla görevlilerin dini, ahlâki endişelerini göndermek yanında, halkın eşkıyaya meylinin ve yardımının engellenmesi hedeflenmiştir.

Resmi görevlilerin kanunsuz, hakları olmayan rüsumat talep etmemeleri hususunda fetva yayınladığı gibi⁶⁴, itaat etmeyip görevlilere karşı koyan aşiretlerin; “bağiler olup kıtalleri meşru ” olacağına dair fetva alınma ihtiyacı duyulmuştur.⁶⁵

Ünlü eşkıya reisleriyle yürütülen mücadelede sık sık fetva alındığını görüyoruz. Devleti uzun süre uğraştıran Sarıbeyoğlu Mustafa'nın tenkili esnasında, bağı olduğu ve öldürülmesinin uygun olduğuna dair fetva alınmıştır. Fetvada eşkıyayı;”kıtale me'mur olan müslimden mezburları katledenler gaziler olup katli olunanlar şehit” olacağından söz edilmek suretiyle görevlilerin yapılan işteki dini mükâfatı hatırlatılarak, teşvik edildikleri görüyoruz.⁶⁶ Levent zümrelerine karşı yürütülen mücadele esnasında, görevlileri ve halkı yüreklendirmek için sık sık fetva verilmiştir.⁶⁷

14. Adalet-nâmelerin Yayınlanması: XVIII. Yüzyılda devlet; Anadolu'daki kuvveti ve etkisini kaybettiğinden, yaşanan zulüm ve eşkıyalıkları kuvvet kullanarak önlemesi çoğu zaman mümkün olmadığından, “adalet fermanları”, “adalet - nâmeler ” ve bu anlamda hattı hümayunlar gönderip, korkutarak veya gönül alıcı sözlerle haksızlıkların önüne geçmeye çalışmıştır.⁶⁸

1705 yılında adalet- name ve Şeyhülislamın “nizâm-ı aleme müteallik mektubu” gönderilerek, yetkililerin adaletli davranmaları temin edilmeye çalışılmıştır.⁶⁹

Sonraki yıllarda da bu tür fermanlar sık sık gönderilerek bu tedbir uygulamaya konulmuştur.⁷⁰

⁶⁴ Edip Ali Baki, a.g.e. s.87.

⁶⁵ Mühimme, 135,s.158.

⁶⁶ Mühimme, 145, s. 1

⁶⁷ Konya Şer.Sic. Nu: 40, s. 162; Mühimme, 129, s. 336; Amasya Şer.Sic. Nu: 31, s. 131; Mühimme,133, s. 332; Mustafa Cezar, a.g.e. s. 241.

⁶⁸ Yücel Özkaya “XVIII. Yüzyılda Çıkarılan Adalet nâmelere göre Türkiye'nin iç durumu ”. Belleten, C. XXXVIII, No:151 (Temmuz 1974), s. 447.

⁶⁹ Bolu Şer.Sic. Nu: 844, s. 88,90.

⁷⁰ Konya Şer.Sic. Nu: 44, s. 181, (1710) ; Çankırı Şer.Sic., Nu: 6, s. 143. (1713) ; Adana Şer.Sic. Nu: 129, s. 36. (1730); Amasya. Şer.Sic. Nu: 44, s. 113. (1748).

15. Eşkiyaların Cezalandırılması: Şüphesiz eşkıyalığın önlenmesi için alınan önemli tedbir, suçluların cezalandırılmalarıdır.

Hükümet tarafından gönderilen ferman, buyruldu vs. emirlerde, çoğunlukla verilecek cezanın belirtilmeyip, “ eda-i şer” ile, “ ihkak-ı hak”, “cezalarını tertib”, “haklarında lazım gelen icra olunmak” gibi ifadeler kullanılarak suçluların kanuni cezalarının verilmesi istenmektedir.

Genel uygulama bu şekilde olmakla beraber, eşkıyanın, “muhkem haps”, “kalebend”, “nefy ve iclâ” veya “katl” olunmalarını bildiren hükümlerde bir hayli fazladır.

Sürgün, zorunlu iskân genelde aşiretlere uygulanan cezalar olsa da, şahıslara ve ailelere de sık sık tatbik olunmaktadır. Hatta Ekim 1725 tarihinde Bayramlı ve Milas kazalarında karışıklığa sebep olan kimseler başka yerlere sürülürken evlerinin de yıkılmasına karar verilmiştir.⁷¹

Ayrıca öldürülen eşkiyaların kesilen başlarının İstanbul'a istenip, burada ibret maksadıyla teşhir edilmesi de tedbir olarak değerlendirilebilir.

⁷¹ **Mühimme**, 133, s. 5; Benzeri bir hadise de Trabzon'da yaşanmıştır, bkz: (Ferdî Eşkıyalıklar Bölümü s. 81.)

SONUÇ

XVIII. yüzyılda incelediğimiz olaylar ve bu olayların yaygınlığı, devletin genel durumu ve iktisadî içtimaî yapısında yaşanan bozulmaya bağlı olarak asayişin, can mal emniyetinin büyük ölçüde kalmadığını ortaya koymaktadır. Devletin, varlık sebebi olan asayişin temin etmek hususunda acze düşmesinin sonucu olarak, kanun dışı hareketler diye tarif ettiğimiz eşkıyalık olaylarıyla karşı karşıya kalması tabiidir. Nitekim elli yıl zarfında örnek olarak incelediğimiz olayların yoğunluğu, neticenin böyle olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Osmanlı Devletinin bu aczinin temelinde, kuruluş ve yükseliş dönemindeki askerî ve iktisadî gücünden çok şey kaybetmiş olması, klasik müesseselerin büyüyen imparatorluğun ve değişen şartların karşısında yetersiz duruma düşmesi yatmaktadır. Şartların zorlanmasıyla, aynî ekonomiden, para ekonomisine geçiş, mirî arazi idaresinden mülk araziye yönelik klasik yapının değişimi olarak gelişse de, kontrolsüz ve öngörülmeden cereyan ettiğinden, şartların gerektirdiği düzenlenmeler zamanında ikame edilememiştir.

Osmanlı Devleti ile benzer sıkıntıları yaşayan, hatta daha zor durumda bulunan Avrupa Devletleri coğrafi keşiflerle sömürgecilik çağına geçip iktisadî sıkıntılarını aşarak, Rönesans ve Reform hareketleriyle gereken değişimi sancılı da olsa gerçekleştirmiştir. Bu değişimle Osmanlı Devletinin önüne geçen Avrupa, iktisadî ve askerî bakımdan büyük bir güç haline gelerek Osmanlı Devletini tehdit etmeye başlamıştır.

İçte ve dışta yaşanan bu olumsuz gelişmelerin toplum ve devlet hayatında zuhur eden sonuçlarından biriside eşkıyalık olaylarının yaygınlaşması olmuştur.

Araştırmamızda tespit ettiğimiz hadiseler: yol kesme, soygun, hırsızlık, hırsızlık maksadıyla cinayet, can, mal ve ırza tasallut, aşiretlerin taşkınlık ve eşkıyalıkları, görevi suistimal, resmi görevlilerin zulümleri, mütegalibelik ve âyânlık mücadelesi olarak sıralanabilir.

Eşkıyalık olaylarının daha ziyade iktisadi şartlar ve buna dayalı sebeplerle izah edilmeye çalışılmasının haklı ve kabul edilir tarafı olmakla beraber, tek başına

eşkîyalık olayları gibi son derece kompleks içtimaî hadiseyi izah etmeye yetmemektedir.

İktisadî darlığa düşüp, çıkış yolu arayan insanların tercihlerini belirleyen faktörler hemen her çağda benzerlik arzeder. Kanunsuzluğa sapma veya bütün zorluklarına rağmen ahlakî, toplumsal müeyyidelere bağlı kalma noktasında, belirleyici unsurlar büyük ölçüde morel değerlerdir. Eşkîyalığı seçenlerin, çevresinden, ailesinden kopmuş bekâr, belli sorumluluklardan uzak, yeni bir sosyal kimlik peşinde koşan, çift-bozan, sekban, levent, suhte gurupları ve yerleşik değerlere uzak, kanuni ve merkezi disipline alışmamış göçer unsurlar olması bu fikri doğrulamaktadır.

Ayrıca insanların kolay kazanma, şöhret olma arzusu, çözüme devri ahlâkında bir değer olarak ortaya çıkan eşkîyalığın yüceltilerek, kanunsuzluğa meyilli insanların özendirilmesi tercihleri etkileyen sebeplerdendir.

Zira eşkîyalık yapanların genelde fakir, zavallı, çaresiz insanlar olmadığını, mensup oldukları sosyal zümreler ve menşeylerinden açıkça anlaşılmaktadır. Eşkîyaların, resmi görevlerine dayanmaları veya askerlik iddiasıyla, saruca-sekban, levent zümrelerinden olmaları, aşiret ve cemaatlere dayanarak onların korunmasında yararlanmaları yanında, zengin, nüfuzlu ailelere mensubiyetinden güç alanlara rastlanması bu görüşü teyid etmektedir. Mesela binlerce eşkîyasıyla hareket edip, devleti dört yıl (1735-1739) gibi uzun zamanda uğraştıran Sarıbeğöğlü Mustafa, zengin ve nüfuzlu bir aileye mensuptur. Yine aşiretlerin çoğusu ekonomik olarak, çalacakları, yağmalayacakları mallara muhtaç değilken, böyle bir davranışa kalkışmalarının sebebini başka hususlarda aramak gerekmektedir. İktisadî zorunlulukla eşkîyalığa kalkışanların da çoğunlukla "iskan firarisi parekendeler" olduğu dikkate alınır, bu da iktisadi sebeple değil, devletin iskân siyaseti ve kenar-göçerlerin buna karşı, sosyal-psikolojik direnişleriyle izah edilebilir.

Aynı zamanda önemli bir gelir düzeyine sahip "ehl-i örf" zümresinin, kapu halkına dayanarak veya vasıta ederek, zulüm ve eşkîyalığa kalkışması çoğu kez ihtiyaçtan olmayıp daha çok iktisadi güç elde etme hırısından kaynaklanmaktadır.

Her geçen gün siyasi ve iktisadi bir güç haline gelen âyânlar, zaman zaman merkezi idareye karşı halkın yanında yer alsalar da, bunun bir hak aramadan ziyade,

yöneticileri baskı altına alma ve kendi nüfuzlarını tesis edip, yapacakları soyguna zemin hazırlamaktan ibaret olduğu açıktır.

Zaten XVIII. Yüzyılda bu kadar yaygın eşkıyanın arasından bir Köroğlu, Çakırcalı Mehmet Efe veya Dadaloğlu'nun çıkmamış olması, eşkıyalık fiilinin kamu vicdanında meşruiyet bulmadığı, vesikalardaki ifadesiyle kanun içinde çözümü aranan adli bir problem olarak anlaşıldığını ortaya koymaktadır. Eric Hobsbawm'ın "Sosyal Haydut" olarak nitelendirdiği, kanun karşısında asi fakat halk nezdinde davranışları haklı sebeplere dayandırılarak meşru sayılıp, yüceltilen hatta halkın sosyal-psikolojik şartlarından dolayı kahramanlaştırılan eşkıya tipine incelemelerimiz sırasında rastlamadık.

Ayrıca, dini, etnik ve siyasi mahiyetli olaylarda bir iki örnek dışında incelediğimiz dönemde görülmemektedir.

Eşkıyalık olaylarının coğrafi dağılışını kabaca şöyle sıralayabiliriz. Aşiret eşkıyalıkları genelde Anadolu'ya yayılmış olmakla beraber, aşiretlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde artış göstermektedir. Yeniçerilerin eşkıyalıkları ve zorbalıkları şehir merkezlerinde yoğunlaşmaktadır. Saruca-sekban, levent zümrelerinin eşkıyalıkları, Orta Anadolu, Ege ve Marmara bölgelerinde yaygınlık arz ederken, seferlere bağlı olarak "serhad" Doğu Anadolu'da da görülmektedir. "Kutta-i tarik" eşkıyalarının beslendikleri ana ve tali yol güzergahlarında faaliyet göstermeleri bütün zamanların değişmeyen özelliğidir. Müteğallibe ve âyân zulmünün, ticari hayatın canlı, tarım üretiminin geliştii Anadolu şehirlerinde görülmesi, yaşanan kavganın mahiyetini de ortaya koymaktadır.

Eşkıyalık olaylarının sebeplerinin ortadan kaldırılması kalıcı ve sürekli sükunetin aslı tedbiri olmakla beraber, olayların önüne geçilmesi, büyük ölçüde devlet otoritesiyle ilgilidir. Mesela, aşiretlerin kontrolündeki bölgelerde genelde aşiret mensuplarının kanunsuzlukları dışında diğer zümrelerin faaliyetine rastlanmamaktadır. Kendileri asayiş bozsalar dahi, güçleri sayesinde diğer şekavet hadiselerini önlemektedirler. Yine seferlerin sona erip, vali ve sancak görevlilerinin geri dönmeleri kısmi sükunet sağlamaktadır. Gerçekleştirilen umumi ve mevziî eşkıya teftişlerinin de başarılı sonuçlar verdiği görülür. Meselâ Eşkıyalığın yaygın olduğu Manisa bölgesine

hakim olan Karaosmanoğulları, kudretli yönetimleriyle “eşkıyanın ayağını havza-i hükümetlerinden” kesmeğe muvaffak olmuşlardır.

Görülüyor ki devlet otoritesinin zaafa uğradığı, iktisadi ve sosyal düzensizliğin, ahlakî çöküşün yaygınlaştığı, her dönem ve her ülkede eşkıyalık olaylarının yaygınlaşması kaçınılmaz olmaktadır.

Eşkıyalık olaylarının bu ölçüde yaygınlaşması devlet otoritesinin zayıflamasına, özellikle taşrada büyük ölçüde ortadan kalkmasına yol açmıştır.

Devlet otoritesinin zayıflaması, taşrada doğan idari boşluğun, her geçen gün, mütegalibe ve âyânlar tarafından doldurulmasıyla sonuçlanmıştır. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında âyânların güçlenip öne çıkması ve devletin bu yeni nüfuz odaklarını kabullenmesi, yaşanan asayiş meselesinin sonucu olarak ortaya çıkacaktır.

Eşkıyalığa karışanların tedibi ve olaylar esnasında hayatını kaybeden insanlarla birlikte düşünüldüğünde önemli bir nüfus kaybının gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Ayrıca, eşkıya tasallutu ile yaşanan nüfus hareketleri, hastalık, perişanlık, insan kaybı yanında köylerin boşalmasına, tarım alanlarının terkedilmesiyle üretimin aksamasına ve toprak rejiminin çökmesine sebep olmuştur. Şehir merkezlerine akan nüfus, eşkıyalık yanında yaşanmakta olan sosyo-iktisadi problemlerin kesifleşmesinde etkili olacaktır.

Eşkıyalığa bağlı olarak yol emniyetinin kalmaması; ticaretin aksamasına ve rahat mal dolaşımının engellenmesi sonunda fiyatların artmasına, ayrıca karaborsanın, kıtlığın doğmasına da uygun zemin hazırlamıştır.

Netice olarak, eşkıyalığın XVIII. yüzyılda yaygınlaşması, gelecek yüzyıla devrolunan sosyo-iktisadi problemlerin ana kaynaklarından birisinin eşkıyalık olduğunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR**I- ARŞİV KAYNAKLARI*****1-İstanbul Başbakanlık Arşivi*****a- Mühimme Defterleri**

Nu: 112 – 114 – 115 – 116 – 117 – 119 – 120 – 121 – 122 – 124 –
125 – 127 – 129 – 130 – 131 – 132 – 133 – 134 – 135 – 136 –
137 – 138 – 139 – 140 – 141 – 142 – 143 – 145 – 147 – 148 –
149 – 150 – 151 – 152 – 153 – 154.

b- Kalebend Defterleri

Nu: 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 – 41 – 42 – 43

c- İbnül Emin Tasnifi; Şükrü Şikâyet

Nu: 167 – 166 – 173 – 240

2-Şer'iyye Sicilleri**a- Adana Şer'iyye Sicilleri**

Nu: 129

b-Amasya Şer'iyye Sicilleri

Nu: 23 – 24 – 25 – 26 – 27 – 29 – 30 – 31 – 32 – 33 – 35 – 36 – 37 –
38 – 39 – 40 – 41 – 42 – 43 – 44

c- Gaziantep Şer'iyye Sicilleri

Nu: 52 – 53 – 54 – 55 – 56 – 57 – 58 – 59 – 60 – 61 – 63 – 64 – 65 –
67 – 70 – 71 – 72/A – 73

d- Bolu Şer'iyye Sicilleri

Nu: 842 – 843 – 844 – 845 – 846

e- Balıkesir Şer'iyye Sicilleri

Nu: 712 – 713 – 714 – 715 – 716 – 717 – 718 – 719 – 720 – 721 – 722
– 723 – 725

f- Çankırı Şer'iyye Sicilleri

Nu: 6 – 8 – 9 – 10 – 11 - 13

g- Diyarbakır Şer'iyye Sicilleri

Nu: 360

h- Harput Ser'iyye Sicilleri

Nu: 396

ı-Kastamonu Ser'iyye Sicilleri

Nu: 422

j- Kayseri Ser'iyye Sicilleri

Nu: 128 – 133 - 134

k- Konya Şer'iyye Sicilleri

Nu: 40 – 41 – 42 – 43 – 44 – 45 – 46 – 47 – 48 – 49 – 50 – 51 – 52 –
53 – 54 – 55 – 56 - 57

l- Mardin Şer'iyye Sicilleri

Nu: 247 - 248

m- Trabzon Şer'iyye Sicilleri

Nu: 1867 – 1868 – 1869 – 1872 – 1874 – 1877 – 1878 – 1883 – 1885
– 1890 – 1896 – 1897 - 1898

II- YAZMALAR VE KRONİKLER

Asım, Çelebi-zade (Küçük); **Tarih-i Çelebi-zade**, İstanbul, 1282.

Ahmet Cevdet, **Tarih-i Cevdet, I-IV**, İstanbul, 1309.

Kepecioğlu Kâmil, **Bursa Kütüğü II**, Yazma (Orhan Gazi Kütüphanesi), Bursa.

Mahmut Celalettin Paşa, **Mirat-ı Hakikat**, (Nşr. İsmet Miroğlu) İstanbul, 1983.

Mehmet Raşit, **Tarih-i Raşit, I-V**, İstanbul, 1280.

Mehmet Silahtar, **Silahtar Tarihi**, İstanbul, 1928.

Mustafa Nuri Paşa, **Netayic'ül-Vukuat, III,IV**, (Nşr, Neşet Çağatay), Ankara, 1979.

Sami, Suphi ve Şakir, **Tarih-i Sami ve Şakir ve Suphi**, İstanbul 1198.

Süleyman İzzi, **Tarih-i İzzi, I,II**, İstanbul, 1199.

III-TETKİK ESERLER

Akdağ, Mustafa, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası**, İstanbul 1995.

_____ "Osmanlı Tarihinde Ayânlık Düzeni Devri (1730-1839)" **T.A.D.C.** VIII- XII, Sayı.14-23, (Ankara 1975), s,55-61.

_____ "Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş Devrinde Esas Düzen" **D.T.C.F.T.A.D.** Cilt III, s.4-5 (Ankara 1965), s,139-156.

_____ "Tımar Sisteminin Bozulması", **D.T.C.F.D.** Cilt. III, s.IV.(Ankara1965).

Aktepe M. Münir, **Patrona İsyanı (1730)**, İstanbul 1958.

_____ 1727-1728 İzmir İsyanına Dair Bazı Vesikalar, **İ.Ü.E.F.D.** C.VIII:, S. 11-12, (Eylül 1955), s,71-98.

_____ "XVIII. Asrın ilk Yarısında İstanbul'un Nüfus Meselesine Dâir Bâzi Vesikalar" **İ.Ü.E.F.T.D.**,Cilt. IX, S, 13 (Eylül 1958), s,1-30.

Anhegger Robert "Hazarfen Hüseyin Efendi'nin Osmanlı Devlet Teşkilâtına Dair Mulâhazaları" **Türkiyat Mecmuası**, C. X, (İstanbul 1951-1953), s,365-393.

- Arslantürk Zeki, **Naîma'ya Göre XVII. Yüzyıl Osmanlı Toplum Yapısı**, İstanbul 1997.
- Atalar Münir, **Osmanlı Devletinde Surre-i Hümâyun ve Surre Alayları**, Ankara, 1991.
- Baki Edip Ali. **Afyonkarahisar'da XVII, XVIII'inci Asırlarda Meçhul Halk Tarihi**, Afyon, 1951.
- Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri**, Cilt. VI.
- Baykara Tuncer, **Zeybekler (Zeybek elbisesi giyme yasağı)**, B.T.T.D., S, 19
- Bayrak Mehmet, **Eşkîyalık ve Eşkîya Türküleri**, Ankara 1985.
- Bayrak Şaban, **XVIII, yüzyılın ilk yarısında Harput ve Çevresinde Eşkîyalık Olayları (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)**. Malatya 1992,
- Braudel Fernand, **II. Felibe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, C.II, Ankara 1993.
- Cezzar Mustafa, **Osmanlı Tarihinde Leventler**, İstanbul 1965.
- Cin Halil, **MirîArazi ve Bu Arazinin Özel Mülkiyete Dönüşümü**, Konya,1987.
- _____ **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, Ankara 1978.
- Çağatay Neşet, " Osmanlı İmparatorluğunda reâyâdan alınan vergi ve rüsumlar" **D.T.C.F.D.**, v. (Ankara 1947).
- D'Ohsson M., **XVIII. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Âdetler**, (Çev. Zerhan Yüksel, Tercüman 1001 Temel Eser.), S.46-55.
- Danışmend İsmail Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi I-III**, İstanbul 1971.
- Defterdar Sarı Mehmet Paşa, **Devlet Adamına Öğütler**, (Nşr. Hüseyin Ragıp Oğural), İzmir 1990.
- Develioğlu Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**. Ankara 1978.
- Eberhard W., **En Eski Devirden Zamanımıza Kadar Uzak Doğu Tarihi**, Ankara 1986.
- Eröz Mehmet. **İktisat Sosyolojisine Başlangıç**. İstanbul, 1982.
- _____ **Yörükler**, İstanbul 1991.
- Güçer Lütfi «XVIII. Yüzyıl Ortalarında İstanbul'un İaşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi», **İ.Ü.İ.F.M.**, Cilt. XI, S. 1-4 (Ekim 1949 - Temmuz 1950), s,397-416.

Güler İbrahim, «XVIII. yüzyılda, Osmanlılarda Kale Muhafızlığı Hakkında Bazı Bilgiler», **Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan**, (Samsun 1993), s,399-412.

_____”XVIII. yüzyılın ilk Yarısında Askeri Seferlerde Sinop’un Güvenlik ve Asayiş Meselesi” **O.M.Ü.E.F.D.**, S.6 (Samsun 1991), s,73-85.

_____“XVIII. Yüzyılda Orta Karadeniz Bölgesinde. Eşkıyalık Hareketleri” **Osmanlı Araştırmaları**, S, XV, (İstanbul 1995), s,187-219.

Güllülü Sabahattin, **Ahi Birlikleri**, İstanbul 1977.

Güzelbeğ C. Cahit “Bir göç hikayesi ve Gaziantep Şer’i Mahkeme sicilleri”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 35, İstanbul 1985.

Güzelbeğ C. Cahit, Hulûsi Yetkin, **Gaziantep Şer’i Mahkeme Sicillerinden Örnekler**, Gaziantep, 1970.

Halaçoğlu Yusuf, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, Ankara 1988.

Hammer, **Büyük Osmanlı Tarihi VII**, İstanbul 1991.

Hobsbawm Eric, **Haydutlar**, İstanbul 1990.

İlgürel Mücteba, **Doğuşundan Günümüze Büyük İslâm Tarihi X**, İstanbul 1989.

İnalcık Halil, **Osmanlı İmparatorluluğu Toplum ve Ekonomi**, İstanbul, 1996.

_____«Adâletnâmeler», **Belgeler**, C, II, S,3-4, (Ankara 1993), s,49-142.

Karagöz Mehmet, **XVIII Asrın Başlarında Kayseri (1700-1730)**, (Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri, 1993.

Kılıç Orhan, **18. Yüzyılın ilk Yarısında Osmanlı Devletinin İdari Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihatı**, Elazığ 1997.

Koca Sekbanbaşı Risalesi, (Haz. Abdullah Uçman), Tercüman 1001 Temel Eser.

Koçi Bey, Risalesi (Nşr. Zuhuri Danışman) Ankara 1985.

Konrapa M. Zekai, **Bolu Tarihi**, Bolu 1964.

Kortantamer Tunca, **Eski Türk Edebiyatı Makaleler**, Ankara 1993.

Köprülü Fuad, **Türk Saz şairleri III**, Ankara, 1962.

Kösoğlu Nevzat, **Devlet , Eski Türklerde, İslâm’da ve Osmanlı’da**, İstanbul 1997.

- Köylerimiz**, İçişleri Bakanlığı, Ankara 1928.
- Kurat Akdes Nimet, **Rusya Tarihi (Başlangıçtan 1917'ye kadar)**, Ankara, 1987.
- Mc Gowan Bruce, "Osmanlı Avarız Nüzûl Teşekkülü. 1600-1830", **XIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, C. II. Ankara (11-15 Ekim 1976).
- Mehmed Niyazi, **İslam Devlet Felsefesi**, İstanbul 1989.
- Mert Özcan, **XVIII ve XIX Yüzyıllarda Çopanoğulları**, Ankara, 1980.
- Meydan Larouse Büyük Ansiklopedik Lûgat**, C. IV, s. 401; C. V.
- Miroğlu İsmet, **Doğuşundan Günümüze Büyük İslâm Tarihi X**, İstanbul 1989.
- Muallim Naci, **Lûgat-Naci**.
- Mumcu Ahmet, **Osmanlı Hukukunda Zulüm Kavramı**, Ankara 1985.
- _____ **Osmanlı Devletinde Rüşvet**, İstanbul 1985.
- _____ **Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl**, Ankara 1985.
- Nâbî. **Hayriyye-i Nâbî**, (İnceleme - Metin. Haz. Yard. Doç. Dr. Mahmut Kaplan), Ankara 1995.
- Nagata Yuzo, **Tarihte Âyânlar**, Karaosmanoğulları Üzerine Bir İnceleme, Ankara, 1997.
- Nedkoff B.C., "Osmanlı İmparatorluğunda Cizye", (Çev. Şinasi Altundağ) Belleten, C.VIII, s 32. Ankara 1944, s,619-631.
- Ocak Ahmet Yaşar, **13. Yüzyılda Anadolu'da Babâiler İsyanı**, İstanbul, 1980.
- Oğuzoğlu Yusuf, "Osmanlı Şehirlerindeki Halkın Vergi Yükü Üzerine Bir araştırma (1680-1700)" **Osmanlı Araştırmaları**, s, XV. İstanbul 1995, s,157-180.
- Orhonlu Cengiz. «Osmanlı Teşkilatına Aid Küçük Bir Risale (Risale-i Terceme), **Belgeler**, Cilt IV, S, 7-8. (Ankara 1993), s,39-47.
- _____ **Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı**, İstanbul 1987.
- _____ **Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilâtı**, İstanbul 1990.
- Ortaylı İlber, **Hukuk ve İdare Adamı olarak Osmanlı Devletinde Kadı**. Ankara 1994
- Özkaya Yücel, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı**, Ankara 1985.
- _____ **Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık**, Ankara 1994,

_____“XVIII. Yüzyılda Çıkarılan Adalet-nâmeler Göre Türkiye'nin İç Durumu” **Belleten** C. XXXVIII, No:151, (Temmuz 1974), s, 445-491.

_____”Osmanlı İmparatorluğunda XVIII. Yüzyılda Göç Sorunu” **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt. XIV, S. 25, (1981 - 1982), s,171-203.

_____“XVIII. Yüzyılda Mütesellimlik Müessesesi”, **D.T.C.F.D.**, C.XXVIII, S. 1, 2 (Ocak-Haziran 1970), s,369-387.

_____“XVIII. Yüzyılında Menzilhane Sorunu” **D.T.C.F.D.** C. XXVIII, S. 1,2, (Ocak-Haziran 1970), s,339-367.

Öztürk Mustafa “Osmanlı İktisadında Fiyatları Etkileyen Unsurlar” **Prof. Dr. Şerafettin Turan Armağanı**, Elazığ 1996, s,221-239.

_____”XIII. yüzyılda Antakya ve çevresinde Eşkıyalık Olayları” **Belleten** Cilt.LIV/ S 211., (Aralık 1990), s,963-992.

_____“Antakya ve Çevresinde Aşiretlerin İskânı”, (I. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu Bildirileri), Antakya 1992.

Pakalın Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarihi Değimleri ve Terimleri Sözlüğü I**, İstanbul, 1993.

Refik Ahmet, **Anadolu'da Türk Aşiretleri**, İstanbul 1989.

_____ **Osmanlı Devrinde Türkiye Madenleri (967-1200)**, İstanbul, 1989.

Saraçoğlu Hüseyin, **Akdeniz Bölgesi**, İstanbul. 1989.

Sertoğlu Midhat, **Osmanlı Tarih Lugatı**, İstanbul, 1986.

Shaw Stanford, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye I**, İstanbul 1982.

Sümbülzâde Vehbî, **Lutfiyye**. (Haz. Yrd. Doç. Dr. Süreyya Ali Beyzâdeoğlu) İstanbul, 1996.

Sümer Faruk, **Oğuzlar**, İstanbul 1992.

Şahin İlhan, **Doğuşundan Günümüze Büyük İslam Tarihi X**, İstanbul 1989.

Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türkî**.

Tabakoğlu Ahmet, **Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi**, İstanbul, 1985.

Türk Hukuk Lûgatı, 1944.

Uluçay Çağatay, **17. Yüzyılda Saruhan'da Eşkıyalık olayları ve Halk Hareketleri**, İstanbul 1944.

_____ **18 ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'de Eşkıyalık ve Halk Hareketleri**, İstanbul, 1955.

Uzunçarşılı İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi III (1. Kısım)-IX**, Ankara 1983.

_____ **Osmanlı Devletinde İlmıye Teşkilatı**, Ankara 1988

_____ "Levend" mad. İ.A. VII.

Ülgener Sabri F., **İktisadi Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası**, İstanbul, 1981.

_____ **Dünü ve Bugünü ile Zihniyet ve Din, İslam Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlâkı**, İstanbul, 1981.

Ülker Necmi, "Sarıbeyoğlu'nun İzmir'e Yürüyüşü ve Avrupalı Tüccarlar" **Tarih İnceleme Dergisi**. IV, İzmir 1989.

Ünal Tahsin, **Türk Siyasî Tarihi (1700-1958)**, Ankara, 1977.

Yalman (Yalgın) Ali Rıza, **Cenupta Türkmen Oymakları**, Ankara 1993, Cilt. I.

Yetkin Sabri, **Ege'de Eşkıyalar**, İstanbul 1996.

Yurtsever Cezmi, **Kadirli Tarihi**, İstanbul, 1981.

EKLER LİSTESİ**I.HARİTALAR**

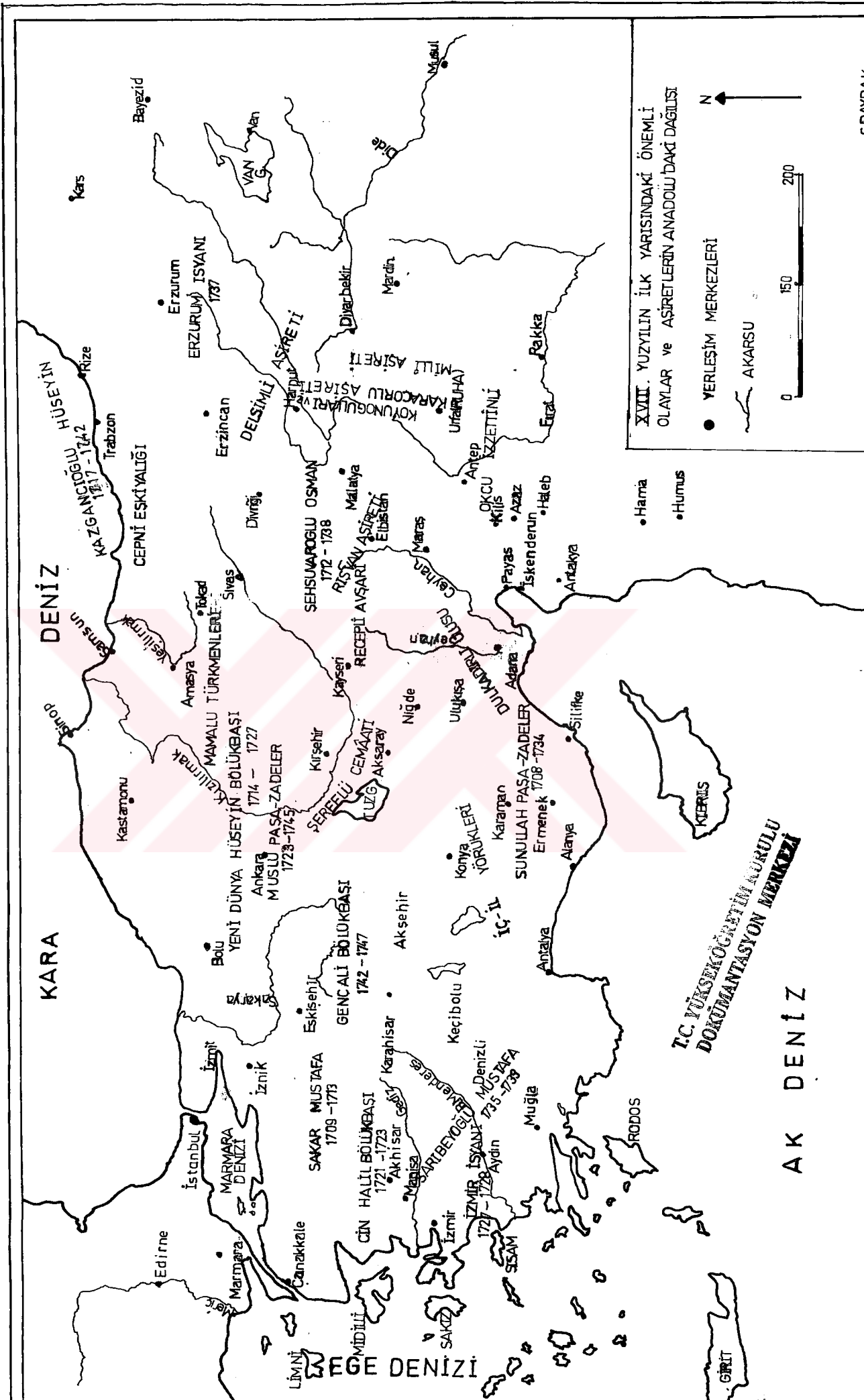
- EK 1: XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Anadolu'da Yaşanan Önemli Olaylar ve Aşiretlerin Dağılımını Gösteren Harita**
- * EK 2: Anadolu'daki İdari Kollar, Anayollar, Menzil ve Derbent Noktalarını Gösteren Harita**

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

*Y. Halaçoğlu, Aşiretlerin İskânı ve C. Orhonlu, Derbent Teşkilatı, adlı eserlerdeki haritalara ilavelerle hazırlanmıştır.

250 251 250 251 250 251

XVII. YÜZYILIN İLK YARISINDAKİ ÖNEMLİ OLAYLAR VE AŞİRETLERİN ANADOLU'DAKİ DAĞILIŞI

- YERLEŞİM MERKEZLERİ
- AKARSU

DENİZ

KARA

MİTİGE DENİZİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

AK DENİZ

